रामग्राम नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

परासी, नवलपरासी, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

नगरपालिकाको पार्श्वचित्र

प्रतिवेदन २०७७

दुई शब्द

नवलपरासी जिल्लाका ७ वटा स्थानीय तहमध्ये करिब ९५.०४ वर्ग कि.मी क्षेत्रफलमा फैलिएको एवं अक्सर बसोबास गर्ने जनसंख्या ५६,७१८ र अनुपस्थित जनसंख्या ३,११३ गरी जम्मा ५९,८३१ जनसंख्या भएको यस रामग्राम नगरपालिकाको विकास गर्न भौगोलिक दृष्टिले सहज देखिए तापनि स्रोत तथा साधनका दृष्टिले चुनौतीपूर्ण छ । यस रामग्राम नगरपालिकाको केन्द्र परासीमा रहेको छ भने साविक रामग्राम नगरपालिकाको १३ वडा र साविक ५ वटा गा.वि.स.हरू क्रमशः अमरौट, सुकौली, हकुई, बन्जरिया र देवगाँव समावेश गरी नगरपालिका गठन गरिएपछि यो नगरपालिकाको समग्र वस्तुस्थिति झल्कने पार्श्वचित्र तयार गरिएको छ ।

राज्यको पुर्नःसंरचनाको सिलसिलामा स्थापित यस नगरपालिकाको यथार्थ विद्यमान अवस्था झल्काउने पार्श्वचित्र तयारीले गाउँको विकासको वर्तमान अवस्थालाई चित्रित गरेको छ । यस प्रकारको चित्रणले आगामी दिनमा हामीले तर्जुमा गर्नुपर्ने नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकीकरण गरी हामीलाई उपलब्ध सीमित श्रोत र साधनको अधिकत्तम सदुपयोग गरी नगरपालिकाको समग्र विकासलाई गति प्रदान गर्न अवश्य पनि सहयोग पुऱ्याउने आशा तथा विश्वास लिएको छु । यस अध्ययन प्रतिवेदनले प्रायः सबै क्षेत्र तथा वस्तुगत यथार्थलाई समेट्न प्रयास गरेको भए तापनि सिमित श्रोत साधनको सीमाभित्र गरिएको अध्ययन आफैमा पूर्ण हुन सक्दैन । यसलाई समय सन्दर्भ अनुसार परिष्कृत र परिमार्जित गर्नुपर्ने आवश्यकता रहन्छ ।

योजनाबद्ध विकासको आधारको रुपमा रहने यो पार्श्वचित्र तयार गर्न सहयोग पुऱ्याउने नगरकार्यपालिकाको सम्पूर्ण परिवार, नगर उप-प्रमुख, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, वडा अध्यक्षज्यूहरू सम्पूर्ण निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू तथा अन्य वडा तहमा महत्वपूर्ण जिम्मेवारी पुरा गर्ने कर्मचारी, घर-घरमा गई घरधुरी तथ्याङ्क संकलनमा सहयोग पुऱ्याउनुहुने सबैवडाका गणकहरूलाई तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु हुने सम्पूर्ण नगरपालिकाबासी लगायत तथ्याङ्क उपलब्ध गराउने सम्पूर्ण विषयगत कार्यालय, संघसंस्था तथा अन्य सबैमा नगरपालिकाको तर्फबाट आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । यसै गरी यो अध्ययन प्रतिवेदन सम्पन्न गर्ने श्री सार्प रिसर्च सेन्टर प्रा.लि., अनामनगरलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

अन्त्यमा नगरपालिकाको विकासको आधार चित्र कोर्न यो प्रतिवेदन सहयोगी बनोस र दीर्घकालिन सोचका साथ अगाडी बढ्न हामी सबैलाई उपयुक्त दिशा प्राप्त होस् भन्ने शुभेच्छा प्रकट गर्दछु ।

नरेन्द्र कुमार गुप्ता

नगर प्रमुख

मेरा दुई शब्द

दिगो र योजनाबद्ध विकासलाई अगाडि बढाउनका लागि नगरपालिकाको समग्र तथ्याङ्क आवश्यक पर्दछ । यसै आवश्यकतालाई मध्य नजर गरी नगरपालिकाको पार्श्वचित्र तयार गरिएको छ । जसमा Android Apps द्वारा घरपरिवार तथ्याङ्क संकलन गरी नगरपालिकाका विभिन्न विषय समावेश गरिएका श्रोत नक्साहरू, विषयगत कार्यालयहरूबाट संकलन गरिएका तथ्यहरूमा आधारित भई उपलब्ध भएसम्म कृषि, शिक्षा, स्वास्थ्य, यातायात, सञ्चार, वन, सिचाई, खानेपानी, विद्युत आदिका तथ्याङ्क समावेश गरी गाउँ पार्श्वचित्र तयारी गरिएको छ ।

यस नगरपालिकाको अध्ययन गर्न चाहने विद्यार्थी, अनुसन्धानकर्ता, योजना निर्माणकर्ता तथा नगरपालिकाबासीहरूलाई पार्श्वचित्रले सूचना प्रदान गर्न सहयोग पुग्ने छ भन्ने मैले आशा लिएकी छु । पार्श्वचित्रमा उल्लेखित विवरणमा रामग्राम नगरपालिकाको राजनैतिक तथा प्रशासनिक विवरण छुट्टिने नक्सा, भू-वर्गीकरण तथा भू-उपयोग नक्साका साथै घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६ का विविध जनसांख्यिक पक्षहरू समावेश गरिएको छ ।

अन्त्यमा प्रस्तुत पार्श्वचित्र तयारी गर्ने सिलसिलामा सूचना संकलन गर्न प्रत्यक्ष तथा परोक्षरुपमा सहयोग गर्नु हुने सबैवडाबाट खटिनु भएका गणकहरू, घरपरिवारको तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु हुने नगरपालिकाबासी, नगरपालिकाका नगर प्रमुखज्यू, विभिन्न विषयगत तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु हुने सम्पूर्ण विषयगत शाखा तथा प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, कार्यालयका प्रमुख, वडा अध्यक्षज्यूहरू विभिन्न संघ/संस्था, वडा सचिवहरू, नगर कार्यपालिकाका कर्मचारीहरू तथा शुरुदेखि तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन गरी पार्श्वचित्रलाई यो रुप दिनुहुने परामर्शदाता श्री सार्प रिसर्च सेन्टर प्रा.लि., अनामनगरलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

रम्भा कुँवर

नगर उप-प्रमुख

मेरो भन्नु

साविकको रामग्राम नगरपालिकाको १३ वडा र साविक ५ वटा गा.वि.स. (अमरौट, सुक्रौली, हकुई, बन्जरिया तथा देवगाँव) समावेश गरी जम्मा १८ वटा वडा कायम गरी मिति २०७३/११/२७ मा रामग्राम नगरपालिकाको गठन गरिएपछि घरधुरी तथ्याङ्क संकलन गरी प्राथमिक तथ्याङ्कका आधारमा पहिलो पार्श्वचित्र तयारी गर्न पाउँदा अत्यन्तै खुसी लागेको छ ।

कुनै पनि विकासको मार्ग तयार गर्न योजनाको सही छनोट, प्रभावकारी कार्यान्वयन, सरोकारवालाहरूको पूर्ण सन्तुष्टि सहितको उपयोग र निरन्तर अनुगमन एवम् मूल्याङ्कन र दिगोपनाको लागि सही र वस्तुनिष्ट निर्णय लिन तथ्याङ्कको आवश्यकता पर्दछ । विगतबाट सिकेर वर्तमानको भोगाईका आधारमा भविष्यका लागि योजना तर्जुमा गर्नु वर्तमान पुनर्संरचित स्थानीय तहको पहिलो आवश्यकता हो भन्नेमा दुईमत हुन सक्दैन ।

वस्तुनिष्ठता र आवश्यकताको कसीमा योजनाहरू तथा कार्ययोजनाहरू अगाडि बढाउन नसकिएमा जनताले स्थानीय सरकारबाट राखेका अपेक्षा पुरा हुन सक्दैनन् । यसैकारण वर्तमानको हाम्रो धरातलीय, सामाजिक, साँस्कृतिक, जनसाङ्खिक तथा आर्थिक अवस्थाको पहिचान गरी भविष्यका आवश्यकता आँकलन गर्ने उद्देश्यका साथ यो अध्ययन प्रतिवेदन (पार्श्वचित्र) सिमित समय तथा स्रोत र साधनको सीमाभित्र रही तयार गरिएको हो । पार्श्वचित्रलाई सामान्य रुपमा अध्ययन गर्ने जो कोहीले पनि यो नगरपालिकाको बहुआयामिकता सहितको वर्तमान अवस्था सहजै आँकलन गर्न सक्ने देखिन्छ । यो पार्श्वचित्रलाई एकातिर नगरपालिकाको सम्पूर्ण चिनारीको रूपमा हेर्न सकिन्छ भने अर्कोतर्फ यस मार्फत् हाम्रा सम्भावना र चुनौतीहरूलाई अवगत गर्न सकिन्छ ।

पार्श्वचित्र तयारीको क्रममा आफ्नो महत्वपूर्ण समय प्रदान गर्ने नगर प्रमुखज्यू, नगर उप-प्रमुखज्यू, वडा अध्यक्षज्यूहरू, निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू, विभिन्न विषयगत शाखाका प्रमुख लगायत सम्पूर्ण कर्मचारी, वडा सचिव साथीहरू, घरधुरी तथ्याङ्क संकलन गर्नुहुने गणकहरू तथा तथ्याङ्क संकलनमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नुहुने विभिन्न संघ/संस्थाका प्रमुख तथा अन्य कर्मचारीहरू तथा पार्श्वचित्रलाई यो रुप दिन सहयोग पुऱ्याउनु हुने परामर्शदाता श्री सार्प रिसर्च सेन्टर प्रा.लि., अनामनगरलाई हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

अन्तमा, यो पार्श्वचित्र आफ्नो उद्देश्य प्राप्तिमा सफल रहोस् भन्ने शुभेच्छा व्यक्त गर्दछु ।

राजेश पन्थी

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

विषय सूची

खण्ड १: परिचय १

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ उद्देश्य १

१.३ कानूनी तथा नीतिगत आधारहरू २

१.४ तयारी प्रक्रिया २

१.५ वस्तुस्थिति विवरणको सीमा ३

खण्ड २: नगरपालिकाको चिनारी ४

२.१ भौगोलिक अवस्थिति, सीमाना ४

२.२ प्रशासनिक विभाजन ५

२.३ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि तथा नामाकरण ५

२.४ मुख्य वस्तीहरूको विवरण ६

२.५ भू-उपयोगको विवरण ६

२.६ माटोको बनावट ७

२.७ भिरालोपनाको विवरण ८

२.८ जमिनको मोहडाको विवरण ९

२.९ विकासका मुख्य सम्भावनाहरू १०

खण्ड ३: जनसांख्यिक विवरण १३

३.१ जनसंख्याको विवरण १३

३.२ वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण १४

३.३ उमेर समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण १७

३.४ जातजातिको आधारमा जनसंख्याको विवरण २३

३.५ मातृभाषाको आधारमा जनसंख्याको विवरण २६

३.६ धर्मअनुसार जनसंख्याको विवरण २७

३.७ परिवारमूलीको विवरण २९

३.८ वैवाहिक स्थितिको विवरण २९

३.८.१ १० वर्ष वा सोभन्दा माथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिको विवरण ३०

३.८.२ पहिलोपटक विवाह गर्दाको उमेरसम्बन्धी विवरण ३१

३.९ अनुपस्थित जनसंख्या ३३

३.९.१ उमेर र लिङ्गका आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण ३३

३.९.२ लिङ्गअनुसार शैक्षिक स्तरको आधारमा नगरपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण ३५

३.९.३ अनुपस्थित व्यक्तिको अनुपस्थित हुनुको कारण सम्बन्धी विवरण ३७

३.९.४ अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण ३८

खण्ड ४: आर्थिक स्थिति तथा रोजगार ४०

४.१ प्रमुख आर्थिक विवरण ४०

४.१.१ आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्याको विवरण ४०

४.१.२ परिवारको औसत आम्दानीको विवरण ४१

	४.१.३	परिवारको औषत खर्चको विवरण	४२
	४.१.४	विप्रेषणबाट आएको रकम खर्च भएको क्षेत्रसम्बन्धी विवरण	४४
	४.१.५	गरिबीको रेखामुनी रहेको जनसंख्याको विवरण	४५
	४.१.६	वार्षिक आम्दानीले परिवार चलाउन पुग्नेको विवरण	४५
	४.१.७	मासिक परिवार चलाउन लाग्ने रकमको आधारमा परिवारको विवरण	४७
	४.१.८	ऋणको भएका घरपरिवारको विवरण	४८
	४.१.९	ऋण लिनुको कारणका आधारमा घरपरिवारहरूको विवरण	५०
	४.१.१०	ऋणको श्रोतको आधारमा परिवारको विवरण	५१
	४.१.११	तालिम प्राप्त जनशक्तिको विवरण	५३
	४.१.१२	मुख्य शिप वा क्षमताको आधारमा जनसंख्याको विवरण	५४
	४.१.१३	खाद्यान्न सुरक्षा तथा आपूर्तिको अवस्था	५६
	४.१.१४	आयात तथा निर्यातको अवस्था	५६
	४.१.१५	बैदेशिक रोजगारमा गएकाहरूको विवरण	५६
	४.१.१६	सुकुम्बासी जनसंख्याको विवरण	५७
४.२	कृषि		५८
	४.२.१	खेतीयोग्य जमिनको विवरण	५९
	४.२.२	कृषिजन्य उत्पादनहरूको विवरण	६०
	४.२.३	कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण	६१
	४.२.४	कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण	६२
	४.२.५	कृषिका लागि जग्गा जमिन भोग चलन गर्ने घरपरिवारको विवरण	६३
	४.२.६	कृषिमा उपयोग भएको जग्गा जमिनको क्षेत्रफलको आधारमा विवरण	६४
	४.२.७	कृषि उत्पादनले खान पुग्ने महिनाको आधारमा परिवारको विवरण	६६
	४.२.८	कृषिका लागि पशुपन्छी पालन गर्ने परिवारको विवरण	६७
	४.२.९	सिंचित र असिंचित जमिनको विवरण	६८
	४.२.१०	कृषि बाली उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण	६९
	४.२.११	कृषि बाली बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण	७२
	४.२.१२	खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग तथा किरा	७४
	४.२.१३	तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा	७४
४.३	पशु विकास		७४
	४.३.१	पशुपन्छी पालनसम्बन्धी विवरण	७५
	४.३.२	पशुपन्छीहरूको बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण	७५
	४.३.३	पशुपन्छी जन्य वस्तुको उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण	७७
	४.३.४	व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन फर्महरूको विवरण	७८
	४.३.५	कृषि तथा पशुपालन समूहको विवरण	८०
	४.३.६	पशुपन्छीमा लाग्ने रोग तथा किरा	८०
४.४	कृषि बजारीकरण		८०
	४.४.१	कृषि उपज संकलन केन्द्र तथा डेरीहरूको विवरण	८०
	४.४.२	चिस्यान केन्द्र, भण्डारण केन्द्र तथा डेरीहरूको विवरण	८१
	४.४.३	कृषि मेला तथा प्रर्दशनीहरूको विवरण	८१
४.५	पर्यटन विकास		८१

४.५.१ मुख्य पर्यटक पर्यटकीय क्षेत्रहरूको विवरण (धार्मिक, ऐतिहासिक, साँस्कृतिक, प्राकृतिक) ८२
४.५.२ होटल, रिसोर्ट, होमस्टे तथा रेष्टुरेन्टसम्बन्धी विवरण ८५
४.५.३ सार्वजनिक स्थल, पाटी पौवा र चौतारा ८५
४.६ उद्योग व्यापार तथा बैङ्किङ ८६
४.६.१ व्यावसायिक विवरण ८६
४.६.२ उद्योगहरूको विवरण ९३
४.६.३ खनिज तथा खानीसम्बन्धी विवरण ९४
४.६.४ मुख्य बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण ९५
४.६.५ सहकारी संस्थाहरूको विवरण ९६
४.६.६ बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूको विवरण ९७
४.६.७ बैंक खाता भए/नभएका घरपरिवारको विवरण ९९
४.६.८ घट्ट, मिल, तथा संकलन र प्रशोधन सम्बन्धी विवरण १००

खण्ड ५: सामाजिक अवस्था १०२

५.१ शिक्षा तथा मानव संशाधन १०२
५.१.१ विद्यालयहरूको विवरण १०३
५.१.२ शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण १०५
५.१.३ पाँच वर्ष माथिको जनसंख्याको साक्षरता स्थिति १०७
५.१.४ १५-६० वर्ष उमेर समूहको साक्षरताको स्थिति ११०
५.१.५ वयस्क साक्षरता दर (१५-२४ वर्ष उमेर समूहमा) १११
५.१.६ ५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल नजाने जनसंख्याको विवरण ११२
५.१.७ ५-२४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कूल/कलेज नजानुको कारणका आधारमा विवरण ११२
५.१.८ विद्यालय बाहिर रहेका तथा विद्यालय छाडेका ५-२४ वर्ष उमेर समूहकाको विवरण ११४
५.२ बसाइँ सराइको अवस्था ११४
५.२.१ जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण ११५
५.२.२ यस नगरपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको आधारमा विवरण ११६
५.३ विगत १२ महिनामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने जनसंख्याको विवरण ११७
५.४ बेसहारा सडक बालबालिका तथा जनसंख्याको विवरण ११८
५.५ व्यक्तिगत घटना दर्ता ११९
५.५.१ पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण ११९
५.५.२ विगत १२ महिनाको मृत्युसम्बन्धी विवरण १२०
५.५.३ लिङ्ग र उमेर समुह अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण १२१
५.५.४ मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्या १२३
५.५.५ मृतक महिलाको मृत्यू हुँदाको अवस्थासम्बन्धी विवरण १२४
५.६ स्वास्थ्य १२५
५.६.१ स्वास्थ्य संस्थाको विवरण १२५
५.६.२ सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण १२६
५.६.३ प्रमुख १० रोग र उपचारसम्बन्धी विवरण १२६

५.६.४ बालपोषण सम्वन्धी विवरण १२७
५.६.५ खोपको विवरण १२७
५.६.६ परिवार नियोजन १२७
५.६.७ १२महिनाभित्र सुत्केरी गराएको स्थान सम्बन्धी विवरण १२८
५.६.८ १५ देखि ४९ वर्षका महिलाले जीवित शिशुलाई जन्म दिएको विवरण १२८
५.६.९ शिशु तथा ५ वर्ष मुनिका बाल मृत्युदर १३१
५.६.१० पहिलो बच्चा जन्मदाको महिलाको उमेरको विवरण १३१
५.६.११ दीर्घ रोगसम्बन्धी विवरण १३३
५.७ महिला बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण १३४
५.७.१ जेष्ठ नागरिक तथा एकल महिलाको विवरण १३४
५.७.२ अपाङ्गताका आधारमा जनसंख्याको विवरण १३५
५.७.३ महिलाको नाममा भएको घर/जग्गा सम्बन्धी विवरण १३७
५.७.४ बाल क्लबहरूको विवरण १३८
५.७.५ स्थानीय तह तथा सामाजिक संघसंस्थामा संलग्नतासम्बन्धी विवरण १३९
५.८ युवा तथा खेलकुद र मनोरन्जन १४०
५.८.१ खेलमैदान, पार्क, पिकनिक स्थल तथा मनोरञ्जनस्थल सम्बन्धी विवरण १४०
५.९ शान्ति सुरक्षाको विवरण १४२
५.९.१ प्रहरीचौकी, सशस्त्र प्रहरी र सेनासम्बन्धी विवरण १४२
खण्ड ६: जलवायु, वन तथा वातावरण १४३
६.१ जलवायु १४३
६.१.१ जलवायुको विवरण १४४
६.१.२ जलवायुको परिवर्तनका असरहरू १४४
६.१.३ जलवायुको परिवर्तनका असरहरू सामना गर्ने कार्यक्रमहरू १४४
६.२ वन क्षेत्रको अवस्था तथा जैविक विविधता १४४
६.२.१ प्रमुख वनस्पति, वन्यजन्तु तथा चराचुरुङ्गीहरूको विवरण १४४
६.२.२ वन पैदावर (काष्ठ तथा गैह्र काष्ठ तथा जडिबुटी) सम्बन्धी विवरण १४६
६.२.३ सामुदायिक, राष्ट्रिय, निजी, धार्मिक तथा कबुलियति वनको विवरण १४६
६.२.४ निकासी हुने वन पैदावरको विवरण १४८
६.३ जलश्रोत तथा जलाधार क्षेत्र १४८
६.३.१ प्रमुख नदी तथा खोलाहरू १४९
६.४ विपद् जोखिम व्यवस्थापन १४९
६.४.१ सम्भावित प्राकृतिक प्रकोपको विवरण १५०
खण्ड ७: भौतिक विकास १५१
७.१ खानेपानी तथा सरसफाई १५१
७.१.१ खानेपानीको श्रोतको आधारमा परिवारको विवरण १५१
७.१.२ खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण १५२
७.१.३ खानेपानी शुद्धताको आधारमा परिवारको विवरण १५४
७.१.४ चर्पीको प्रकारको आधारमा परिवारको विवरण १५५
७.१.५ सार्वजनिक शौचालयको विवरण १५६
७.१.६ फोहर व्यवस्थापन सम्बन्धी घरपरिवारको विवरण १५६

	७.१.७	ढल निकासको अवस्था, ल्याण्डफिल साइटको अवस्था	१५८
७.२	यातायात पूर्वाधार		१६०
	७.२.१	सडक संजालको विद्यमान अवस्था	१६१
	७.२.२	घरसम्म पुग्ने बाटोको अवस्थाको आधारमा परिवारको विवरण	१६२
	७.२.३	सवारीका प्रकारहरू	१६४
	७.२.४	झोलुङ्गे पुल तथा पुलपुलेसा सम्बन्धी विवरण	१६४
	७.२.५	प्रमुख सार्वजनिक यातायातका रुटहरू (बस सेवा तथा ढुवानी सेवा)	१६४
	७.२.६	टाढाको वस्तीबाट सम्बन्धित वडा केन्द्र पुग्न लाग्ने समय	१६४
	७.२.७	वडा केन्द्रबाट पालिका केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने अनुमानित समय	१६५
	७.२.८	बसपार्क सम्बन्धी विवरण	१६५
	७.२.९	वैकल्पिक यातायात सेवा	१६५
७.३	विद्युत तथा उर्जा		१६५
	७.३.१	खाना पकाउन प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण	१६६
	७.३.२	बत्ती बाल्न प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण	१६८
	७.३.३	विद्युतिकरणको अवस्था	१६९
	७.३.४	बैकल्पिक उर्जाका श्रोतहरूको विवरण	१६९
	७.३.५	जलविद्युत, सौर्य उर्जा, वायु उर्जाबाट विद्युत उत्पादन विवरण	१६९
७.४	सञ्चार तथा प्रविधि		१६९
	७.४.१	परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण	१७०
७.५	आवास तथा सार्वजनिक भवनहरू		१७२
	७.५.१	घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण	१७२
	७.५.२	घर भएको जग्गाको स्वामित्व विवरण	१७३
	७.५.३	जगको आधारमा घुरधुरीको विवरण	१७४
	७.५.४	बाहिरी गारोको आधारमा घुरधुरीको विवरण	१७५
	७.५.५	छानोको आधारमा घुरधुरीको विवरण	१७७
	७.५.६	कच्ची, पक्की, अर्धपक्की घरको प्रकारको आधारमा घरधुरीको विवरण	१७८
	७.५.७	कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएका घरपरिवारहरूको वडागत विवरण	१८०
	७.५.८	सामुदायिक भवनहरू तथा सभाहल सम्बन्धी विवरण	१८१
	७.५.९	नगरपालिका तथा अन्य सरकारी भवनहरूको विवरण	१८१
	७.५.१०	पशुबधशालाहरूको विवरण	१८१
	७.५.११	शवदाहस्थल, चिहानस्थलहरू तथा कब्रस्थानहरूको विवरण	१८२
खण्ड ८: संस्थागत तथा सुशासनको स्थिति			**१८३**
८.१	संगठनात्मक तथा मानव संशाधनको अवस्था		१८३
	८.१.१	संगठनात्मक ढाँचा	१८३
८.२	संस्थागत सम्बन्ध र नागरिक संगठन		१८४
	८.२.१	आमा/महिला समूहसम्बन्धी विवरण	१८४
८.३	ऐन, नीति, नियम र कार्यप्रणाली		१८५
	८.३.१	स्वीकृत ऐन, नीति, नियम, निर्देशिका तथा मापदण्डहरूको विवरण	१८५
	८.३.२	कार्यपालिका कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारी	१८६
अनुसूचीहरू			**१८७**

अनुसूची १: निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको विवरण १८७

अनुसूची २: रामग्राम नगरपालिकामा कार्यरत कर्मचारीको विवरण १८८

अनुसूची ३: घरधुरी तथ्याङ्क संकलकहरूको नामावली १९१

अनुसूची ४: नगरपालिकाका वडा कार्यालयहरू १९३

तालिका सूची

तालिका नं १ :	भू-उपयोगको विवरण	६
तालिका नं २ :	जमिनको मोहडाको विवरण	१०
तालिका नं ३ :	जनसंख्याको विवरण	१३
तालिका नं ४ :	अक्सर बसोबास गर्ने तथा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण	१४
तालिका नं ५ :	वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण	१५
तालिका नं ६ :	उमेर समूह अनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण	१७
तालिका नं ७ :	लिङ्ग अनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण	१९
तालिका नं ८ :	जातजातिअनुसार जनसंख्याको विवरण	२३
तालिका नं ९ :	मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण	२६
तालिका नं १० :	धर्मअनुसार जनसंख्याको विवरण	२७
तालिका नं ११ :	परिवारमूलीको लिङ्गअनुसार वडागत विवरण	२९
तालिका नं १२ :	१० वर्ष वा सोभन्दा माथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिको विवरण	३०
तालिका नं १३ :	पहिलो विवाह गर्दाको महिला र पुरुषको उमेरको विवरण	३१
तालिका नं १४ :	नगरपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण	३३
तालिका नं १५ :	उमेर र लिङ्गका आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण	३४
तालिका नं १६ :	लिङ्गअनुसार शैक्षिक स्तरको आधारमा नगरपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण	३५
तालिका नं १७ :	अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण	३९
तालिका नं १८ :	आर्थिक रुपले सक्रिय र आश्रित जनसंख्याको विवरण	४०
तालिका नं १९ :	वार्षिक आम्दानीको विवरण	४२
तालिका नं २० :	वार्षिक औषत खर्चका आधारमा परिवारको विवरण	४३
तालिका नं २१ :	विप्रेशणबाट आएको रकम खर्च भएको क्षेत्रसम्बन्धी विवरण	४४
तालिका नं २२ :	वार्षिक आम्दानीले परिवार चलाउन पुग्नेको विवरण	४५
तालिका नं २३ :	मासिक परिवार चलाउन लाग्ने मासिक खर्चको आधारमा परिवारको विवरण	४७
तालिका नं २४ :	ऋण भएका घरपरिवारको विवरण	४८
तालिका नं २५ :	ऋण लिनुको कारणका आधारमा घरपरिवारहरूको विवरण	५०
तालिका नं २६ :	ऋण लिएको श्रोतको आधारमा घरधुरीको विवरण	५२
तालिका नं २७ :	तालिम प्राप्त जनशक्तिको विवरण	५३
तालिका नं २८ :	औपचारिक तालिमको विषयको आधारमा वडागत विवरण	५४
तालिका नं २९ :	वैदेशिक रोजगारमा गएकाहरूको विवरण	५६
तालिका नं ३० :	भू-स्वामित्वको वडागत विवरण	५८
तालिका नं ३१ :	खेतीयोग्य जमिनको विवरण	५९
तालिका नं ३२ :	प्रमुख कृषि बाली सम्बन्धी विवरण	६०
तालिका नं ३३ :	कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण	६१
तालिका नं ३४ :	कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण	६३
तालिका नं ३५ :	कृषि पेशा अंगाल्ने परिवार, कृषक परिवार र उनीहरूले भोगचलन गरेको जमिनको विवरण	६४
तालिका नं ३६ :	कृषिमा उपयोग भएको जग्गा जमिनको क्षेत्रफलको आधारमा विवरण	६५
तालिका नं ३७ :	कृषि उत्पादनले खान पुग्ने महिनाको आधारमा परिवारको विवरण	६६

तालिका नं ३८ :	कृषिका लागि पशुपन्छी पालन गर्ने परिवारको विवरण	६७
तालिका नं ३९ :	सिंचित र असिंचित जमिनको विवरण	६८
तालिका नं ४० :	कृषि बाली उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण	६९
तालिका नं ४१ :	कृषि बाली बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण	७२
तालिका नं ४२ :	खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग विवरण	७४
तालिका नं ४३ :	तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा	७४
तालिका नं ४४ :	पशुपन्छी पाल्ने कृषकहरूका आधारमा घरपरिवारको विवरण	७५
तालिका नं ४५ :	पशुपन्छीहरूको बिक्रीका आधारमा घर परिवारको विवरण (गत १२ महिनामा)	७६
तालिका नं ४६ :	पशुपन्छी जन्य वस्तुको उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण	७७
तालिका नं ४७ :	नगरपालिकामा सञ्चालित व्यावसायिक कृषि तथा पशु फर्मको विवरण	७८
तालिका नं ४८ :	प्रमुख पर्यटकीय क्षेत्रहरूको विवरण	८३
तालिका नं ४९ :	व्यवसायको प्रकारको आधारमा विवरण	८६
तालिका नं ५० :	व्यवसायको प्रकृतिको आधारमा विवरण	८८
तालिका नं ५१ :	सञ्चालकको शैक्षिक योग्यताको आधारमा व्यवसायको विवरण	८९
तालिका नं ५२ :	सरकारी निकायमा दर्ता भए नभएको आधारमा व्यवसायको विवरण	९०
तालिका नं ५३ :	सरकारी निकायमा दर्ता भएको व्यवसायको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)	९१
तालिका नं ५४ :	व्यवसाय सञ्चालन भएको घरको स्वामित्वको विवरण	९२
तालिका नं ५५ :	नगरपालिकामा सञ्चालित उद्योग तथा कलकारखानाहरूको विवरण	९३
तालिका नं ५६ :	वडाअनुसार मुख्य वस्तीहरू तथा बजार केन्द्रको विवरण	९५
तालिका नं ५७ :	सहकारी संस्थाको विवरण	९६
तालिका नं ५८ :	बैंक तथा वित्तिय संस्थाको विवरण	९८
तालिका नं ५९ :	परिवारको सदस्यको बैंक खाता भएको आधारमा घर परिवारको विवरण	९९
तालिका नं ६० :	नगरपालिकामा सञ्चालित घट्ट, मिल तथा संकलन र प्रशोधन सम्बन्धी विवरण	१००
तालिका नं ६१ :	नगरपालिकामा रहेका शिक्षण संस्थाहरूको विवरण	१०४
तालिका नं ६२ :	नगरपालिकामा रहेका शैक्षिक संस्थाहरूको नामावली	१०५
तालिका नं ६३ :	५ वर्ष वा सो भन्दा माथि उमेर समूहका जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति	१०७
तालिका नं ६४ :	५ वा सो भन्दा माथिका जनसंख्याले उत्तीर्ण गरेको तह अनुसार विवरण	१०९
तालिका नं ६५ :	१५ वर्ष माथिको जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति	११०
तालिका नं ६६ :	वयस्क साक्षरता दर (१५-२४ वर्ष उमेर समूहमा)	१११
तालिका नं ६७ :	५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल नजाने जनसंख्याको विवरण	११२
तालिका नं ६८ :	५-२४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कूल/कलेज नजानुको कारणका आधारमा विवरण	११२
तालिका नं ६९ :	विद्यालय बाहिर रहेका तथा विद्यालय छाडेका ५-२४ वर्ष उमेर समूहकाको विवरण	११४
तालिका नं ७० :	जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण	११५
तालिका नं ७१ :	यस नगरपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको आधारमा विवरण	११६
तालिका नं ७२ :	विगत १२ महिनामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने जनसंख्याको विवरण	११८
तालिका नं ७३ :	पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण	११९
तालिका नं ७४ :	विगत १२ महिनामा मृत्युसम्बन्धी विवरण	१२०
तालिका नं ७५ :	लिङ्ग र उमेर समूह अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण	१२१
तालिका नं ७६ :	मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्याको विवरण	१२३
तालिका नं ७७ :	१५-४९ वर्षका मृतक महिलाको मृत्यु हुँदाको अवस्थासम्बन्धी विवरण	१२४
तालिका नं ७८ :	प्रमुख १० रोगहरूको विवरण	१२६

तालिका नं ७९ : सुत्केरी भएका महिलाहरूको सत्केरी गराएको स्थान सम्बन्धि विवरण १२८
तालिका नं ८० : १५ देखि ४९ वर्षका महिलाले जीवित शिशुलाई जन्म दिएको विवरण १३०
तालिका नं ८१ : १५-४९ उमेरसमूहका विवाहित महिलाहरूको पहिलो बच्चा जन्मिदाको उमेरसम्बन्धि विवरण १३१
तालिका नं ८२ : दीर्घरोग रोगको प्रकारअनुसार जनसंख्याको विवरण १३३
तालिका नं ८३ : ६० वर्ष र सोभन्दा बढी उमेरका जेष्ठ नागरिकसम्बन्धी वडागत विवरण १३४
तालिका नं ८४ : एकल महिलासम्बन्धी वडागत विवरण १३५
तालिका नं ८५ : अपाङ्गताको किसिमअनुसार जनसंख्याको विवरण १३६
तालिका नं ८६ : महिलाको नाममा भएको घर/जग्गा सम्बन्धी विवरण १३७
तालिका नं ८७ : नगरपालिकामा संचालित बालक्लब १३९
तालिका नं ८८ : परिवारका सदस्यको स्थानीय तह वा सामाजिक संघसंस्थामा संलग्नतासम्बन्धि विवरण १३९
तालिका नं ८९ : नगरपालिकामा रहेको खेलमैदानको विवरण १४१
तालिका नं ९० : नगरपालिकामा रहेका पार्क तथा उद्यानहरूको विवरण १४२
तालिका नं ९१ : नगरपालिकामा रहेको सुरक्षा निकायको विवरण १४२
तालिका नं ९२ : वन्यजन्तु तथा पशुपन्छी १४५
तालिका नं ९३ : रामग्राम नगरपालिकामा भएका नदीनालाहरूको विवरण १४९
तालिका नं ९४ : नगरपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण १५०
तालिका नं ९५ : खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण १५१
तालिका नं ९६ : खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण १५२
तालिका नं ९७ : खानेपानीको शुद्धताको आधारमा परिवारको विवण १५४
तालिका नं ९८ : चर्पीको प्रकारका आधारमा परिवारको विवरण १५५
तालिका नं ९९ : फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने स्थानको आधारमा परिवारको विवरण १५६
तालिका नं १०० : परिवारबाट निस्कने फोहर पानीको व्यवस्थापन सम्बन्धी विवरण १५९
तालिका नं १०१ : सडक सुविधा पहुचको प्रकारको आधारमा वडागत घरपरिवारको विवरण १६२
तालिका नं १०२ : खाना पकाउन प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण १६६
तालिका नं १०३ : बत्ती बाल्न प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण १६८
तालिका नं १०४ : परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण १७०
तालिका नं १०५ : परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण १७२
तालिका नं १०६ : घर भएको जग्गाको स्वामित्व विवरण १७३
तालिका नं १०७ : जगको आधारमा घुरधुरीको विवरण १७५
तालिका नं १०८ : बाहिरी गारोको आधारमा घुरधुरीको विवरण १७६
तालिका नं १०९ : छानोको आधारमा घुरधुरीको विवरण १७७
तालिका नं ११० : घरको किसिमको आधारमा घरपरिवार विवरण १७८
तालिका नं १११ : कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएका घरपरिवारहरूको वडागत विवरण १८०
तालिका नं ११२ : शवदाहस्थल, चिहानस्थलहरू तथा कब्रस्थानहरूको विवरण १८२
तालिका नं ११३ : महिला समूह, आमा समूहरूको विवरण १८४
तालिका नं ११४ : रामग्राम नगरपालिकाका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको विवरण १८७
तालिका नं ११५ : रामग्राम नगरपालिकामा कार्यरत कर्मचारीको विवरण १८८

खण्ड १: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपाली जनताको बलिदानपूर्ण लामो संघर्षपछि नेपालमा संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक राज्य व्यवस्था कायम भएको छ । विश्वभर विभिन्न देशहरूमा सफल अभ्यासमा आएको यो व्यवस्था नेपालमा नौलो भएकाले यसमा अभ्यस्त हुन केही समय अझै अवश्य लाग्ने देखिन्छ । संघीय शासन प्रणालीको सबल पक्ष भनेको जनता केन्द्रित शासन हो । नेपालको संघीय प्रणाली अर्न्तगत राज्यको संरचनालाई तीन तहमा विभाजन गरिएको छ । संघमा संघीय सरकार, प्रदेशस्तरमा प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहहरूमा स्थानीय सरकार रहने संवैधानिक प्रवधान अनुरुप जराधार तहको शासकीय अभ्यास स्थानीय सरकार निर्वाह गर्नुपर्ने हुन्छ । यसका लागि अनुसूचीहरूमा विभिन्न अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ । संविधानको अनुसूची ८ को क्र.सं. ६ मा स्थानीय तथ्याङ्क र अभिलेख संकलन सम्बन्धी सम्पूर्ण अधिकार स्थानीय सरकारलाई भएको उल्लेख छ भने स्थानीय **सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ (२) को च** मा माथि उल्लेखित विषयलाई थप विस्तार गरिएको छ ।

साथै नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले प्रदान गरेको अधिकार प्रयोग गरी संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले तयार पारेको नगर/गाउँ वस्तुगत विवरण तयारी कार्यविधि, २०७५ अनुरुप स्थानीय स्तरका विकासको योजना निर्माण, नीति निर्माण तथा स्थानीय सूचनाको प्रमुख श्रोतको रुपमा रहने यो वस्तुगत विवरणले नगरपालिकाको विकास र समृद्धिको समुचित दिशातर्फ उन्मुख हुन सहयोग गर्ने विश्वासका साथ यो प्रतिवेदन तयार भएको छ ।

१.२ उद्देश्य

पार्श्वचित्र निर्माणको प्रमुख उद्देश्य भनेकै नगरपालिका/गाउँपालिकाको समग्र वस्तुगत अवस्थाको जानकारीहरूलाई सु-व्यवस्थित ढङ्गले अभिलेखीकरण गर्ने र ती तथ्याङ्क एवं सूचनाहरूलाई अद्यावधिक गर्दै सरोकारवालाहरूलाई सूचना उपलव्ध गराउनु हो । यस बाहेक पार्श्वचित्रका अन्य विशिष्ट उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् ।

क) नगरपालिकाको समग्र भौतिक पूर्वाधार, आर्थिक पक्ष, सामाजिक पक्ष, प्राकृतिक सम्पदा तथा विपद् व्यवस्थापन सम्वद्ध पक्षहरूको सूचना तथा तथ्याङ्कको अभिलेख तयार पार्ने ।

ख) नगरपालिकाको सेवा प्रवाह तथा संस्थागत संयन्त्रहरू बारेका सूचना तथा तथ्याङ्कहरूको अभिलेख तयार गर्ने ।

ग) नगरपालिकाका सबल पक्षहरू, दुर्बल पक्षहरू, अवसरहरू चुनौतीहरू तथा सम्भावनाहरूको विश्लेषण गर्ने ।

घ) नगरपालिकाको विभिन्न विषयगत आधार नक्सा तयार गर्ने ।

ङ) नगरपालिकाको समग्र जनसांख्यिक, आर्थिक, सामाजिक, भौतिक, प्राकृतिक, ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक तथ्याङ्कहरूको व्याख्या र विश्लेषण गर्ने ।

च) प्राप्त सूचनाहरूको वर्गीकरण गरी सुव्यवस्थित र सरल ढंगले सर्वसाधारणले बुझ्न सक्ने गरी विभिन्न खण्डमा विभाजन गरी प्रस्तुत गर्ने ।

छ)   माथि उल्लेखित सम्पूर्ण विषयसँग सम्बन्धित एकमुष्ट तथ्याङ्कीय आधार तयार पार्ने ।

१.३ कानूनी तथा नीतिगत आधारहरू

पृष्ठभूमिमा उल्लेख भएजस्तै नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण तयारीका निम्न आधारहरू रहेका छन् ।

(क) वैधानिक आधार

नेपालको संविधानको अनुसूची ८ लाई व्याख्या गर्न बनेको स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले स्थानीय तथ्याङ्कहरूको अभिलेख तयार गरी अद्यावधिक गर्ने अधिकार र जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई नै प्रदान गरेकोले नगरपालिकालाई पार्श्वचित्र तयार पार्ने आधार प्राप्त भएको छ ।

(ख) नीतिगत आधारहरू

नीतिगत आधारहरू अर्न्तगत नेपाल सरकारले तयार पारेको आवधिक योजनाहरू, नीतिहरू, प्रादेशिक नीतिहरू र यी नीतिहरूका आधारमा तयार भएका स्थानीय तहका नीतिहरूलाई कार्यान्वयन गर्ने पूर्वशर्तकारुपमा आवश्यक तथ्याङ्कहरूको अनिवार्यता हुने भएकाले नगरपालिकाको समग्र सूचनाहरू तयार पानुपर्ने नीतिगत आवश्यकता रहेको र सूचना व्यवस्थापनको नीतिगत व्यवस्था समेत रहेकाले सोका लागि यो वस्तुगत विवरण तयार पारिएको हो ।

(ग) स्थानीय आवश्यकता

स्थानीय सरकार सञ्चालन गर्न तथा स्थानीय आश्यकताहरूको पहिचान गर्न वस्तुगत सूचनाहरूको आवश्यकता पर्दछ । स्थानीय आवश्यकताहरूको पहिचान पश्चात विकास निर्माण नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरू तय गर्न सकिन्छ। तसर्थ समग्र विकास प्रक्रियालाई अगाडी बढाउँदै स्थानीय सरकार सञ्चालन गर्न आवश्यक सूचना तथा तथ्याङ्कहरूको सँगालोको ट्डकारो आवश्यकता रहने हुँदा यो नै वस्तुगत विवरण तयारीको अर्को महत्वपूर्ण आधार हो ।

यी बाहेक नेपालले पक्ष राष्ट्र भई हस्ताक्षर गरेका अन्तराष्ट्रिय सन्धि तथा सम्झौताहरूलाई कार्यान्वयन गर्न समेत वस्तुगत सूचनाहरूको आवश्यकता पर्दछ । दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न जलवायु परिवर्तनका असरहरू न्यूनिकरण गर्न, मानव अधिकारको सुनिश्चितता गर्न, पर्यावरणीय सन्तुलन कायम गरी दिगो विकास गर्न तथ्यपरक सुचनाहरूको आवश्यकता पर्ने भएकाले यी आवश्यकताका आधारमा यो विवरण तयार पारिएको हो ।

१.४ तयारी प्रक्रिया

यस नगरपालिकाको पार्श्वचित्रको तयारी गर्दा प्रयोग गरिएका विधिहरू निम्नानुसार छन् :–

- विशिष्टीकृत प्रश्नावली निर्माण गरी Android Apps द्वारा प्रत्येक घरपरिवारको जनसांख्यिक, आर्थिक, समामाजिक र भौतिक पक्षहरूको विवरण प्राप्त गर्न गणकहरू परिचालन गरी आवश्यक तथ्याङ्क संकलन गरिएको ।
- यसमा नगरपालिकाको विभिन्न विषयगत शाखा, विषयगत कार्यालय तथा विभिन्न संघ संस्थाहरूबाट उपलब्ध तथ्याङ्कहरू समावेश गरिएको छ ।
- सबैवडाका अध्यक्ष तथा अन्य पदाधिकारीसँग प्रत्यक्ष अन्तरर्वाता विधि प्रयोग गरी तथ्याङ्क संकलन गरिएको ।
- घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६ को नतिजाहरू समावेश गरिएको छ ।

- यस अध्ययन प्रतिवेदनमा तथ्याङ्कको बिश्लेषणका क्रममा विभिन्न तालिकाहरू, चित्रहरू तथा नक्साको प्रयोग गरी वर्णनात्मक तथा तुलनात्मक रुपमा बिश्लेषण गरिएको छ ।

पार्श्वचित्र तयार गर्ने कार्य प्राथमिक (Primary) तथा द्वित्तीय (Secondary) स्रोतबाट सूचना संकलन पद्धती उपयोग गरिएको छ । भू-उपयोग, सडकहरू र सो को गुणस्तर तथा वातावरणीय समस्याहरूसँग सम्बन्धित प्राथमिक तथ्याङ्कहरू, डिजिटल तथ्याङ्क (GIS Data), स्थलस्वरुप नक्सा, हवाई नक्सा, नापी नक्सा, स्थलगत निरीक्षण तथा अन्तरवार्ता जस्ता स्रोत एवं विधिहरूको यथासम्भव उपयोग गरिएको छ । यसका साथै नगरपालिकास्थित विभिन्न सरकारी एवं गैरसरकारी निकायहरूका पदाधिकारीहरू, वुद्धिजीविहरू, उपलब्ध प्रतिष्ठित् व्यक्तित्वहरूसँग छलफल एवं अन्तर्वार्ता गरी नगरपालिकाका प्रमुख समस्या एवं विकासका सम्भावनाहरू माथि जानकारी लिइएको छ । नगरपालिकाका समग्र तथ्याङ्कहरू जस्तै भौतिक, वातावरणीय, सामाजिक, आर्थिक, वित्तीय एवं संस्थागत तथ्याङ्कहरू नगरपालिका कार्यालय लगायत नगरपालिकास्थित सरकारी एवं गैरसरकारी कार्यालयहरूको रेकर्डबाट र केही तथ्याङ्कहरू विभाग तथा अन्य निकायहरूबाट प्रकाशित प्रतिवेदन एवं पुस्तकहरू अध्ययनबाट संकलन गरिएको छ ।

१.५ वस्तुस्थिति विवरणको सीमा

राष्ट्रिय योजना आयोग र संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले निर्धारण गरेबमोजिम नगरपालिका पार्श्वचित्र तयार गर्दा प्रयोग गरिएका तथ्यांकहरूको स्रोत र आधार वर्ष खुलाइएको छ । नगरपालिकाका विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी कार्यालय, अन्य संघसंस्थाले उपलब्ध गराएका तथ्याङ्क, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, विभिन्न मन्त्रालय, विभागहरू, सम्बन्धित नगरपालिका आदि स्रोतहरूबाट उपलब्ध तथ्याङ्को आधारमा यो वस्तुगत विवरण तयार गरिएको छ । पार्श्वचित्रको अवधारणाअनुसार यसले नगरपालिकाको सम्पूर्ण पक्षको यथार्थ जानकारी सरल एवं स्पष्ट रुपमा प्रस्तुत गर्दछ । अध्ययनलाई यथाशक्य वस्तुगत बनाउने प्रयास स्वरुप प्राप्त तथ्याङ्कहरूलाई यथासम्भव रुपमा परिक्षण गरिएको छ । तथापि स्रोत, साधन तथा सूचना व्यवस्थापनका सीमितताका कारण अपेक्षित सम्पूर्ण सूचनाहरू प्राप्त हुन सकेको छैन ।

खण्ड २: नगरपालिकाको चिनारी

२.१ भौगोलिक अवस्थिति, सीमाना

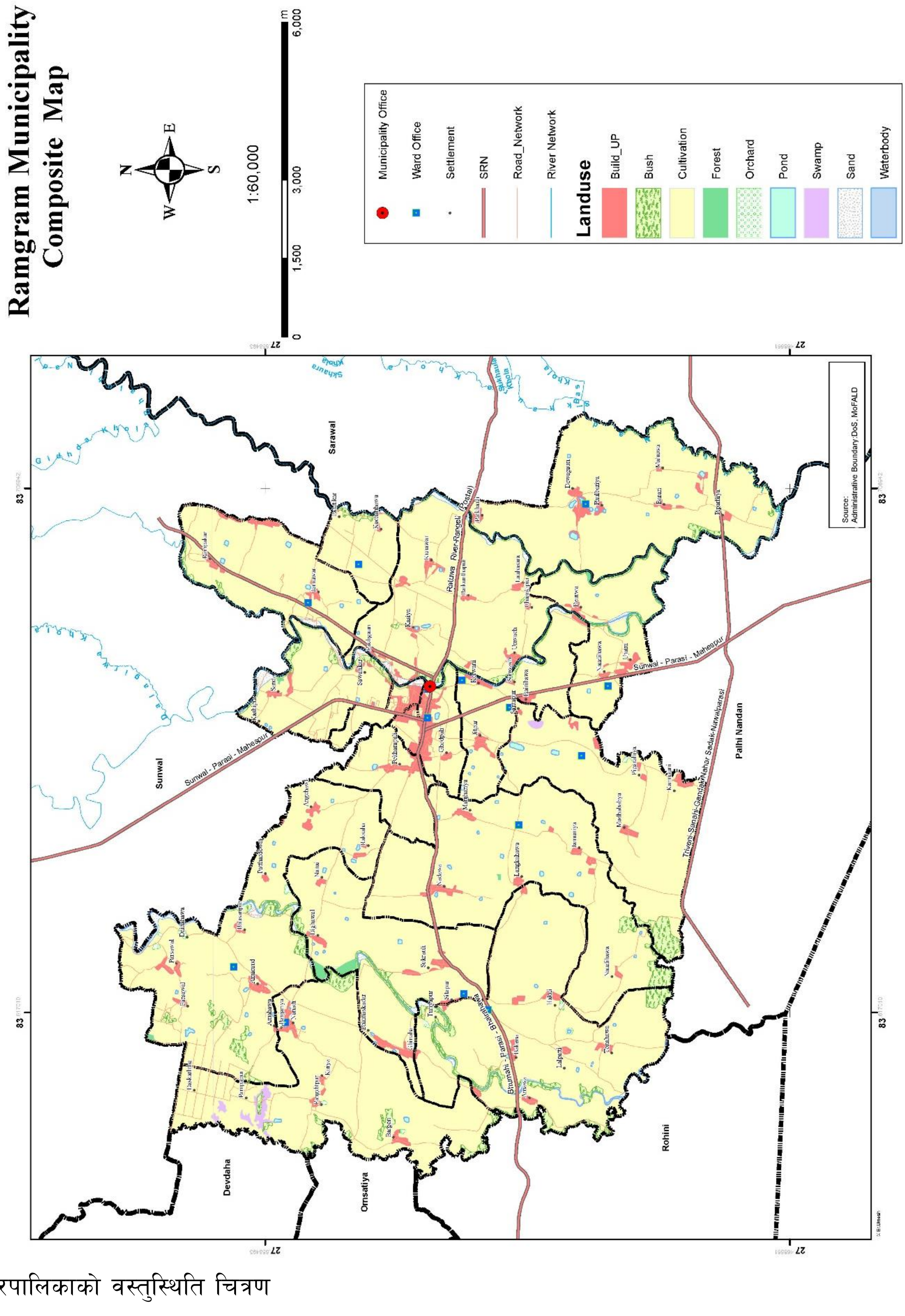

नगरपालिकाको वस्तुस्थिति चित्रण

रामग्राम नगरपालिका नेपालको पछिल्लो प्रशासनिक विभाजन अनुसार रामग्राम नगरपालिका प्रदेश नं. ५ मा पर्दछ। यो नगरपालिका भौगोलिक हिसाबले ८३°३५'१९" देखि ८३°४३'१४" पूर्व देशान्तरसम्म र २७°२८'१०" देखि २७° ३५'०४" उत्तरी अक्षांश सम्म फैलिएर प्राकृतिक मनोरम संरचना सहित होचो भू-भागमा अवस्थित छ। यो नगरपालिकामा समुद्र सतहबाट १०० मि. देखि १३० मि.को उचाईसम्मको विविधता रहेको छ। ९४.१५ वर्ग.कि.मी. क्षेत्रफल रहेको यस रामग्राम नगरपालिकाको पूर्वमा सरावल नगरपालिकाका, पश्चिमतर्फ रुपन्देही जिल्ला, उत्तरमा सुनवल नगरपालिका र दक्षिणमा पाल्हीनन्दन गाउँपालिकाका रहेका छन्। नेपालको तराई क्षेत्रमा पर्ने नगरपालिकाको अधिकांश भाग खेतीयोग्य उर्वर जमिनले ओगटेको छ। यस अनुसार रामग्राम नगरपालिकाको अधिकांश भूभाग पनि खेतीयोग्य जमिनले ढाकेको पाइएको छ।

२.२ प्रशासनिक विभाजन

सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले तयार गरेको नमूना बमोजिम गठित नगरपालिका, गाउँपालिका तथा विशेष, संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको संख्या तथा सिमाना निर्धारण आयोगले मिति २०७३ पुस २२ मा पेश गरेको प्रतिवेदन अनुसार तत्कालीन संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रीको संयोजकत्वमा गठित समितिले मिति २०७३/११/२० मा पेश गरेको प्रतिवेदनको आधारमा नेपाल सरकारले मिति २०७३/११/२७ गते पुन संरचनापछि साविक रामग्राम नगरपालिकाको १३ वटा वडा र साविक ५ वटा गा.वि.स.हरू अमरौट, सुक्रौली, हकुई, बन्जरिया तथा देवगाँव समेटर १८ वटा वडाहरू कायम गरी यो नगरपालिकाको वर्तमान स्वरुप निर्माण गरिएको हो।

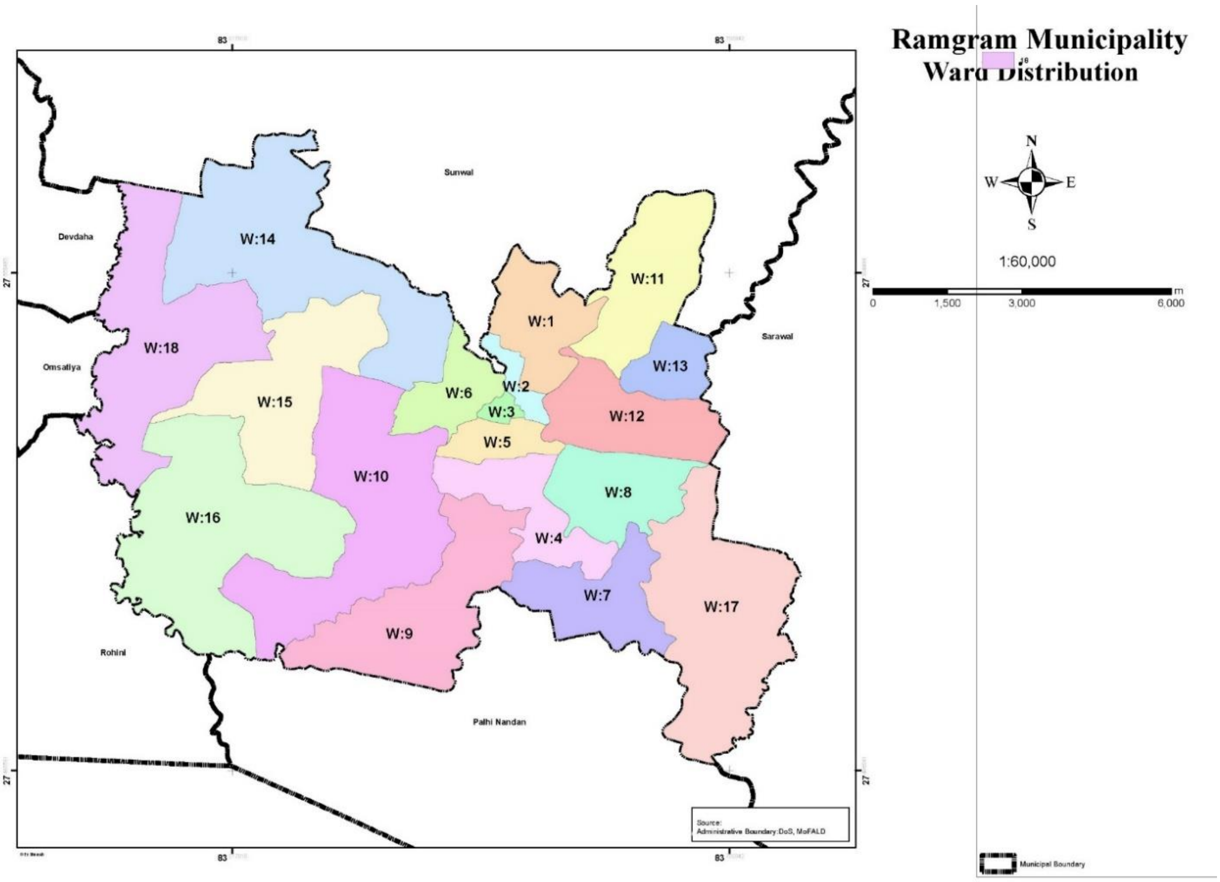

नक्सा नं. १ : *नगरपालिकाको वडा विभाजन*

२.३ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि तथा नामाकरण

भगवान गौतम बुद्धको पवित्र अस्थिधातु रहेको प्राचीन रामग्राम स्तुपका नाममा यस नगरपालिकाको नामाकरण गरिएको हो ।

२.४ मुख्य वस्तीहरूको विवरण

नगरपालिका विषम भौगोलिक अवस्था भएपनि जलवायुको आधारमा बसोबासको लागि उपयुक्त मानिएको छ। हुलाक, टेलीफोन, स्वास्थ्यचौकी र विद्यालयको पहुँचका साथै यातायातको आंसिक सुविधा हुनाले पनि ग्रामीण बस्ती विकासका लागि योगदान पुऱ्याइरहेको पाइन्छ। यसका साथै विभिन्न स्थानहरूमा नगरपालिकाहरूले आफ्ना आन्तरिक यातायात मार्गहरू बनाई सार्वजनिक क्षेत्रहरूमा हाट बजारको व्यवस्थापन गर्ने काम साथै स-साना व्यापारिक केन्द्रको रुपमा क्रमिक विकास भइरहेको छ।

नेपाल सरकारले बजारोन्मुख बस्तीहरूमा हाट बजारको विकासको लागि केही आवश्यक छाना/सेड तथा भण्डारणको व्यवस्था गरिदिएमा ग्रामीण कृषि अर्थतन्त्रलाई बजार अर्थतन्त्रमा परिणत गर्न सहयोग पुग्ने देखिन्छ। यसका अतिरिक्त एकातर्फ यी बस्तीहरूको छेउछाउको जमिनको समेत अप्रत्याशितरुपले मूल्य वृद्धि भइरहेको पाइन्छ भने अर्कोतर्फ भोलिका दिनहरूमा यस्तो बस्तीको लागि आवश्यक पर्ने खेलमैदान, पार्क जस्ता सार्वजनिक क्षेत्रहरूको व्यवस्थापन गर्न आवश्यक जग्गाको योजना अहिलेदेखि नै बनाउनु आवश्यक छ।

नगरपालिका क्षेत्रहरूको व्यवस्थित तवरले विकास गर्न प्रत्येक घडेरीमा आवत जावत गर्न मोटर वाटो, खुल्ला क्षेत्रका प्रावधान, चारपाटे आकार मिलेका घडेरीहरू लगायत भौतिक तथा पूर्वाधारको निर्माण सहितको व्यवस्थित वस्तीको विकास गर्न जग्गा एकीकरण वा सेवा सुविधा जस्ता कार्यक्रमहरू संचालन गर्नु पर्दछ । यसरी जग्गा विकास कार्यक्रम संचालन गर्दा शहरी विस्तार क्षेत्र प्रस्तावना गरिएका क्षेत्रहरूलाई टेवा पुऱ्याउने हिसावले प्राथमिकता दिनु पर्दछ ।

२.५ भू-उपयोगको विवरण

मानव जातिको सृष्टि र जनजीवन भू-धरातलमा उपलब्ध प्राकृतिक श्रोतहरूको उपयोगका आधारमा अडेको छ । मानवीय अस्तित्व भित्रका समग्र मानवीय गतिविधिहरू उसले गर्ने जमिन तथा जमिनमा उपलब्ध श्रोतहरूमा पूर्णत निर्भर गर्दछ । तसर्थ भू-आवरण अन्तर्गत मानिसले उपयोगमा ल्याउने वन क्षेत्रको तथ्याङ्क, खेतीयोग्य जमिन, जल, बालुवा, हिमाल, पहाड, आदिको तथ्याङ्कलाई भू-उपयोग अन्तर्गत उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं १ : भू-उपयोगको विवरण

विवरण	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	प्रतिशत
खेतीयोग्य	८२.९०	८७.२३
बाँझो जमिन	०.४७	०.४९
आवास	४.९१	५.१७
वन जंगल	०.४३	०.४५
औद्योगिक क्षेत्र	०.३८	०.४०
बगैंचा	३.१२	३.२८
बालुवा	०.०९	०.०९
जलक्षेत्र	२.७३	२.८७

कुल क्षेत्रफल	९५.०४	१००.००

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

यस नगरपालिकाको वर्तमान भू-उपयोगलाई हेर्दा ८७.२३ प्रतिशत अर्थात सबैभन्दा बढी खेतीयोग्य जमिनले ओगटेको छ। सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनमा वैज्ञानिक कृषि प्रणाली अबलम्बन गर्न सके उत्पादनको समेत राम्रो सम्भावना देखिन्छ । अर्कोतर्फ पछिल्लो समयमा राजमार्ग वरपरका सुविधा केन्द्रित स्थानहरूमा व्यापक बसाइँसराइ गरी आउने प्रवृत्तिका कारण यस नगरपालिकामा आवास क्षेत्रले ओगटेको भू-भाग समेत उल्लेख्य अर्थात ५.१७ प्रतिशत रहेको छ । खेतीयोग्य जमिनका अतिरिक्त आवास, बगैँचा र जलक्षेत्रको उपयोगबाट यस नगरपालिकाको आर्थिक, सामाजिक विकासमा टेवा पुग्ने देखिन्छ । अन्य जस्तै बगैँचा, वन, बालुवा, जलाधार क्षेत्रले निकै कम प्रतिशत भू-भाग ओगटेका छन् ।

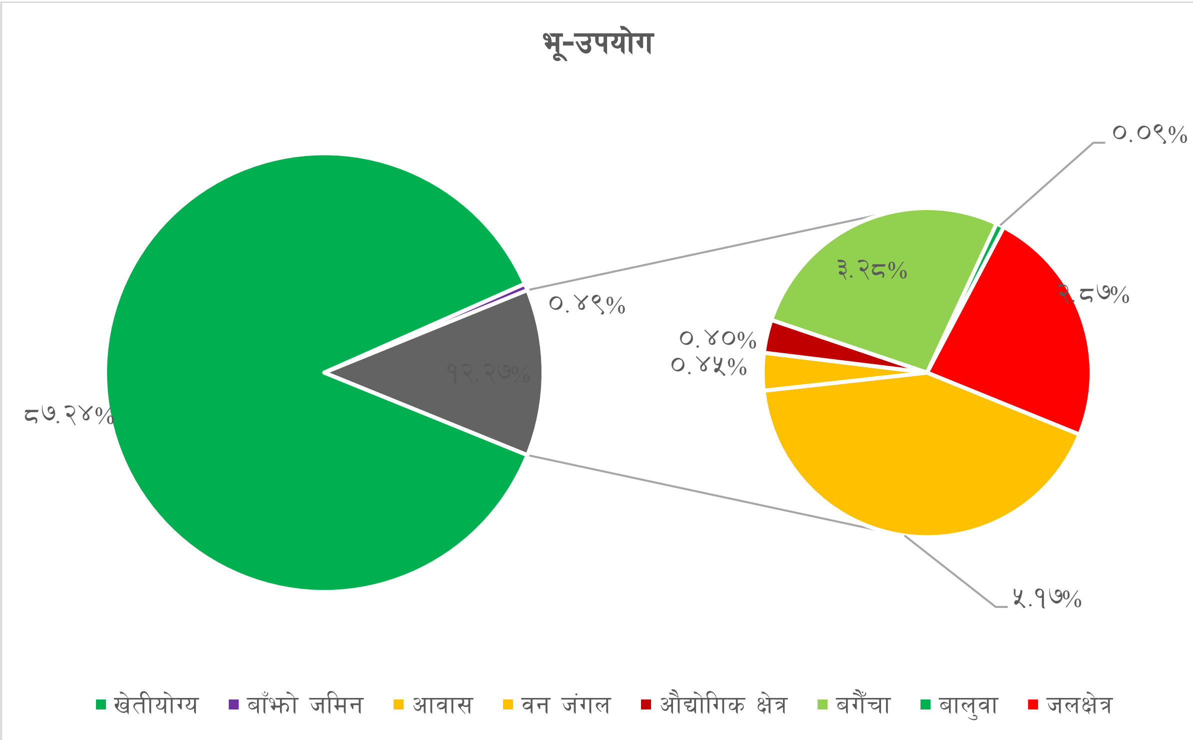

२.६ माटोको बनावट

रामग्राम नगरपालिकाको भौगर्भिक संरचना हिमालय पर्वत श्रृङ्खला (क्रिष्टलाइन) निर्माण हुँदाको बखत भएको हो। यद्यपि धरातलीय Profile हेर्दा माटो र चट्टानहरूमा विविधता रहेको पाइन्छ। यसको कारण भू-धरातलमा निरन्तर भईरहने प्राकृतिक प्रक्रियाहरू (Natural Phenomena) जस्तै मौसम तथा ऋतु परिवर्तन, भू-क्षय, वायुमण्डलीय चापको प्रभाव, वर्षा, शीत, हिमपात, भुकम्प, जलवायु परिवर्तन, सामान्य हावाहुरी, पहिरो आदि हुन्। नगरपालिकाको भूभाग भने युगौँदेखि हिमालय पर्वतमा उत्पत्ति भई हजारौं शाखा र प्रशाखा नदीहरूलाई समेटेर निर्माण भएको विशाल गंगा नदीको निरन्तर वहाबको परिमाण स्वरुप बनेको गंगाको विशाल समथर फाँटको एक न्यूनतम अंशको रुपमा रहेको छ। यसरी गंगाको फाँटको रुपमा रहेको यहाँको माटो मुख्यतया पाँगो मिश्रित मलिलो रहेको छ। खोलानालाको प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्रमा रहेको माटोमा बालुवाको मात्रा बढी छ भने केही भित्री भागमा चिम्टाइलो र दोमट माटोमा प्राङ्गारिक पदार्थको मात्रा पाइन्छ। यसरी प्राङ्गारिक पदार्थको मात्रा भने निरन्तर खेती भइरहेको क्षेत्रमा केही बढी छ भने बाँझो क्षेत्रमा क्रमश: घटिरहेको

पाइन्छ। नगरपालिकामा रहेको समथर भु-भागको माटो उर्वर र खेतीयोग्य छ। माटोको यस प्रकारको विविध स्वरुपले परम्परागत खाद्य बालीका अतिरिक्त अन्य आधुनिक बालीहरूको समेत सम्भावना देखिन्छ।

२.७ भिरालोपनाको विवरण

रामग्राम नगरपालिकाको भूमिलाई भू-बनौट, प्रणाली, तथा भू-स्खलन जस्ता प्रवृत्तिका आधारमा अध्ययन गर्दा भूमिको बर्गीकरणलाई त्यसको उपयोगको सम्भाव्यता र सघनता घट्दै जाने (Degrading) क्रममा राखिएको छ। अर्को शब्दमा, भू-स्खलन वा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति भूबनोट अनुसार फरक पर्दै जान्छ। त्यसै क्रमले भूमिको स्थायित्वलाई मजबुत बनाउने उपायको भौतिक लक्षण (Physical characteristics) का आधारमा माटोको अवस्था र भिरालोपन आँकलन गरिएको छ। भू-बनौट, पारिस्थितिक प्रणाली, तथा भू-स्खलन जस्ता तत्वका आधारमा भूमिको वर्गीकरणलाई हेर्दा नगरपालिकाको जमिनमा ४.२ डिग्रि देखि १२ डिग्रि सम्मको भिरालोपन देखिन्छ। जसलाई तल उल्लेख गरिएको छ।

क) भिरालोपन (Slope) १°-५° (माटोको गहिराई पर्याप्त भएको, पानीको निकास राम्रोगरी हुने कान्ला बनाई खेती गर्न सकिने)

यस्तो जमिनमा माटोको गहिराई पर्याप्त हुन्छ र पानीको उपलब्धता सतहमा तथा अर्धभूमिगत अवस्थामा समेत सजिलै निकास हुन्छ। मनसुनी खेती गर्नका लागि यस्तो भूमिमा गह्राहरू बनाउनु पर्दछ। सतहगत जलप्रवाह एवं अर्धभूमिगत पानीको निकासलाई भू-क्षय हुन नपाओस् भनी नियन्त्रणका उपायहरू अपनाउनु पर्दछ। माटोका भौतिक गुणहरू तथा जमिनको भिरालोपनका कारण वर्षाको पानीबाट नयाँ खोल्सीहरू बन्ने र ती खोल्सीहरू प्रकारान्तरमा चौडा हुँदै गएर भू-क्षयको प्रवृत्ति बढ्ने हुनाले यस वर्गको जमिनको संरक्षण गर्न विशेष ध्यान दिनु पर्दछ।

यस वर्गको जमिनमा परम्परागत, मध्यम वा आधुनिक विधिबाट खेती गर्न सकिन्छ। मनसुनको समयमा हुने वर्षाका कारण चरन तथा वनस्पतिलाई पनि मनग्गे फाइदा पुग्दछ। यस्तो जमिनमा धान खेती गर्न सकिन्छ। सिंचाइ सुविधा उपलब्ध भएको छ भने मोटो दानादार भएको अवस्थामा समेत धानबाली लगाउन सकिन्छ। सिंचाइको उपलब्धता अनुरुप हिउँदे एवं बसन्ते बाली पनि लगाउन सकिन्छ।

ख) भिरालोपन (Slope) ५°-३०° (माटोको गहिराई ५०-१०० से.मी. भएको, पानीको निकास राम्रो हुने, कान्ला बनाएर मात्र खेती गर्न सकिने)

५°-३०° स्लोप रहेको, पानीको निकास राम्रो हुने गरेको तथा माटोको पत्रको गहिराई ५० से.मी. देखि १०० से.मि. सम्म रहेको जग्गा यस वर्गमा पर्दछ। यस वर्गको जमिनमा पहिरो जाने, जमिन भासिने जस्ता भू-क्षयीकरणका प्रवृत्तिहरू सामान्यरुपमा देखा परिरहन्छन्। त्यसैले जमिनलाई सामान्यरुपमा व्यवस्थापन नगरिएमा यस्ता प्रवृत्तिमा झन् वृद्धि हुने हुन्छ। वन, वनस्पतिका लागि यो जमिन त्यति सहज हुँदैन। गाईवस्तुको आवत-जावतबाट भू-क्षयीकरणमा वृद्धि हुने हुनाले चरन विकासलाई यस प्रकारको जमिनमा प्रश्रय दिन ठीक हुँदैन। तर, पालैपालो निश्चित स्थानहरूमा गाईवस्तु थुनेर चराउने हो भने त्यसले जमिनको उत्पादकत्वमा सघाउ पनि पुऱ्याउन सक्दछ।

यस प्रकारको जमिनमा विशेष गरी मनसुन खेतीका लागि भू-क्षय रोक्न गह्राहरू बनाउन अनिवार्य हुन्छ। यसमा खेतीका परम्परागत र मध्यमस्तरीय प्रविधि नै अपनाउनुपर्ने हुन्छ। यस प्रकारको भिरालोपन भएको जमिनमा खेती गर्दा माटोको भौतिक गुणहरूसँग व्यवस्थापन सीपको सम्मिश्रणले मुख्य भूमिका खेलेको हुन्छ।

सिंचाइको प्रयोग नियमित रुपमा पहिलेदेखि नै भइरहेको खण्डमा सिंचाइ गर्दा भू-क्षयको समस्या आउदैन, तर नयाँ सिंचाइ प्रणाली शुरु गर्ने हो भने शुरुमा सावधानी अपनाउनु पर्दछ। एक्कासी बढी सिंचाइ भएको खण्डमा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति तुरुन्त शुरु हुन सक्दछ।

ग) भिरालोपन (Slope) ३०°–४०° माटोको गहिराई २० से.मी. मात्र भएको, पानीको निकाससहज भएको तथा जमिनको भिरालोपन ३०° (१.७ मिटरमा १ मी.) भन्दा बढी भएको, काठ दाउरा उत्पादन गर्न उपयुक्त।

माटोको पत्र २० से.मि. मात्र गहिराइ भएको पानीको निकास सहज भएको तथा जमिनको भिरालोपन ३०° (१.७ मिटरमा १ मि.) भन्दा बढी भएको जमिन यस वर्गमा पर्दछ। यस प्रकारको ज्यादा भिरालोपन भएको जग्गामा गरा बनाएर खेती गर्नु फाइदाजनक देखिँदैन। यस प्रकारको जमिनमा वर्षाको पानीबाट छिटो खोल्सीहरू बन्ने वा बाढीले क्षति पुऱ्याउने ठूलो सम्भावना रहन्छ। यस प्रकारको जमिनमा वनस्पतीहरू लगाउन, उपयुक्त देखिन्छ। यहाँ काठ र इन्धनका लागि वन पैदावारको उत्पादन वृद्धि गर्नु उपयुक्त हुनेछ। पहिरो जाने वा बाढीबाट क्षति हुने प्रवृत्ति यस प्रकारको जमिनका सामान्य लक्षण हुन्।

यस्तो क्षेत्रमा जङ्गलको विकास गरी इन्धन, पशु आहार तथा काठ उत्पादन गर्न सकिन्छ. जङ्गल फडानी भएको छ भने पनि यस्तो क्षेत्रमा या त बोटविरुवालाई पुनः हुर्काउन सकिन्छ या त वृक्षारोपण गर्न सकिन्छ. यस वर्गमा पर्ने जमिनहरूमा गाईवस्तुलाई चराउने चलन कडाइकासाथ नियन्त्रण गर्नुपर्छ. यदि इन्धन, पशु, आहार तथा चरनको लागि उपयोग गर्ने हो भने पनि वार्षिक उपयोगले भविष्यको उत्पादकत्वलाई जोखिममा पार्ने खालको हुनुहुँदैन। यस प्रकारको क्षेत्रमा यस्तो वन पैदावार उपयोग गर्ने तरिका, स्थान र पहुँचको लागि सडक विस्तारका र सुरक्षित योजना बनाउनु पर्दछ।

घ) भिरालोपन (Slope) > ४०° माटोको गहिराई २० से.मी. भन्दा कम भएको, भु-क्षय भइरहने पुनरुत्पादनको सम्भावना कम भएको

ज्यादै भिरालो भएको, मध्यम भिरालोपन भए पनि माटो पत्र (तह) २० से.मि. भन्दा कम भएको वा जस्तोसुकै भिरालोपन भए पनि वर्षे पानीबाट क्षति भएको, धेरै खोल्सीहरू सिर्जना भएको जमिन यस वर्गमा पर्दछ। यस प्रकारको जमिन अति नै कमजोर, भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति भएको तथा पुनर्निर्माण र पुनर्स्थायीकरणको सम्भावना पनि अत्यन्त कम भएको कारण अन्न एवं वनस्पति खेतीका लागि कम उपयुक्त मानिन्छ।

यस प्रकारको जमिनलाई घाँस वा बोट-विरुवा लगाएर हराभरा बनाइराख्नु पर्छ, किनभने माथि उल्लेख गरिए झैं एकातिर यस्तो जमिनमा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति तीव्र रहेको हुन्छ भने अर्कातिर एक पटक भू-स्खलन भइसकेको क्षेत्रलाई पुनः अधिग्रहण ९चभअबिष०ं गन असम्भव नै हुन्छ। उच्च भू-भागमा माटोको तापक्रम कम रहने भएबाट तथा भिरालोपन भएबाट माटो सजिलैसँग बग्दछ।

२.८ जमिनको मोहडाको विवरण

सामान्यतया भिरालोपनमा विषमता हुँदा जमिनको मोहडामा समेत विषमता हुन्छ। मोहडाको हिसाबले पूर्वी मोहडा, दक्षिण पुर्वी मोहडा, दक्षिण मोहडा, दक्षिण पश्चिम मोहडा, पश्चिमी मोहडा भएको क्षेत्र ६३.६९ प्रतिशत भएकोले नगरपालिकामा जलवायुगत विविधता पाउनुका साथै यस प्रकारको पारिलो क्षेत्रको जमिन कृषि, उद्योग, बसोबास तथा अन्य विकासका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न उपयुक्त रहेको देखिन्छ। उत्तरी मोहडा ११.०१ प्रतिशत हुनुले यहाँको उत्तरतर्फको जमिन कृषि तथा बसोबासका लागि बढी शीत प्रधान र

अनुपयुक्त रहेको छ । करिब २.५३ प्रतिशत जमिन समथर भएकोले खेतीपातीको लागि अब्बल छ । यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण तालिका नं. १ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं २ : जमिनको मोहडाको विवरण

क्र.स.	जमिनको मोहडा	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)	प्रतिशत
१	समथर मोहडा	२.४१	२.५३
२	उत्तर मोहडा	१०.४६	११.०१
३	उत्तर पूर्वी मोहडा	१०.६०	११.१६
४	पूर्व मोहडा	११.८७	१२.४९
५	दक्षिण पूर्वी मोहडा	११.७८	१२.३९
६	दक्षिण मोहडा	१२.१६	१२.८०
७	दक्षिण पश्चिम मोहडा	१२.१८	१२.८२
८	पश्चिम मोहडा	१२.५४	१३.२०
९	उत्तर पश्चिम मोहडा	११.०४	११.६२
	जम्मा	९५.०४	१००.००

स्रोत नक्सा, २०७६

२.९ विकासका मुख्य सम्भावनाहरू

हरेक स्थानको आफ्नै विशेषता हुन्छ। कुनै स्थानमा जंगलको भू-भाग अत्यधिक हुन्छ। कुनै स्थानमा पर्याप्त मात्रामा जलश्रोतको उपलब्धता हुन्छ भने कुनै स्थानमा सुख्खा क्षेत्रकोरुपमा रहेका हुन्छन् । तसर्थ कृषियोग्य क्षेत्रमा कृषिको व्यवसायीकरण गरेर माथि उठ्न सकिन्छ भने वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन मार्फत वन क्षेत्र अत्याधिक भएको स्थानीय तहलाई समृद्ध बनाउन सकिन्छ । समग्रमा उपलब्ध श्रोत र साधनका आधारमा नगरपालिकाको सम्भावनाहरू उजागर गर्न सकिन्छ । विद्यमान वनक्षेत्रको अवस्थितिमा आधारमा वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन मार्फत यहाँको समृद्धि हासिल गर्न सकिन्छ ।

वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन भन्नाले वनजंगलाई बालीनाली सरह हेरचाह र सुधार संभार गर्ने भन्ने बुझिन्छ। नगरपालिका क्षेत्रमा रहेका सम्भाव्यता र अवसर अन्तर्गत परम्परागत तथा आधुनिक कृषि, जडिबुटी, पर्यटन, पशुपालन तथा साना तथा मझौला उद्योगहरूको विकासका सम्भाव्यताका क्षेत्रहरू रहेका छन्। साथै नगरपालिकाको विभिन्न स्थानमा पार्क, उद्यान तथा गुम्बा एवं स्तुपाको निर्माण गरी पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न पर्याप्त अवसर रहेको छ ।

समग्रमा यस नगरपालिका क्षेत्रमा हेर्दा कृषि पेशा अंगाल्ने घर परिवारको संख्या उच्च रहेको छ । नगरपालिकामा रहेको खेती योग्य जमिनमा खाद्यान्नको साथै अन्य नगदे तरकारी बाली, फलफूल, तरकारी मसला तथा जडीबुटी र पशुजन्य उत्पादन वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ। आधुनिक कृषि प्रविधि, मल तथा औजारको अभाव हुनाको साथै सो को अधिकतम लागत मूल्यले गर्दा सो को प्रयोगमा कमी हुन गई कृषि उत्पादनमा आवश्यकता अनुसार वृद्धि हुन सकेको छैन। जनचेतना, सीप तथा व्यावसायीकरण, आधुनिकीकरणको अभिवृद्धि, प्रविधि हस्तान्तरणको साथै आवश्यक प्रविधि, मल, कर्जा बीउ बिजनको उपलब्धतामा सरलीकरण गरेर कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनमा वृद्धि ल्याई आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउन सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ।

नगरपालिकामा रहेको उर्वर भूमिमा आधुनिक कृषि प्रणालीको अभावले गर्दा खेतीयोग्य भूमिको पूर्ण सदुपयोग हुन सकेको छैन भने अर्को तर्फ माटोको उर्वराशक्ति क्रमशः क्षीण हुँदै उत्पादन र उत्पादकत्वमा ह्रास आएको देखिन्छ। जथाभावी हुने गरेको वस्ती विकासलाई व्यवस्थित गर्नाको साथै पुराना परम्परागत कूलोहरूको मर्मत सुधार गरी माटोको उर्वराशक्ति बढाई दिगो विकासको धारणा अनुरुप काम गर्न सकेमा भावी पुस्ताको लागि यस नगरपालिकालाई बस्न लायक ठाउँको रुपमा विकसित गर्न सकिन्छ ।

नगरपालिकाको ग्रामीण क्षेत्रमा दुग्ध उत्पादन तथा पशुपञ्छी उत्पादनको प्रशस्त सम्भावना रहेको हुँदा यो व्यवसायलाई विस्तार गर्नुको साथै यातायात सेवालाई सर्वसुलभ तरिकाले उनीहरूको पहुँचसम्म विस्तार गर्न सकेको खण्डमा धेरैवटा स्थानहरूमा दुध चिस्यान केन्द्र, कृषि उत्पादनको संकलन केन्द्र/कोल्ड स्टोर, मासुजन्य उद्योग आदि विकास गर्न सकिनेछ। जसबाट रोजगारी श्रृजना गरी समग्र नगरपालिकाको आयमा वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ।

यस नगरपालिकामा भएका प्राकृतिक श्रोत र साधनलाई व्यवस्थित तथा वातावरणमैत्री प्रविधि अपनाएर उचित प्रयोग गर्न सकेमा सो क्षेत्रले कतिपय ग्रामीण इलाकाहरूमा स्थानीय स्तरमा आवश्यक रोजगारी श्रृजना गर्नाको साथै स्थानीय श्रोत परिचालनमा समेत दिगोपना ल्याउन सकिने देखिन्छ।

नगरपालिका क्षेत्रमा केही खोलाहरू भएको र थप केही सम्भाव्य ठाउँहरूमा पोखरी तथा कृत्रिम ताल निर्माण गरी यस क्षेत्रको हावापानीमा हुने जातका माछापालन व्यवसाय गरेमा सजिलैसँग रोजगारीका अवसरहरू बढ्ने र नगरपालिकाकै माछाले बजार लिने सम्भावना रहेको छ।

नगरपालिकाको सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहरूलाई संगठित र संस्थागत गरी वन क्षेत्रमा गैर काष्ठजन्य उत्पादनहरूका अलावा मह उत्पादनलाई पनि प्रवर्द्धन गरी बजारीकरण गर्न सकेमा सो क्षेत्रको आर्थिक उन्नति गर्न थप टेवा पुग्ने देखिन्छ।

विभिन्न ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक एवं पुरातात्विक महत्वका स्थलहरू रहेको यो नगरपालिकाभित्र गहनाको रुपमा कृष्ण मन्दिर, दुर्गा मन्दिर, शिव मन्दिर, हनुमान मन्दिर, राधाकृष्ण मन्दिर, कोटही मन्दिर, काडइमाई मन्दिर रामजानकी मन्दिर, रामग्राम स्तुपा, छठ पर्व घाट, मस्जिद, बर्मस्थान मन्दिर, कात्यनी देवी मन्दिर आदि अवस्थित छन् । यी स्थानहरूलाई व्यवस्थित गर्न सकेको खण्डमा निश्चित रुपले आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरू बढ्न गई थप आर्थिक अवसरहरू श्रृजना गर्न सकिने देखिन्छ।

देशमा बेरोजगारी बढ्दै गइरहेको र सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रमा रोजगारीको प्रशस्त अवसरहरू नभएकोले बैदेशिक रोजगारीमा आकर्षण बढेको देखिन्छ। यस नगरपालिकाका युवाहरूलाई सीपमूलक तालिम प्रदान गरी स्थानीय स्तरमै रोजगारी श्रृजना गर्ने व्यवस्था भएमा नगरपालिकाको आर्थिक विकासमा ठूलो योगदान पुऱ्याउने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ।

यसका अतिरिक्त रामग्राम नगरपालिकाको विकासका लागि विभिन्न सम्भावनामूलक उपायहरूलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

- नगरपालिका क्षेत्रभित्र रहेका पानीका श्रोत तथा खोलाहरूबाट आधुनिक कुलो तथा नहर मार्फत् पानी सिंचाई गरी व्यावसायिक रुपमा खेती गर्न सके कृषि उत्पादनमा उल्लेखनीय वृद्धि गर्न सकिन्छ ।

- नगरपालिकामा रहेका पानीको मुहानबाट मेगा खानेपानी आयोजना मार्फत 'एक घर एक धारा' नीति अनुरुप खानेपानी ल्याउन सके हाल नगरपालिकामा देखिएको खानेपानीको समस्यामा न्यूनीकरण हुनुका साथै सिंचाईको पनि सुविधा हुन्छ ।
- स्थानीय कच्ची सडकको स्तर वृद्धि गरी कालोपत्रे गर्न सके स्थानीय वासिन्दाले भरपुर सुविधा लिनुका साथै जीवनस्तरको स्तरोन्नती र समग्र नगरपालिकाको सुन्दरतामा वृद्धि हुन सक्छ ।
- तरकारी, पशुपालन तथा अन्य कृषि उत्पादनको बजारको लागि छिमेकी ठुला उपभोक्ता बजारहरू, चितवन, बुटवल तथा काठमाडौं पठाउन समस्या नभएकोले व्यावसायिक कृषि उत्पादनलाई नै जोड दिनु सहज तथा उचित देखिन्छ ।
- यस नगरपालिका क्षेत्रमा थप औद्योगिक विस्तार गर्न सके स्थानीय स्तरमा रोजगारी वृद्धि गर्नसक्ने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ ।
- यस क्षेत्रमा विभिन्न ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक स्थानहरू रहेकाले पर्यटन विकास गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ ।
- सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी संघसंस्थाहरू यस क्षेत्रमा क्रियाशिल रहेकाले नगरपालिकाको विकासमा साझेदार हुन सक्ने देखिन्छ ।
- नगरपालिका क्षेत्रमा उपभोक्ताहरूको वृद्धि भइरहेको सन्दर्भमा उद्योग, व्यापार र वाणिज्यको विकास हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ ।

खण्ड ३: जनसांख्यिक विवरण

३.१ जनसंख्याको विवरण

कुनै पनि स्थानको जनसंख्या, विकासको साधन र साध्य दुवैको रुपमा रहेको हुन्छ । विकासको लागि आवश्यक अन्य आर्थिक, भौतिक साधनहरूको परिचालन मानव श्रोतबाट नै हुने भएकाले विकास योजना तर्जुमा गर्दा यसको बनावटको विविध पक्षहरूको अध्ययन र विश्लेषण हुनु आवश्यक हुन्छ । नेपालमा जनसंख्याको विविध पक्षको तथ्याङ्क प्रत्येक १० वर्षमा हुने राष्ट्रिय जनगणनाको साथै नगरपालिकास्तरमा घरधुरी तथ्याङ्क संकलन मार्फत समेत प्राप्त हुने गरेको छ । यहाँ नगरपालिका घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६ बाट प्राप्त नतिजाको आधारमा जनसंख्याका विविध पक्षहरूको विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका नं ३ : जनसंख्याको विवरण

विवरण	वि.सं. २०७६
जम्मा जनसंख्या	५६७१८
पुरुष जनसंख्या	२८२१६
महिला जनसंख्या	२८४७७
अनुपस्थित जम्मा जनसंख्या	३११३
अनुपस्थित पुरुष	२७११
अनुपस्थित महिला	४०२
कुल अक्सर बसोबास गर्ने र अनुपस्थित जनसंख्या	५९८३१
लैंगिक दर (प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या)	९९
जम्मा घरपरिवार संख्या	११४०७
औषत परिवार आकार (प्रति परिवार जनसंख्या)	४.९७
क्षेत्रफल वर्ग कि.मि	९३.९१
जनघनत्व (प्रतिवर्ग कि.मि.)	६०४
साक्षरता दर (५ वर्ष माथिका उमेर समूह) प्रतिशत	७१.८
साक्षरता दर (१५-६० वर्ष उमेर समूह) प्रतिशत	७०.४
वयस्क साक्षरता दर (१५-२४ वर्ष उमेर समूह) प्रतिशत	९३.१
कृषिमा आवद्ध परिवार प्रतिशत	९६

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

माथिको तालिकामा रामग्राम नगरपालिकाको जनसंख्याको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ । घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६ अनुसार रामग्राम नगरपालिकाको कुल जनसंख्या ५९,८३१ मध्ये अक्सर बसोबास गर्ने जनसंख्या ५६,७१८ रहेको छ जस मध्ये पुरुष २८,२१६ जना, महिला २८,४७७ जना र तेस्रो लिङ्गी २५ जना रहेका छन् भने अनुपस्थित जनसंख्या ३,११३ रहेको छ जसमध्ये पुरुष २,७११ र महिला ४०२ रहेको छ । सोही अनुसार लैंगिक अनुपात (Sex Ratio) अर्थात् प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या ९९ रहेको छ। जनघनत्व (प्रति वर्ग किलोमिटरमा रहेको जनसंख्या) ६०४ जना प्रति वर्ग किलोमिटर रहेको छ । पछिल्लो तथ्याङ्क बमोजिम यस नगरपालिकाको कुल जनसंख्या मध्ये ०.८२ प्रतिशत (४६७ जना) अपाङ्गता भएकाहरू रहेका छन्। कुल ११,४०७ घरपरिवार रहेको यस नगरपालिकामा प्रति परिवार औषत ४.९६ जना सदस्य रहेको

देखिन्छ। वि.सं २०६८ को जनगणना अनुसार नेपालको परिवारको औषत आकार ४.८८ भन्दा अलिक बढी रहेको छ।

३.२ वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

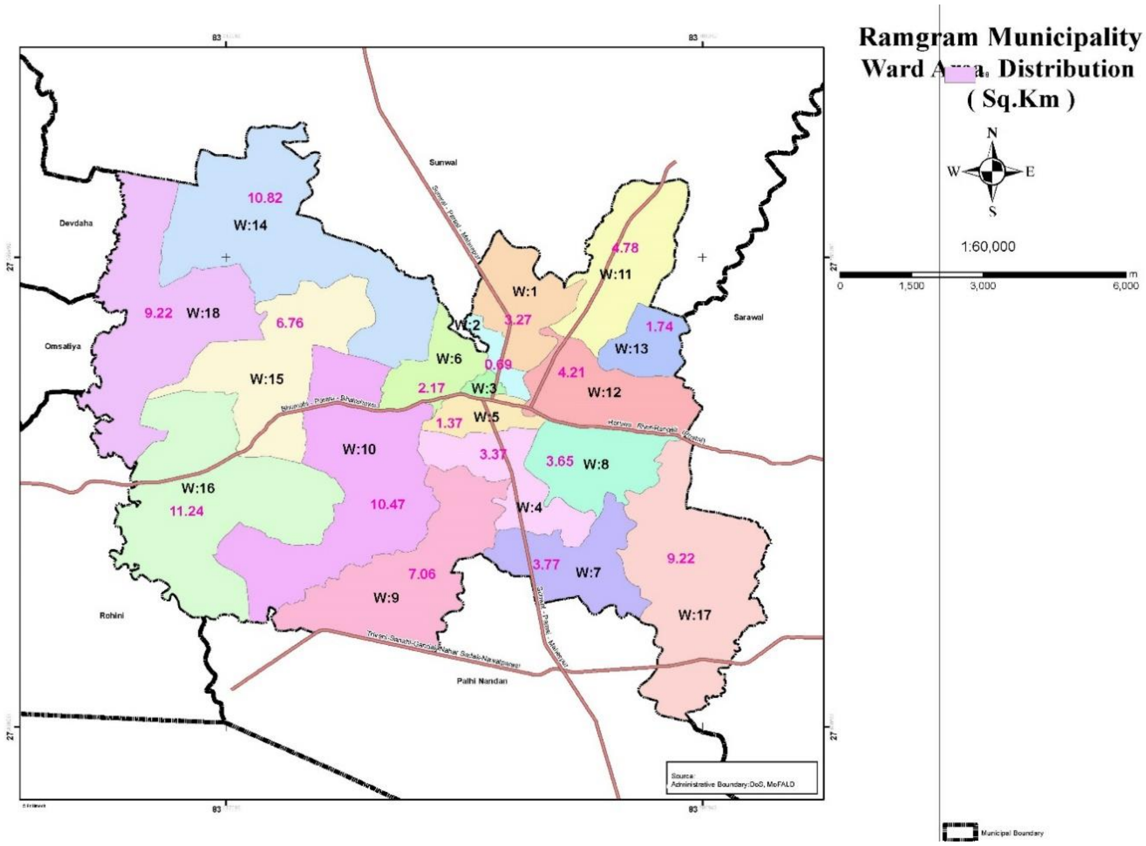

नक्सा नं. २ : *नगरपालिकाकाको वडागत क्षेत्रफल*

तालिका नं ४ : अक्सर बसोबास गर्ने तथा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

वडा	अक्सर बसोबास गर्ने जनसंख्या			अनुपस्थित			जम्मा		
	पुरूष	महिला	जम्मा	पुरूष	महिला	जम्मा	पुरूष	महिला	जम्मा
१	१२६८	१३५६	२६२४	१६९	४१	२१०	२६२४	३९८०	२७९३
२	७३९	७६६	१५०५	४१	१	४२	१५०५	२२७१	१५४६
३	१११७	११५१	२२६८	१६७	३९	२०६	२२६८	३४१९	२४३५
४	१३३५	१३४०	२६७५	१२२	८	१३०	२६७५	४०१५	२७९७
५	८१०	८०१	१६११	६१	१२	७३	१६११	२४१२	१६७२
६	८३७	८७६	१७१३	७४	८	८२	१७१३	२५८९	१७८७
७	१४४५	१२८५	२७३०	११८	८	१२६	२७३०	४०१५	२८४८
८	९७६	९९६	१९७२	७०	३	७३	१९७२	२९६८	२०४२
९	१२०८	१२६७	२४७५	१५५	१९	१७४	२४७५	३७४२	२६३०
१०	१९४९	२०१५	३९६४	१४६	४३	१८९	३९६४	५९७९	४११०
११	८१९	८१५	१६३४	२९	३	३२	१६३४	२४४९	१६६३
१२	८७३	८९४	१७६७	३३	५	३८	१७६७	२६६१	१८००
१३	८४८	७७१	१६१९	७७	६	८३	१६१९	२३९०	१६९६

वडा	अक्सर बसोबास गर्ने जनसंख्या			अनुपस्थित			जम्मा		
	पुरूष	महिला	जम्मा	पुरूष	महिला	जम्मा	पुरूष	महिला	जम्मा
१४	२४३२	२४४१	४८७३	२३०	३८	२६८	४८७३	७३१४	५१०३
१५	२५०३	२४७७	४९८०	१६१	१३	१७४	४९८०	७४५७	५१४१
१६	३३६३	३३८६	६७४९	३३५	१८	३५३	६७४९	१०१३५	७०८४
१७	२८१३	२७३६	५५४९	१३३	१०	१४३	५५४९	८२८५	५६८२
१८	२८८८	३१२२	६०१०	५९०	१२७	७१७	६०१०	९१३२	६६००
जम्मा	२८२२३	२८४९५	५६७१८	२७११	४०२	३११३	५६७१८	८५२१३	५९४२९

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

तालिका नं ५ : वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

वडा	२०७६ को जनसंख्या				२०६८ को जनसंख्या	जनसंख्या वृद्धिदर	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	जनघनत्व (प्रति वर्ग कि.मि.)	परिवार आकार	लैङ्गिक अनुपात
	घरधुरी संख्या	पुरुष	महिला	जम्मा						
१	५५६	१२६८	१३५६	२६२४	२२१४	२.०६	३.२७	८०२	४.७२	९४
२	३००	७३९	७६६	१५०५	२९०४	-५.३५	०.६९	२१८१	५.०२	९६
३	५२८	१११७	११५१	२२६८	२५५०	-१.२३	०.३२	७०८८	४.३०	९७
४	५९७	१३३५	१३४०	२६७५	२०८४	३.१५	३.३७	७९४	४.४८	१००
५	३७३	८१०	८०१	१६११	१९१७	-१.७७	१.३७	११७६	४.३२	१०१
६	३३४	८३७	८७६	१७१३	१८६६	-०.९१	२.१७	७८९	५.१३	९६
७	४८९	१४४५	१२८५	२७३०	२७१३	०.०७	३.७६	७२६	५.५८	११२
८	४३७	९७६	९९६	१९७२	२१२५	-०.८०	३.६४	५४२	४.५१	९८
९	४९६	१२०८	१२६७	२४७५	२४८०	-०.०२	७.०४	३५२	४.९९	९५
१०	७७२	१९४९	२०१५	३९६४	४२१३	-०.६६	१०.४४	३८०	५.१३	९७
११	३४१	८१९	८१५	१६३४	३९००	-६.४६	४.७७	३४३	४.७९	१००
१२	३५७	८७३	८९४	१७६७	२१०७	-१.७९	४.२	४२१	४.९५	९८
१३	२९९	८४८	७७१	१६१९	१४२९	१.४८	१.७३	९३६	५.४१	११०
१४	९९३	२४३२	२४४१	४८७३	४९५३	-०.१८	१०.७९	४५२	४.९१	१००
१५	९०७	२५०३	२४७७	४९८०	४७१५	०.६२	६.७४	७३९	५.४९	१०१
१६	१३७७	३३६३	३३८६	६७४९	६६२७	०.२०	११.२१	६०२	४.९०	९९
१७	९९०	२८१३	२७३६	५५४९	५३५९	०.३९	९.२	६०३	५.६१	१०३
१८	१२६१	२८८८	३१२२	६०१०	५९१३	०.१८	९.२	६५३	४.७७	९३
जम्मा	११४०७	२८२२३	२८४९५	५६७१८	६००६९	-०.६२	९३.९१	६०४	४.९७	९९

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन-२०७६, नेपाल सरकार नापी विभाग

रामग्राम नगरपालिकाको वडागत जनसंख्याको तुलनात्मक विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा धेरै जनसंख्या भएको वडा नं १६ रहेको छ जसमा जम्मा जनसंख्या ६७४९ (पुरुष ३३६३ जना र महिला ३३८६ जना) रहेका छन् । यस वडाको औषत परिवार आकार ४.९० र घरधुरी संख्या १३७७ रहेको छ । त्यस्तै सबैभन्दा थोरै जनसंख्या भएको वडा नं. २ रहेको छ जसको जनसंख्या १,५०५ (पुरुष ७३९ जना र महिला ७६६ जना) रहेका छन् भने घरधुरी संख्या ३०० र औसत परिवार संख्या ५.०२ रहेको छ । सबै भन्दा बढी जनघनत्व भएको वडा नं ३ रहेको छ जसको जनघनत्व ६८०२.८९ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ भने सबैभन्दा कम जनघनत्व भएको वडा नं ११ रहेको छ जसको जनघनत्व ३३९ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ । वडागत जनसंख्याको

विविधता हेर्दा सबैभन्दा बढी जनसंख्या वडा नं. १६ मा, जनघनत्व वडा नं. ३ मा, औसत परिवार आकार वडा नं ७ मा रहेको देखिन्छ । यो विविधताको सम्बोधन हुने गरी विकास व्यवस्थापन गरिनुपर्दछ । विस्तृत विवरण माथि तालिकामा उल्लेख गरिएको छ भने तालिकालाई तल स्तम्भ चित्रमा देखाइएको छ ।

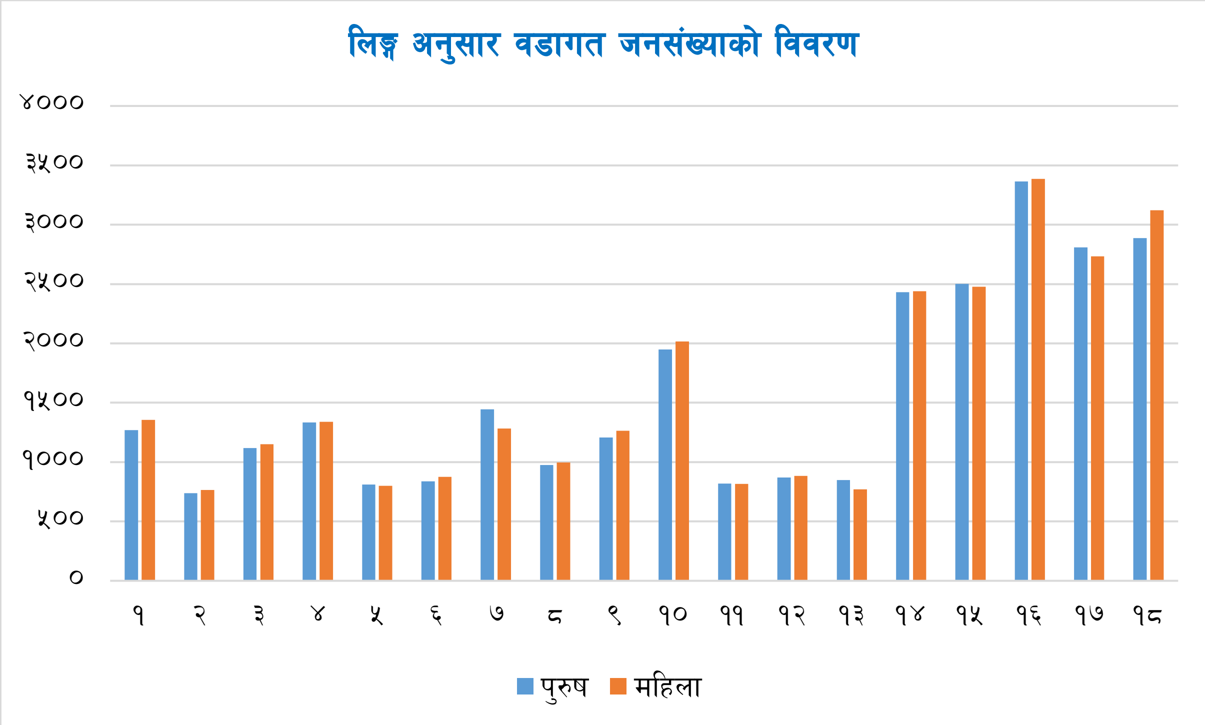

३.३ उमेर समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण

तालिका नं ६ : उमेर समूह अनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण

वडा	उमेर समूह																जम्मा
	०–४ वर्ष	५ – ९ वर्ष	१०– १४ वर्ष	१५– १९ वर्ष	२० – २४ वर्ष	२५– २९ वर्ष	३० – ३४ वर्ष	३५– ३९ वर्ष	४०– ४४ वर्ष	४५ – ४९ वर्ष	५० – ५४ वर्ष	५५ – ५९ वर्ष	६०– ६४ वर्ष	६५– ६९ वर्ष	७० – ७४ वर्ष	७५ वर्ष सो भन्दा बढी	
१	१९१	१८९	२७०	३०३	२४५	२३६	२०२	२३६	१५०	१२८	१३२	१०२	८६	७५	४३	३६	२६२४
२	९५	१२२	१५०	१६८	१६४	१४८	११६	११५	१००	७०	६०	५५	५१	३१	३३	२७	१५०५
३	१६७	१७४	२०६	२०६	२१३	२१८	१८४	१८७	१५८	१३५	१०८	९८	७५	५२	४४	४३	२२६८
४	१९६	२५२	२६०	२८९	२४४	२०८	२५२	२१५	१९०	८८	१३९	७६	७७	९२	५८	३९	२६७५
५	१००	१२०	१५६	१६०	१५९	१३९	१३८	१५७	११३	८७	७५	६१	५१	३९	३०	२६	१६११
६	१४१	१३४	१७३	१६८	१८९	१८१	१२२	१३४	९८	८२	७६	६८	६५	३९	२५	१८	१७१३
७	१९७	२८३	३२०	३०६	२१८	२०८	२३६	२२१	१६५	१२४	८३	७६	७५	१०५	७३	४०	२७३०
८	१७४	१६४	१८१	२३३	२१४	१६७	१२६	१३५	११४	१२१	८८	७४	६०	७८	२४	१९	१९७२
९	१७८	२२९	२३७	२५१	२७६	२३१	१८१	१६२	१५३	१३९	११७	१०१	७८	७४	४१	२७	२४७५
१०	२८०	३०३	३६४	४६७	४३३	३५९	२८६	३०६	२२६	२१३	१९४	१४९	१२६	१२८	६९	६१	३९६४
११	११६	१०१	१५३	१६४	१९७	१५३	१३७	१३५	१३०	८१	९०	५७	३५	४५	२५	१५	१६३४
१२	१४१	१४४	१६९	१९१	१७७	१७२	१४७	१५५	१०७	९५	७२	४९	५३	६४	१८	१३	१७६७
१३	१४२	१४४	१५९	१४७	१६७	१६७	१२६	१३९	९३	७०	५९	६६	५३	५२	१६	१९	१६१९
१४	३४०	३८१	४४९	५०४	५०५	४६०	३६८	३४७	३१३	३०६	२४२	१७३	१६९	१६५	७२	७९	४८७३
१५	४२४	५०२	५०५	५२०	५०३	४७०	३४३	३६६	२५९	२५५	२१०	१७५	१५३	१७३	६२	६०	४९८०
१६	५५२	५९३	६४१	६१७	६५१	७१८	४८४	५९९	३६७	३३०	३०१	२४८	२०२	२१४	१४०	९२	६७४९
१७	४३९	४७९	५९४	६४५	५५८	५०६	४०८	४२९	३१५	२९३	२०९	१७४	१५८	१५२	९१	९९	५५४९
१८	४७०	५५४	६५२	६४०	५६४	५५५	४२२	४८२	३३१	३०७	२१९	२१९	१८४	१९९	८७	१२५	६०१०
जम्मा	४३४३	४८६८	५६३९	५९७९	५६७७	५२९६	४२७८	४५२०	३३८२	२९२४	२४७४	२०२१	१७५१	१७७७	९५१	८३८	५६७१८
प्रतिशत	७.६६	८.५८	९.९४	१०.५४	१०.०१	९.३४	७.५४	७.९७	५.९६	५.१६	४.३६	३.५६	३.०९	३.१३	१.६८	१.४८	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकाकामा रहेका कूल ५६,७१८ जनसंख्यामध्ये १५ देखि १९ वर्ष उमेर समूहका किशोरकिशोरीको जनसंख्या सबैभन्दा बढी ५,९७९ अर्थात १०.५४ प्रतिशत, २० देखि २४ वर्ष उमेर समूहका ५,६७७ अर्थात १०.०१ प्रतिशत र तेस्रोमा १० देखि १४ वर्ष उमेर समूहका ५,६३९ अर्थात ९.९४ प्रतिशत रहेका छन् । समग्र तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा उमेर समूह बढ्दै जाँदा जनसंख्या घट्दै गइरहेको छ । १५ देखि १९ वर्ष भित्रको जनसंख्या सबैभन्दा बढी देखिन्छ । १० वर्षभन्दा मुनिका बालबालिकाको जनसंख्या र २४ वर्षमाथिका प्रौढ तथा वृद्धवृद्धाहरूको संख्या क्रमश घट्दै गइरहेको देखिन्छ ।

युवा उमेरको जनसंख्या बढी हुनु राम्रो भए तापनि उनीहरूको शिक्षा, स्वास्थ्य तथा मानव संसाधन विकासमा राज्यले व्यापक लगानी गर्नुपर्ने हुन्छ । युवा उमेरसमूह धेरै हुनुलाई जनसंख्याको लाभांश भनिन्छ । अर्कोतर्फ यूवाहरूलाई सही दिशातर्फ उन्मुख बनाउन र रोजगारीका अवसरहरू श्रृजनागरी राष्ट्र निर्माणमा सरिक बनाउनु समाज र राज्यको दायित्व हुन आउँछ । बालबालिका तथा शिशुहरूको संख्या कम हुनुले क्रमश प्रजनन दर घट्दै गएको संकेत गर्दछ भने वृद्धवृद्धाहरूको तथा प्रौढहरूको संख्या कम हुनुले औषत आयू अन्य देशहरूको तुलनामा कम हुनु र प्रौढ अवस्थामा लाग्ने रोगका कारण पाका उमेरको जनसंख्याको मृत्यूदर बढी हुनु भन्ने जनाउँछ । यद्यपि बढ्दो उमेरको संख्या कम हुनु स्वभाविक हो । उमेरअनुसारको जनसंख्याको विश्लेषण गर्दा प्रत्येक उमेर समूहका आवश्यकताहरू सम्बोधन गरी उनीहरूको उचित व्यवस्थापन गर्नु नै चुनौतीपूर्ण हुन्छ । बालबालिकाको पोषण र स्याहार तथा शिक्षा, यूवालाई उचित रोजगारी र वृद्धहरूलाई आवश्यक सामाजिक सूरक्षा तथा स्वास्थ्य सेवा र स्याहार राज्यले निर्वाह गर्नुपर्ने दायित्वहरू भित्र आउँछन् । नगरपालिकाकाले यसतर्फ ध्यान पुऱ्याउन आवश्यक छ ।

तालिका नं ७ : लिङ्ग अनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण

वडा	लिङ्ग	०–४ वर्ष	५ – ९ वर्ष	१०– १४ वर्ष	१५– १९ वर्ष	२० – २४ वर्ष	२५– २९ वर्ष	३० – ३४ वर्ष	३५– ३९ वर्ष	४०–४४ वर्ष	४५ – ४९ वर्ष	५० – ५४ वर्ष	५५ – ५९ वर्ष	६०– ६४ वर्ष	६५– ६९ वर्ष	७० – ७४ वर्ष	७५ वर्ष सो भन्दा बढी	जम्मा
१	पुरुष	१०३	१००	१२८	१३७	११८	१०१	९३	१११	७४	६५	६३	५४	४६	३५	२२	१८	१२६८
	महिला	८८	८९	१४२	१६६	१२७	१३५	१०९	१२५	७६	६३	६९	४८	४०	४०	२१	१८	१३५६
	जम्मा	१९१	१८९	२७०	३०३	२४५	२३६	२०२	२३६	१५०	१२८	१३२	१०२	८६	७५	४३	३६	२६२४
२	पुरुष	४२	६७	७२	७६	७७	७०	५८	५५	४९	३३	४०	२८	२४	१८	१४	१६	७३९
	महिला	५३	५५	७८	९२	८७	७८	५८	६०	५१	३७	२०	२७	२७	१३	१९	११	७६६
	जम्मा	९५	१२२	१५०	१६८	१६४	१४८	११६	११५	१००	७०	६०	५५	५१	३१	३३	२७	१५०५
३	पुरुष	९३	१०१	१००	१०५	१०३	९०	७८	९०	७३	६८	५९	४९	३९	३०	१७	२२	१११७
	महिला	७४	७३	१०६	१०१	११०	१२८	१०६	९७	८५	६७	४९	४९	३६	२२	२७	२१	११५१
	जम्मा	१६७	१७४	२०६	२०६	२१३	२१८	१८४	१८७	१५८	१३५	१०८	९८	७५	५२	४४	४३	२२६८
४	पुरुष	११९	१२८	१२७	१५५	११६	८६	११६	९५	१०८	५६	६४	३७	३२	५०	२८	१८	१३३५
	महिला	७७	१२४	१३३	१३४	१२८	१२२	१३६	१२०	८२	३२	७५	३९	४५	४२	३०	२१	१३४०
	जम्मा	१९६	२५२	२६०	२८९	२४४	२०८	२५२	२१५	१९०	८८	१३९	७६	७७	९२	५८	३९	२६७५
५	पुरुष	५३	५८	८४	८५	६८	६३	६९	७३	६३	४५	४३	२७	२४	२४	१५	१६	८१०
	महिला	४७	६२	७२	७५	९१	७६	६९	८४	५०	४२	३२	३४	२७	१५	१५	१०	८०१
	जम्मा	१००	१२०	१५६	१६०	१५९	१३९	१३८	१५७	११३	८७	७५	६१	५१	३९	३०	२६	१६११
६	पुरुष	६६	७२	९३	७६	८५	८४	५५	७३	५२	३४	४०	३२	३६	२०	१०	९	८३७
	महिला	७५	६२	८०	९२	१०४	९७	६७	६१	४६	४८	३६	३६	२९	१९	१५	९	८७६
	जम्मा	१४१	१३४	१७३	१६८	१८९	१८१	१२२	१३४	९८	८२	७६	६८	६५	३९	२५	१८	१७१३
७	पुरुष	१०२	१५९	१९३	१६५	१११	९३	११४	११७	७७	७७	४४	४३	३३	५५	३९	२३	१४४५
	महिला	९५	१२४	१२७	१४१	१०७	११५	१२२	१०४	८८	४७	३९	३३	४२	५०	३४	१७	१२८५
	जम्मा	१९७	२८३	३२०	३०६	२१८	२०८	२३६	२२१	१६५	१२४	८३	७६	७५	१०५	७३	४०	२७३०
८	पुरुष	८४	८५	१०२	१११	९७	८०	६९	६१	४८	६४	४३	३४	३२	४०	१४	१२	९७६
	महिला	९०	७९	७९	१२२	११७	८७	५७	७४	६६	५७	४५	४०	२८	३८	१०	७	९९६
	जम्मा	१७४	१६४	१८१	२३३	२१४	१६७	१२६	१३५	११४	१२१	८८	७४	६०	७८	२४	१९	१९७२
९	पुरुष	८४	१०३	१२३	१४३	११६	१०२	८५	७६	६८	७१	५८	५७	३५	४३	२६	१८	१२०८

वडा	लिङ्ग	०–४ वर्ष	५ – ९ वर्ष	१०– १४ वर्ष	१५– १९ वर्ष	२० – २४ वर्ष	२५– २९ वर्ष	३० – ३४ वर्ष	३५– ३९ वर्ष	४०–४४ वर्ष	४५ – ४९ वर्ष	५० – ५४ वर्ष	५५ – ५९ वर्ष	६०– ६४ वर्ष	६५– ६९ वर्ष	७० – ७४ वर्ष	७५ वर्ष सो भन्दा बढी	जम्मा
	महिला	९४	१२६	११४	१०८	१६०	१२९	९६	८६	८५	६८	५९	४४	४३	३१	१५	९	१२६७
	जम्मा	१७८	२२९	२३७	२५१	२७६	२३१	१८१	१६२	१५३	१३९	११७	१०१	७८	७४	४१	२७	२४७५
१०	पुरुष	१३८	१६२	१८८	२२२	२००	१८१	१२२	१४३	१०९	११२	९६	६९	७२	६५	४१	२९	१९४९
	महिला	१४२	१४१	१७६	२४५	२३३	१७८	१६४	१६३	११७	१०१	९८	८०	५४	६३	२८	३२	२०१५
	जम्मा	२८०	३०३	३६४	४६७	४३३	३५९	२८६	३०६	२२६	२१३	१९४	१४९	१२६	१२८	६९	६१	३९६४
११	पुरुष	६८	५५	७३	८७	८८	७७	६३	६२	६९	४०	५०	२५	१८	२२	१२	१०	८१९
	महिला	४८	४६	८०	७७	१०९	७६	७४	७३	६१	४१	४०	३२	१७	२३	१३	५	८१५
	जम्मा	११६	१०१	१५३	१६४	१९७	१५३	१३७	१३५	१३०	८१	९०	५७	३५	४५	२५	१५	१६३४
१२	पुरुष	६६	७३	८१	८४	८६	८२	७८	७६	६०	४७	४३	२३	२३	३५	९	७	८७३
	महिला	७५	७१	८८	१०७	९१	९०	६९	७९	४७	४८	२९	२६	३०	२९	९	६	८९४
	जम्मा	१४१	१४४	१६९	१९१	१७७	१७२	१४७	१५५	१०७	९५	७२	४९	५३	६४	१८	१३	१७६७
१३	पुरुष	७८	७८	७८	७८	८६	९०	६७	६७	५२	३७	२६	३६	२४	३१	१०	१०	८४८
	महिला	६४	६६	८१	६९	८१	७७	५९	७२	४१	३३	३३	३०	२९	२१	६	९	७७१
	जम्मा	१४२	१४४	१५९	१४७	१६७	१६७	१२६	१३९	९३	७०	५९	६६	५३	५२	१६	१९	१६१९
१४	पुरुष	१८७	१९२	२३६	२४०	२४३	२२४	१८०	१५७	१४२	१५०	१२९	९२	८५	९४	३६	४५	२४३२
	महिला	१५३	१८९	२१३	२६४	२६२	२३६	१८८	१९०	१७१	१५६	११३	८१	८४	७१	३६	३४	२४४१
	जम्मा	३४०	३८१	४४९	५०४	५०५	४६०	३६८	३४७	३१३	३०६	२४२	१७३	१६९	१६५	७२	७९	४८७३
१५	पुरुष	२१७	२६५	२४७	२८५	२२१	२३१	१५६	१७५	१२२	१४०	१११	९२	७७	९५	३४	३५	२५०३
	महिला	२०७	२३७	२५८	२३५	२८२	२३९	१८७	१९१	१३७	११५	९९	८३	७६	७८	२८	२५	२४७७
	जम्मा	४२४	५०२	५०५	५२०	५०३	४७०	३४३	३६६	२५९	२५५	२१०	१७५	१५३	१७३	६२	६०	४९८०
१६	पुरुष	३००	२९५	३४३	३०८	२९५	३३३	२२९	२६२	२०८	१५२	१५७	१३३	१०४	१२१	६७	५६	३३६३
	महिला	२५२	२९८	२९८	३०९	३५६	३८५	२५५	३३७	१५९	१७८	१४४	११५	९८	९३	७३	३६	३३८६
	जम्मा	५५२	५९३	६४१	६१७	६५१	७१८	४८४	५९९	३६७	३३०	३०१	२४८	२०२	२१४	१४०	९२	६७४९
१७	पुरुष	२२१	२४८	२८९	३४३	२७९	२४४	१८४	२२२	१५२	१६१	११३	९७	८०	८२	४२	५६	२८१३
	महिला	२१८	२३१	३०५	३०२	२७९	२६२	२२४	२०७	१६३	१३२	९६	७७	७८	७०	४९	४३	२७३६
	जम्मा	४३९	४७९	५९४	६४५	५५८	५०६	४०८	४२९	३१५	२९३	२०९	१७४	१५८	१५२	९१	९९	५५४९

वडा	लिङ्ग	०–४ वर्ष	५ – ९ वर्ष	१०– १४ वर्ष	१५– १९ वर्ष	२० – २४ वर्ष	२५– २९ वर्ष	३० – ३४ वर्ष	३५– ३९ वर्ष	४०–४४ वर्ष	४५ – ४९ वर्ष	५० – ५४ वर्ष	५५ – ५९ वर्ष	६०– ६४ वर्ष	६५– ६९ वर्ष	७० – ७४ वर्ष	७५ वर्ष सो भन्दा बढी	जम्मा
१८	पुरुष	२४८	२९४	३३६	२९२	२४०	२३८	१९०	२११	१५४	१५०	११४	१०३	८५	११४	५२	६७	२८८८
	महिला	२२२	२६०	३१६	३४८	३२४	३१७	२३२	२७१	१७७	१५७	१०५	११६	९९	८५	३५	५८	३१२२
	जम्मा	४७०	५५४	६५२	६४०	५६४	५५५	४२२	४८२	३३१	३०७	२१९	२१९	१८४	१९९	८७	१२५	६०१०
जम्मा जनसंख्या	पुरुष	**२२६९**	**२५३५**	**२८९३**	**२९९२**	**२६२९**	**२४६९**	**२००६**	**२१२६**	**१६८०**	**१५०२**	**१२९३**	**१०३१**	**८६९**	**९७४**	**४८८**	**४६७**	**२८२२३**
	महिला	**२०७४**	**२३३३**	**२७४६**	**२९८७**	**३०४८**	**२८२७**	**२२७२**	**२३९४**	**१७०२**	**१४२२**	**११८१**	**९९०**	**८८२**	**८०३**	**४६३**	**३७१**	**२८४९५**
	जम्मा	**४३४३**	**४८६८**	**५६३९**	**५९७९**	**५६७७**	**५२९६**	**४२७८**	**४५२०**	**३३८२**	**२९२४**	**२४७४**	**२०२१**	**१७५१**	**१७७७**	**९५१**	**८३८**	**५६७१८**
प्रतिशत	पुरुष	४.०	४.५	५.१	५.३	४.६	४.४	३.५	३.७	३.०	२.६	२.३	१.८	१.५	१.७	०.९	०.८	४९.८
	महिला	३.७	४.१	४.८	५.३	५.४	५.०	४.०	४.२	३.०	२.५	२.१	१.७	१.६	१.४	०.८	०.७	५०.२
	जम्मा	७.७	८.६	९.९	१०.५	१०.०	९.३	७.५	८.०	६.०	५.२	४.४	३.६	३.१	३.१	१.७	१.५	१००.०

स्रोत : घरधुरी तथ्यांक संकलन, २०७६

नगरपालिकाकामा रहेको कूल ५६,७१८ जनसंख्यामध्ये २८,२२३ (४९.८ प्रतिशत) पुरुष र २८,४९५ (५०.२ प्रतिशत) जना महिला रहेका छन् । १९ वर्षसम्म र ४५ वर्षभन्दा माथिका उमेर समूहका किशोर र पुरुषहरूको बाहुल्यता रहेको छ भने यस बाहेकका उमेर समूहमा महिलाको संख्या बढी रहेको छ । यसरी लैङ्गिक अनुपात हेर्दा प्रति १०० जना महिलामा १०० जना पुरुष नै रहेका छन् । वडा नं. १, २, ३, ९, १०, ११, १२, १३, १४, १६ र १८ वडामा महिलाको बाहुल्यता रहेको छ भने बाँकी वडामा पुरुषको बाहुल्यता रहेको छ । लैङ्गिक भेदभाव उन्मूलनका विविध प्रयासहरू भई रहेतापनि ठोस उपलब्धि भने हासिल हुन सकेको देखिँदैन । तथापि यसमा सुधार भने भैरहेको छ। उमेर समूहअनुसार हेर्दा १५ वर्ष देखि ३९ वर्ष उमेर समूह भित्रका किशोरी र महिलाहरूको जनसंख्यामा र उमेर पुगेका महिलाहरूका शारीरिक, मानसिक, सामाजिक तथा आर्थिक मुद्दाहरूलाई सम्बोधन गर्ने खालको योजना निर्माण गर्नु जरुरी छ। प्रजनन स्वास्थ्य, यौन स्वास्थ्य, रजस्वलासम्बन्धी समस्याहरू, महिला मैत्री शौचालय, परामर्श केन्द्रहरू, महिला हिंसा, चेलीवेटी बेचविखन, घरेलु लैङ्गिक हिंसा, पाठेघर खस्ने समस्या, दाइजो प्रथा, महिला शसक्तिकरण तथा अधिकार जस्ता विषयहरू आम महिलाका प्रमुख तथा संवेदनशील विषय भएकोले नगरपालिकाकाले यी विषयहरूको प्रभावकारी योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने संकेत समग्र तथ्याङ्कले गर्दछ । साथै पुरुषहरूको समेत शिक्षा, स्वास्थ्य र रोजगारीमा विशेष ध्यान पुऱ्याउनु पर्ने देखिन्छ । समग्रमा नगरपालिकाको उमेर समूहगत जनसंख्याको वितरण हेर्दा आगामी योजनामा महिला र पुरुष दुबै वर्गका अतिरिक्त सबै उमेरसमूहका लागि छुट्टाछुट्टै लक्षित कार्यक्रमहरू संचालन गर्नुपर्दछ। उदाहरणका लागि बालविकास कार्यक्रम, युवाका लागि रोजगारी, प्रौढ शिक्षा आदि लिन सकिन्छ ।

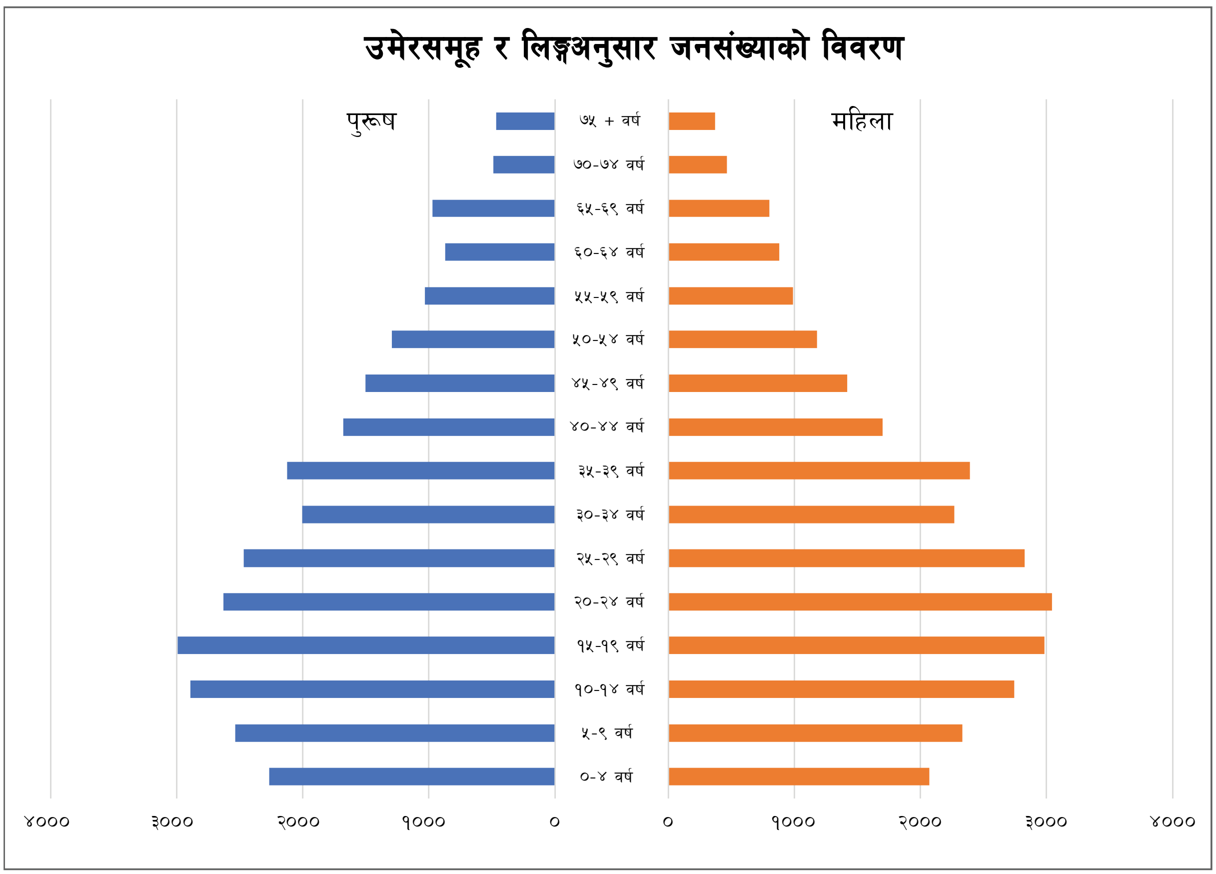

३.४ जातजातिको आधारमा जनसंख्याको विवरण

तालिका नं ८ : जातजातिअनुसार जनसंख्याको विवरण

जातजाति	वडा नं.																		जम्मा	
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	संख्या	प्रतिशत
थारु	५९२	२०	२०३	२१७	१०३	७७	१७५	१२६	५०३	१७२६	१२७६	४७०	३४०	१८१२	५७८	१४१४	९३६	२३२०	१२८८८	२२.७
यादव	३२३	२२	९२	४६८	१८३	७३	३५१	१३८	२२३	२८९	४६	१०७	१७४	६२७	९५७	११००	६१२	३६८	६१५३	१०.८
चमार/हरिजन/राम	५२८	२२३	८२	१६०	५७	१२४	३७६	१९५	४१७	४२५	५६	१३३	२५७	३४९	२०५	६१५	४४१	४५४	५०९७	९.०
केवट	२६	२५	३१	३१२	१२	६८२	२००	४२६	९८	३५८	२	८६	५०	१५९	७०६	८४०	४४३	७१	४५२७	८.०
मुसलमान	७२	२८२	२५९	१२८	१९६	८९	१७०	०	८०	१५०	८	८	१३८	१९८	६४६	५९३	७००	६१	३७७८	६.७
तेली	१५७	२०२	२२५	१६२	१०२	८५	१०६	२६७	११६	१५४	४	१०७	२१५	७२	१८३	१९७	४१९	१३	२७८६	४.९
ब्राह्मण पहाडी	१९८	१३४	४०५	१४	११२	४९	१७	०	४१	३४	२१	०	३८	१६२	१६	५	५९	३९७	१७०२	३.०
राजभर	११४	७८	५	७७	७२	५	०	१४०	०	९७	०	३०३	१३	१२७	१८०	१२७	११८	१६६	१६२२	२.९
कहार	५५	५४	२०	२२	३४	६४	१८९	६०	१११	६	७	३९	०	१२९	१८८	२८३	२२८	५४	१५४३	२.७
दुसाध/पासवान/पासी	०	०	४	१६८	८	१५	९३	०	३२८	६१	०	१९	०	१५२	१८०	१९९	१५	२७४	१५१६	२.७
कुर्मी	५	५	५	७५	१२	०	०	१४३	७५	५७	०	१६७	१९५	०	२२५	६६	१९२	०	१२२२	२.२
अन्य तराई	२१	२३	२३	१९	२३	४५	२५२	०	३०	१७	४	१५	२०	३३	११२	१६४	३१५	३१	११४७	२.०
मगर	४४	९	३६	३४	३६	५	३	०	४९	६	०	१	०	२३९	७६	७३	३	४८८	११०२	१.९
क्षेत्री	५५	६०	१८८	७१	९०	१८	१०३	०	२३	३	२२	१८	०	४४	५५	६५	४	१३७	९५६	१.७
हजाम/ठाकुर	२८	२३	४९	८६	१३	२४	५५	३५	१८	६४	२०	८०	४५	७०	९१	७९	८४	६९	९३३	१.६
कलवार	७	३९	९२	१०	१४४	१९५	१७	०	१२	७६	६	०	०	४०	१३	४७	६९	३०	७९७	१.४
कोइरी/कुश्वाहा	४	६	९	९९	३	७	२५१	१३	८४	१	०	०	१३	०	११३	०	१४२	०	७४५	१.३
कुमाल	३	५	१४७	२६७	२८	१५	०	१	०	०	०	०	०	४७	९५	२९	२४	४५	७०६	१.२
धोबी	१	२६	०	२१	०	१५	५२	२३३	१६	०	०	१५	२७	१२	३४	१७०	४१	२४	६८७	१.२
ब्राह्मण तराइ	२७	०	६०	५३	८३	१७	७४	३४	८४	५५	०	४	०	०	८०	७६	२४	४	६७५	१.२
राजपुत	२४	६	५	८	११	१	१३	१३४	०	८	०	६७	०	२१	५१	५९	२२२	१	६३१	१.१
कामी	४५	१२	४९	०	१५	३०	९	०	१	०	१०	१४	०	१११	४९	३४	१२	२१५	६०६	१.१

जातजाति	वडा नं.																		जम्मा	
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	संख्या	प्रतिशत
मल्लाह	३	०	८	०	४	२०	०	०	०	१	०	०	०	१९	४	१३६	४८	४१	२८४	०.५
लोहार	६	०	१२	२९	२	०	५२	०	५१	२०	०	०	४	१४	१०	४१	१७	१३	२७१	०.५
कम्हार	१	१९	१	४७	०	०	१०	०	०	१६७	०	०	०	१	१	११	८	३	२६९	०.५
कथवनिया	०	०	२	०	०	२३	०	०	०	०	०	०	०	१३	१	५	०	२०७	२५१	०.४
दमाई/ढोली	०	१५	१४	११	१०	०	०	०	०	०	४	०	०	२१	०	०	२३	१२८	२२६	०.४
बढाई	३८	०	१५	३६	२२	०	१२	९	०	०	०	०	६३	०	१८	०	९	०	२२२	०.४
सोनार	०	१७	४८	८	१४	१०	०	०	०	४५	०	०	१	१३	०	३०	३०	०	२१६	०.४
तामाङ	०	१	१	६	७	०	०	०	०	२	०	६	०	२५	०	०	०	१५४	२०२	०.४
मुसहर	९	१	०	०	०	०	०	०	०	०	१४५	२७	०	०	०	०	०	१०	१९२	०.३
नेवार	११	२१	२७	०	५६	०	०	०	०	०	०	२४	१	११	०	१	०	१७	१६९	०.३
अन्य जनजाति	२	०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	१३	२०	३३	५५	५	३०	०	१५९	०.३
धरिकार/धन्कार	४२	०	५	१०	०	०	८	१५	२८	०	०	०	०	२९	०	०	५	०	१४२	०.३
मारवाडी	०	४९	१०	५	४०	०	०	०	०	२	०	१	०	०	०	२७	६	०	१४०	०.२
हलुवाई	६	६३	१	१०	१९	०	०	०	०	४	०	१२	०	०	०	१७	६	०	१३८	०.२
गुरुङ	६	०	१३	१	१६	०	०	०	०	०	०	१	०	३३	०	०	०	६३	१३३	०.२
पत्थरकट्टा/कुशवाडिया	४१	०	०	०	०	४	६	०	०	०	०	१५	०	०	०	२६	१२	२५	१२९	०.२
ठकुरी	११	०	१६	०	१५	०	०	०	०	५५	२	०	०	०	०	०	०	१२	१११	०.२
बरई	०	०	६	०	०	०	०	०	१२	०	०	०	०	०	०	२७	५३	०	९८	०.२
कानु	०	१६	१३	५	०	४	०	०	०	४९	०	०	०	०	०	०	०	२	८९	०.२
साकी	१२	१	३	०	७	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५	०	०	५२	८०	०.१
सुनुवार	०	१२	४७	५	१	१	०	०	०	०	०	०	५	४	०	०	१	३	७९	०.१
गडेरी/भेडियार	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६५	३	६	०	०	७४	०.१
खवास	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३२	३०	११	०	०	७३	०.१
घर्ती/भुजेल	०	०	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	६५	०	२	७१	०.१

जातजाति	वडा नं.																		जम्मा	
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	संख्या	प्रतिशत
सन्यासी/दशनामी	१२	९	०	०	०	०	५	०	०	०	०	०	०	०	०	१	३३	०	६०	०.१
नटुवा	०	०	०	०	०	०	५६	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५६	०.१
अन्य दलित	०	७	८	०	११	०	७	०	१९	०	०	०	०	०	०	०	१	०	५३	०.१
ढाँडी	०	०	०	०	०	०	०	०	४२	०	०	०	०	०	०	१०	०	०	५२	०.१
धुनिया	०	०	०	०	०	०	०	०	४	०	०	०	०	५	१	२७	६	०	४३	०.१
माली	०	०	०	४	०	०	०	३	०	०	०	८	०	०	१२	४	११	०	४२	०.१
डोम	८	७	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४	०	०	०	५	४	०	२८	०.०
कायस्थ	०	०	२	९	१४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	२६	०.०
नुनिया	०	४	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१८	२३	०.०
कमर	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२१	०	०	०	०	२१	०.०
अन्य	८७	७	२२	१७	३६	१६	६८	०	९	३२	१	३	०	१३०	६	५९	१४२	३८	६७३	१.२
विदेशी	०	२	२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४	०.०
जम्मा	२६२४	१५०५	२२६८	२६७५	१६११	१७१३	२७३०	१९७२	२४७५	३९६४	१६३४	१७६७	१६१९	४८७३	४९८०	६७४९	५५४९	६०१०	५६७१८	१००.०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नोटः अन्यमा लोध, राई, राजवंशी, पञ्जाबी/सिख, दराई, चेपाङ/प्रजा, कोरी, सुढी, लेप्चा, पहरी, बनकरिया, दनुवार, माझी, शेर्पा, लिम्बु रहेका छन् ।

नगरपालिकाकामा जातजातिका आधारमा जनसंख्याको विवरणलाई हेर्दा सबैभन्दा धेरै १२,८३९ अर्थात २२.६४ प्रतिशत थारु, दोस्रोमा ६,१५६ अर्थात १०.८५ प्रतिशत यादव, तेस्रोमा चमार/हरिजन/राम ५,०५५ अर्थात ८.९१ प्रतिशत, चौथोमा केवट ४,४९४ अर्थात ७.९२ पाँचौमा मुसलमान ६.६३ प्रतिशत रहेका छन् । त्यसैगरी मगर, क्षेत्री, हजाम/ठाकुर, कुमाल आदिको पनि बसोबास रहेको छ । यसरी जातीय हिसाबले विविधतायुक्त समाजमा स्थानीयहरू सामाजिक सहिष्णुताका साथ बसेको पाइन्छ । लोध, विदेशी, सुदी, डोम लगायत अन्य जातजातिको मौलिक संस्कृति, परम्परा, भाषा र रहनसहनलाई संरक्षण गरी उनीहरूको पहिचान कायम राख्ने कार्यक्रमहरूको निर्माण गर्न आवश्यक छ । जातजातिको वडागत स्तम्भचित्र तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.५ मातृभाषाको आधारमा जनसंख्याको विवरण

नेपाल एक बहु-भाषिक र बहु-साँस्कृतिक विविधतायुक्त राष्ट्र हो । यस नगरपालिकामा पनि भाषिक विविधता रहेको देखिन्छ । मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा यस नगरपालिकामा भोजपुरी भाषा बोल्नेहरूको संख्या सबैभन्दा बढी अर्थात ४२,६२२ (७५.१५ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी नेपाली भाषा बोल्नेहरूको संख्या ७,००४ (१२.३५ प्रतिशत) छ भने थारु भाषा बोल्नेको संख्या ४,९७५ (८.७७ प्रतिशत) रहेको छ । नगरपालिकामा भोजपुरी, नेपाली र थारु बाहेक मैथिली, गुरुङ्ग, हिन्दी, तामाङ्ग, अवधी, मगर उर्दु,जेरी /जुरुङ, किसन, कुमाल, भुजेल, सामपाङ,सुनुवार लगायतका भाषा बोल्नेहरूको संख्या तुलनात्मक रुपमा न्यून रहेको देखिन्छ । सबै आ-आफ्ना मातृभाषा बोल्नेहरूले समेत सरकारी भाषाको रुपमा नेपाली भाषालाई राम्ररी बोल्ने र बुझ्ने गरेको देखिन्छ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ। संविधानको धारा ३२ मा भाषा तथा संस्कृतिको हकलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेको र धारा ३१ को शिक्षासम्बन्धी हकको उपधारा ५ बमोजिम “नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानुनबमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र संचालन गर्ने हक हुनेछ ।” भनी स्पष्ट किटान गरेको छ । संवैधानिक मर्मअनुरुप यी भाषाहरूको उत्थानका कार्यक्रमहरू अघि बढाउनु जरुरी छ । तसर्थ तामाङ वा अन्य अर्थात आफ्नो मातृभाषामा पढ्न चाहने विद्यार्थीहरूलाई नगरपालिकाले विशेष व्यवस्था गर्न सक्ने प्रावधान रहेको छ । वडाअनुसार विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं ९ : मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण

वडा नं.	मातृभाषा							
	भोजपुरी	नेपाली	थारू	अवधी	मगर	मैथिली	अन्य	जम्मा जनसंख्या
१	२१५६	४३५	८	१०	९	५	१	२६२४
२	११३२	३३५	१६	०	०	०	२२	१५०५
३	१४१३	८०४	१२	०	०	२२	१७	२२६८
४	१७०९	२३३	६८	६४८	०	१३	४	२६७५
५	१०६७	३७७	६७	०	१६	१८	६६	१६११
६	१६२१	८०	१२	०	०	०	०	१७१३
७	२१९१	५३७	२	०	०	०	०	२७३०
८	१९०४	६४	१	०	०	२	१	१९७२
९	२३५९	९१	२४	०	१	०	०	२४७५
१०	३२६७	१२३	५७३	१	०	०	०	३९६४
११	१४१९	७०	१४५	०	०	०	०	१६३४
१२	१६८०	६४	२२	०	०	१	०	१७६७
१३	१४०५	१९५	१६	०	०	३	०	१६१९
१४	३०५८	५५९	११४१	०	९७	१	१७	४८७३
१५	४८३१	८६	५७	०	३	१	२	४९८०
१६	४९८७	११७	६२०	१०१८	३	४	०	६७४९
१७	४६८३	५४४	२६८	०	०	१	५३	५५४९
१८	१८११	२२६९	१९१६	०	६	०	८	६०१०
जम्मा	४२६९३	६९८३	४९६८	१६७७	१३५	७१	१९१	५६७१८
प्रतिशत	७५.३	१२.३	८.८	३.०	०.२	०.१	०.३	१००.०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

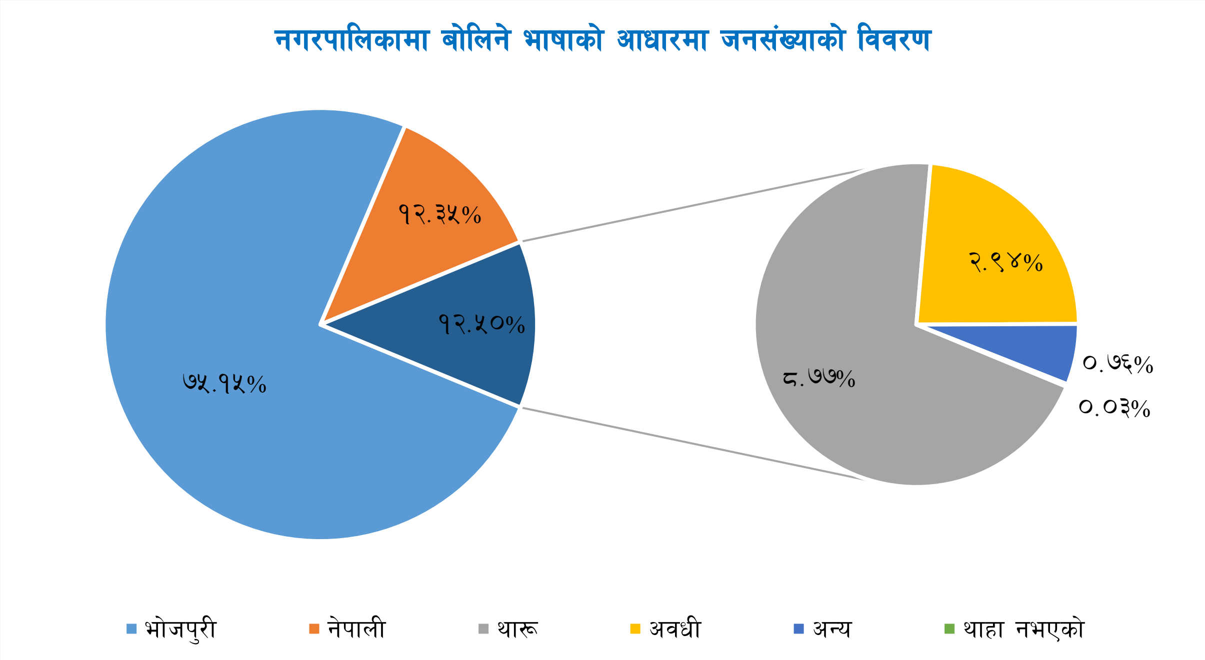

३.६ धर्मअनुसार जनसंख्याको विवरण

नेपालमा धार्मिक स्वतन्त्रता र विविधता रहेको छ अझै विधिवतरुपमा नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३, ले मिति २०६३ जेठ ४ पुर्नस्थापित संसदको ऐतिहासिक घोषणाले नेपाललाई एक धर्मनिरपेक्ष राष्ट्रको रुपमा घोषणा गरेको छ। त्यस्तै नेपालको संविधान २०७२ को प्रस्तावनामा नेपाललाई एक बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक, बहुसांस्कृतिक तथा भौगोलिक विविधतायुक्त विशेषतालाई आत्मसात् गरी विविधताबीचको एकता, सामाजिक सांस्कृतिक ऐक्यवद्धता, सहिष्णुता र सद्भावलाई संरक्षण एवं प्रवर्धन गर्दै; वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक, धार्मिक, लैंगिक विभेद र सबै प्रकारका जातीय छुवाछूतको अन्त्य गरी आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प गर्ने उल्लेख गरिएको छ। फलस्वरुप नेपालमा धार्मिक स्वतन्त्रता र सौहार्दता रहेको पाईन्छ।

नगरपालिकामा विभिन्न समुदायका मानिसहरूको बसोबास रहेको हुनाले उनीहरूका आआफ्नै चाडपर्वहरू छन्। जस्तै हिन्दूधर्मावलम्बीहरूले बडादशैं, तिहार, रामनवमी, महाशिवरात्री, हरितालिका, श्रीपञ्चमी, श्रीकृष्ण जन्माष्टमी, विवाह पञ्चमी, होली, चैते दशैं, साउने-माघे संक्रान्ति, मातातीर्थ औंसी, अक्षय तृतीया, हरिशयनी-हरिबोधनी एकादशी, नागपञ्चमी, रक्षाबन्धन (जनैपूर्णिमा), कुशे औंसी, बालाचतुर्दशी, कोजाग्रत पूर्णीमा, श्री स्वस्थानी पूर्णिमा, नयाँवर्ष सोह्रश्राद्ध, कूल-थानी पूजाआदि चाडपर्वहरू मनाउने गर्दछन्। बौद्ध धर्मावलम्बीहरूले बुद्धजयन्ती तथा विभिन्न ल्होसार पर्व, तिहार आदि मनाउने गर्दछन। क्रिश्चियनहरूले क्रिशमस डे, अंग्रेजी नयाँ वर्ष, भ्यालेनटाईने डे आदि मनाउने गर्दछन्।

तालिका नं १० : धर्मअनुसार जनसंख्याको विवरण

वडा नं.	हिन्दू	ईस्लाम	क्रिश्चियन	बौद्ध मार्गी	किराँत	जम्मा
१	२५४३	७२	६	३	०	२६२४
२	१२२३	२८२	०	०	०	१५०५
३	१९५५	२६०	४३	५	५	२२६८
४	२५३६	१२८	८	०	३	२६७५

वडा नं.	हिन्दू	ईस्लाम	क्रिश्चियन	बौद्ध मार्गी	किराँत	जम्मा
५	१४१५	१९६	०	०	०	१६११
६	१६२४	८९	०	०	०	१७१३
७	२५४६	१७०	१३	०	१	२७३०
८	१९६६	०	६	०	०	१९७२
९	२३७२	८५	१८	०	०	२४७५
१०	३८०१	१५०	१३	०	०	३९६४
११	१६११	८	९	६	०	१६३४
१२	१७५६	८	३	०	०	१७६७
१३	१४८१	१३८	०	०	०	१६१९
१४	४६६४	१९८	१०	१	०	४८७३
१५	४२९९	६४७	३१	२	१	४९८०
१६	६११३	६२१	१२	३	०	६७४९
१७	४८४९	७००	०	०	०	५५४९
१८	५६२२	६१	२०९	११८	०	६०१०
जम्मा	५२३७६	३८१३	३८१	१३८	१०	५६७१८
प्रतिशत	९२.३	६.७	०.७	०.२	०.०	१००.०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

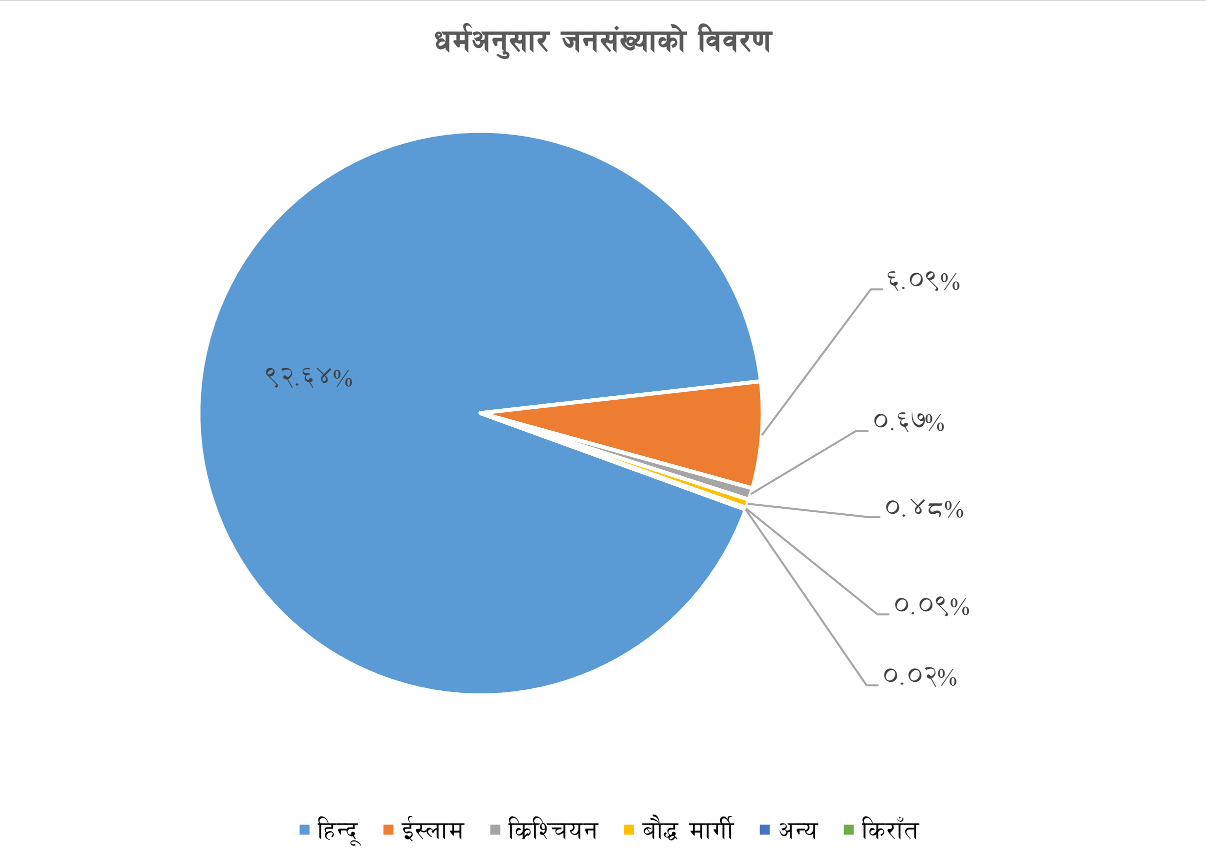

नगरपालिकामा रहेका कूल ५६,७१८ जनसंख्यामध्ये ५२,५४३ अर्थात ९२.६४ प्रतिशत जनसंख्याले हिन्दू धर्म मान्दछन् । दोस्रोमा ईस्लाम मान्नेको संख्या ३,४५६ अर्थात ६.०९ प्रतिशत र तेस्रोमा क्रिस्चियन धर्म मान्नेको संख्या ३८१ अर्थात ०.६७ प्रतिशत रहेको छ । किँरात तथा अन्य धर्म मान्ने धर्मावलम्बीहरू नगण्य संख्यामा रहेका छन् । नगरपालिकामा धार्मिक विविधता रहे पनि हिन्दू र ईस्लाम धर्मावलम्बीहरूको प्रधानता रहेको

तथ्याङ्कले देखाउँछ । नेपालमा सदियौंदेखि रहि आएको धार्मिक सहिष्णुता भने यस नगरपालिकामा कायमै रहेको देखिन्छ । वडागत रुपमा विभिन्न धर्मावलम्बीहरूको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.७ परिवारमूलीको विवरण

तालिका नं ११ : परिवारमूलीको लिङ्गअनुसार वडागत विवरण

वडा नं.	परिवारमूलीको लिङ्ग		जम्मा परिवार	
	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत
१	३८८	१६८	५५६	४.८७
२	२१७	८३	३००	२.६३
३	२९२	२३६	५२८	४.६३
४	४९२	१०५	५९७	५.२३
५	२६७	१०६	३७३	३.२७
६	२५७	७७	३३४	२.९३
७	४१४	७५	४८९	४.२९
८	३५८	७९	४३७	३.८३
९	४२१	७५	४९६	४.३५
१०	५७५	१९७	७७२	६.७७
११	२६८	७३	३४१	२.९९
१२	२५३	१०४	३५७	३.१३
१३	२१२	८७	२९९	२.६२
१४	७४२	२५१	९९३	८.७१
१५	७७८	१२९	९०७	७.९५
१६	१०६९	३०८	१३७७	१२.०७
१७	८३६	१५४	९९०	८.६८
१८	८६४	३९७	१२६१	११.०५
जम्मा	८७०३	२७०४	११४०७	१००.००
प्रतिशत	७६.३	२३.७	१००.०	

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा रहेको कुल घरपरिवार संख्या ११४०७ मध्ये ८७०३ अर्थात ७६.३ प्रतिशत घरपरिवारमा पुरुष परिवारमूली रहेका छन् भने २७०४ अर्थात २३.७ प्रतिशत घरपरिवारमा महिला परिवारमूली रहेका छन् । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरीएको छ ।

३.८ वैवाहिक स्थितिको विवरण

वैवाहिक स्थिति भन्नाले विवाह गरेका, विवाह गरेर पनि सम्वन्ध विच्छेद भएका साथै श्रीमान वा श्रीमती गुमाएर एकल भई बसेको अवस्थालाई जनाउँछ । लैङ्गिक आधारमा समाजको वैवाहिक स्थिति असमान देखिन्छ । नेपाली समाजमा महिलाले श्रीमान्को मृत्यु भए पनि विवाह गर्नु हुँदैन भन्ने मान्यता र विधुवालाई हेरिने दृष्टिकोण रुढिवादी र परम्परागत रहेको छ । जसले गर्दा समाजमा बहुविवाह तथा विधुर र विधुवाको संख्यात्मक स्थिति असमान देखिन्छ । अझ प्राचीन समयमा सती प्रथा प्रचलनमा रहेको थियो । तर १९७७ मा चन्द्रशमशेरले कानूनीरुपमा कु-प्रथाको रुपमा रहेको सती प्रथाको अन्त्य गरी महिला माथिको अन्यायको जड उठाएका थिए । सामान्यतया पितृसत्तात्मक समाज रहेको हाम्रो देशमा विधुवा महिलाको संख्या पुरुषको

संख्या भन्दा दुई गुणा बढी देखिन्छ । सामाजिकरुपमा महिला र पुरुषको वैवाहिक स्थितिमा असमानता देखिन्छ । यस रामग्राम नगरपालिकाको वैवाहिक स्थितिको तल विश्लेषण गरिएको छ ।

३.८.१ १० वर्ष वा सोभन्दा माथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिको विवरण

तालिका नं १२ : १० वर्ष वा सोभन्दा माथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिको विवरण

हालको उमेर समूह	वैवाहिक स्थिति								जम्मा
	विवाह नभएको	एक विवाह	वहु विवाह	पुनर्विवाह	विदुर/विधुवा	सम्बन्ध विच्छेद/पारपाचुके	छुट्टिएको	थाहा नभएको	
१०- १४ वर्ष	५६२४	८	१	०	०	०	०	६	५६३९
१५- १९ वर्ष	५५४७	४२८	०	०	१	१	१	१	५९७९
२० - २४ वर्ष	२६३८	३०२४	०	२	७	४	२	०	५६७७
२५- २९ वर्ष	७२०	४५१३	१६	१६	१५	६	९	१	५२९६
३० - ३४ वर्ष	१५४	४०३०	२८	१६	३१	६	११	२	४२७८
३५- ३९ वर्ष	७२	४३१५	३८	२८	४३	१४	१०	०	४५२०
४०-४४ वर्ष	३३	३२०५	३८	३३	५९	४	९	१	३३८२
४५ - ४९ वर्ष	२३	२७६१	२६	१७	७७	८	११	१	२९२४
५० - ५४ वर्ष	१४	२२९७	३१	१३	१०७	६	५	१	२४७४
५५ - ५९ वर्ष	१७	१७९५	२२	१४	१६५	३	५	०	२०२१
६०- ६४ वर्ष	८	१५०६	१८	१६	१९८	१	४	०	१७५१
६५- ६९ वर्ष	१०	१४२७	१४	१५	३०३	२	४	२	१७७७
७० - ७४ वर्ष	१०	६८६	१०	९	२३२	२	२	०	९५१
७५ वर्ष सो भन्दा बढी	७	४८९	५	१०	३२५	१	०	१	८३८
जम्मा	१४८७७	३०४८४	२४७	१८९	१५६३	५८	७३	१६	४७५०७
प्रतिशत	३१.३२	६४.१७	०.५२	०.४०	३.२९	०.१२	०.१५	०.०३	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकाकामा १० वर्षभन्दा माथिको उमेर समूहमा रहेका ४७,५०७ जनसंख्यामध्ये कहिल्यै विवाह नगरेको जनसंख्या १४,८७७ अर्थात ३१.३२ प्रतिशत, एक विवाह गर्नेको जनसंख्या ३०,४८४ अर्थात ६४.१७ प्रतिशत, बहुविवाह गर्नेको ०.५२ प्रतिशत, पुर्नविवाह गर्ने ०.४० प्रतिशत, विधवा वा विधुरको संख्या ३.२९ प्रतिशत, सम्बन्ध विच्छेद भएका ०.१२ प्रतिशत, छुट्टिएको ०.१५ प्रतिशत र केहीको थाहा नभएको भएकोले नगरपालिकाकामा समग्र वैवाहिक अवस्था सामान्य रहेको देखिन्छ । उमेर समूहगत विवरण अनुसार रामग्राम नगरपालिकामा २५-२९ उमेर समूहको बैवाहिक अवस्था अन्य उमेर समूहको भन्दा बढी देखिन्छ । अर्कोतर्फ पूनर्विवाह ४०-४४ वर्षमा र सम्बन्ध विच्छेद ३५-३९ उमेर समूहमा बढि रहेको पाइएको छ । हाल विधवा विवाहलाई प्रोत्साहन गर्न राज्यले नीतिहरू लिएको र जनचेतनामा आएको सकारात्मक परिवर्तनले विधवा बस्ने क्रम घटिरहेको भए तापनि व्यापक रुपमा सुधार गर्न समय लाग्ने देखिन्छ ।

३.८.२ पहिलोपटक विवाह गर्दाको उमेरसम्बन्धी विवरण

तालिका नं १३ : पहिलो विवाह गर्दाको महिला र पुरुषको उमेरको विवरण

वडा नं.	पहिलो विवाह गर्दाको उमेर															
	१५ वर्षभन्दा कम		१५ - १९ वर्ष		२० - २४ वर्ष		२५ - २९ वर्ष		३० - ३४ वर्ष		३५ - ३९ वर्ष		४० वर्ष वा सोभन्दा बढी		जम्मा	
	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला
१	५६	१४५	२५३	४९५	२६९	१५९	९२	३०	२३	१	१	१	०	०	६९४	८३१
२	९	४९	१२८	२८६	१८६	१००	४८	१४	१४	१	३	०	१	०	३८९	४५०
३	११	७८	१६१	४२०	२४६	२०५	१२८	३०	३७	२	५	१	४	१	५९२	७३७
४	२	३७	२९५	५६८	३१६	१८९	८०	१६	४	०	०	०	०	१	६९७	८११
५	१७	५६	१११	२५०	१८८	१५५	९१	२६	२०	३	२	०	१	०	४३०	४९०
६	६	८०	२०१	३४१	१७०	८५	५४	१८	७	३	२	१	३	०	४४३	५२८
७	११	६१	२८८	५११	३५७	१८१	५१	१२	७	३	२	१	०	०	७१६	७६९
८	२२	९०	२७२	४०९	२०३	९०	२४	५	३	१	०	०	०	०	५२४	५९५
९	२४	६०	२९९	५६९	३०५	१२६	२९	३	१	१	०	०	१	०	६५९	७५९
१०	८०	२१८	४३८	६८२	४७६	२७७	८१	२८	४	१	१	०	३	०	१०८३	१२०६
११	५६	९५	२१४	२७७	१४८	१२२	४३	१३	४	१	०	०	०	१	४६५	५०९
१२	२०	५२	१३२	२९३	२८१	१६५	४६	१०	७	०	१	०	०	१	४८७	५२१
१३	५	२९	१४३	२५७	२८४	१७८	२०	५	३	१	१	१	१	०	४५७	४७१
१४	२५४	४९३	६४६	७२९	३७९	२८३	७२	२४	१३	६	५	२	३	५	१३७२	१५४२
१५	२	७	६९५	११२८	६२०	३६०	४१	११	१०	२	२	०	१	०	१३७१	१५०८
१६	२१५	३७६	९३९	१३८३	६३६	३३९	६८	२४	६	२	४	०	७	७	१८७५	२१३१
१७	१०४	२५३	४९६	९०३	७२६	४००	११२	३९	१७	८	३	०	४	०	१४६२	१६०३
१८	९५	२३६	८०७	१२३७	४६७	३७३	१३७	३०	६	३	६	०	३	०	१५२१	१८७९
जम्मा	९८९	२४१५	६५१८	१०७३८	६२५७	३७८७	१२१७	३३८	१८६	३९	३८	७	३२	१६	१५२३७	१७३४०
प्रतिशत	३.०	७.४	२०.०	३३.०	१९.२	११.६	३.७	१.०	०.६	०.१	०.१	०.०	०.१	०.०	४६.८	५३.२

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

लैङ्गिक आधारमा विवाहित जनसंख्याको पहिलो विवाह गर्दाको उमेरको विवरण हेर्दा पहिलो विवाह गर्दाको उमेर १५ वर्षभन्दा कम भएका पुरुष ९८९ जना र महिला २४१५ जना रहेको पाइयो । यसैगरी पहिलो विवाह गर्दाको उमेर १५ देखि १९ हुने पुरुषको संख्या ६५१८ र महिलाको संख्या १०७३८ रहेको छ अर्थात् कुल विवाहित महिलाहरूमध्ये ३३ प्रतिशत महिलाहरूको १९ वर्ष नपुग्दै वा पुग्दा पुग्दै विवाह भइसकेको देखिन्छ । अर्कोतर्फ २०-२४ वर्षको उमेरभित्र पहिलो विवाह गर्ने पुरुषको जनसंख्या महिलाको भन्दा बढी छ अर्थात् सो उमेर समूहमा नपुग्दै अधिकांश किशोरीहरूको विवाह भइसकेको देखिन्छ । समग्र महिला र पुरुषको संयुक्त तथ्याङ्कलाई हेर्दा सबैभन्दा बढी १७,२५६ जना अर्थात् ५३.० प्रतिशत विवाहितहरूको पहिलो विवाह गर्दाको उमेर १५ देखि १९ नै रहेको छ । कानूनी रूपमा हेर्दा समेत मुलुकी ऐनको प्रावधानअनुसार २० वर्षभन्दा कम उमेरमा विवाह गर्न नपाउने बन्देज रहेता पनि त्यसको कार्यान्वयनको अवस्था नाजुक देखिन्छ । छिटो विवाह गर्नाले अध्ययन तथा रोजगारीमा पर्ने नकारात्मक प्रभावका साथै शारीरिक तथा मानसिक विकाससमेत पूर्णरूपमा नभइसकेको अवस्थामा विवाह गर्दा त्यसले शारीरिक, पारिवारिक र सामाजिक रूपमा जटिलता थप्ने निश्चित छ । तसर्थ उपयुक्त समयमा विवाह गर्न अनिवार्य गर्नुपर्ने र छिटो विवाह गर्ने कार्यलाई पूर्ण रूपले निरुत्साहित गर्नुपर्ने देखिन्छ । समग्र विकासलाई मध्यनजर गर्दा २५ देखि २९ वर्षको उमेर विवाहका लागि उपयुक्त मान्न सकिन्छ । अन्य उमेर समूहअनुसारको वैवाहिक स्थितिको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

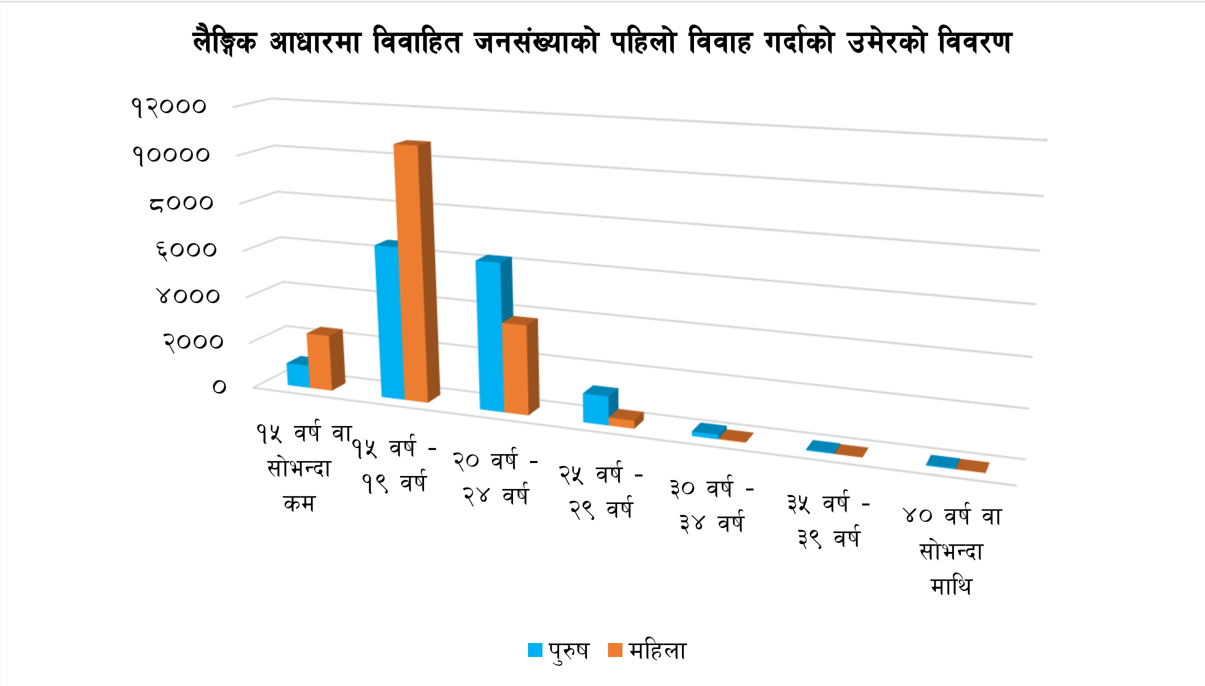

३.९ अनुपस्थित जनसंख्या

६ महिना भन्दा लामो समयसम्म काम, शिक्षा, व्यवसाय, अन्य रोजगारी वा नोकरी, औषधीपचार जस्ता कारणले घरपरिवारमा अनुपस्थित हुने जनसंख्यालाई अनुपस्थित जनसंख्या भनिन्छ। तसर्थ यस्तो जनसंख्या मुल थलोमा अनुपस्थित रहने भएकोले त्यसलाई अनुपस्थित जनसंख्याको रुपमा तथ्याङ्कमा देखाउने गरिन्छ। अनुपस्थित जनसंख्या सेवा सुविधाको खोजीमा धेरै शहर केन्द्रित भएको पाइन्छ। यसका कारण नगरपालिकाका कतिपय घरहरू खाली छन्। यस रामग्राम नगरपालिकामा रहेका ३,११३ घरपरिवारमा २,७११ जना पुरुष र ४०२ जना महिला गरी कुल ३,११३ जनसंख्या अनुपस्थित रहेको देखिन्छ। अनुपस्थित जनसंख्यालाई आफ्नै मूलथलोमा फर्काउने वातावरणका लागि नगरपालिकाले आधारभूत सेवा सुविधा लगायत रोजगारीका अवसरमा वृद्धि गर्नुपर्दछ। अनुपस्थित जनसंख्याको विस्तृत विवरण तलका तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं १४ : नगरपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

वडा	पुरूष		महिला		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	१६९	५.४	४१	१.३	२१०	६.७
२	४१	१.३	१	.०	४२	१.३
३	१६७	५.४	३९	१.३	२०६	६.६
४	१२२	३.९	८	.३	१३०	४.२
५	६१	२.०	१२	.४	७३	२.३
६	७४	२.४	८	.३	८२	२.६
७	११८	३.८	८	.३	१२६	४.०
८	७०	२.२	३	.१	७३	२.३
९	१५५	५.०	१९	.६	१७४	५.६
१०	१४६	४.७	४३	१.४	१८९	६.१
११	२९	.९	३	.१	३२	१.०
१२	३३	१.१	५	.२	३८	१.२
१३	७७	२.५	६	.२	८३	२.७
१४	२३०	७.४	३८	१.२	२६८	८.६
१५	१६१	५.२	१३	.४	१७४	५.६
१६	३३५	१०.८	१८	.६	३५३	११.३
१७	१३३	४.३	१०	.३	१४३	४.६
१८	५९०	१९.०	१२७	४.१	७१७	२३.०
जम्मा	२७११	८७.१	४०२	१२.९	३११३	१००.०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

३.९.१ उमेर र लिङ्गका आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

नगरपालिकामा लिङ्ग र उमेरसमुह अनुसार अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण हेर्दा सबैभन्दा बढी २०-२९ वर्षका पुरुषहरू घरमा अनुपस्थित भएको पाइन्छ भने सबैभन्दा कम अनुपस्थित जनसंख्याको उमेर समूह ५० वर्षभन्दा माथिका महिलाहरू रहेका छन्। २०-२९ वर्षका १,१६६ जना र दोस्रो उमेर समूहमा ३० देखि ३९ वर्षको पुरुष ७४९ जना रहेका छन्। यस तथ्याङ्कको विश्लेषणबाट युवा अवस्थाको पुरुष जनसंख्या काम, रोजगारी, अध्ययन वा अन्य कारणले नगरपालिका बाहिर हुनु भनेको नगरपालिकाभित्र ती सबै खाले अवसरहरू न्यून हुनु हो। अर्कोतर्फ महिलाको अनुपस्थित जनसंख्या उल्लेख्य रूपमा कम हुनुले लैङ्गिक भेदभाव रहेको स्पष्ट हुन्छ। यसको अर्को अर्थ नगरपालिकामा महिला, वृद्धहरू र केटाकेटीको जनसंख्याको वाहुल्यता रहेको समेत स्पष्ट हुन्छ। यसरी सक्रिय सक्षम र जुझारु युवा जनशक्तिको ठूलो हिस्सा नगरपालिकाबाट बाहिर रहँदा नगरपालिकाको समग्र विकासमा दीर्घकालीन नकारात्मक प्रभाव पर्दछ। नगरपालिकाले त्यस्ता

युवाहरूलाई नगरपालिकामा फर्केर पेशा, व्यवसाय, रोजगारी लगायतका आय आर्जनको क्रियाकलापहरू गर्न प्रोत्साहित गर्ने खालका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं १५ : उमेर र लिङ्गका आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

वडा		अनुपस्थित व्यक्ति अनुपस्थित हुँदाको उमेर समूह						
		०-९ वर्ष सम्म	१०- १९ वर्ष	२०-२९ वर्ष	३० - ३९ वर्ष	४० - ४९ वर्ष	५० वर्ष वा सोभन्दा बढी	जम्मा
१	पुरूष	८	३०	७८	३७	१३	३	१६९
	महिला	१२	९	९	९	२	०	४१
२	पुरूष	०	११	२३	७	०	०	४१
	महिला	०	१	०	०	०	०	१
३	पुरूष	६	२०	७५	४०	२२	४	१६७
	महिला	३	१२	१६	६	१	१	३९
४	पुरूष	७	१४	६३	२८	९	१	१२२
	महिला	२	३	२	१	०	०	८
५	पुरूष	०	१७	२४	१४	३	३	६१
	महिला	०	४	५	१	१	१	१२
६	पुरूष	३	१०	३७	२०	४	०	७४
	महिला	२	१	४	१	०	०	८
७	पुरूष	६	११	५१	३५	१२	३	११८
	महिला	१	३	२	२	०	०	८
८	पुरूष	२	९	३७	१८	४	०	७०
	महिला	०	०	२	०	१	०	३
९	पुरूष	१८	३२	६७	२५	१०	३	१५५
	महिला	४	११	२	१	०	१	१९
१०	पुरूष	१३	२७	५६	३६	११	३	१४६
	महिला	८	१६	१२	५	१	१	४३
११	पुरूष	२	१	१२	१०	४	०	२९
	महिला	०	१	१	१	०	०	३
१२	पुरूष	२	३	१८	९	१	०	३३
	महिला	१	१	१	२	०	०	५
१३	पुरूष	५	७	३६	२१	५	३	७७
	महिला	१	१	२	०	१	१	६
१४	पुरूष	१२	३७	१०२	६३	१३	३	२३०
	महिला	१०	११	६	८	३	०	३८
१५	पुरूष	८	१६	६३	५२	२२	०	१६१
	महिला	२	०	७	४	०	०	१३
१६	पुरूष	१३	३६	१३९	११२	३२	३	३३५
	महिला	६	५	४	२	०	१	१८
१७	पुरूष	८	१५	४८	४४	१८	०	१३३
	महिला	३	१	२	३	१	०	१०
१८	पुरूष	३६	४८	२३७	१७८	७३	१८	५९०
	महिला	२१	१८	४३	३५	६	४	१२७
जम्मा	पुरूष	१४९	३४४	११६६	७४९	२५६	४७	२७११
	महिला	७६	९८	१२०	८१	१७	१०	४०२

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

३.९.२ लिङ्गअनुसार शैक्षिक स्तरको आधारमा नगरपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

तालिका नं १६ : लिङ्गअनुसार शैक्षिक स्तरको आधारमा नगरपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

अनुपस्थित हुँदा उत्तीर्ण गरेको तह		वडा नं.																		जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	
पूर्व प्राथमिक	पुरूष	१	०	१	०	०	०	०	०	२	४	०	०	०	०	२	३	२	१०	२५
	महिला	४	०	२	०	०	०	०	०	१	३	०	०	०	१	१	१	०	१०	२३
	जम्मा	५	०	३	०	०	०	०	०	३	७	०	०	०	१	३	४	२	२०	४८
कक्षा १-५	पुरूष	३७	९	९	२०	३	११	२५	१५	२९	३०	७	१०	१५	४०	३६	७०	२५	१०१	४९२
	महिला	७	०	१	१	१	०	१	१	२	१२	१	०	१	६	२	२	१	१३	५२
	जम्मा	४४	९	१०	२१	४	११	२६	१६	३१	४२	८	१०	१६	४६	३८	७२	२६	११४	५४४
कक्षा ६-८	पुरूष	३५	२	१६	२६	९	१६	२९	२१	४४	३२	७	६	२०	५८	३५	८५	३५	१६१	६३७
	महिला	२	०	३	१	०	०	०	०	२	८	०	०	०	३	०	३	०	२२	४४
	जम्मा	३७	२	१९	२७	९	१६	२९	२१	४६	४०	७	६	२०	६१	३५	८८	३५	१८३	६८१
कक्षा ९-१०	पुरूष	३७	९	२६	२६	९	९	२३	१८	४१	३२	७	८	१८	५७	४६	८१	२६	१०४	५७७
	महिला	६	०	२	०	०	०	०	०	५	३	१	०	१	१	५	२	३	८	३७
	जम्मा	४३	९	२८	२६	९	९	२३	१८	४६	३५	८	८	१९	५८	५१	८३	२९	११२	६१४
SLC/SEE वा सो सरह	पुरूष	१८	३	१८	१३	६	१०	१	६	४	११	४	२	३	१४	७	१८	१	३८	१७७
	महिला	५	०	५	३	१	०	०	०	३	२	०	०	०	३	१	३	०	३	२९
	जम्मा	२३	३	२३	१६	७	१०	१	६	७	१३	४	२	३	१७	८	२१	१	४१	२०६
कक्षा १२ वा सो सरह	पुरूष	२८	७	३१	२८	१८	१२	८	६	२१	१७	३	४	८	२४	२०	२७	२५	५०	३३७
	महिला	६	०	११	२	१	२	०	०	२	६	०	२	०	७	०	२	२	२१	६४
	जम्मा	३४	७	४२	३०	१९	१४	८	६	२३	२३	३	६	८	३१	२०	२९	२७	७१	४०१
स्नातक वा सो सरह	पुरूष	३	०	२७	२	७	५	२	२	२	३	०	१	५	६	७	९	५	१३	९९
	महिला	४	०	८	१	३	१	०	१	१	०	१	०	१	१	१	०	२	४	२९

अनुपस्थित हुँदा उत्तीर्ण गरेको तह		वडा नं.																		जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	
	जम्मा	७	०	३५	३	१०	६	२	३	३	३	१	१	६	७	८	९	७	१७	१२८
स्नातकोत्तर वा सोभन्दा माथि	पुरूष	४	२	२५	२	३	५	२	१	२	३	०	२	१	४	०	१	०	५	६२
	महिला	३	०	६	०	३	४	१	०	१	४	०	०	०	१	१	०	१	१	२६
	जम्मा	७	२	३१	२	६	९	३	१	३	७	०	२	१	५	१	१	१	६	८८
साक्षर	पुरूष	४	०	२	४	३	६	८	०	६	७	०	०	२	९	२	१४	५	३८	११०
	महिला	२	०	०	०	२	०	१	१	१	१	०	१	१	४	१	०	०	१२	२७
	जम्मा	६	०	२	४	५	६	९	१	७	८	०	१	३	१३	३	१४	५	५०	१३७
अनौपचारिक शिक्षा	पुरूष	१	४	१	१	०	०	३	०	०	०	०	०	१	०	०	०	१	१२	२४
	महिला	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	९	१०
	जम्मा	१	५	१	१	०	०	३	०	०	०	०	०	१	०	०	०	१	२१	३४
अन्य	पुरूष	१	०	४	०	२	०	१	०	०	२	०	०	०	०	०	११	०	२	२३
	महिला	२	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	२	०	०	६
	जम्मा	३	०	४	०	३	०	१	०	०	२	०	०	०	०	१	१३	०	२	२९
थाहा नभएको	पुरूष	०	५	७	०	१	०	१६	१	४	५	१	०	४	१८	६	१६	७	५६	१४७
	महिला	०	०	१	०	०	१	५	०	१	४	०	२	२	११	०	३	१	२४	५५
	जम्मा	०	५	८	०	१	१	२१	१	५	९	१	२	६	२९	६	१९	८	८०	२०२
जम्मा	पुरूष	१६९	४१	१६७	१२२	६१	७४	११८	७०	१५५	१४६	२९	३३	७७	२३०	१६१	३३५	१३३	५९०	२७११
	महिला	४१	१	३९	८	१२	८	८	३	१९	४३	३	५	६	३८	१३	१८	१०	१२७	४०२
	जम्मा	२१०	४२	२०६	१३०	७३	८२	१२६	७३	१७४	१८९	३२	३८	८३	२६८	१७४	३५३	१४३	७१७	३११३

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा अनुपस्थित रहेका ३,११३ जना मध्ये शैक्षिक स्तरको आधारमा हेर्दा पूर्व प्राथमिक तह उत्तीर्ण गर्नेहरूको संख्या ४८, कक्षा १ देखि ५ उत्तीर्ण गर्नेको संख्या ५४४, कक्षा ६ देखि ८ उत्तीर्ण गर्ने ६८१, कक्षा ९ देखि १० उत्तीर्ण गर्ने ६१४ जना रहेका छन् । त्यसैगरी एसईई वा एसएलसी उत्तीर्ण गर्ने २०६, कक्षा १२ वा सो सरह उत्तीर्ण गर्ने ४०१, स्नातक वा सो सरह उत्तीर्ण गर्ने १२८, स्नातकोत्तर वा सो भन्दा माथि उत्तीर्ण गर्ने ८८, साक्षर १३७ जना, अनौपचारिक शिक्षा लिनेको संख्या ३४ र अन्य २९ जना रहेका छन् भने थाहा नभएको २०२ जना रहेका छन् । अनुपस्थित जनसंख्या काम तथा रोजगारी वा अन्य कारणले अनुपस्थित भएको पाइयो । प्राप्त तथ्याङ्कलाई हेर्दा नगरपालिकामा माध्यमिक तह अध्ययन गरी अनुपस्थित हुनेको संख्या धेरै रहेको देखिन्छ । माध्यमिक स्तरसम्मका अध्ययन पूरा गरी काम वा रोजगारीका सिलसिलामा बाहिरिने जनसंख्या र आठ कक्षा उर्त्तिण गरेर काम वा रोजगारीका लागि पढाइ छोड्नेको जनसंख्या उल्लेख्य रहेको पाइन्छ । यस हिसाबले शिक्षित र दक्ष जनशक्ति भन्दा अर्धशिक्षित र अदक्ष वा अर्धदक्ष जनसंख्याले अध्ययन भन्दा सामान्य स्तरको वा न्यून खालको रोजगारी वा काममा बाहिरिएको संकेत गर्दछ ।

३.९.३ अनुपस्थित व्यक्तिको अनुपस्थित हुनुको कारण सम्बन्धी विवरण

अनुपस्थित व्यक्तिको अनुपस्थित हुनुको कारणसम्बन्धी विवरण

वडा	अनुपस्थित हुनुको कारण									जम्मा
	काम/जागिरको खोजी	अध्ययन/तालिम	निजी नोकरी	आश्रित	अन्य	सरकारी जागिर	थाहा छैन	व्यापार/व्यवसाय	द्वन्द्व	
१	१३३	६०	४	१	६	३	२	०	१	२१०
२	३३	७	०	०	१	१	०	०	०	४२
३	९०	८५	४	१	१०	१२	१	३	०	२०६
४	९१	२७	३	४	०	४	०	०	१	१३०
५	१६	३०	३	२	१६	३	३	०	०	७३
६	५०	१९	३	०	८	१	०	१	०	८२
७	१०५	५	१	१२	०	२	१	०	०	१२६
८	३४	८	१	०	२८	१	१	०	०	७३
९	९७	३७	८	३	५	१५	४	५	०	१७४
१०	१०३	३४	६	१५	२१	५	१	०	४	१८९
११	२८	१	०	०	२	१	०	०	०	३२
१२	२७	६	२	२	१	०	०	०	०	३८
१३	३८	८	२७	६	१	१	०	२	०	८३
१४	२०३	२४	४	१७	१०	७	१	२	०	२६८
१५	१३५	१४	४	६	५	२	१	७	०	१७४
१६	२८२	३७	५	१०	१०	७	०	२	०	३५३
१७	१०४	१४	७	१	५	१	११	०	०	१४३
१८	३५५	५७	१९१	६२	१२	१६	१६	८	०	७१७
जम्मा	१९२४	४७३	२७३	१४२	१४१	८२	४२	३०	६	३११३
प्रतिशत	६१.८	१५.२	८.८	४.६	४.५	२.६	१.३	१.०	०.२	१००.०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा अनुपस्थित रहेका कुल ३,११३ जनसंख्या मध्ये १४१ जनाले अन्य कारण र ४२ जनाको कारण थाहा नभएको उत्तर आएकोले त्यो संख्याले अनुपस्थितिको केही हिस्सा अस्पष्ट देखिन्छ । बाँकी जनसंख्या मध्ये सबैभन्दा धेरै १,९२४ जना अर्थात् ६१.८ प्रतिशत जागिर/रोजगारीको सिलसिलामा अनुपस्थित रहेका छन् । त्यसैगरी ४७३ अर्थात १५.२ प्रतिशत अध्ययन/तालिमको सिलसिलामा, २७३ अर्थात ८.८ प्रतिशत निजी नोकरीको शिलशिलामा अनुपस्थित भएको देखिन्छ । अनुपस्थित हुने जनसंख्याको कारणहरू हेर्दा नगरपालिका भित्र शिक्षा तथा रोजगारीको पर्याप्त अवसरहरू नभएर उपयुक्त अवसरको खोजीमा बाहिरिएको तथ्य देखिन्छ। अधिकांश बाहिरिनेहरूमा काम, रोजगारी तथा शिक्षाको खोजीमा नै परिवार सहित अनुपस्थित रहने हुँदा उनीहरूसँग आश्रित सदस्यहरू विशेषगरी विद्यालय जाने बालबालिका साथमा गएको देखिन्छ । वडा अनुसारको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

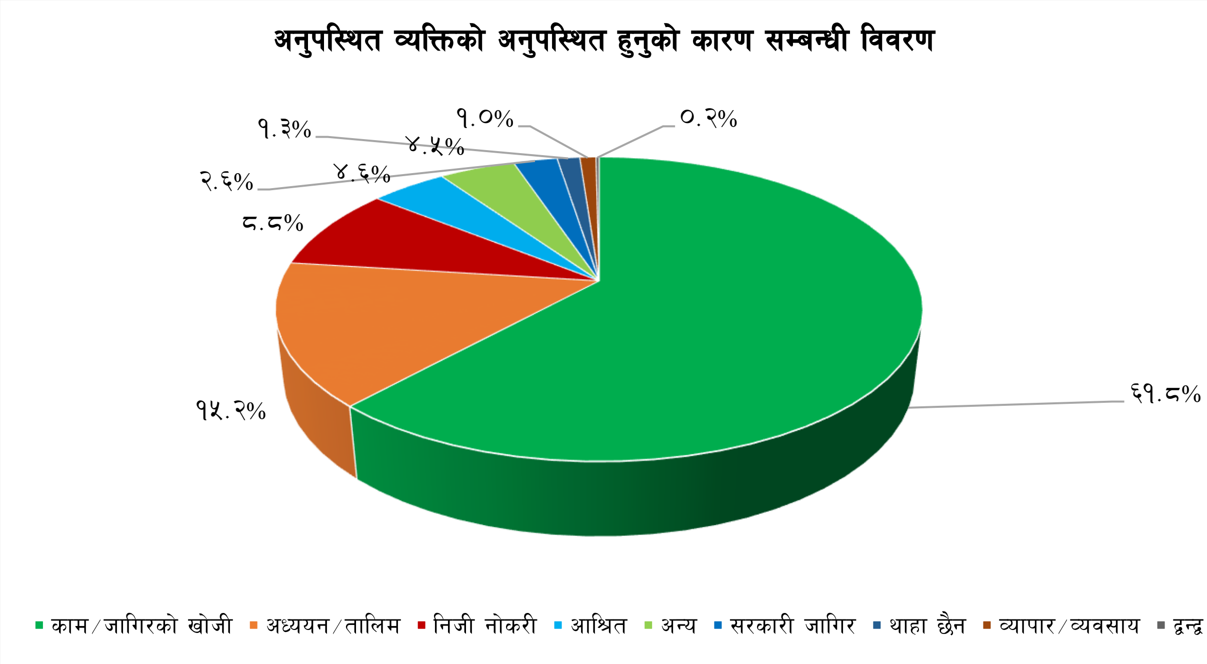

३.९.४ अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण

नगरपालिकामा अनुपस्थित रहेको ३,११३ जनसंख्या मध्ये सबैभन्दा बढी २,३१५ अर्थात ७४.४ प्रतिशत जनसंख्या विदेशमा रहेको, ६५१ अर्थात २०.९ प्रतिशत जनसंख्या नेपालको अन्य जिल्लामा रहेको देखिन्छ। तथ्याङ्कको विश्लेषणबाट ठूलो संख्याको अनुपस्थित जनसंख्या देश बाहिर गएको देखिन्छ जसमा रोजगारीको सिलसिलामा एसियाका विभिन्न मुलुकहरूमा पुग्नेको संख्या भने सबै भन्दा बढी रहेका छन् । अर्कोतर्फ अवसरको खोजीमा देशकै अन्य शहरी इलाकामा, सरकारी नोकरीको सिलसिलामा अन्य जिल्ला तथा अध्ययन तथा अन्य अवसरको कारण राजधानी काठमाडौंमा रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ। यस बाहेक अन्य यूरोपियन देशहरू, अमेरिका र अष्ट्रेलिया जानेहरूको संख्या भने अत्यन्त न्यून रहेको छ। विकसित मूलुक भन्दा छिमेकी मुलुक भारत र उदाउँदा औद्योगिक खाडी राष्ट्रहरू तथा मलेसियामा कामको लागि जोखिमयुक्त र कडा श्रमयुक्त काम गर्न बाध्य रहेका छन् । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं १७ : अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण

वडा	हाल बसिरहेको स्थान								जम्मा	
	यसै जिल्लाको अन्यत्र स्थान		नेपालको अन्य जिल्ला		विदेश		थाहा नभएको			
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	१७	८.१	४४	२१.०	१४७	७०.०	२	१.०	२१०	६.७
२	०	०.०	६	१४.३	३६	८५.७	०	०.०	४२	१.३
३	४	१.९	८०	३८.८	१२१	५८.७	१	०.५	२०६	६.६
४	१	.८	२२	१६.९	१०६	८१.५	१	०.८	१३०	४.२
५	०	०.०	२०	२७.४	५२	७१.२	१	१.४	७३	२.३
६	२	२.४	१३	१५.९	६३	७६.८	४	४.९	८२	२.६
७	१	.८	१४	११.१	११०	८७.३	१	०.८	१२६	४.०
८	०	०.०	५	६.८	६७	९१.८	१	१.४	७३	२.३
९	११	६.३	५५	३१.६	१०८	६२.१	०	०.०	१७४	५.६
१०	१३	६.९	७१	३७.६	१०२	५४.०	३	१.६	१८९	६.१
११	०	०.०	६	१८.८	२५	७८.१	१	३.१	३२	१.०
१२	०	०.०	१	२.६	३७	९७.४	०	०.०	३८	१.२
१३	३	३.६	१२	१४.५	६७	८०.७	१	१.२	८३	२.७
१४	१४	५.२	५०	१८.७	१९८	७३.९	६	२.२	२६८	८.६
१५	२	१.१	२६	१४.९	१४४	८२.८	२	१.१	१७४	५.६
१६	७	२.०	६०	१७.०	२८६	८१.०	०	०.०	३५३	११.३
१७	३	२.१	५	३.५	१३०	९१.५	५	२.८	१४३	४.६
१८	३३	४.६	१६१	२२.५	५१६	७२.०	७	१.०	७१७	२३.०
जम्मा	१११	३.६	६५१	२०.९	२३१५	७४.४	३६	१.१	३११३	१००.०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

खण्ड ४: आर्थिक स्थिति तथा रोजगार

४.१ प्रमुख आर्थिक विवरण

आर्थिक सम्वृद्धिका आधारहरूमा नगरपालिकाकामा हुने मुख्य आर्थिक क्रियाकलापहरू नै हुन् । जति आर्थिक क्रियाकलापहरूमा तीव्रता आउँछ त्यति नै नगरपालिकाको अर्थतन्त्र चलायमान र सुदृढ हुँदै जान्छ। मुख्यतया नेपाली अर्थतन्त्र कृषि, पर्यटन, साना तथा घरेलु उद्योग, वैदेशिक रोजगार, बैङ्किङ, व्यापार, सेवा क्षेत्र आदिमा केन्द्रित छ । उच्च प्राविधिमा आधारित अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका उद्योगहरूको विकास भै नसकेको अवस्थामा धेरैजसो आर्थिक धेरैजसो आर्थिक क्रियाकलापहरू निर्वाहमुखी नै रहेका छन् ।

४.१.१ आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्याको विवरण

तालिका नं १८ : आर्थिक रुपले सक्रिय र आश्रित जनसंख्याको विवरण

वडा नं.	०-१४ वर्ष (आश्रित बालबालिका)		१५ वर्ष - ५९ वर्ष (सक्रिय जनसंख्या)		६० वर्ष पूरागरेका (आश्रित जेष्ठ नागिरक)	
	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला
१	३३१	३१९	८१६	९१८	१२१	११९
२	१८१	१८६	४८६	५१०	७२	७०
३	२९४	२५३	७१५	७९२	१०८	१०६
४	३७४	३३४	८३३	८६८	१२८	१३८
५	१९५	१८१	५३६	५५३	७९	६७
६	२३१	२१७	५३१	५८७	७५	७२
७	४५४	३४६	८४१	७९६	१५०	१४३
८	२७१	२४८	६०७	६६५	९८	८३
९	३१०	३३४	७७६	८३५	१२२	९८
१०	४८८	४५९	१२५४	१३७९	२०७	१७७
११	१९६	१७४	५६१	५८३	६२	५८
१२	२२०	२३४	५७९	५८६	७४	७४
१३	२३४	२११	५३९	४९५	७५	६५
१४	६१५	५५५	१५५७	१६६१	२६०	२२५
१५	७२९	७०२	१५३३	१५६८	२४१	२०७
१६	९३८	८४८	२०७७	२२३८	३४८	३००
१७	७५६	७५३	१७९५	१७४२	२६०	२४०
१८	८७८	७९८	१६९२	२०४७	३१८	२७७
जम्मा	७६९५	७१५२	१७७२८	१८८२३	२७९८	२५१९
प्रतिशत	१३.६	१२.६	३१.३	३३.२	४.९	४.४

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा रहेको कुल जनसंख्यामध्ये आर्थिक रुपले सक्रिय पुरुषको जनसंख्या १७,७२८ अर्थात ३१.३ प्रतिशत, महिला जनसंख्या १८,८२३ अर्थात ३३.२ प्रतिशत रहेको छ। त्यस्तै आश्रित बालबालिका २६.२ प्रतिशत र आश्रित जेष्ठ नागरिक ९.३ प्रतिशत रहेको छ ।

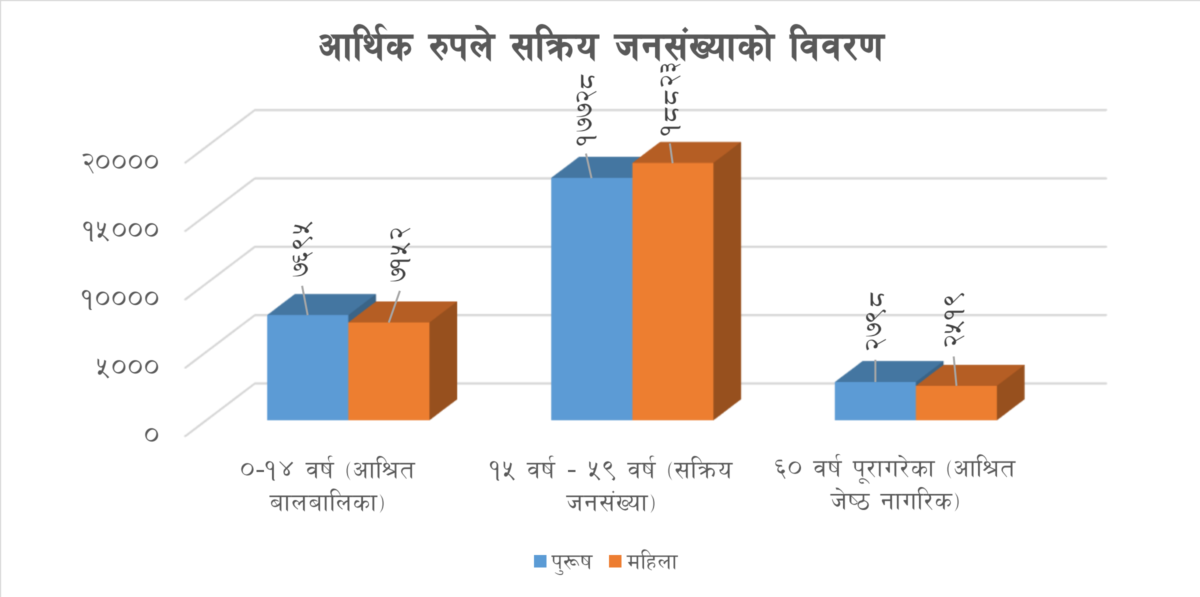

४.१.२ परिवारको औसत आम्दानीको विवरण

नगरपालिका वा नगरपालिका बाहिरबाट हुने विभिन्न आम्दानीका श्रोतहरूबाट प्राप्त आम्दानी रकमलाई सो आम्दानीको श्रोतमा संलग्न घरपरिवारको संख्याले भाग गर्दा आउने औषत वार्षिक रकमको आधारमा नगरपालिकामा भइरहेका प्रमुख आर्थिक गतिविधिहरूको बारेमा जानकारी प्राप्त गर्न सकिन्छ । तथ्याङ्क हेर्दा सबैभन्दा धेरै अर्थात ५,६१३ घरपरिवारले आफ्नो आम्दानी दैनिक ज्याला मजदुरीबाट आम्दानी भएको बताएका छन् भने दोस्रोमा १,७५६ घरपरिवारले बैदेशिक विप्रेषणबाट भएको र तेस्रोमा १,७१५ घरपरिवारले व्यापार व्यवसायबाट आम्दानी गर्ने गरेको बताएका छन् । त्यस पश्चात् चौथो, र पाँचौमा क्रमश : नोकरीबाट र अन्यबाट भएको आम्दानीहरू पर्दछन् । यसबाट के स्पष्ट हुन्छ भने उद्योग र बढी आम्दानी हुने खालका उत्पादनशील क्षेत्रमा संलग्न परिवारहरूको संख्या न्यून छ भने सेवा र व्यापार व्यवसायमा संलग्न परिवारहरूको संख्या उच्च रहेको छ । दीर्घकालीन विकास र सम्वृद्धिका हिसाबले कमाइको लागि आफ्नो स्थान छाडेर बाहिरिने युवा जनसंख्याको अनुपस्थितिले स्थानीय स्तरमा विकास असम्भव प्राय: हुन्छ । जल्दो बल्दो उमेरको उत्पादनशील जनशक्ति उर्जावान समयमा बाहिरिने र शिथिल हुँदा फर्किने वा पलायन हुने परिस्थिति श्रृजना हुँदा विकास निर्माण कार्य अपेक्षाकृत अगाडि बढ्न सक्दैन ।

अर्कोतर्फ ज्यालादारी कामबाट आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या समेत उच्च हुनुले निम्न आयस्तर भएका परिवारहरूको संख्या धेरै रहेको संकेत मिल्दछ। वार्षिक औषत आम्दानी मध्ये सबै भन्दा उच्च अर्थात उद्योग सञ्चालनबाट प्राप्त आम्दानीलाई रु ३५२३१३.७३।- लाई मासिक आम्दानीमा परिणत गर्दा रु २९३५९.४८ हुन आउँछ। यस बाहेक अन्य सबै क्षेत्रबाट प्राप्त औसत आम्दानी तुलनात्मकरुपमा कम रहेको देखिन्छ । नगरपालिकाका सम्पन्न हुन उत्पादनमुखी रोजगारी तर्फ जनतालाई उन्मुख बनाउनु जरुरी हुन्छ । तसर्थ नगरपालिकाकाले रोजगारीका अवसरहरू श्रृजना गरी युवाहरूलाई उत्पानशील क्षेत्रमा आकर्षण गर्दै दिगो विकासको अवधारण अनुरुप कार्ययोजना बनाई अगाडि बढ्नुपर्ने देखिन्छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं १९ : वार्षिक आम्दानीको विवरण

जम्मा खर्च रकम रु. हजारमा

आम्दानिका श्रोत		वडा नं.																		जम्मा	प्रतिशत
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८		
उद्योग सञ्चालनबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	८	१	१०	२	५	४	५	७	८	७	१०	९	६	१४	७	१८	२१	११	१५३	
	जम्मा आम्दानी	३०००	६००	५६०४	२१६	११६४	३३६०	१३०८	१९३२	१४१६	१७१६	३१४४	३२८८	३१८०	१३३०८	१०९२	३०९६	३१५६	३३२४	५३९०४	२.०५
व्यापार व्यवसायबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	८७	१३१	१३२	१४१	१६९	९४	५७	५७	२६	१११	१८	२९	१७	७७	११६	१७५	१२९	१४९	१७१५	
	जम्मा आम्दानी	२३६०४	४६२९६	६१८६०	३७९८०	६५९१६	३१५२४	११६६४	१२२८८	९२८८	१९७८८	४२२४	२१५४०	४०४४	१७२०८	२३९२८	३३०९६	२९३२८	२१९१२	४७५४८८	१८.१२
नोकरीबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	१०८	५२	१५९	१३२	११४	७२	४७	४४	६०	७०	३३	३३	३३	१२६	८८	११५	८३	१०३	१४७२	
	जम्मा आम्दानी	३६१४७.६	१६४१८.४	६३४०२	४४३८०.८	३३१०८	२२५१२	९९६०	९३००	१८९३६	१९१०४	६७४४	१०८००	८०४०	३००२४	२३००४	२५७४३.६	२३०४६	२७४९४.४	४२८१६४.८	१६.३१
पेन्सनबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	२१	८	४७	५३	२९	८	२७	५	१७	१९	१८	५	४	३३	३२	९५	११	२३	४५५	
	जम्मा आम्दानी	३७५०	१६९८	९६९६	४०८३.६	३९७२	१४७६	४८०	४४४	४३२७.२	३५८८	१९५६	१०६८	६४८	३०२७.६	३३८४	३६२४	१४६४	३७२०	५२४०६.४	२.००
घर तथा जग्गा भाडाबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	२४	१२	२६	२	६९	२	४	२	५	१४	१	४	०	४	२	५	९	१६	२०१	
	जम्मा आम्दानी	२३५२	१६६८	४८७८	१५६	१००६२	२२२	१७४	१८०	२१०	२३०४	३६	३४२	०	३४८	८४	५७०	२७९१.२	४४४	२६८२१.२	१.०२
सवारी, मेसिन तथा उपकरणको भाडाबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	१६	५	१९	२५	१३	३	११	१२	१२	२९	४	१	१६	३८	२०	३३	२८	१५	३००	
	जम्मा आम्दानी	५३२८	१५००	४८३६	५७९६	४०६८	६००	२३०४	४५६०	१९९४.४	५९८८	९१२	७२	७३६८	१८३००	३५१६	९३९६	५६०४	२७७२	८४९१४.४	३.२४
ब्याज तथा लाभांशबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	३	०	२	१	२	१	०	१	४	३	२	१	२	०	१	१	२	३	२९	
	जम्मा आम्दानी	४२०	०	१८०	६०	९६	७२	०	२४०	१९२	६२४	१८१.२	६०	१५६०	०	१२	६	१३.२	५४	३७७०.४	०.१४
वैदेशिक विप्रेषणबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	९७	२०	५१	९२	२३	४७	९३	५७	४४	७१	२५	४७	४२	१७८	१२६	१८२	१४८	४१३	१७५६	
	जम्मा आम्दानी	१४८८४	५२९५	७६५३	१८५४०	५२५०	५७२९	१७०७०	७००१	५५१४.२	१३१५६.४	२९३१	८३७५	११०४५.४	४३९७६	१७८४०	३६३८२	२२१८८	१०६७९४	३४९६२४	१३.३२
आन्तरिक विप्रेषणबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	३	१	१	१३	३	०	२	४	२४	११	४	५	८	१४	१०	२	९	३८	१५२	
	जम्मा आम्दानी	२४	२५	२००	५८८	२२५	०	३०	३६०	८३७.५	५८५	२२७.५	२६७	१०५१	२६६९.५	१९७.१	४२	६३१	२८७६.६	१०८३६.२	०.४१
दैनिक ज्यालादारीबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	२३२	६४	७०	२७१	४१	७७	२१२	१८६	२६६	४३४	२४२	१७७	१७५	५६०	६१४	८५१	४०३	७३८	५६१३	
	जम्मा आम्दानी	४२३८०.४	५५८३.६	११४७८	५१४७४	११०१९.६	१२७४४	३३४१०.४	३२१९४.८	४५५४६	६७२१३.२	४८३९०	२६९०४	२६६९७.६	१०८१८०	१२३१३२	१३७१८२	५९३९१.६	१६६९२५	१००९८४६	३८.४७
अन्य वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	११	१०	१४	५६	७	१	१	११	११	१३	८१	९	२०	१५७	२४३	३८	१३५	२४३	१०६१	
	जम्मा आम्दानी	१३६२	८७६	१६९२	५६३७.६	१८३९.६	६०	३६	८२६.८	६६०	३४३४.४	४१७९.६	८४८.४	१८३०	२८०७०.४	१६६७१.६	४१७७.२	२५३६४.४	३१४३८.८	१२९००४.८	४.९१

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

४.१.३ परिवारको औषत खर्चको विवरण

नगरपालिकाकामा घरपरिवारले वार्षिकरुपमा गर्ने खर्चका प्रमुख शीर्षकहरू मध्ये औसतरुपमा सबैभन्दा बढी चाडपर्व, सामाजिक संस्कारमा भएको खर्च उच्च रहेको छ। तत्पश्चात दोस्रोमा शिक्षामा खर्च, तेस्रोमा खाद्य वस्तुमा र चौथोमा स्वास्थ्यमा खर्च गरेको पाइन्छ । चाडपर्व, सामाजिक संस्कारको खर्च पछि आधारभूत मानवीय आश्यकता मध्येको प्रमुख खाद्य क्षेत्रमा गरेको खर्च समेत प्रमुख तीन खर्च मध्येमा पर्दछ । यसरी तथ्याङ्को विश्लेषण गर्दा कल्याणकारी राज्यको अवधारणा अनुरुप संघीय संविधानले आधारभूत मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेका खाद्य संम्प्रभुता, निःशुल्क आधारभूत शिक्षा र स्वास्थ्यमा सबैको पुहँच जस्ता हकहरूको सुनिश्चितता गर्न समग्र राज्य तथा स्थानीय सरकारले यी क्षेत्रहरूलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी काम गर्नुपर्ने देखिन्छ । यी हकहरूको सुनिश्चितता राज्य पक्षबाट हुन सकेमा अधिकांश नगरपालिकाकावासीहरूलाई गरिबीको रेखामुनिबाट माथि उठाउन सकिन्छ । राज्यको दायित्वमा पर्ने क्षेत्रहरूमा साधारण नागरिकहरूले ठूलो रकम खर्च गर्नुपर्ने अवस्था हुनु सकारात्मक होइन । यस नगरपालिकाकाका घरपरिवारले खर्चको विस्तृत वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं २० : वार्षिक औषत खर्चका आधारमा परिवारको विवरण

जम्मा खर्च रकम रु. हजारमा

खर्च शीर्षक		वडा नं.																		जम्मा	प्रतिशत
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८		
खाद्य वस्तुमा खर्च	परिवार संख्या	५५६	२९९	५२८	५७५	३७०	३३४	४८४	४२७	४८६	७७१	३२०	३५१	२९९	९८०	९०७	१३७६	९८५	१२५५	११३०३	
	जम्मा खर्च	२७६१२	३७७१०	५४१७५.२	३५८८९.६	४२९१८	२४९६३.६	३५०१०	१७३२५.६	२३५५६	६५४९७.२	२४८१४.८	४३९९५.६	५०८५०	३३९३१.२	३१७५०.८	७२१००.८	१४७३५४	६५१२८.८	८३४५८३.२	२२.६०
फलफूल, दुध, दही, घ्युमा खर्च	परिवार संख्या	४४६	२६७	४२०	४८७	३४३	२३२	३४०	४२८	४७०	६१३	३१०	२५३	२५९	८८८	९०४	१२२५	९०४	११८९	९९७८	
	जम्मा खर्च	१०३७५.२	५७३३.६	१११६८.४	६३८४	९१६६.८	५९३८.८	४८८६.४	५५८७.२	७४०६.४	१२६६१.२	६४७०.४	५३१३.६	५३४७.२	१४६१२.४	१४११६.८	१५१३४.४	२२६३९.२	१९८८५.२	१८२८२७.२	४.९५
माछा, मासु, अण्डामा खर्च	परिवार संख्या	५२१	२८८	४४६	५६८	३५१	३०३	४३५	४२३	४५६	७१७	३३६	३४६	२९२	९५०	८८६	१३३६	९६५	१२२१	१०८४०	
	जम्मा खर्च	११८१५.२	७६६८	११२१०.४	१०३१५.२	१००६६.८	६८९१.६	८७६८.४	८३३६.४	९९८४	२१४८९.६	९४४०.४	१०६९६.८	१००८४.८	२४७७७.६	१८२७६	२५१५४.४	३२८८३.६	३६४५०	२७४३०९.२	७.४३
शिक्षामा खर्च	परिवार संख्या	३६२	१८०	२१५	४१६	२३७	२०३	३०३	२७६	३२७	५४४	२२७	२४८	२०५	५४१	६२६	९४६	७०८	८४०	७४०४	
	जम्मा खर्च	२०४५६.४	१५९८८.८	२०७७६.८	३९७७८.८	२८२७०.८	२०२७१.६	२८२६१.२	१२२४२.४	८०२९०.८	४४८९८	१२२२३.२	१२४७४	१५८०२.८	५४२९७.६	२४०८६.४	३९८९२.८	६८७९२.४	४९२३१.२	५८८०३६	१५.९३
स्वास्थ्यको लागि खर्च	परिवार संख्या	५०३	२४८	१७६	३६६	१६२	१६४	३३२	३९०	४६५	४५३	३३४	२८०	२५८	७०३	८१२	११७५	९३५	८६३	८६१९	
	जम्मा खर्च	१६८३१.२	१०५५८.८	१२०२७.६	१२५६२.८	११६०७.६	१२१६६.८	९६५२.८	८८४१.६	२१०९८.४	३५५६९.२	२०१७०.८	१४७८०.४	२१५७९.६	२७८१८.४	२१९७३.२	४२७६९.२	४७४०१.२	६०४४२.८	४०७८५२.४	११.०५
चाडपर्व, सामाजिक संस्कारमा खर्च	परिवार संख्या	२१९	१६३	६४	४५३	८८	२२५	१३२	३७०	४५७	४१६	३३४	२८१	२५२	६२४	७४०	८१६	७७३	७६३	७१७०	
	जम्मा खर्च	१८०२०.४	६१८१.२	४९०५.६	१८७४८.८	१०१६४	१०१३१.६	२५८४.८	१२०९९.६	२९४४६.८	१८२९०.४	१८१९५.६	३८७४०.८	८१५९६.४	४०२८१.६	१८९०७.२	७८००३.६	१८९१३६	७०३२४.८	६६५७५८.८	१८.०३
लत्ताकपडा, जुत्ता, चप्पल आदिमा खर्च	परिवार संख्या	५४५	२९८	३५४	५४६	३६४	२७०	४७४	४३०	४४९	७५८	३३९	३१४	२९९	९६५	८९८	१३०९	९८२	१२३८	१०८३२	
	जम्मा खर्च	६५१९	८१२९	३६९२	७७७७	५४४४.४	२९३९.२	५५२७.६	५३६२.८	५७८१.८	१२०६९.२	९०७३.४	७२५८.८	७३९९.६	११२४४.६	१५०४६.२	२०७५७	२४०४०.४	१९४६७.६	१७७५२९.६	४.८१
विगत ६ महिनामा सामान्य घरायसी मर्मत सम्भार	परिवार संख्या	५८	९२	५८	१९५	१६	१०१	१०२	२०७	१६६	४२०	७९	७०	१४८	३९६	७३२	६५२	३९१	५९०	४४७३	
	जम्मा खर्च	११४७.५	३९९६	९७४.७	१६४०.५	१३८३	५२०.९	१८६	७४९.३	१६८७.२	२६२०.४	९१५.९	२०४७.५	२९०९	६८९७.३	५०६५.५	९६७४.७	५१२०.८	२६३३९.५	७३८७५.७	२.००
विगत १ वर्षमा कृषिमा भएको खर्च	परिवार संख्या	३२१	४४	१७१	४७४	७८	१९७	३८८	३४९	३६७	६१६	२६०	२३०	२५३	८६७	८१६	१२२७	८४८	१०६०	८५६६	
	जम्मा खर्च	६९१०.५	१०९१.९	२७५१.५	१७९४५.३	२९०३.२	४५११.२	१११०७.२	८७७३.२	९५१३.५	२०३५५.१	८०००	९०६३	१२७३९	१८४६१.६	२०५५७	४६३५६.८	३८२६७.६	२८७२६.३	२६८०३३.९	७.२६
अन्य खर्च	परिवार संख्या	४९१	२५३	५७	४६२	१५४	१८३	१६१	३०८	४५१	२९१	२०७	२४३	२७१	७७६	७९३	१०२७	८६३	१०९२	८०८३	
	जम्मा खर्च	१४२५०	५७१४.४	३५५६.८	८४१२	५०९६.४	४९६३.२	२४९९.६	५८४१.६	६२५०.८	१११६८.४	६२१४.८	६४५८.४	८५७५.२	१८६९७.२	१८७८८.४	२४४१६.४	३९३१३.२	२९२६४.४	२१९४८१.२	५.९४

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

४.१.४ विप्रेषणबाट आएको रकम खर्च भएको क्षेत्रसम्बन्धी विवरण

तालिका नं. २१ : विप्रेशणबाट आएको रकम खर्च भएको क्षेत्रसम्बन्धी विवरण

वडा	वडा नं.																			
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	जम्मा	
शिक्षामा खर्च गरेको	३९	११	३६	११	१५	२८	४४	११	२८	१९	१	३	३	७८	३७	९१	५६	१९५	७०६	३४.३
ऋण तिरेको	२१	५	८	३२	०	५	१२	८	३४	२३	१९	६	३०	२६	५९	६९	१२	१५३	५२२	२५.४
घरायसी उपभोग	१७	७	१७	३६	५	९	२७	१९	१४	२७	४	४	१०	३२	१०	६२	१८	८८	४०६	१९.७
स्वास्थ्य उपचारमा खर्च	८	२	२	२	५	११	११	११	४	२	१	०	६	३०	९	२५	१४	५३	१९६	९.५
घर बनाएको	१५	३	२	७	२	०	१	०	१०	८	१	१	२	२६	१३	१८	८	१३	१३०	६.३
विवाह/ब्रतबन्ध/ चाडबाड मनाएको	३	१	०	१	०	०	१	१	३	१	०	१	५	४	१	५	३	१	३१	१.५
बचत गरेको	५	०	०	०	०	१	०	१	५	०	०	०	०	३	१	२	२	१	२१	१.०
जग्गा किनेको	२	०	०	०	०	०	१	०	३	२	०	०	३	२	०	१	०	०	१४	.७
अरूलाई ऋण दिएको	३	०	०	१	०	१	१	१	०	०	०	०	१	०	२	१	०	२	१३	.६
थाहा छैन	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	३	१	५	.२
वस्तुभाउ खरिद गरेको	०	०	०	२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	०	४	.२
गरगहना खरिद गरेको	१	०	०	१	०	०	१	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	४	.२
अन्य	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	१	०	०	३	.१
व्यापार/व्यवसायमा लगानी गरेको	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	.०
जम्मा	११४	२९	६५	९४	२८	५५	९९	५२	१०१	८२	२६	१५	६१	२०३	१३२	२७५	११८	५०७	२०५६	१००.०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकाकामा अनुपस्थित रहेर आन्तरिक वा बाह्य (वैदेशिक) विप्रेषण प्राप्त गर्नेहरूको परिवारमा तपाईले विप्रेषणबाट प्राप्त रकमलाई खर्च गर्नुपर्दा कुन क्षेत्रलाई सबैभन्दा पहिलो प्राथमिकता दिनुभएको छ भनेर सोधिएकोमा ३४.३ प्रतिशतले शिक्षा क्षेत्रमा खर्च गर्ने, दोश्रोमा २५.४ प्रतिशत घरपरिवारले ऋण तिर्न र तेस्रोमा १९.७ प्रतिशत घरपरिवारले घरायसी उपभोगमा खर्च गर्ने गरेको बताएका छन् । दोस्रो प्राथमिकता बारे सोधिएको प्रश्नमा २८.७ प्रतिशतले स्वास्थ्य उपचारमा, २१.६ प्रतिशतले घरायसी उपभोगमा र १८.८ प्रतिशतले ऋण तिर्न खर्च गरेको पाइयो । त्यसैगरी तेस्रो प्राथमिकता बारे सोधिएको प्रश्नमा ३०.९ प्रतिशतले घरायसी उपभोगमा, १५.४ प्रतिशतले ऋण तिरेको र १३.९ प्रतिशतले खर्च गरेर सकिएकोमा प्राथमिकता केन्द्रित गरेको पाइयो ।

यसरी समय र श्रम खर्चेर पठाएको रकम निरन्तर आधारभूत आवश्यकता परिपूर्तिमा मात्र खर्चनु पर्दा अन्य उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्ने विषय ओझेलमा पर्ने र जीवनस्तर सुधारमा प्रगति नहुने संकेत देखिन्छ । यसरी पहिलो, दोस्रो र तेस्रो प्राथमिकतालाई हेर्दा उत्पादनशिल क्षेत्रमा नभई साधारण र अत्यावश्यक जीवन निर्वाहका क्षेत्रमा मात्र विप्रेषणको अत्यधिक रकम खर्च हुने गरेको पाइन्छ । यसरी राज्यले विप्रेषणलाई उत्पादनशील लगानीका क्षेत्रहरू जस्तै कृषि, उद्योग, पर्यटन, उर्जा जस्ता क्षेत्रमा केन्द्रित गर्ने ठोस कार्ययोजना निर्माण नगरेमा युवाहरूको बहुमूल्य श्रमशक्तिको उचित सदुपयोग हुन नसक्ने र समाज थप विपन्नतातर्फ धकेलिने वा यथास्थितिमै रहने अवस्था देखिन्छ। यसरी पहिलो, दोस्रो र तेस्रो प्राथमिकतालाई हेर्दा उत्पादनशिल क्षेत्रमा नभई साधारण र अत्यावश्यक जीवन निर्वाहका क्षेत्रमा मात्र विप्रेषणको अत्याधिक रकम खर्च हुने गरेको पाइन्छ। यसरी राज्यले विप्रेषणलाई उत्पादनशिल लगानीका क्षेत्रहरू जस्तै कृषि, उद्योग, पर्यटन, उर्जा जस्ता क्षेत्रमा केन्द्रित गर्ने ठोस कार्ययोजना निर्माण नगरेमा युवाहरूको बहुमूल्य श्रमशक्तिको उचित सदुपयोग हुन नसक्ने र समाज यथास्थितिमै रहने अवस्था देखिन्छ । थप विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ । विप्रेषणबाट आएको रकम खर्च हुने पहिलो, दोस्रो र तेस्रो प्राथमिकताको क्षेत्र सम्बन्धी विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

४.१.५ गरिबीको रेखामुनी रहेको जनसंख्याको विवरण

विश्व बैङ्कको सहयोगमा केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागले तयार पारेको 'नेपालमा गरिबी : नेपाल जीवनस्तर सर्वेक्षण तेस्रो २०६६/६७ नाम दिएर प्रकाशन गरिएको प्रतिवेदनमा नेपालमा सालाखाला गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसंख्या २५ प्रतिशत रहेको उल्लेख छ । त्यस पश्चात थप प्रतिवेदन तयार भएको छैन भने हाल त्यो प्रतिशत घटेको अनुमान लगाउन सकिन्छ । उक्त प्रतिवेदनमा औषतमा प्रतिव्यक्ति प्रतिवर्ष रु. १९,२६१।- रुपैयालाई गरिबीको रेखा मानिएको छ । भने त्यो शहरी क्षेत्रमा बढी अर्थात् ४०,९३३ र ग्रामीण क्षेत्रमा १५,९९८ रहेको उल्लेख छ ।

४.१.६ वार्षिक आम्दानीले परिवार चलाउन पुग्नेको विवरण

तालिका नं २२ : वार्षिक आम्दानीले परिवार चलाउन पुग्नेको विवरण

वडा	०- ३ महिना	४- ६ महिना	७- ९ महिना	१०-११ महिना	१२ महिना	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	३	१३	९	१	५२९	१	५५६
२	१	४	१४	२	२७८	१	३००

वडा	०- ३ महिना	४- ६ महिना	७- ९ महिना	१०-११ महिना	१२ महिना	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
३	६	३२	३२	४	४५१	३	५२८
४	४	४	३२	१८	५३७	२	५९७
५	१	१	४	०	३६७	०	३७३
६	०	२	७	५	३२०	०	३३४
७	३०	१२	१९	१२	४१५	१	४८९
८	३	४	३	०	४२७	०	४३७
९	१	११	९	३	४६६	६	४९६
१०	४३	१०६	४१	६	५७६	०	७७२
११	२	२	३	९	३२४	१	३४१
१२	७	२०	२०	३	३०५	२	३५७
१३	६	२२	२६	१३	२३२	०	२९९
१४	३०	४७	६२	२८	८२६	०	९९३
१५	१२	३०	७२	१३५	६५७	१	९०७
१६	३९	४६	१२४	८३	१०८३	२	१३७७
१७	२८	१२७	९२	४४	६९२	७	९९०
१८	१२	३३	३६	३५	११४२	३	१२६१
जम्मा	२२८	५१६	६०५	४०१	९६२७	३०	११४०७
प्रतिशत	२.०	४.५	५.३	३.५	८४.४	०.३	१००.०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस नगरपालिकाकामा रहेका कूल ११,४०७ घरपरिवारहरूमध्ये आफ्नै वार्षिक आम्दानीले बाह्र महिना धान्नेको संख्या ९,६२७ देखिन्छ। त्यसैगरी १० देखि ११ महिनासम्म धान्न पुग्ने घरपरिवारको संख्या ४०१, ७ देखि ९ महिनासम्म धान्न पुग्ने घरपरिवारको संख्या ६०५, ४ देखि ६ महिनासम्म धान्न पुग्नेको संख्या ५१६ र ० देखि ३ महिना मात्र धान्न पुग्नेको संख्या २२८ रहेको छ भने ३० घरपरिवारको उल्लेख गरिएको छैन। धेरै जनसंख्याले वार्षिकरुपमा गर्ने अत्यन्त न्यून आम्दानीले बाह्रै महिना दुःख गुजारा गरी खर्च धान्ने गरेको स्पष्ट हुन्छ। वार्षिक आम्दानीले वर्षभरी धान्न नसक्ने घरपरिवारहरू समेत रहेको तथ्याङ्कले चरम गरिबीको अवस्था समेत संकेत गर्छ। संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक व्यवस्था लागू भइसकेको र स्थानीय सरकारमा धेरै हक अधिकारहरू प्रत्याभूत भइसकेको र दिगो विकास लक्ष्यको लक्ष्य १ मै सबै प्रकारका गरिबीको अन्त्य गर्ने उल्लेख भएको अवस्थामा यस्ता गरिबीमा रहेको जनसंख्यालाई लोक कल्याणकारी राज्यको मूल मर्मअनुसार सवलीकरण र संरक्षण गर्नु आवश्यक देखिन्छ। वडागत पूर्ण विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

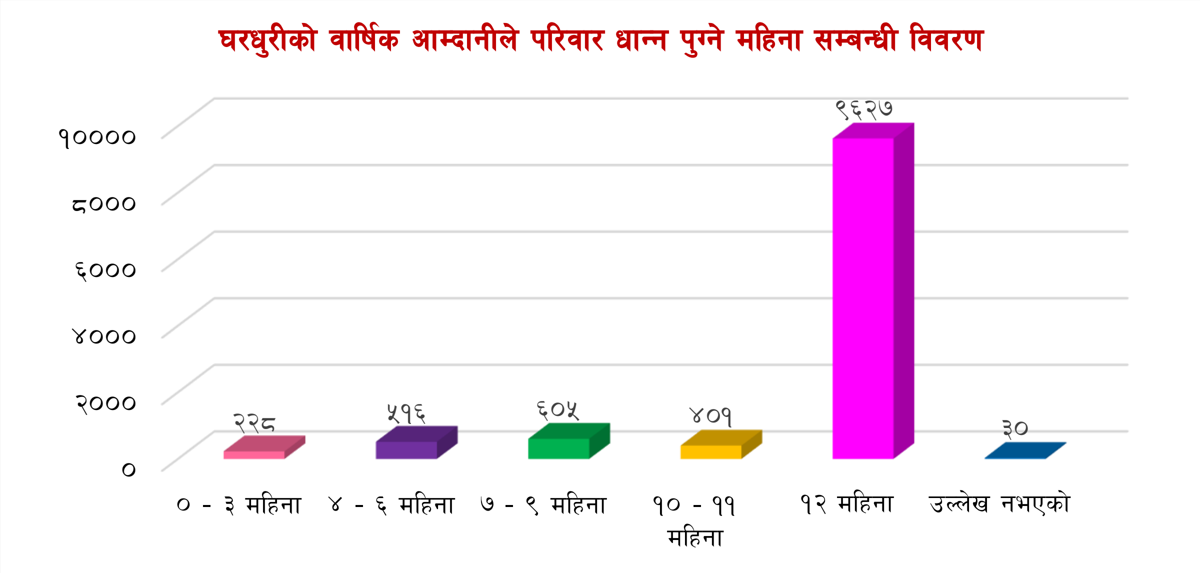

४.१.७ मासिक परिवार चलाउन लाग्ने रकमको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं २३ : मासिक परिवार चलाउन लाग्ने मासिक खर्चको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	रु. ५००० सम्म	रु. ५००१ - रु. १००००	रु. १०००१- रु. २००००	रु. २०००१ - रु. ५००००	रु. ५०००० लाख भन्दा बढी	जम्मा परिवार संख्या
	संख्या	संख्या	संख्या	संख्या	संख्या	
१	७३	१९६	२०८	७३	६	५५६
२	१९४	५९	२६	१९	२	३००
३	३२०	५५	११५	३५	३	५२८
४	४६	९८	३५८	८९	६	५९७
५	२०	६४	१७८	१०१	१०	३७३
६	५१	१०८	१३०	४२	३	३३४
७	२७७	१०२	९९	११	०	४८९
८	२३४	१२३	६१	१५	४	४३७
९	३०३	६७	१११	१४	१	४९६
१०	३१५	९५	२५७	१०२	३	७७२
११	७३	६२	१५३	५१	२	३४१
१२	१६९	३५	१११	४२	०	३५७
१३	५०	४७	१६७	३३	२	२९९
१४	३८९	३५५	२२१	२५	३	९९३
१५	४१२	२९७	१७१	२४	३	९०७
१६	३४६	५५२	३९९	७५	५	१३७७
१७	२१७	१४२	३१७	२९१	२३	९९०
१८	५०६	४८०	२५२	२०	३	१२६१
जम्मा	२९९५	२९३७	३३३४	१०६२	७९	११४०७
प्रतिशत	३५.०	२५.७	२९.२	९.३	०.७	१००.०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस नगरपालिकामा रहेका कुल ११४०७ घरपरिवार मध्ये मासिक रु. ५,००० मै परिवार चलाउने घरपरिवारको संख्या २९९५ अर्थात ३५ प्रतिशत, रु. ५,००१ देखि रु. १०,००० सम्ममा परिवारको मासिक

खर्च धान्नेको संख्या २,९३७ अर्थात २५.७ प्रतिशत, रु. १०,००१ देखि रु. २०,००० सम्म खर्च गर्नेको संख्या ३,३३४ अर्थात २९.२ प्रतिशत, रु. २०,००१ देखि रु. ५०,००० सम्म खर्च गर्नेको संख्या १,०२६ अर्थात ९.३ प्रतिशत, रु. ५०,००० भन्दा बढी खर्च गर्नेको संख्या ७९ अर्थात ०.७ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । यस तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा रु. १०,००० वा सो भन्दा कम रकममा नै मासिक गुजारा गर्ने कूल घरपरिवारको ६०.७ प्रतिशत हुनुले यस नगरपालिका अधिकांश बासिन्दाहरूको जीवनस्तर न्यून भएकोले आधारभूत आवश्यकता जस्तै खाद्यान्न, आवास, लुगालत्ता, शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी आदिमा न्यून स्तरको पहुँच रहेको स्पष्ट हुन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

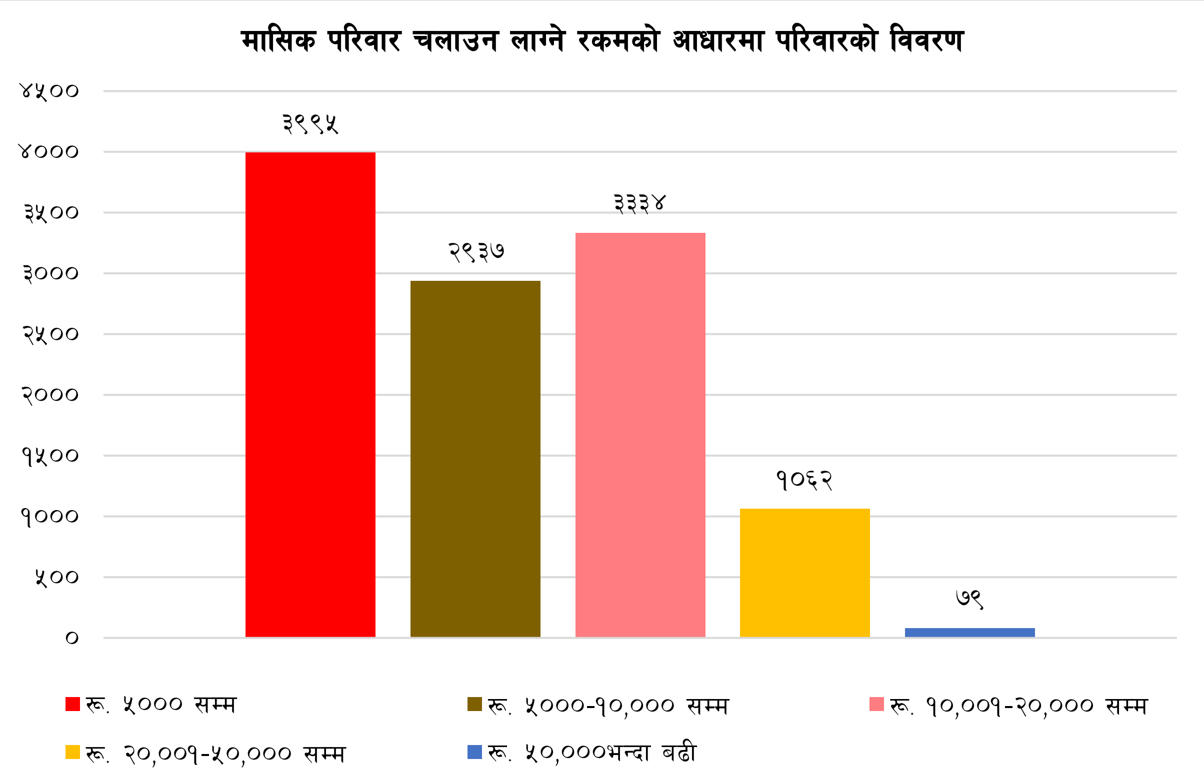

४.१.८ ऋणको भएका घरपरिवारको विवरण

नगरपालिकाकामा रहेका कूल ११,४०७ घरपरिवारहरूमध्ये विभिन्न वित्तीय संस्था, सहकारी वा अन्य तवरले आफ्ना विभिन्न आर्थिक क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न वा व्यापार व्यवसायमा लगानी गर्न ऋण लिने घरपरिवारहरूको संख्या ५७८९ अर्थात ५०.७५ प्रतिशत र ऋण नलिने घरपरिवारहरूको संख्या ५६०६ अर्थात ४९.१५ प्रतिशत रहेका छन् । ऋण लिनुका उद्देश्यहरूमध्ये अत्यावश्यक आवश्यकता परिपूर्ति गर्न ऋण लिनेको संख्या लगानी वा उत्पादनमूलक व्यवसाय गर्न ऋण लिनेको संख्याभन्दा बढी भएको अनुमान सजिलै लगाउन सकिन्छ । ऋणको उपयोग उत्पादनमूलक उद्योग व्यवसाय एवं पूँजी निर्माणतर्फ केन्द्रीत गर्नुपर्दछ ।

तालिका नं २४ : ऋण भएका घरपरिवारको विवरण

वडा	ऋण भएका परिवार	ऋण नभएका परिवार	उल्लखे नभएको	जम्मा परिवार संख्या
१	२७३	२८३	०	५५६
२	१५२	१४७	१	३००
३	२४२	२८६	०	५२८
४	२०७	३९०	०	५९७
५	१७१	२०२	०	३७३

वडा	ऋण भएका परिवार	ऋण नभएका परिवार	उल्लखे नभएको	जम्मा परिवार संख्या
६	१६७	१६७	०	३३४
७	१९४	२९५	०	४८९
८	१७०	२६७	०	४३७
९	२०२	२९४	०	४९६
१०	४०५	३६७	०	७७२
११	१७२	१६९	०	३४१
१२	१६४	१९२	१	३५७
१३	२१६	८३	०	२९९
१४	५४९	४४४	०	९९३
१५	३८३	५२४	०	९०७
१६	७४६	६३१	०	१३७७
१७	४९१	४९१	८	९९०
१८	८८५	३७४	२	१२६१
जम्मा	५७८९	५६०६	१२	११४०७
प्रतिशत	५०.७५	४९.१५	०.११	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

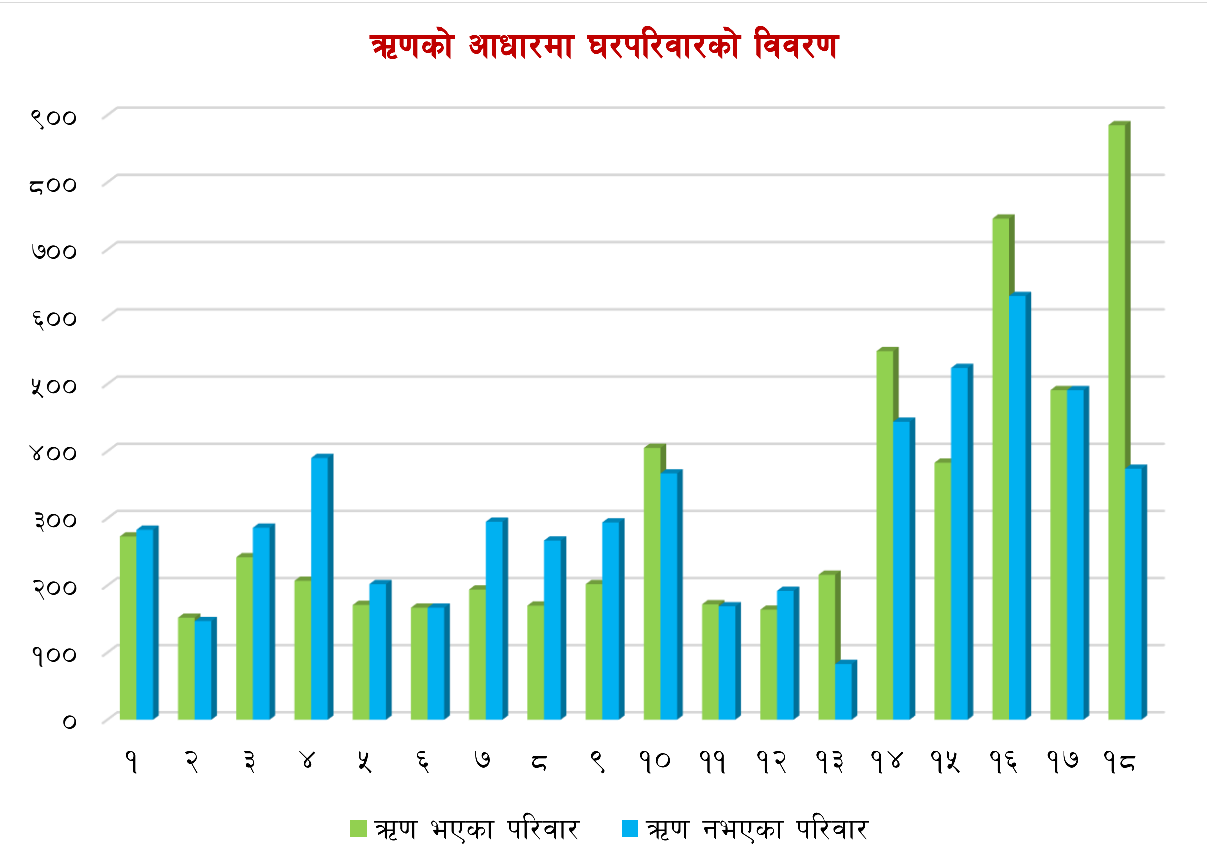

४.१.९ ऋण लिनुको कारणका आधारमा घरपरिवारहरूको विवरण

तालिका नं २५ : ऋण लिनुको कारणका आधारमा घरपरिवारहरूको विवरण

वडा नं.	व्यापार/उद्योग व्यवसायको लागि	कृषि व्यवसायको लागि	घर बनाउन/ जग्गा जमिन किन्न	जन्म/मृत्यु/ विवाह/ ब्रतबन्धको लागि	चाडपर्व मनाउन	औषधी उपचारको लागि	शैक्षिक शुल्क तिर्न / शैक्षिक सामग्री किन्न	घरायसी उपभोग गर्न	परिवारका सदस्यलाई विदेश पठाउन	अन्य प्रयोजनका लागि	जम्मा ऋणी
१	३३	२८	१२१	३९	०	२९	२५	२३	१६	१५	२७३
२	४५	४	५९	११	१	२५	२४	२७	३	१	१५२
३	५६	१५	९०	११	१	२५	२८	४०	१२	६	२४२
४	४६	१८	८६	२१	०	२४	२९	७७	६	३	२०७
५	७४	१०	६२	१	०	९	१८	१५	७	७	१७१
६	५४	१७	४२	११	०	१७	९	३२	१२	९	१६७
७	३९	३४	६९	१९	०	२८	१८	४४	१७	८	१९४
८	२४	४२	६७	२७	०	१७	९	९	१४	३	१७०
९	१५	५१	६७	२७	१	३८	३४	१८	१२	८	२०२
१०	६२	१३४	१२०	५२	५	७०	५४	१९९	१६	५	४०५
११	१८	७३	४०	२९	७	५०	३२	५८	३	२	१७२
१२	७	२०	५७	२६	०	३७	१२	३२	१७	६	१६४
१३	१८	४६	८६	३७	३	५९	२३	४४	१७	२०	२१६
१४	४५	१५१	२५४	७०	८	९०	३०	१११	३१	१४	५४९
१५	३७	१२०	१५५	४७	०	३७	३५	२४	२०	३	३८३
१६	११२	१४४	२६२	१७०	६	१८१	७७	२७५	५६	९	७४६
१७	५२	१६७	१९२	४६	५	१३२	५५	१२२	२६	६१	४९१
१८	७६	२२७	४२३	१०१	१	१८४	१६९	२६५	८९	२०	८८५
जम्मा	८१३	१३०१	२२५२	७४५	३८	१०५२	६८१	१४१५	३७४	२००	५७८९
प्रतिशत	१४.०४	२२.४७	३८.९०	१२.८७	०.६६	१८.१७	११.७६	२४.४४	६.४६	३.४५	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा ऋण लिनेहरूको प्रयोजन हेर्दा सबैभन्दा बढी घर बनाउन/जग्गा जमिन किन्नका लागि ऋण लिने परिवारको संख्या २,२५२ अर्थात ३८.९० प्रतिशत, दोस्रोमा घरायसी उपभाग गर्न ऋण लिनेको संख्या १४१५ अर्थात २४.४४ प्रतिशत, तेस्रोमा कृषि व्यवसायको लागि ऋण लिने परिवारको संख्या १३०१ अर्थात २२.४७ प्रतिशत, चौथोमा औषधी उपचारको लागि ऋण लिने परिवारको संख्या १०५२ अर्थात १८.१७ प्रतिशत रहेका छन् । व्यापार व्यवसाय, शिक्षा र उत्पादन प्रवर्द्धन गर्न निकै कम घरपरिवारले ऋण लिएको देखिन्छ । जसमध्ये १४.०४ प्रतिशतले व्यापार व्यवसायको लागि, ११.७६ प्रतिशतले शैक्षिक शुल्क तिर्न तथा शैक्षिक सामाग्री किन्न ऋण लिएको देखिन्छ । तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा दैनिक जीवन निर्वाह र सुरक्षाका आधारभूत मानवीय आवश्यकता पूर्ती गर्न जस्तै भवन निर्माण तथा घरायसी गर्जो टार्न अधिकांश ऋण लिएको तथ्य स्पष्ट हुन्छ । नागरिकका आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्ने दायित्व राज्यको हुने संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक संविधानले शिक्षा, स्वास्थ्य, खाद्यान्न जस्ता आवश्यकताहरूलाई मौलिक अधिकारको रुपमा स्थापित गरिसकेको सन्दर्भमा स्थानीय तथा संघीय सरकारले नागरिकका यी सवालहरूलाई सम्बोधन गर्नुपर्ने हुन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

ऋण लिनुको कारणका आधारमा घरपरिवारहरूको विवरण

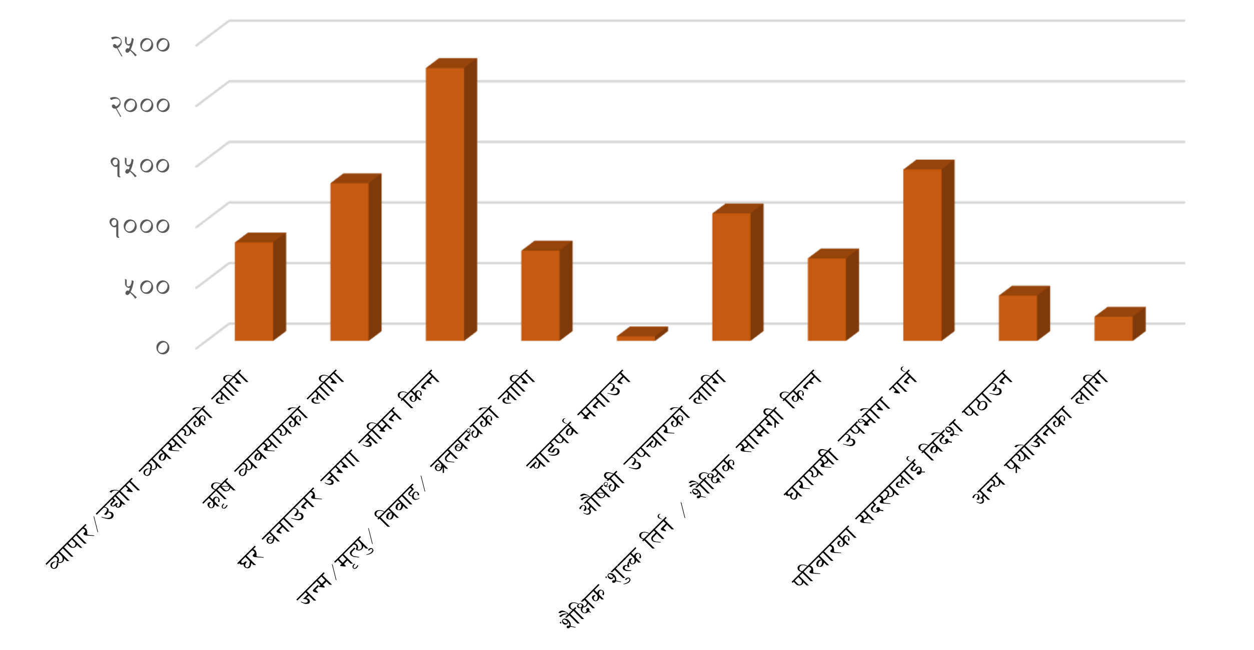

४.१.१० ऋणको श्रोतको आधारमा परिवारको विवरण

नगरपालिकामा ऋण लिएका कूल घरपरिवारमध्ये सबैभन्दा धेरै २,२२८ अर्थात ३८.४९ प्रतिशत परिवारले बैंकबाट ऋण लिएको, २०६५ अर्थात ३५.६७ परिवारले सहकारी संस्थाबाट ऋण लिएको र १,६३७ घरपरिवारले अन्य वित्तिय संस्थाबाट ऋण लिएको तथ्याङ्क छ । नगरपालिकामा कतिपय परिवारले एकभन्दा बढी स्रोतबाट ऋण लिएको देखिन्छ । सबैभन्दा धेरै घरपरिवारले बैंक तथा वित्तिय संस्थाबाट ऋण लिएको यथार्थले के स्पष्ट गर्दछ भने नागरिकहरूको बैङ्क तथा ठूला वित्तिय संस्थाको पहुँच बढी रहेको छ । पछिल्लो समयमा सहकारी तथा वित्तिय संस्थाहरूबाट ऋण लिने प्रवृत्ति विगतको भन्दा बढी रहेको देखिन्छ । हाल राष्ट्र बैङ्कले हरेक स्थानीय सरकार रहेको नगरपालिकामा एक बैङ्क शाखा खोल्न गरेको निर्देशनले बैङ्कहरूमा ग्रामीण सर्वसाधारणको पहुँच वृद्धिहुने अपेक्षागर्न सकिन्छ । वडागत पूर्ण विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं २६ : ऋण लिएको श्रोतको आधारमा घरधुरीको विवरण

वडा नं.	व्यक्तिबाट	बैंकबाट	सहकारीबाट	अन्य वित्तीय संस्था	अन्य श्रोत	जम्मा ऋणी
१	४३	१०६	१४६	९	२	२७३
२	९	८२	२७	४४	४	१५२
३	३१	१५९	६७	७	०	२४२
४	७०	११०	५०	४१	०	२०७
५	१६	१०५	२०	४१	२	१७१
६	३४	४९	३८	६०	४	१६७
७	७०	८८	४४	१४	१	१९४
८	४७	८०	२४	४७	०	१७०
९	३६	९७	६८	६२	०	२०२
१०	५७	१४९	८०	१७३	२	४०५
११	२०	३३	३९	११२	०	१७२
१२	९२	९३	२५	२७	०	१६४
१३	११९	१२१	४४	१०	०	२१६
१४	७४	११५	५६	३७७	८	५४९
१५	७४	१११	१५८	१२१	४	३८३
१६	२०८	१५३	५३०	१६८	०	७४६
१७	२४१	२९४	१४५	३४	०	४९१
१८	२२५	२८३	५०४	२९०	३	८८५
जम्मा	१४६६	२२२८	२०६५	१६३७	३०	५७८९
प्रतिशत	२५.३२	३८.४९	३५.६७	२८.२८	०.५२	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

ऋण लिएको श्रोतको आधारमा परिवारको विवरण

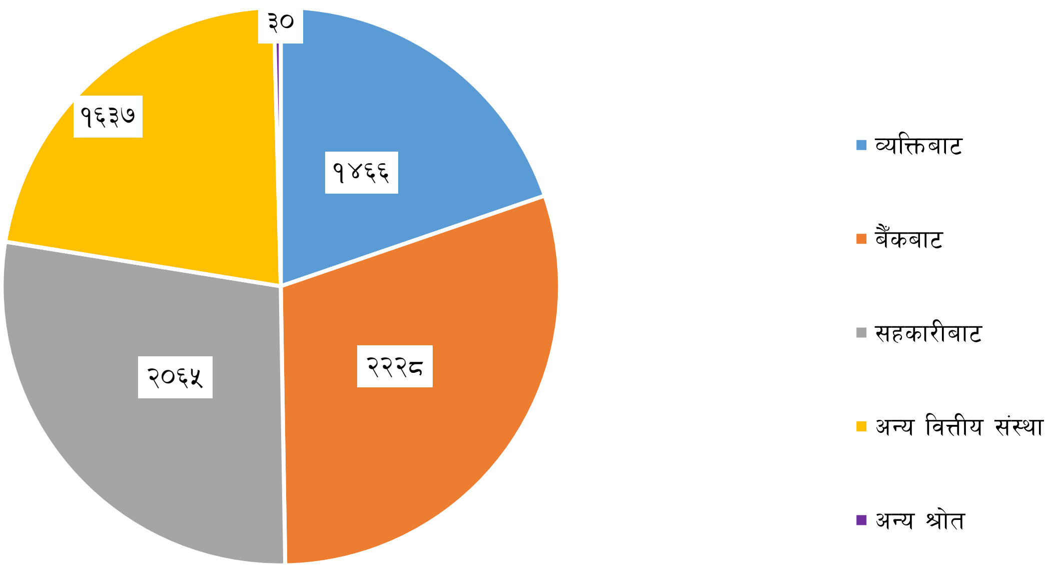

४.१.११ तालिम प्राप्त जनशक्तिको विवरण

तालिका नं २७ : तालिम प्राप्त जनशक्तिको विवरण

वडा	औपचारिक / अनौपचारिक तालिम			१० वर्ष माथिका जनसंख्या
	प्राप्त जनसंख्या	तालिम नलिएका जनसंख्या	उल्लेख नगरिएको	
१	९६	२१४८	०	२२४४
२	७१	१२१७	०	१२८८
३	१८६	१७४१	०	१९२७
४	७६	२१५१	०	२२२७
५	१३३	१२५८	०	१३९१
६	४४	१३९४	०	१४३८
७	१३९	२१११	०	२२५०
८	४९	१५८५	०	१६३४
९	१०९	१९५९	०	२०६८
१०	२४२	३१३९	०	३३८१
११	९४	१३२३	०	१४१७
१२	१०१	१३८१	०	१४८२
१३	६९	१२६४	०	१३३३
१४	३२५	३८२७	०	४१५२
१५	११४	३९४०	०	४०५४
१६	२०९	५३९५	०	५६०४
१७	१३४	४४९५	५	४६३४
१८	५८३	४४०३	०	४९८६
जम्मा	२७७४	४४७३१	५	४७५१०
प्रतिशत	५.८४	९४.१५	०.०१	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकाकामा १० वर्षभन्दा माथिका कूल ४७,५१० जनालाई औपचारिक र अनौपचारिक तालिम लिएको छ/छैन भन्ने प्रश्नमा २,७७४ अर्थात ५.८४ प्रतिशतले तालिम लिएको र ४४,७३१ अर्थात ९४.१५ प्रतिशतले ले तालिम नलिएको देखिन्छ। वडागत रुपमा वडा नं. १८ मा सबैभन्दा बढि ५८३ र वडा नं. ६ मा सबैभन्दा कम ४४ जनाले तालिम लिएको देखिन्छ। यसको विस्तृत विवरण तालिका नं ७० मा प्रस्तुत गरिएको छ।

४.१.१२ मुख्य शिप वा क्षमताको आधारमा जनसंख्याको विवरण

तालिका नं २८ : औपचारिक तालिमको विषयको आधारमा वडागत विवरण

तालिमको विषय	वडा नं.																		
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	जम्मा
शिक्षण शिकाई सम्बन्धी	१५	२१	३८	१७	२३	१०	२४	८	१६	२७	७	१०	८	४९	२१	३६	३१	५८	४१९
पोशाक बनाउने/ सिउने	१४	५	१०	४	७	६	२३	५	२६	३२	२७	२१	४	३७	११	५३	२१	८५	३९१
सवारी चालक सम्बन्धी	९	३	२८	३	११	५	१५	८	१२	३३	२६	१५	१५	६९	१६	२५	७	६६	३६६
सिकर्मी, डकर्मी सम्बन्धी	०	०	४	०	१२	१	२१	७	६	१३	०	१०	१२	४४	११	१५	११	१५३	३२०
अन्य	२३	२५	३५	६	२४	१	३	६	३	३२	०	११	९	१८	१८	५	१३	४८	२८०
कम्प्युटर विज्ञान सम्बन्धी	७	३	१७	२४	५	९	२२	४	७	२६	२	१२	१	३	०	१४	८	३	१६७
कृषि, पशुपालन, माछापालन, मौरी पालन सम्बन्धी	३	३	२	७	३	१	२	४	८	१२	१६	३	०	१६	५	३	६	४२	१३६
मानव स्वास्थ्यसँग सम्बन्धी	६	१	११	६	१४	३	२	४	७	२०	१	२	५	१३	४	१२	९	१४	१३४
बिजुली जडान सम्बन्धी	१	२	२	०	१	१	३	०	५	१८	१	२	२	९	३	१२	५	८	७५
यान्त्रिक (मेकानिक्स) सम्बन्धी	२	०	५	१	०	१	२	१	४	२	६	१	२	११	५	३	५	२०	७१
फर्निचर बनाउने सम्बन्धी	०	०	२	१	४	०	२	०	१	६	०	४	६	२२	२	१०	३	७	७०
आत्मसुरक्षा सम्बन्धी/ शारीरिक सुगठन	०	०	०	०	६	०	४	०	०	०	३	१	२	४	५	७	१	२४	५७
रेडियो, टेलिभिजन, मोबाईल, तथा अन्य ईलेक्ट्रिक	७	०	०	०	०	१	५	०	३	६	०	३	०	४	५	२	१	६	४३
केश सजावट / श्रृंगार सम्बन्धी	३	१	९	०	६	१	१	०	०	२	१	०	२	३	२	१	०	९	४१

तालिमको विषय	वडा नं.																		
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	जम्मा
पशुचिकित्सा तथा पशुस्वास्थ्य सम्बन्धी	१	०	३	४	२	०	०	०	६	३	२	१	०	३	३	०	४	२	३४
होटल तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी	१	२	२	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	३	१	२	०	२०	३२
इन्जिनियरिङ डिजाईन सम्बन्धी	०	३	२	३	२	२	०	०	०	१	०	२	१	५	०	२	३	३	२९
प्लम्बिङ सम्बन्धी	१	०	३	०	२	०	५	०	२	२	१	०	०	४	१	४	०	४	२९
गरगहना बनाउने / मर्मत गर्ने	१	१	९	०	७	२	०	०	१	०	०	०	०	१	०	०	१	१	२४
हस्तकला / चित्रकला सम्बन्धी	०	१	१	०	०	०	१	१	०	३	०	१	०	३	१	१	३	२	१८
गीत, संगीत, नाटक तथा कलाकारिता	०	०	१	०	०	०	४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	१	८
श्रव्यदृष्य तथा फोटोग्राफी सम्बन्धी	०	०	१	०	०	०	०	०	०	२	०	०	०	१	०	०	०	४	८
जमिनको सर्भेक्षण सम्बन्धी	२	०	०	०	०	०	०	०	२	१	१	१	०	०	०	०	०	०	७
छपाई सम्बन्धी	०	०	०	०	१	०	०	१	०	१	०	०	०	१	०	१	०	०	५
मूर्तिकला, प्रस्तरकला, काष्ठकला	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	१	०	१	०	१	५
जुत्ता चप्पल बनाउने	०	०	०	०	२	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	१	४
साहित्य श्रृजना सम्बन्धी	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१
जम्मा	९६	७१	१८६	७६	१३३	४४	१३९	४९	१०९	२४२	९४	१०१	६९	३२५	११४	२०९	१३४	५८३	२७७४

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

विशेष सीप तथा दक्षता हुनेहरूमध्ये सबैभन्दा बढी शिक्षण शिकाई सम्बन्धी तालिम हासिल गर्नेको संख्या ४१९ जना रहेका छन् भने दोस्रोमा पोशाक बनाउने र सिउने सम्बन्धी सीप हासिल गरेको जनसंख्या ३९१ जना रहेको छ । तेस्रोमा सवारी चालक सम्बन्धी सीप हासिल गर्नेको संख्या ३६६ जना रहेका छन् । यी बाहेक सिकर्मी, डकर्मी, कृषि, पशुपालन, माछापालन, मौरी पालन सम्बन्धी, छपाइसम्बन्धी, कम्प्युटर विज्ञान सम्बन्धी, होटल तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी प्लम्बिङसम्बन्धी, साहित्य श्रृजना तथा इन्जिनियरिङ सम्बन्धि डिजाइन गर्ने र अन्यको संख्या नगण्य रहेको छ । समग्रमा हेर्दा कुनैपनि प्रकारको सीप वा दक्षता हुनु आफैमा राम्रो भएता पनि नगरपालिकाकामा आधुनिक समाजमा आवश्यक पर्ने खालका विशेष सिपहरू तथा विश्वविद्यालयबाट प्राज्ञिक सर्टिफिकेट (प्रमाणपत्र) लिएर तयार भएको दक्ष जनशक्ति जस्तै डाक्टर, इन्जिनियर, मेकानिक्स, विषयगत विशेषज्ञहरूको संख्या अत्यन्त न्यून देखिन्छ । दक्ष जनशक्तिको आयस्तर उच्च हुने हुनाले विकास निर्माणमा सहयोग पुग्नुका साथै उक्त जनशक्तिको जीवनयापन गुणस्तरीय हुन्छ । यस प्रकारको जनशक्तिले दिगो विकासमा प्रत्यक्ष भूमिका खेल्दछ । नगरपालिकाकामा रहेका अदक्ष वा अर्धदक्ष जनसंख्याले नगरपालिकाकाको दिगो विकासमा ठूलो प्रयास गर्नुपर्ने देखिन्छ । साथै मानव संसाधन विकासलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने देखिन्छ ।

४.१.१३ खाद्यान्न सुरक्षा तथा आपूर्तिको अवस्था

मौलिक हक अन्तर्गत नेपालको संविधानको धारा ३६ मा खाद्य सम्बन्धी हकको व्यवस्था गरिएको छ । सोही धाराको उपधारा २ मा "प्रत्येक नागरिकलाई खाद्यवस्तुको अभावमा जीवन जोखिममा पर्ने अवस्थाबाट सुरक्षित हुने हक हुनेछ" उल्लेख गरिएको छ भने उपधारा ३ मा "प्रत्येक नागरिकलाई कानून बमोजिम खाद्य संम्प्रभुताको हक हुनेछ" भनी स्पष्ट उल्लेख छ । यसरी नगरपालिकाले जीवनको प्रमुख आधारको रुपमा रहेको खाद्यान्नको सूरक्षा र आपुर्तिको अवस्था प्रति संवेदनशील हुनुपर्ने देखिन्छ ।

४.१.१४ आयात तथा निर्यातको अवस्था

कुनै पनि नगरपालिका आर्थिकरुपले सबल हुनका लागि आयात भन्दा निर्यात बढी हुनु अनिवार्य छ । आयात भन्दा निर्यातको आयतन ठूलो हुँदा यसले व्यापार नाफा वृद्धि भई आर्थिक स्तर माथि उठ्न मद्दत गर्दछ । नगरपालिका भित्र उत्पादन हुने उपजहरूलाई प्रर्वद्धन गरी स्थानीय स्तरमा उत्पादन हुने उपजमा आत्मनिर्भर भई निर्यात बढाउन सकेमात्र नगरपालिकाको आर्थिक हैसियत वृद्धि हुन सक्छ ।

४.१.१५ बैदेशिक रोजगारमा गएकाहरूको विवरण

तालिका नं २९ : वैदेशिक रोजगारमा गएकाहरूको विवरण

वडा	एसियाली राष्ट्र	अष्ट्रेलिया/ न्यूजील्याण्ड	यूरोपेली राष्ट्र	उत्तर अमेरिकी राष्ट्र	दक्षिण अमेरिकी राष्ट्र	अफ्रिकन राष्ट्र	अन्य राष्ट्र	जम्मा
१	१०१	०	२	६	०	०	१३	१२२
२	०	०	०	०	०	०	३१	३१
३	७३	१	२	२	२	१	४	८५
४	६७	०	०	२	०	०	२१	९०
५	८	०	३	१	०	०	६	१८
६	४६	०	०	१	०	०	२	४९
७	९९	२	१	०	०	०	१	१०३
८	३३	०	०	०	०	०	१	३४
९	७५	०	०	०	०	०	१७	९२

वडा	एसियाली राष्ट्र	अष्ट्रेलिया/ न्यूजील्याण्ड	यूरोपेली राष्ट्र	उत्तर अमेरिकी राष्ट्र	दक्षिण अमेरिकी राष्ट्र	अफ्रिकन राष्ट्र	अन्य राष्ट्र	जम्मा
१०	६०	०	०	०	०	०	२०	८०
११	१४	०	१	०	०	१	७	२३
१२	२५	०	०	०	०	०	४	२९
१३	५७	०	०	१	०	०	२	६०
१४	१७५	०	०	०	०	०	१३	१८८
१५	१२०	०	२	२	०	०	११	१३५
१६	२५८	०	२	०	०	०	१०	२७०
१७	९०	०	०	०	०	०	१७	१०७
१८	४७९	०	०	०	०	०	१०	४८९
जम्मा	१७८०	३	१३	१५	२	२	१९०	२००५
प्रतिशत	८८.८	०.१	०.६	०.७	०.१	०.१	९.५	१००.०

नगरपालिकामा रहेका कुल २०९९ अनुपस्थित जनसंख्यामध्ये १०५० जना वैदेशिक रोजगारको लागि विभिन्न मुलुकमा गएको तथ्याङ्कमा देखिन्छ । जसमध्ये सबैभन्दा धेरै एसियाली राष्ट्र गएकाको संख्या ९६२ अर्थात ९१.६२ प्रतिशत रहेको छ । यूरोपेली राष्ट्र गएको ४१ अर्थात ३.९० प्रतिशत रहेको छ । उत्तर अमेरिकी राष्ट्र गएकाको संख्या २४ अर्थात २.१९ प्रतिशत रहेको छ । अष्ट्रेलिया/न्यूनील्याण्ड गएको संख्या २१ अर्थात २ प्रतिशत रहेको छ भने अफ्रिकन राष्ट्र गएको संख्या २ अर्थात ०.१९ प्रतिशत रहेको छ ।

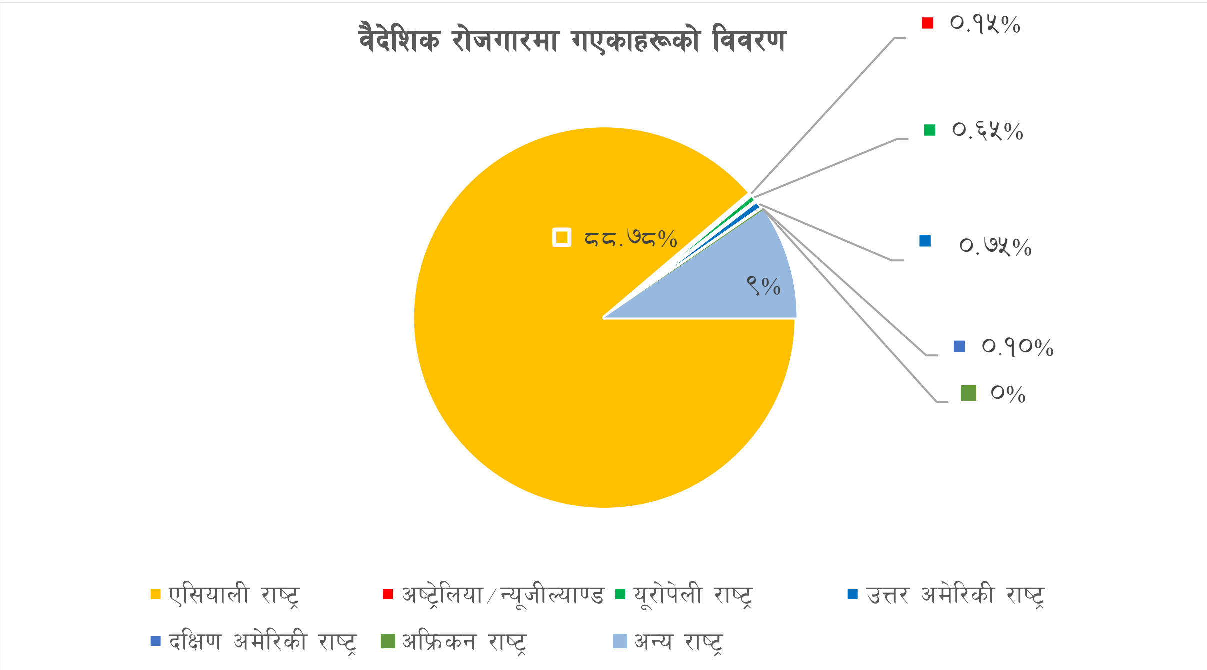

४.१.१६ सुकुम्बासी जनसंख्याको विवरण

परिवारको जमिन माथिको स्वामित्वको विषयलाई आर्थिक हैसियतसँग गाँसेर हेरिन्छ । नेपालको अर्थतन्त्र कृषिमा आधारित हुँदा जमिन माथिको स्वामित्वलाई आर्थिक हैसियतसँग गाँसेर हेर्नु स्वाभाविक भएतापनि पछिल्लो समयमा वैदेशिक रोजगार लगायत अन्य सेवा क्षेत्रमा मानिसहरूको पहुँच वृद्धि हुँदा गैह्र कृषि क्षेत्रबाट आफ्नो आर्थिक हैसियत निर्माण गर्ने परिपाटी सुरु भएको पाईन्छ । अर्कोतर्फ जमिनमाथिको स्वामित्वलाई

आफ्नो थातथलो वा आवासको स्थलकारुपमा समेत हेरिन्छ । यसर्थ हरेक नागरिकको जमिनमाथिको स्वामित्वलाई सदियौंदेखि एक प्रमुख आर्थिक सामाजिक तथा राजनैतिक मुद्दाकोरुपमा हेरिँदै आएको छ ।

तालिका नं ३० : भू-स्वामित्वको वडागत विवरण

वडा	भूमि हुने परिवार		भूमि नहुने परिवार		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या
१	४८१	८६.५	७५	१३.५	५५६
२	२७५	९१.७	२५	८.३	३००
३	५२३	९९.१	५	०.९	५२८
४	५९४	९९.५	३	०.५	५९७
५	३७३	१००.०	०	०.०	३७३
६	३२९	९८.५	५	१.५	३३४
७	४८६	९९.४	३	०.६	४८९
८	४००	९१.५	३७	८.५	४३७
९	४९४	९९.६	२	०.४	४९६
१०	७६०	९८.४	१२	१.६	७७२
११	३२९	९६.५	१२	३.५	३४१
१२	३५५	९९.४	२	०.६	३५७
१३	२९७	९९.३	२	०.७	२९९
१४	९७०	९७.७	२३	२.३	९९३
१५	८९८	९९.०	९	१.०	९०७
१६	१३५९	९८.७	१८	१.३	१३७७
१७	९७९	९८.९	११	१.१	९९०
१८	११६१	९२.१	१००	७.९	१२६१
जम्मा	११०६३	९७.०	३४४	३.०	११४०७

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

नगरपालिकामा रहेका कुल परिवार मध्ये ११०६३ अर्थात ९७.० प्रतिशत परिवारको आफ्नै भूमि रहेको छ भने ३५५ अर्थात् ३.० प्रतिशत परिवारको भूमि विहिन रहेको तथ्याङ्कले देखाउछ । वडा अनुसार वडा नं १८ मा सबैभन्दा धेरै अर्थात १०० ७.९%) भूमि विहिन परिवार रहेको देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

४.२ कृषि

आज उच्चतम विकास हासिल गरेका औद्योगिक राष्ट्रहरूको विकासको मेरुदण्ड कृषि नै रहेको इतिहासले देखाउँछ । यूरोप, अमेरिका तथा एसियाली महाशक्ति राष्ट्रहरूको सम्पन्नताको आधारशीला समेत कृषि क्रान्तिमा आधारित भएको पाईन्छ । तसर्थ कृषि बाहेकका अन्य विकल्पहरू न्यून रहेको र कृषिमा पर्याप्त सम्भावना रहेको हाम्रो देशमा विकासका अन्य महत्वकांक्षी योजना कार्यान्वयन गर्नुपूर्व खाद्यान्न, फलफूल तरकारीका साथै समग्र कृषि उपजहरूमा आत्मनिर्भर बनी निर्यात समेत वृद्धि गर्न कृषि क्षेत्रमा क्रान्ति नै गर्नुपर्ने पहिलो अनिवार्य आवश्यकता रहेको छ । उच्च प्रविधिहरू विकास भइसकेको आजको युगमा समेत हाम्रो निर्वाहमुखी परम्परागत खेती प्रणाली सिमित रहिरहनु एक प्रकारको विडम्बना नै छ । तसर्थ स्थानीय

सरकारले संभव्यता हेरी व्यावसायिक र वैज्ञानिक कृषिका लागि आवश्यक सम्पूर्ण कृषि पूर्वाधारहरूको विकास मार्फत कृषि उत्पादन र विकासमा क्रान्ति गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

४.२.१ खेतीयोग्य जमिनको विवरण

नेपाल भू-उपयोग र भूमिसुधार कार्यक्रमहरू निष्प्रभावी रहेका छन् । वैज्ञानिक र व्यावसायिक ढङ्गले भू-उपयोग नहुँदा कृषि क्षेत्रमा ठूलो घाटा व्यहोर्नु परेको अवस्था छ । हरेक स्थानीय तहमा उपलब्ध सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनको वैज्ञानिक र व्यावसायिक ढङ्गले सदुपयोग हुन सकेको पाइँदैन । खेतीयोग्य जमिनको उपलव्धता भएपनि पूर्ण सदुपयोग नहुँदा एकातर्फ जमिन बाँझो हुँदै जाने त अर्कोतर्फ कृषि उत्पादनमा कमी भई आयात गर्नुपर्ने अवस्था श्रृजना भइरहेको छ ।

जमिन खेतीयोग्य भएर मात्र हुँदैन त्यसमा सिँचाईको सुविधा अनिवार्य पुगेको हुनपर्दछ । खेतीयोग्य जमिनमा खेतीपाती गरी पूर्ण सदुपयोग गर्न त्यसमा सिँचाईको सुविधा पुऱ्याउनु अनिवार्य हुन्छ । तसर्थ स्थानीय तहहरूले आफ्नो क्षेत्रमा रहेको खेतीयोग्य जमिनको यथार्थ विवरण तयार पारी त्यसमध्ये सिँचाई पुगेको र नपुगेको जमिनको समेत सही तथ्याङ्क हुनपर्दछ । यस पश्चात सिँचाई नपुगेको जमिनमा एक वा अर्को प्रकारले सिँचाई पुऱ्याउन प्राथमिकता केन्द्रित गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

तालिका नं ३१ : खेतीयोग्य जमिनको विवरण

वडा	जमिन भएको वा भोगचलन गर्ने परिवार	जमिन भोगचलन गर्ने परिवार	जम्मा जग्गाको क्षेत्रफल (हे)	
	संख्या	संख्या	जम्मा क्षेत्रफल	प्रतिपिरवार औषत जमिन
१	३८२	३२३	२३६.४३	०.६२
२	७१	३८	१००.५६	१.४२
३	२१०	१२९	३६६.९३	१.७५
४	४४९	४४०	२७२.९७	०.६१
५	१२१	५९	२५१.४२	२.०८
६	२४०	२१७	१४६.५८	०.६१
७	४२०	४०७	२२७.५२	०.५४
८	३०८	२९४	१७०.४०	०.५५
९	४००	३७९	२६६.७८	०.६७
१०	७५५	७१४	५२२.३२	०.६९
११	२९१	२७०	१५०.६०	०.५२
१२	२८६	२६९	१५३.३८	०.५४
१३	३२९	३१२	२८१.०२	०.८५
१४	९७३	९२९	२५१२.५५	२.५८
१५	९३३	९०५	६४४.३१	०.६९
१६	१२९५	१२५७	९०२.८१	०.७०
१७	६२२	६००	५४३.००	०.८७
१८	१२४१	११९९	६३०.३४	०.५१
जम्मा	९३२६	८७४१	८३७९.९२	०.९०

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

यस नगरपालिकामा आफ्नै स्वामित्वमा कृषियोग्य जमिन भएका कुल घरपरिवार ९,२३६ मध्ये ८,७४१ घरपरिवारहरूको जमिन खेतीपातीको लागि प्रयोग भएको छ। जुन हेक्टरमा ८,३७९.९२ हेक्टर हुन आउँछ। यो तथ्याङ्कका आधारमा जग्गाधनीलाई नै आफ्नो जमिनको सदुपयोग गर्नेतर्फ अग्रसर बनाउने वा सामूहिक खेतीमा अग्रसर बनाउने नीति अवलम्बन गरिनुपर्दछ। वडाअनुसार विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

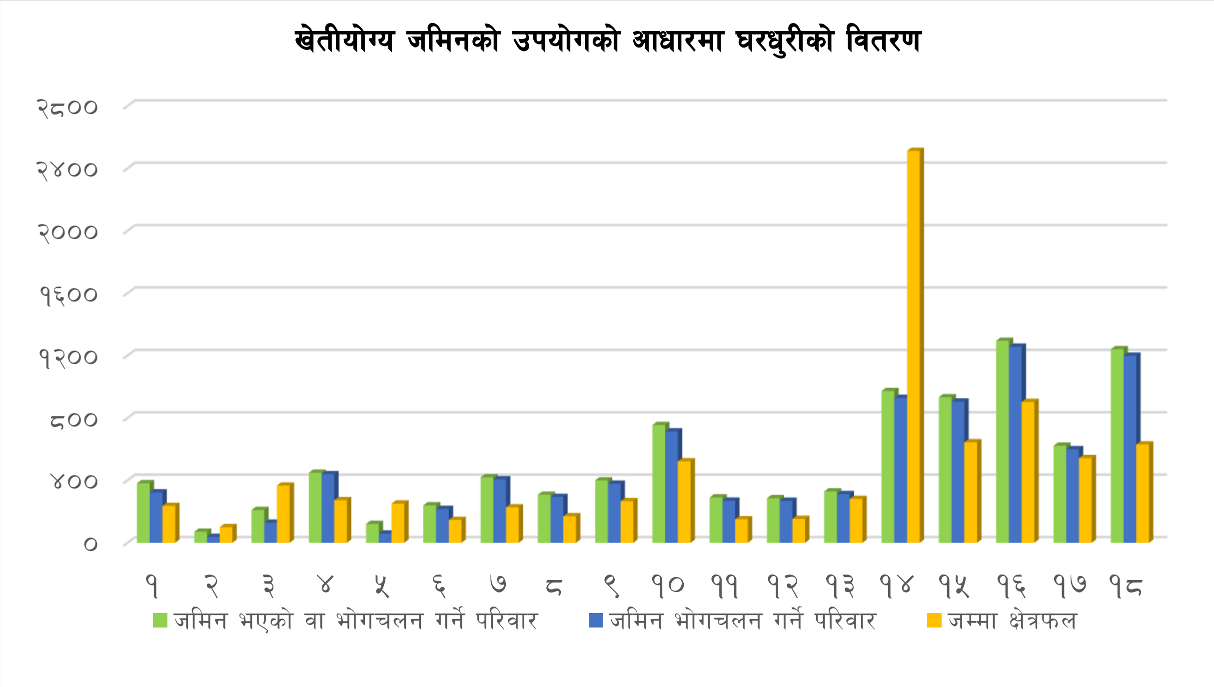

४.२.२ कृषिजन्य उत्पादनहरूको विवरण

(क) खाद्यान्न बाली

सामान्यतः कृषि प्रणालीमा मुख्य अन्न बालीहरू धान, गहुँ, मकै आदि हुन्। यस्तै दलहन बालीमा बोडी, मास, मुसुरो, सानो केराउ आदि उत्पादन हुने गर्दछ। तेलहन बालीमा तोरी, बदाम, तिल, रायो, सर्स्यु उत्पादन गरिन्छ भने तरकारी खेती आलु, फर्सी, लौका, सिमी, स्कुस, घिँरौला, रायो, बन्दा, प्याज, काउली, भिन्डी, लसुन, अदुवा, बेसार लगायत प्रमुख खाद्य तथा नगदे बाली हुन् र यिनको उत्पादकत्व पनि बढी छ। फलफूलमा आँप, लिचि कटहर, रुख कटहर, अम्बा, केरा, आदिको उत्पादन हुन्छ। नगरपालिकामा सबैभन्दा ठूलो क्षेत्रमा खाद्यान्न, दलहन र तरकारी बाली लगाइने गरेको छ भने तुलनात्मक रुपले सानो क्षेत्रमा फलफूल बाली लगाइने गरेको छ।

तालिका नं ३२ : प्रमुख कृषि बाली सम्बन्धी विवरण

खाद्यन्न बाली	नगदे वाली	मसला वाली,	तेलहनवाली
वर्षे धान, वर्षे मकै, गहुँ,	उखु	धनिया, अदुवा	तोरी, आलस
तरकारी वाली	**फलफूल**	**दलहनवाली**	**अन्य**
आलु, गोभी, साग, टमाटर, फर्सी, बोडी, भिण्डी, लौका, खुर्सानी, घिर्रोला, कुर्दङ	आँप, अनार, लिचि, कटहर, अंगुर	मुसुरो, अडहर, केराउ, लतरा, मास	माछापालन, च्याउ खेती

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

(ख) हिउँदे बाली

- नगरपालिकाकामा उत्पादन गरिने प्रमुख हिउँदे बालीहरूमा फापर, गहुँ, जौ, उखु, मुसुरो, मास, गहत, भटमास, तोरी, तिल, केरा, सुन्तला जात, वर्षे तरकारी, आलु, आदि छन् ।

(ग) वर्षे बाली

- नगरपालिकाकाका प्रमुख वर्षे बालीहरूमा धान, मकै, केरा, अम्बा, नासपाति, रुखकटहर आदि छन् ।

४.२.३ कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण

आफ्नै स्वामित्वको जमिनमा होस् वा अर्काको जमिन, खेतीपातीमा संलग्न कुल घरपरिवारको संख्या ७,९६० अर्थात् ९६ प्रतिशत र असंलग्न घरपरिवारको संख्या ३३२ अर्थात् ४ प्रतिशत रहेको छ । यसमध्ये सबैभन्दा बढी खेतीपातीमा संलग्न १,१७८ घरपरिवारहरू वडा नं. १६ मा र कम ५७ घरपरिवारहरू वडा नं. २ मा रहेका छन् । विगतमा भन्दा खेतीपातीमा संलग्न घरपरिवारको संख्या क्रमश कम हुँदै गएको देखिन्छ । यसको कारण कृषिमा अपेक्षाकृत आम्दानी नहुनु र अन्य पेशा र रोजगारीका अवसरहरू समेत वृद्धि हुनु हुन् । कृषिको व्यावसायीकरण मार्फत यी दुवै विषयको व्यवस्थापन गर्न सकिन्छ । वडाअनुसार विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं ३३ : कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण

वडा	कृषिमा आवद्ध भएको परिवार		कृषिमा आवद्ध नभएको परिवार		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	२८९	९६.३	११	३.७	३००
२	५७	७८.१	१६	२१.९	७३
३	१५४	७५.९	४९	२४.१	२०३
४	४३४	९७.७	१०	२.३	४४४
५	९२	७६.०	२९	२४.०	१२१
६	२०८	९२.४	१७	७.६	२२५
७	३७३	९४.२	२३	५.८	३९६
८	२७२	९५.८	१२	४.२	२८४
९	३४९	९५.६	१६	४.४	३६५
१०	५८९	९७.४	१६	२.६	६०५
११	२४७	९२.५	२०	७.५	२६७
१२	२३१	९४.३	१४	५.७	२४५
१३	२५४	९९.२	२	.८	२५६
१४	८२३	९७.५	२१	२.५	८४४
१५	८३०	९७.१	२५	२.९	८५५
१६	११७८	९८.७	१६	१.३	११९४
१७	५६२	९७.९	१२	२.१	५७४
१८	१०१८	९७.८	२३	२.२	१०४१
जम्मा	७९६०	९६.०	३३२	४.०	८२९२

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

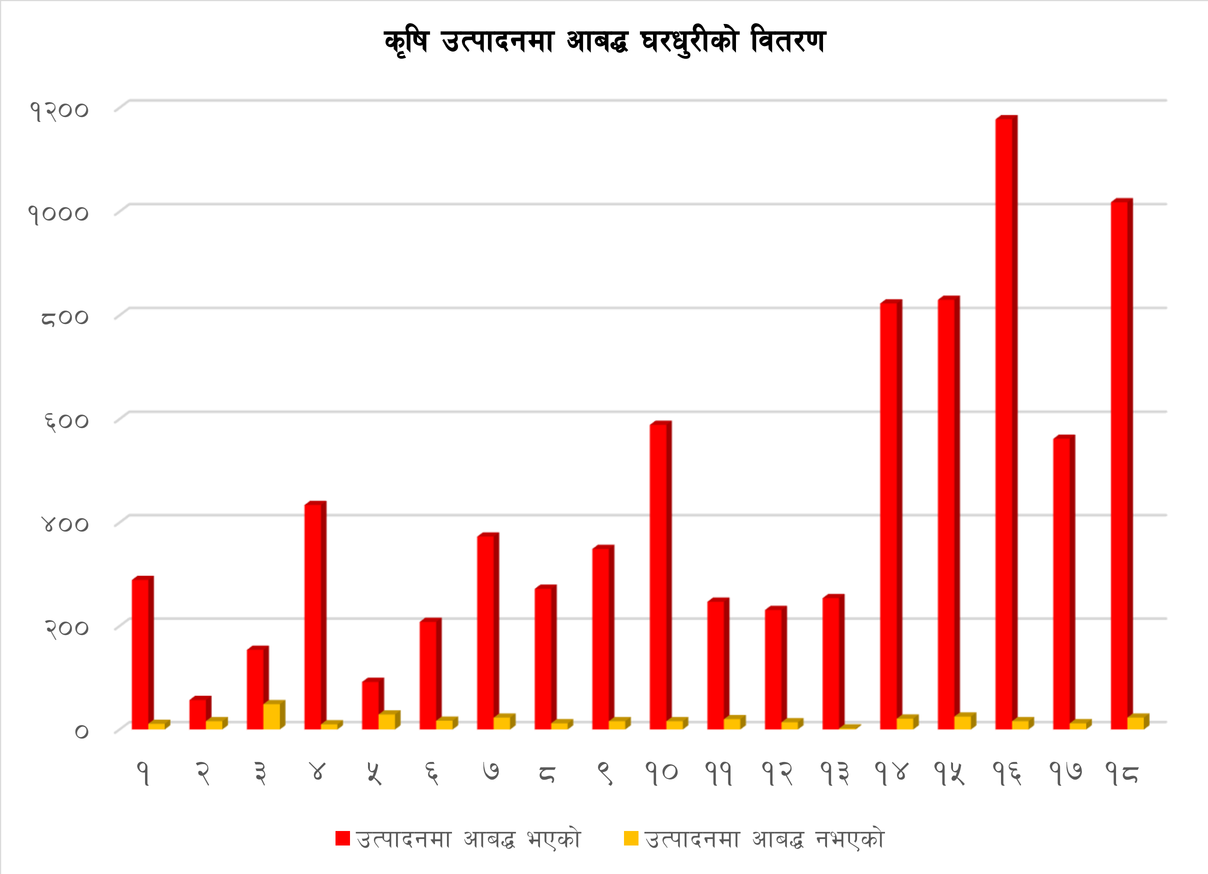

४.२.४ कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण

नेपालमा भौगोलिक विविधिताका कारणले जलवायुमा ठूलो विविधता रहेको छ । माटो बनावट समेत स्थान पिच्चे फरक-फरक रहेको छ । तसर्थ एक प्रकारको जलवायु र माटोमा हुने विरुवा अर्को प्रकारको जलवायु र माटोमा हुँदैन । र अर्को भिन्न प्रकारको विरुवा हुने गर्दछ । यसैका कारण स्थान विशेष कृषि उपज पकेट क्षेत्र निर्धारण गरी त्यस्ता स्थानहरूका सघनरुपमा जलवायु उपयुक्त बालीनालीहरू लगाउने नीति नेपाल सरकारले लिएको छ । यस्ता पकेट क्षेत्रहरूले कुनै पनि स्थानको उपज विशेष पहिचान स्थापित गर्न समेत ठूलो सहयोग पुग्दछ ।

पकेट क्षेत्र भन्नाले राष्ट्रिय आवश्यकता र स्थानीय संभाव्यताका आधारमा तोकिएको बाली/ वस्तुमा न्युनतम १० हेक्टर जमिनमा जिल्ला स्तरमा सञ्चालन गरेको साना व्यावसायिक उत्पादन केन्द्रलाई बुझिन्छ । यसको प्रमुख उद्देश्य पकेटमा समावेश गरिएका बाली/वस्तुको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्नुको साथै पकेट क्षेत्रमा मौसमी रोजगारी सिर्जना गर्नु हो । कृषि मन्त्रालयले स्थानीय संभाव्यताको आधारमा सडकको पहुँच, सिँचाईको उपलब्धता, विद्युतको उपलब्धता, तोकिएको क्षेत्रफल चक्लाबन्दी भएको एउटै कोरिडोरमा रहेको कृषि बाली/व्यावसायिक उत्पादन क्षेत्रलाई कृषि पकेट क्षेत्र भनिन्छ । कृषि, भूमि व्यवस्थापन तथा सहकारी मन्त्रालयले परिवर्तित नेपालको संरचना अनुसार ७ प्रदेशमा संभावित व्यावसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (पकेट क्षेत्र) निर्धारण गरेको छ । हिमाल, पहाड, तराई र हिमाली जिल्लाहरूमा बालीको प्रकृति अनुसार सार्वजनिक/निजी साझेदारीमा पकेट क्षेत्र घोषणा भईरहेको छ । राष्ट्रियस्तरमा कृषि क्षेत्रको विकास गर्न पकेट क्षेत्र अवधारणा अनुसार कृषि उत्पादन बढाउने लक्ष्य राखिएको छ ।

नगरपालिकामा कृषि पेशा अगाल्ने परिवारको संख्या उच्च रहेको छ । कृषि पेशामा संलग्न श्रम शक्ति उच्च रहेको यस नगरपालिकामा कृषि व्यवसायलाई प्रोत्साहन गर्ने उद्देश्यले नगरपालिकामा विभिन्न क्षेत्रलाई कृषि

पकेट क्षेत्रको रूपमा विकास गरी नगदे, तरकारी, फलफुल, खाद्यान्न, मौरी पालन, चिया, सुन्तला, उखुजस्ता कृषि उत्पादनको वृद्धि गर्न सक्ने प्रसस्त संम्भावना देखिन्छ। हाल नगरपालिकामा कृषि पकेट क्षेत्रको अवस्था देहायबमोजिमको रहेको छ ।

तालिका नं ३४ : कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण

क्र. सं.	पकेट क्षेत्रको नाम	ठेगाना	हालको अवस्था
१	धान, गहुँ, आलु,	वडा नं. ३	घोडापाली, ओमशान्ती
२	जीतपुर	वडा नं. ४	जीतपुर
३	धान, गहुँ	वडा नं. १२ कसिया	सञ्चालित/प्रस्तावित
४	धान	वडा नं. ९: कर्मैनी वडा नं. १२ कसिया	
५	धान, गहुँ मसुरो	९, ललितपुर, जोकवार, पिपरहिया, मधौलिया	माग
६	तरकारी (दलित बस्तु)	वडा नं. १२ कुनवार	
७	पाराटिकर, कञ्चनाहा, कुनवार	वडा नं. १३	माग
८	कृषि	वडा नं. १४ सबै	
९	धान (हकुई)	वडा नं.१६ हकुई	
१०	आलु	वडा नं. १६ तनोवा	
११	गहुँ	वडा नं. १६ सितापुर	
१२	धान	१८,पण्डितपुर	
१३	आलु	१८, बनगाउँ	
१४	मकै	१८, धरमपुर	

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

सम्बन्धित वडाका किसानको संलग्नतामा पकेट क्षेत्रहरूमा उत्पादन बढाई नगरपालिकाको आर्थिक अवस्था अझ मजबुत बनाउनुपर्ने देखिन्छ ।

४.२.५ कृषिका लागि जग्गा जमिन भोग चलन गर्ने घरपरिवारको विवरण

नगरपालिकामा कृषि प्रयोजनको जमिन भएका वा कृषि प्रयोजनको जमिन भोगचलन गर्ने परिवारको संख्या मध्ये आफ्नो जग्गा आफैले चलन गरेको ७,२१४ घरपरिवार, अरुको जग्गा आफुले चलन गरेको १,५२७ घरपरिवार र आफ्नो जग्गा अरुलाई चलन गर्न दिएको ५८५ घरपरिवार रहेको छ । सबै कृषि प्रयोजनको जमिन हुने परिवारले कृषि कर्म गरेको छैनन् भने कृषि प्रयोजनको जमिन नहुने परिवारले पनि अरुको जमिनमा खेती गर्ने गरेका छन् । मूलत यस तथ्याङ्कले कृषि प्रयोजनको जमिनको पूर्णरुपमा सदुपयोग भई दिगो उत्पादनशील काममा प्रयोग भएको छ कि छैन भन्ने कुरालाई इङ्गित गर्दछ । पहिलो कुरा वास्तविक कृषि कर्ममा संलग्न परिवारले जमिनको सही सदुपयोग गर्न पाउनुपर्दछ भने दोस्रो कृषि योग्य जमिनलाई जमिनको स्तरअनुसार बालीनाली लगाई सदुपयोग गर्नुपर्दछ । साथै कृषियोग्य जमिनको सदुपयोगका लागि विशिष्टिकृत योजना बनाई कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ र यसको सुनिश्चीतता कायम गरिनुपर्दछ ।

तालिका नं ३५ : कृषि पेशा अंगाल्ने परिवार, कृषक परिवार र उनीहरूले भोगचलन गरेको जमिनको विवरण

वडा	आफ्नो जग्गा आफैँले चलन गरेको		अरूको जग्गा आफूले चलन गरेको		आफ्नो जग्गा अरूले चलन गरेको		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	१९१	२.६	१३२	८.६	५९	१०.१	३८२	४.१
२	३५	.५	३	.२	३३	५.६	७१	.८
३	१०९	१.५	२०	१.३	८१	१३.८	२१०	२.३
४	४०७	५.६	३३	२.२	९	१.५	४४९	४.८
५	५२	.७	७	.५	६२	१०.६	१२१	१.३
६	१८३	२.५	३४	२.२	२३	३.९	२४०	२.६
७	३६३	५.०	४४	२.९	१३	२.२	४२०	४.५
८	२५७	३.६	३७	२.४	१४	२.४	३०८	३.३
९	३२७	४.५	५२	३.४	२१	३.६	४००	४.३
१०	५४४	७.५	१७०	११.१	४१	७.०	७५५	८.१
११	२०८	२.९	६२	४.१	२१	३.६	२९१	३.१
१२	१७९	२.५	९०	५.९	१७	२.९	२८६	३.१
१३	२२८	३.२	८४	५.५	१७	२.९	३२९	३.५
१४	७५९	१०.५	१७०	११.१	४४	७.५	९७३	१०.४
१५	८०७	११.२	९८	६.४	२८	४.८	९३३	१०.०
१६	११२०	१५.५	१३७	९.०	३८	६.५	१२९५	१३.९
१७	५१९	७.२	८१	५.३	२२	३.८	६२२	६.७
१८	९२६	१२.८	२७३	१७.९	४२	७.२	१२४१	१३.३
जम्मा	७२१४	१००.०	१५२७	१००.०	५८५	१००.०	९३२६	१००.०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

४.२.६ कृषिमा उपयोग भएको जग्गा जमिनको क्षेत्रफलको आधारमा विवरण

नगरपालिकामा रहेको कृषियोग्य जमिनको घरपरिवार अनुसार आधा हेक्टरभन्दा कम जमिनमा खेती गरी निर्वाह गर्ने घरपरिवारको संख्या ५,२५६ अर्थात् ५६.३६ प्रतिशत, आधा हेक्टर देखि १ हेक्टर जमिनमा खेती गर्ने घरपरिवारको संख्या २,०९६ अर्थात् २२.४७ प्रतिशत, १ हेक्टर देखि २ हेक्टर जमिनमा खेतीगर्नेको घरपरिवार संख्या १,१७२ अर्थात् १२.५७ प्रतिशत, २ हेक्टर देखि ५ हेक्टर खेतीगर्ने घरपरिवारको संख्या ५५५ अर्थात ५.९५ प्रतिशत, ५ देखि १० हेक्टर जमिनमा खेती गर्नेको घरपरिवारको संख्या १७८ अर्थात १.९१ प्रतिशत र १० हेक्टर भन्दा माथि जमिनमा खेती गर्ने घर परिवारको संख्या ६९ अर्थात ०.७४ प्रतिशत रहेको छ। माथिको तथ्याङ्कलाई हेर्दा दुईवटा तथ्यहरू स्पष्ट देखिन्छन्। पहिलो, अधिकांश घरपरिवारहरूको आधा हेक्टरभन्दा कम आकारको जमिन रहेकोले जमिनको खण्डिकरणका कारण व्यावसायिक र वैज्ञानिक कृषि प्रणालीअनुसार खेती गर्न कठिन नहुने र अर्कोतर्फ निर्वाहमूखी कृषिमा मात्र समय र श्रम खर्चिनुपर्ने अवस्था रहेको देखिन्छ। नेपालको संविधानको, भाग ४, धारा ५१ (ङ)२) बमोजिम "अनुपस्थित भू-स्वामित्वलाई निरुत्साहित गर्दै जग्गाको चक्लाबन्दी गरी उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने" राज्यको कृषि तथा भूमिसुधार नीतिअनुसार जग्गा बाँझो राख्ने प्रवृतिलाई न्यूनीकरण गर्दै व्यावसायिक र नाफामूलक कृषिमा जोड दिनु आवश्यक देखिन्छ। यसका साथै वास्तविक कृषकका लागि खेतीयोग्य जमिनको सुनिश्चितता कायम हुने वातावरण सिर्जना गरिनुपर्दछ।

तालिका नं ३६ : कृषिमा उपयोग भएको जग्गा जमिनको क्षेत्रफलको आधारमा विवरण

वडा	जम्मा जग्गाको क्षेत्रफल (हे)						
	०.०१ - ०.५ हे.	०.५ - १ हे.	१ - २ हे.	२ - ५ हे.	५ - १० हे.	१० हे. भन्दा बढी	जम्मा
१	२१९	९१	५१	१९	२	०	३८२
२	२५	७	१९	१८	२	०	७१
३	७७	४३	३५	३१	२२	२	२१०
४	३०४	७६	४२	२३	१	३	४४९
५	३१	२०	३५	२१	९	५	१२१
६	१४६	५५	२८	९	२	०	२४०
७	२७९	८४	३७	१७	२	१	४२०
८	१८७	८७	२१	१०	३	०	३०८
९	२२०	१११	४३	२१	५	०	४००
१०	४४६	१४९	१०९	४२	९	०	७५५
११	१९४	६५	२७	३	१	१	२९१
१२	१९२	५१	३२	११	०	०	२८६
१३	१६५	८८	४९	२१	४	२	३२९
१४	४००	२११	११६	११९	८२	४५	९७३
१५	५०१	२४१	१३१	५४	३	३	९३३
१६	६८१	३४८	२०६	४८	८	४	१२९५
१७	३०३	१५६	९७	५१	१३	२	६२२
१८	८८६	२१३	९४	३७	१०	१	१२४१
जम्मा	५२५६	२०९६	११७२	५५५	१७८	६९	९३२६
प्रतिशत	५६.३६	२२.४७	१२.५७	५.९५	१.९१	०.७४	१००.००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

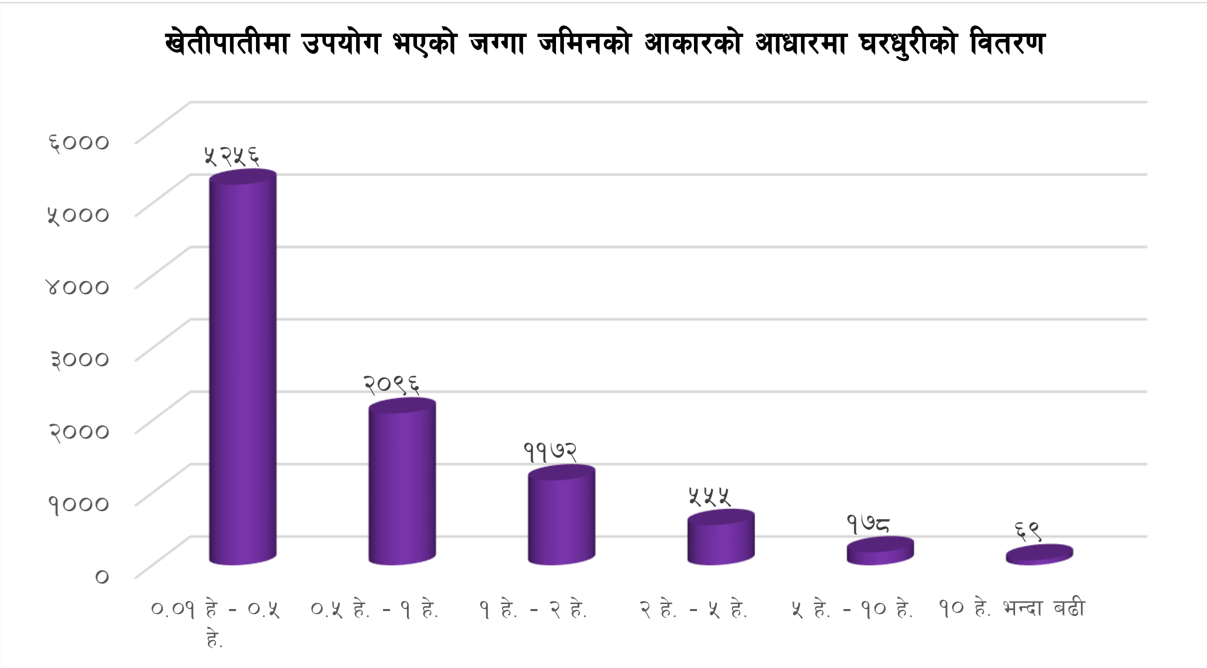

४.२.७ कृषि उत्पादनले खान पुग्ने महिनाको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं ३७ : कृषि उत्पादनले खान पुग्ने महिनाको आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	० - ३ महिना	४ - ६ महिना	७ - ९ महिना	१० - ११ महिना	१२ महिना	जम्मा
१	६	१८	८	१	२५५	२८८
२	७	२	०	१	४७	५७
३	३	१४	८	१	१२८	१५४
४	१०	२८	३९	१३	३३३	४२३
५	६	८	०	०	७७	९१
६	११	२४	१३	४	१५६	२०८
७	३३	३२	३२	४	२६७	३६८
८	६	१९	१३	२	२३२	२७२
९	११	३२	७	३	२८७	३४०
१०	१७	६०	१९	४	४८८	५८८
११	२	११	८	४	२२२	२४७
१२	१६	७	४	०	२०१	२२८
१३	१०	२२	१५	६	२०१	२५४
१४	२५	९१	५७	३	६४३	८१९
१५	२५	६२	७२	६८	६०३	८३०
१६	३५	४५	७४	३८	९८३	११७५
१७	४३	४८	४०	८	४२२	५६१
१८	६६	८४	५१	४१	७७३	१०१५
जम्मा	३३२	६०७	४६०	२०१	६३१८	७९१८
प्रतिशत	४.१९	७.६७	५.८१	२.५४	७९.७९	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस नगरपालिकामा रहेका उत्पादन गर्ने कूल ७९१८ घरपरिवारहरूमध्ये आफ्नै वार्षिक उत्पादनले बाह्र महिना धान्ने घरपरिवार ७९.७९ प्रतिशत देखिन्छ । त्यसैगरी ३ महिनासम्म धान्न पुग्ने घरपरिवार ४.१९ प्रतिशत, ४ देखि ६ महिनासम्म धान्ने परिवार ७.६७ प्रतिशत, ७ देखि ९ सम्म धान्ने परिवार ५.८१ प्रतिशत र १०-११ महिनासम्म धान्न पुग्ने परिवार २.५४ प्रतिशत रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

घरधुरीको वार्षिक उत्पादनले परिवार धान्न पुग्ने महिना सम्बन्धी विवरण

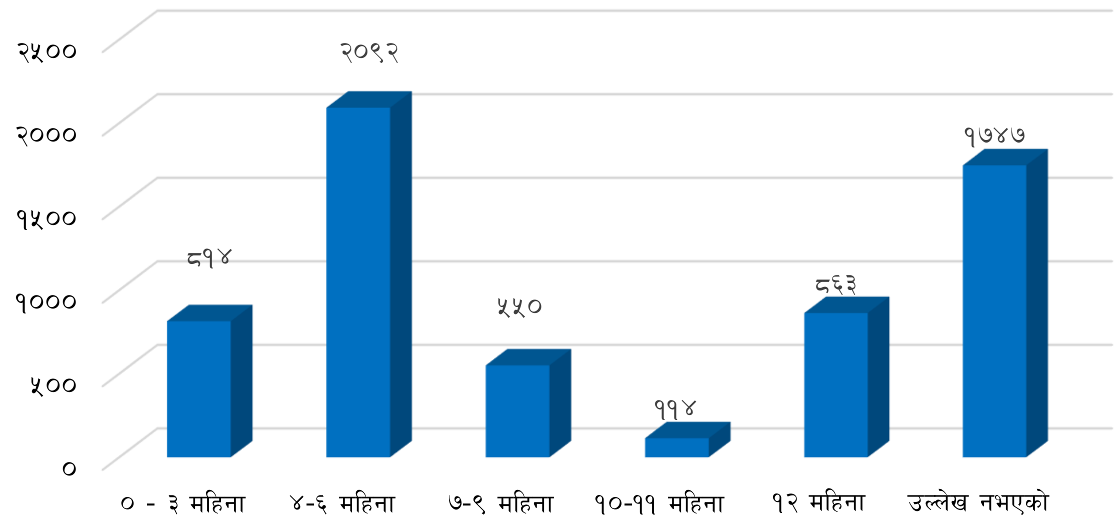

४.२.८ कृषिका लागि पशुपन्छी पालन गर्ने परिवारको विवरण

तालिका नं ३८ : कृषिका लागि पशुपन्छी पालन गर्ने परिवारको विवरण

वडा	पशुपन्छी पालन गर्ने परिवार		पशुपन्छी पालन नगर्ने परिवार		उल्लेख नगरिएको	जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत		
१	१२०	२१.६	४३६	७८.४	०	५५६
२	१	०.३	२९८	९९.७	१	३००
३	४५	८.५	४८३	९१.५	०	५२८
४	१२१	२०.३	४७६	७९.७	०	५९७
५	१५	४.०	३५८	९६.०	०	३७३
६	९१	२७.२	२४३	७२.८	०	३३४
७	१४३	२९.२	३४६	७०.८	०	४८९
८	१६९	३८.७	२६८	६१.३	०	४३७
९	२१७	४३.८	२७९	५६.३	०	४९६
१०	२२९	२९.७	५४३	७०.३	०	७७२
११	११७	३४.३	२२४	६५.७	०	३४१
१२	७५	२१.१	२८१	७८.९	१	३५७
१३	११०	३६.८	१८९	६३.२	०	२९९
१४	५५४	५५.८	४३९	४४.२	०	९९३
१५	४७४	५२.३	४३३	४७.७	०	९०७
१६	५२०	३७.८	८५७	६२.२	०	१३७७
१७	१७९	१८.१	८१०	८१.९	१	९९०
१८	७६४	६०.६	४९६	३९.४	१	१२६१
जम्मा	३९४४	३४.६	७४५९	६५.४	४	११४०७

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

पशुपन्छीपालन क्षेत्रले देशको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा करिब ११% र कुल कृषि गार्हस्थ्य उत्पादनमा २९.३७% योगदान गर्दै आएको सन्दर्भमा यस क्षेत्रको विशेष आर्थिक महत्व रहेको छ। नगरपालिकाकाको कुल ११,४०७ घरपरिवारमध्ये पशुपन्छी पाल्ने घरपरिवारको संख्या ३,९४४ अर्थात् ३४.६ प्रतिशत र पशुपन्छी नपाल्ने घरपरिवारको संख्या ७,४५९ अर्थात् ६५.४ प्रतिशत रहेको छ। यसबाट आधाभन्दा कम घरपरिवारले पशुपन्छी पाल्ने गरेको तथ्य तथ्याङ्कबाट स्पष्ट हुन्छ। वडा नं. १४,१६ र १८ मा धेरै घरपरिवारहरूले पशुपन्छी पालेका छन्। वडागत विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

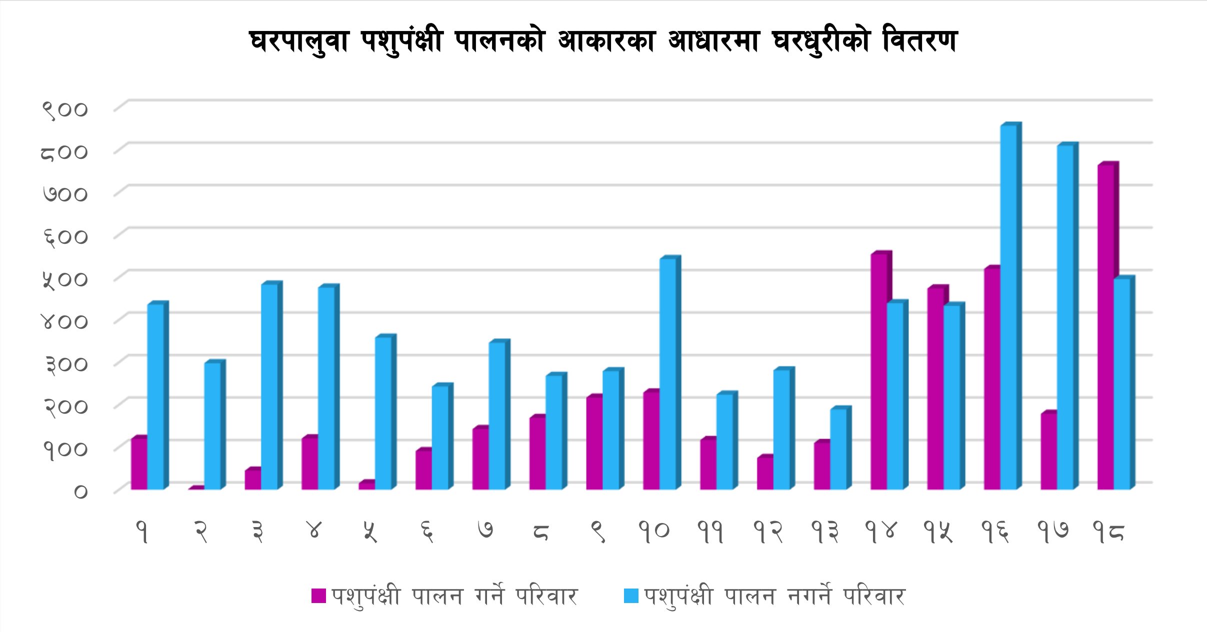

४.२.९ सिंचित र असिंचित जमिनको विवरण

तालिका नं ३९ : सिंचित र असिंचित जमिनको विवरण

वडा	सिंचित जग्गाको क्षेत्रफल (हे.)			असिंचित जग्गाको क्षेत्रफल (हे.)		
	संख्या	जम्मा क्षेत्रफल	प्रतिपिरवार औषत जमिन	संख्या	जम्मा क्षेत्रफल	प्रतिपिरवार औषत जमिन
१	३८२	९६.९७	०.२५	३८२	१३९.४६	०.३७
२	७१	४०.०४	०.५६	७१	६०.५३	०.८५
३	२१०	१३८.३६	०.६६	२१०	२२८.५८	१.०९
४	४४९	१११.६६	०.२५	४४९	१६१.३२	०.३६
५	१२१	११२.७६	०.९३	१२१	१३८.६६	१.१५
६	२४०	५८.३३	०.२४	२४०	८८.२६	०.३७
७	४२०	१०१.६८	०.२४	४२०	१२५.८४	०.३०
८	३०८	३४.०६	०.११	३०८	१३६.३३	०.४४
९	४००	१२८.२५	०.३२	४००	१३८.५३	०.३५
१०	७५५	१५२.७६	०.२०	७५५	३६९.५६	०.४९
११	२९१	१३.७१	०.०५	२९१	१३६.८९	०.४७
१२	२८६	२१.७१	०.०८	२८६	१३१.६७	०.४६

वडा	सिंचित जग्गाको क्षेत्रफल (हे.)			असिंचित जग्गाको क्षेत्रफल (हे.)		
	संख्या	जम्मा क्षेत्रफल	प्रतिपरिवार औषत जमिन	संख्या	जम्मा क्षेत्रफल	प्रतिपरिवार औषत जमिन
१३	३२९	५१.५७	०.१६	३२९	२२९.४४	०.७०
१४	९७३	११२३.९४	१.१६	९७३	१३८८.६२	१.४३
१५	९३३	२३८.४९	०.२६	९३३	४०५.८२	०.४३
१६	१२९५	२५९.२१	०.२०	१२९५	६४३.६०	०.५०
१७	६२२	१२७.०९	०.२०	६२२	४१५.९१	०.६७
१८	१२४१	२४८.८२	०.२०	१२४१	३८१.५२	०.३१
जम्मा	९३२६	३०५९.४०	०.३४	९३२६	५३२०.५२	०.६०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा कृषि प्रयोजनको जमिन भएका वा कृषि प्रयोजनको जमिन भोगचलन गर्ने परिवारको संख्या ९,३२६ रहेको छ । त्यसैगरी कूल ३०५९.४० हेक्टर सिंचित जमिन उपयोग गर्ने परिवार संख्या ९,३२६ रहेको छ जसमा प्रतिपरिवार औषत ०.३४ हे. जमिन हुन आउछ । त्यस्तै कूल ५३२०.५२ हेक्टर असिंचित जमिन उपभोग गर्ने परिवार ९,३२६ रहेको छ जसमा प्रतिपरिवार औषत ०.६० हे. जमिन हुन आउछ । असिंचित जमिनको क्षेत्रफल ज्यादै बढी हुनु र सिंचित जमिनको सही र पूर्ण सदुपयोग नहुँदा खाद्यान्न, तरकारी र अन्य कृषिजन्य उपजहरू आयात गर्नुपर्ने हुन्छ । यसले परनिर्भरता बढाउँछ । तसर्थ नगरपालिकालाई कृषि र खाद्यान्न उत्पादनमा सबल बनाउन सके आर्थिक क्षेत्रमा उल्लेख्य सुधार भई निर्यात प्रर्वद्धन गर्न सकिन्छ । अर्कोतर्फ सिँचाइ सुविधा नपुगेको कृषि योग्य जमिनमा सुविधा पुऱ्याउन पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ । सिँचाइ सुविधा पुग्न नसक्ने स्थानहरूमा डालेघाँस, फलफुल खेती वा कृषिका कम सिँचाइ वा सिँचाइ आवस्यक नपर्ने वैकल्पिक उत्पादन हुने विधिहरू अपनाई जमिनको सदुपयोग गर्न सकिन्छ ।

४.२.१० कृषि बाली उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं ४० : कृषि बाली उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

बाली समूह		वडा नं.																		
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	जम्मा
अन्न बाली	उत्पादन भएको	२८८	५४	१५३	४३०	८९	२०६	३७१	२६९	३४७	५८८	२४६	२२८	२५१	८१६	८२९	११६९	५६२	१०१०	७९०६
	उत्पादन नभएको	१	३	१	४	३	२	२	३	२	१	१	३	३	७	१	९	०	८	५४
	जम्मा	२८९	५७	१५४	४३४	९२	२०८	३७३	२७२	३४९	५८९	२४७	२३१	२५४	८२३	८३०	११७८	५६२	१०१८	७९६०
दाल बाली	उत्पादन भएको	१५५	६	२७	१४४	१०	४७	४७	१२३	१२५	२०७	६१	६९	१०३	६२१	३६३	४२५	१९९	५६८	३३००
	उत्पादन नभएको	१३४	५१	१२७	२९०	८२	१६१	३२६	१४९	२२४	३८२	१८६	१६२	१५१	२०२	४६७	७५३	३६३	४५०	४६६०
	जम्मा	२८९	५७	१५४	४३४	९२	२०८	३७३	२७२	३४९	५८९	२४७	२३१	२५४	८२३	८३०	११७८	५६२	१०१८	७९६०
तेल बाली	उत्पादन भएको	१६४	२	३७	१४८	८	८४	२१	१४०	११२	३६४	२१६	१२२	१२९	६६१	३७७	६११	२०१	६९६	४०९३
	उत्पादन नभएको	१२५	५५	११७	२८६	८४	१२४	३५२	१३२	२३७	२२५	३१	१०९	१२५	१६२	४५३	५६७	३६१	३२२	३८६७

बाली समूह		वडा नं.																		
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	जम्मा
	जम्मा	२८९	५७	१५४	४३४	९२	२०८	३७३	२७२	३४९	५८९	२४७	२३१	२५४	८२३	८३०	११७८	५६२	१०१८	७९६०
तरबारी बाली	उत्पादन भएको	६९	२	१५	२५७	४	३६	१०२	१२९	१२०	२२४	७३	१३	३७	६५५	४०६	७४५	६७	४२७	३३८१
	उत्पादन नभएको	२२०	५५	१३९	१७७	८८	१७२	२७१	१४३	२२९	३६५	१७४	२१८	२१७	१६८	४२४	४३३	४९५	५९१	४५७९
	जम्मा	२८९	५७	१५४	४३४	९२	२०८	३७३	२७२	३४९	५८९	२४७	२३१	२५४	८२३	८३०	११७८	५६२	१०१८	७९६०
मसला बाली	उत्पादन भएको	०	१	५	६०	२	५	५८	६२	१६	११६	५१	१	१	२२४	३१५	३६८	५१	२०३	१५३९
	उत्पादन नभएको	२८९	५६	१४९	३७४	९०	२०३	३१५	२१०	३३३	४७३	१९६	२३०	२५३	५९९	५१५	८१०	५११	८१५	६४२१
	जम्मा	२८९	५७	१५४	४३४	९२	२०८	३७३	२७२	३४९	५८९	२४७	२३१	२५४	८२३	८३०	११७८	५६२	१०१८	७९६०
फलफूल बाली	उत्पादन भएको	०	१	१	०	२	४	१	६	६	१३	०	०	१	४	१	८	०	३८	८६
	उत्पादन नभएको	२८९	५६	१५३	४३४	९०	२०४	३७२	२६६	३४३	५७६	२४७	२३१	२५३	८१९	८२९	११७०	५६२	९८०	७८७४
	जम्मा	२८९	५७	१५४	४३४	९२	२०८	३७३	२७२	३४९	५८९	२४७	२३१	२५४	८२३	८३०	११७८	५६२	१०१८	७९६०
अन्य कृषि बाली	उत्पादन भएको	१	०	०	०	०	२	०	१०	३	९	७	०	३३	११	४	६	७	३४	१२७
	उत्पादन नभएको	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	१	०	०	०	०	२	०	१०	३	९	७	०	३३	११	४	६	७	३४	१२७

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

यस नगरपालिकामा खेतीपातीमा संलग्न कुल घरपरिवारमध्ये ७,९०६ घर परिवारले अन्नबाली, ३,३०० घर परिवारले दलहनबाली, ४,०९३ घर परिवारले तेलहन बाली, ३,३८१ घर परिवारले तरकारीबाली, १,५३९ घर परिवारले मसलाबाली, ८६ घरपरिवारले फलफूल र बाँकिले अन्य बाली लगाउने गरेका छन् । समग्र तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा परम्परागत रूपमा अन्न बाली भने झण्डै सबै घरपरिवारहरूले लगाउने गरेको देखियो तर फलफूल, तेलहन र तरकारी जस्ता नगदेबालीको खेती गर्ने घरपरिवारहरू भने उल्लेख्य रूपमा कम देखिन्छ । यस तथ्याङ्कले परम्परागत निर्वाहमूखी खेतीपातीमा ग्रामीण अर्थतन्त्र सीमित रहेको देखिन्छ । फलफूल, तरकारी र अन्य नगदेबालीको वैज्ञानिक र व्यावसायिक खेतीबाट उर्वर जमिनको पूर्ण सदुपयोग गरी निर्यात प्रवर्द्धन गर्न सकेमात्र ग्रामीण अर्थतन्त्र सबल हुने देखिन्छ । यसका लागि नगरपालिकाले बृहत कृषि विकास गुरुयोजना निर्माण गरी युवा कृषक तथा अन्य कृषकहरूलाई व्यावसायिक ढंगले अधिक फाइदा हुने खालका नगदेबाली, फलफूल तथा तरकारी बालीमा आकर्षण गरी कृषि बिमा, विउविजनमा सहुलियत, बजारीकरणको व्यवस्था, कोल्ड स्टोर, तालिम, किटनाशक तथा मलखादको उपलब्धता जस्ता विषयहरूमा स्थानीय सरकारले ध्यान पुऱ्याउनु जरुरी छ । कृषि सम्बन्धि थप विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

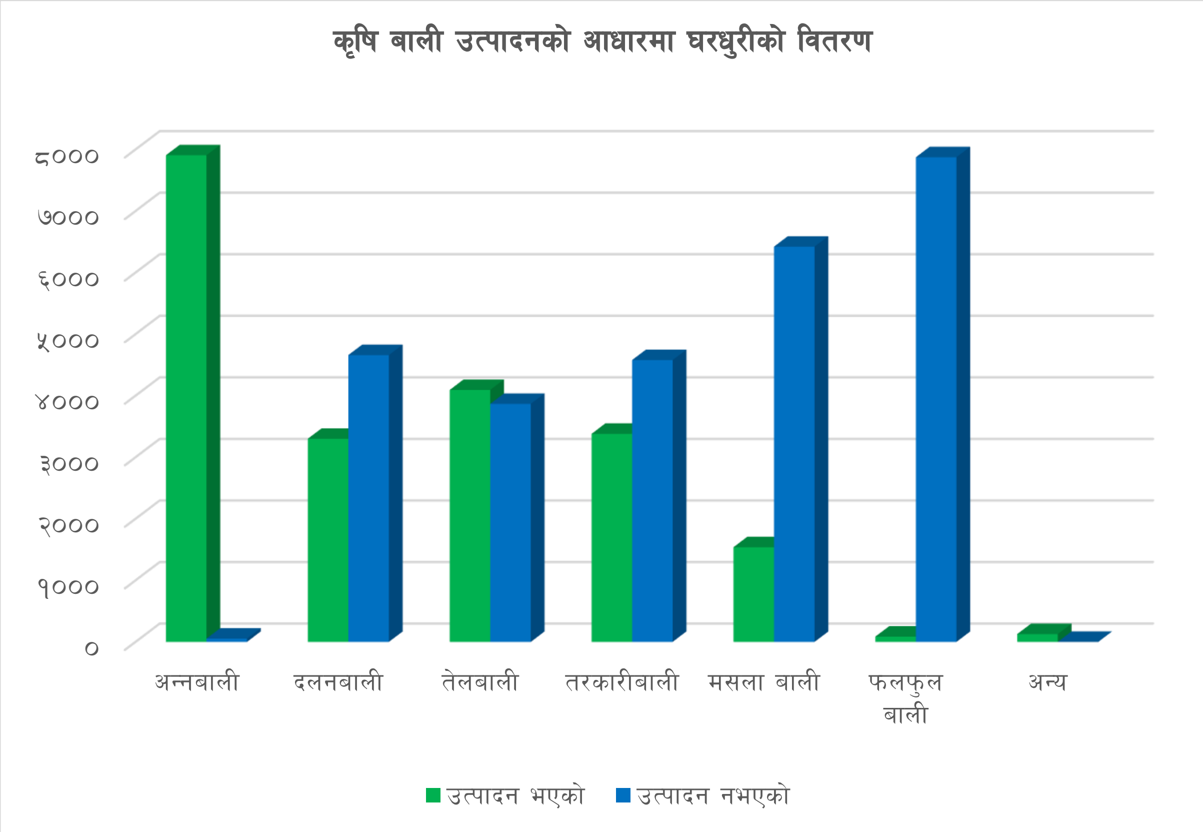

कृषि बाली उत्पादनको आधारमा घरधुरीको वितरण
८००० ७००० ६००० ५००० ४००० ३००० २००० १००० ०
अन्नबाली
दलनबाली
तेलबाली
तरकारीबाली
मसला बाली
फलफुल बाली
अन्य
उत्पादन भएको
उत्पादन नभएको

४.२.११ कृषि बाली बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं ४१ : कृषि बाली बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण

बाली समूह		वडा नं.																		
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	जम्मा
अन्न उत्पादन बिक्री	बिक्री भएको	१३६	२५	४०	१३२	३८	७२	१२०	१३८	१७३	२९६	४६	६०	१३८	३०६	३९२	७४७	२८९	२७२	३४२०
	बिक्री नभएको	१५३	३२	११४	३०२	५४	१३६	२५३	१३४	१७६	२९३	२०१	१७१	११६	५१७	४३८	४३१	२७३	७४६	४५४०
	जम्मा	२८९	५७	१५४	४३४	९२	२०८	३७३	२७२	३४९	५८९	२४७	२३१	२५४	८२३	८३०	११७८	५६२	१०१८	७९६०
दलहन बिक्री	बिक्री भएको	११	०	०	८	२	१	०	८	४	२	०	०	८	४८	११	३	८	१८	१३२
	बिक्री नभएको	२७८	५७	१५४	४२६	९०	२०७	३७३	२६४	३४५	५८७	२४७	२३१	२४६	७७५	८१९	११७५	५५४	१०००	७८२८
	जम्मा	२८९	५७	१५४	४३४	९२	२०८	३७३	२७२	३४९	५८९	२४७	२३१	२५४	८२३	८३०	११७८	५६२	१०१८	७९६०
तेलहन बिक्री	बिक्री भएको	०	०	१	०	०	०	०	२	४	२	८	०	४	५	३	१	८	५	४३
	बिक्री नभएको	२८९	५७	१५३	४३४	९२	२०८	३७३	२७०	३४५	५८७	२३९	२३१	२५०	८१८	८२७	११७७	५५४	१०१३	७९१७
	जम्मा	२८९	५७	१५४	४३४	९२	२०८	३७३	२७२	३४९	५८९	२४७	२३१	२५४	८२३	८३०	११७८	५६२	१०१८	७९६०
तरकारी बिक्री	बिक्री भएको	१	०	२	१	०	२	१	१२	३	५	०	०	२	३०	३	१	१५	३६	११४
	बिक्री नभएको	२८८	५७	१५२	४३३	९२	२०६	३७२	२६०	३४६	५८४	२४७	२३१	२५२	७९३	८२७	११७७	५४७	९८२	७८४६
	जम्मा	२८९	५७	१५४	४३४	९२	२०८	३७३	२७२	३४९	५८९	२४७	२३१	२५४	८२३	८३०	११७८	५६२	१०१८	७९६०
मसला बिक्री	बिक्री भएको	०	०	०	०	०	०	०	०	२	२	०	०	०	४	०	२	१	२	१३
	बिक्री नभएको	२८९	५७	१५४	४३४	९२	२०८	३७३	२७२	३४७	५८७	२४७	२३१	२५४	८१९	८३०	११७६	५६१	१०१६	७९४७
	जम्मा	२८९	५७	१५४	४३४	९२	२०८	३७३	२७२	३४९	५८९	२४७	२३१	२५४	८२३	८३०	११७८	५६२	१०१८	७९६०
फलफूल बिक्री	बिक्री भएको	०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	३	०	१	५
	बिक्री नभएको	२८९	५७	१५४	४३४	९२	२०८	३७३	२७१	३४९	५८९	२४७	२३१	२५४	८२३	८३०	११७५	५६२	१०१७	७९५५
	जम्मा	२८९	५७	१५४	४३४	९२	२०८	३७३	२७२	३४९	५८९	२४७	२३१	२५४	८२३	८३०	११७८	५६२	१०१८	७९६०
अन्य कृषि उत्पादन बिक्री	बिक्री भएको	१	०	०	०	०	०	०	९	२	२	२	०	३२	७	३	२	३	१५	७८
	बिक्री नभएको	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	१	०	०	०	०	०	०	९	२	२	२	०	३२	७	३	२	३	१५	७८

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

नगरपालिकामा खाद्यान्न बाली खेती गर्ने कूल घरपरिवार मध्येबाट आफूले प्रयोग गरी बढी भएको अन्न बेच्नेको संख्या ३,४२० घरपरिवार रहेको छ भने ४,५४० घरपरिवारले खाद्यान्न बालीको बिक्री गर्दैनन् । यसमा कारण अवैज्ञानिक र परम्परागत कृषि प्रणाली निर्वाहमुखी खेती, उद्यमशिलता र व्यावसायिक सोचको न्युनता जस्ता कारणहरू रहेका छन् । यसको कारण सीमित जमिन र न्यून परिमाणको उत्पादन नै हो । त्यसैगरी दलहन बालीको खेतीगर्ने मध्ये जम्मा १३२ घरपरिवारले मात्र दलहन बाली बिक्री गर्ने गरेको पाइन्छ । नगरपालिकामा तेलहन बालीको खेती गर्ने जम्मा घरपरिवारहरूमध्ये ४३ घरपरिवारले मात्र बिक्री गर्ने गरेको पाइन्छ। तेलहनबाली बिक्री नगर्नुको कारण सीमित परिमाणको उत्पादन भई घरायसी प्रयोजनका लागि मात्र प्रयोग हुनु वा सोको समेत अभाव हुनाले हो ।

नगरपालिकामा कृषिजन्य उत्पादनमध्ये तरकारी बालीको बिक्री समेत सन्तोषजनक देखिदैन । तरकारी बालीको खेती गर्ने घरपरिवारहरूमध्ये ११४ परिवारहरूले तरकारीबाली बेच्ने गरेको पाइन्छ । समग्रमा कृषिजन्य उत्पादन व्यावसायिक नभई प्रायजसो घरायसी प्रयोजनको लागि मात्र उत्पादन हुने गरेको देखिन्छ। त्यसैगरी मसला बालीको उत्पादन गर्ने घर परिवार मध्ये १३, फलफूल बाली ५ र अन्य बाली ७८ घर परिवारले बिक्री गर्ने गरेको पाइयो । अधिकांश घरपरिवारले बाली बिक्री नगर्नु र ठूलो संख्यामा रहेका किसानहरूले खेती नै नगर्नुको प्रमुख कारणमा प्राविधिक ज्ञानको कमी, बजारीकरण, विउविजन तथा परम्परागत सोचको खेती प्रणाली हुन सक्छन् । तसर्थ आधारभूत कृषि पूर्वाधारको विकास मार्फत उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि, कृषिजन्य उपजहरूको व्यवसायीकरण र बजारीकरण, कृषि सूचना तथा सञ्चार, प्रसार र तालिम लगायत गुणस्तर नियमन, मानव तथा पशु रोग व्यवस्थापन एवम् विपद् व्यवस्थापन तथा सचेतना जस्ता ठोस कार्यक्रमको कार्यान्वयन मार्फत् कृषि क्षेत्रको पुनरुत्थान गर्नुपर्ने आवश्यकता छ।

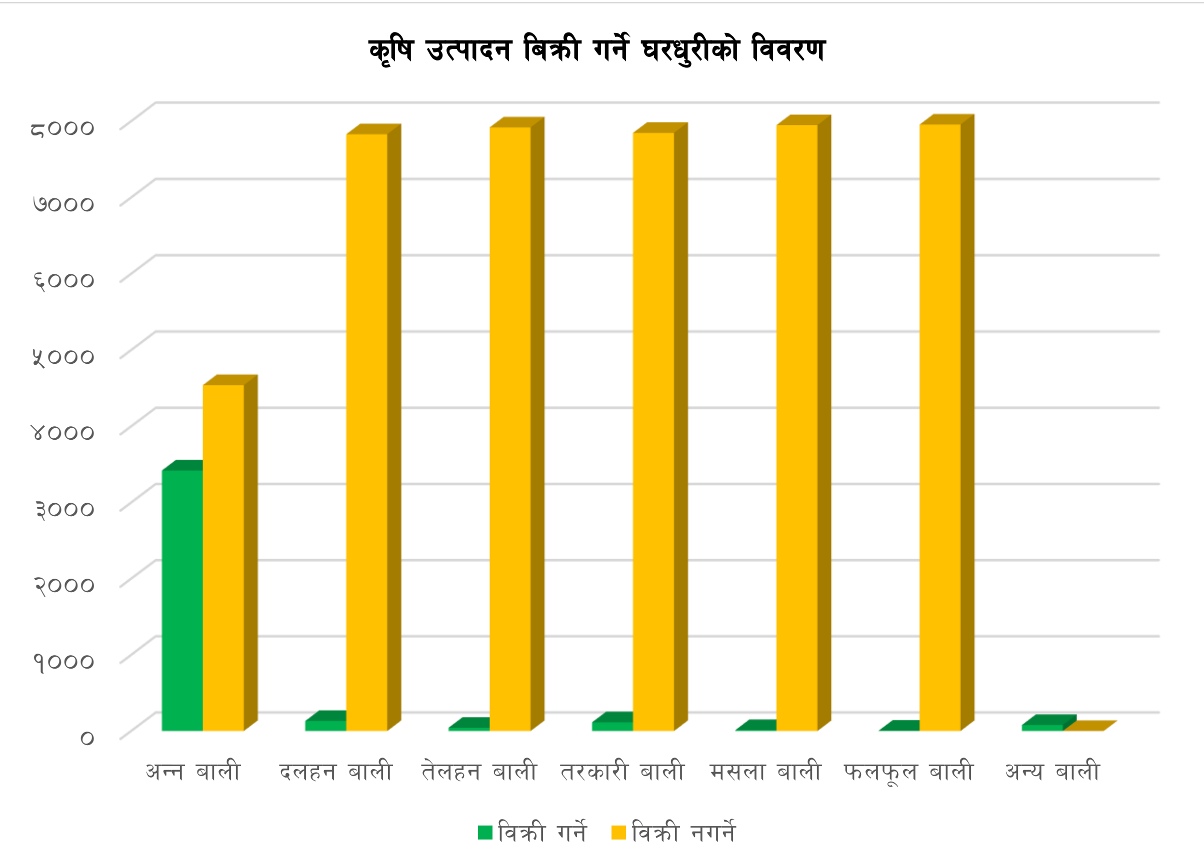

४.२.१२ खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग तथा किरा

कृषि बालीबाट अपेक्षित उत्पादन लिनका लागि बालीनालीको उचित स्याहार संभार आवश्यक छ। विशेषत बालीनालीलाई रोग तथा किराले आक्रमण गर्ने हुँदा रोग तथा किराबाट बच्न समयमै उच्च सतर्कता अपनाउने र रोकथाम बारे जानकारी हासिल गर्नु अति आवश्यक छ। अर्कोतर्फ बालीनालीमा लाग्ने र लाग्न सक्ने रोग तथा किराको सही ढङ्गले पहिचान हुन समेत जरुरी छ। रोग तथा किराको सही पहिचान हुन सके समय मै त्यसको रोकथाम हुन गई उत्पादनलाई सुरक्षित गर्न सकिन्छ।

तालिका नं ४२ : खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग विवरण

क्र.सं.	बाली	प्रमुख शत्रु जीव	प्रमुख रोग
१	धान	पतेरो, गवारो, फड्के, पातबेरुवा	ब्लाष्ट, खैरोथोप्ले, फेदकुहिने आदि।
२	गहुँ	लाही,खुर्मे,फट्याँग्रा, फेदकटुवा	सिन्दुरे, कालोपोके
३	मकै	लाही, फट्याग्रा, खुम्रे, फेदकटुवा, गवारो आदि।	कालोपोके, पातको धर्सेरोग, डाँठ र फल कुहिने, ध्वाँसे आदि।
४	आलु	लाही, फेद कटुवा, खुम्रे, रातो कमिला, धमिरा, आलुको पुतली	लेटव्लाइट, मोजाइक, ओइलाउने रोग, खोस्टे रोग, डढुवा
५	तरकारी	भण्टाको गवारो, लाइकिरा, वन्दाको पुतली, टमाटरको फलको गवारो, फल कुहाउने औसा, सुलसुले, रातो खपटे, डल्ले खपटे, थ्रिप्स, खुम्रे	ओइलाउने रोग, अल्टरनोरिया, क्लवरट, ड्याम्पिङ्ग अफ, डाइ ब्याक, जरा कुहिने, पाउडरी मिल्ड्यू
६	फलफूल	आपको मधुवा, गवारो, फल कुहाउने औसा सुलसुले, अनारको पुतली, होपर	एनथ्राक्नोजा, ससेतो ढुसी, डाईव्याक, आँपको गुच्चा हुने, डाउनी मिल्ड्यू

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.२.१३ तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा

तालिका नं ४३ : तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा

क्र.सं.	बाली	प्रमुख शत्रु जीव	प्रमुख रोग
१.	गोलभेडा	टुटायप्सुलुटा, सेतो भिंगा, लाही, फलको गवारो, पतेरो आदि।	उडुवा– अगौटे, पछौटे आईलाउने, ममाजाईक आदि।
२.	काउली, बन्दा	डाईमण्ड ब्याक मोथ, टोवाको क्याटरपिलर, लाही, उफ्रने फडके आदि।	सफ्ट रट , ब्लाक रट, अल्टरवेरिया, क्लव रुट डेम्पीङ अफ आदि।
३.	आलु	पि.टी. एम., लाही, पात खाने लाभ्रे आदि।	डढुवा , मोजाइफ्र खैरो पिप, चक्के आदि।
४.	रायो	डाईमण्ड ब्याक मोथ, टोवाको क्याटरपिलर, लाही, उफ्रने फडके आदि।	सफ्ट रट , ब्लाक रट, अल्टरवेरिया, क्लव रुट डेम्पीङ अफ आदि।
५.	सुन्तला	पतेरो, लाही, फुट फ्लाई , स्केल लिफ, भाईनर, लेमन डग आदि।	क्याकर, फुट रट , रुटरघ , स्वीटीमोल्ड आदि।
६.	चिया	हेलोपोटिस, लुपर, थ्रीप्स , एफिड आदि।	जरा कुहिने , ग्रेब्लाईट आदि।

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.३ पशु विकास

नगरपालिकामा विशेषगरी गाई, भैंसी, बाखा, सुँगुर नै यहाँका मुख्य घरपालुवा जनावर हुन्। यसबाट नगरपालिकाबासीहरूको जीविकोपार्जनमा सुधार भइरहेको छ। पशुजन्य उत्पादनहरू जस्तै, दुध, दही, घिउ

तथा मासुका लागि कुखुरा, बंगुर, खसी, बोकाहरूको बिक्रीबाट आम्दानी बढेको देखिन्छ । यहाँ डेरी उद्योग, व्यापारिक फार्म, गाई, भैसी, कुखुरा फार्महरू लगायतका कृषिजन्य उद्योगहरू रहेका छन् । त्यस्तै गरी भेटेनरी सेवा समेत नगरपालिकामा उपलब्ध रहेको छ ।

४.३.१ पशुपन्छी पालनसम्बन्धी विवरण

तालिका नं ४४ : पशुपन्छी पाल्ने कृषकहरूका आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा नं.	गाई/गोरू	भैंसी/राँगा	भेडा/बाख्रा	बंगुर/ सुंगुर	अन्य चौपाया	हाँस/कुखुरा	अन्य पंक्षी
१	१२	१५०	३९५			२५४	५
२	१३	९२	२५३			४२५	८
३	१२	३३	११६	२०	५	७३२	८
४	३०	१५७	२६१			२४५१	१५
५	१७	२१	४४			१५६	१२
६	२०	४०	२०३	१०		२४२	३९
७	४९	१२४	२५३	१२		२९८	२३
८	४०	१७६	४५८			५८९	७२
९	५७	१३४	६११		८	२२४	३३१
१०	४९	१७५	८३९	१६	२४	६४०	५५१
११	१५	९३	२७३		५	८१५	१८
१२	३६	६१	१९४	८		११३७	
१३	२८	९२	३९९			४२६०	
१४	१०८	४६१	१७९६	२४	२२	३३१७	१७१
१५	२१०	४२०	१४०९	१००८	२१	३२३६	४२
१६	१६४	५२२	१६६८	३	९	२६७३	५०९
१७	१२७	११६७	४४८	१		३५४०	५१२
१८	११२	४९४	२३८३	७७	५७	७६२८	२५९
जम्मा	१०९९	४४१२	१२००३	११७९	१५१	३२६१७	२५७५

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

४.३.२ पशुपन्छीहरूको बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण

नगरपालिकामा कुल पशुपन्छी पाल्ने घरपरिवारहरूमध्ये ४१ घरपरिवारले बितेका १२ महिनाभित्र ९,३५२ वटा गाई/गोरु बिक्री गरेको देखिन्छ । त्यसैगरी १६८ घरपरिवारले १२,७२७ वटा भैंसी/राँगा, ७०५ घरपरिवारले ३३,१६३ वटा बाख्रा, ११ घरपरिवारले ४,०६७ वटा बंगुर/सुंगुर, ३ घरपरिवारले १२ वटा अन्य चौपाया, १४० घरपरिवारले ७,६१६ वटा हाँस/कुखुरा र ३६ घरपरिवारले २,२१४ वटा अन्य पंक्षी बिक्री गरेको पाइन्छ । यस नगरपालिकामा पशुपन्छी पालन व्यवसायलाई आधुनिकीकरण गरी पशुपन्छी पल्न सकिने सम्भावना भएको हुनाले त्यसका लागि पशुपन्छी पालक कृषकहरूलाई प्रोत्साहन गरी प्राविधिक ज्ञान बजारको व्यवस्था तथा सहुलियतपूर्ण ऋण र पशुपन्छी बिमालाई प्रभावकारी ढंगले लागू गर्न सके स्थानीय अर्थतन्त्रमा टेवा पुग्नुका साथै रोजगारीका अवसरहरू वृद्धि हुन्छन् । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ । यसपूर्व उल्लेख गरिए जस्तै अन्य पशुपन्छीको तुलनामा यस नगरपालिकाकामा बाख्रा र भैंसी/राँगा पालन तुलनात्मक रूपमा सहज र राम्रो आम्दानी दिने भएकोले तथ्याङ्कमा बढी देखिएको हो । यद्यपि तथ्याङ्कलाई हेर्दा नगण्य संख्यामा बाहेक सबै प्रकारका पशुपन्छीहरूको ठूलो परिमाणमा व्यावसायिक उत्पादन भएको देखिँदैन । यसले

निर्वाहमूखी पशुपन्छीपालनको नै निरन्तरता देखाउँछ । वडागत विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं ४५ : पशुपन्छीहरूको बिक्रीका आधारमा घर परिवारको विवरण (गत १२ महिनामा)

वडा	गाई/ गोरू		भैंसी / राँगा		बाखा		बंगुर/सुंगुर		अन्य चौपाया		हाँस/कुखुरा		अन्य पंक्षी	
	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या
१	०		९	१६	२९	५९	०		०		२	९	०	
२	०		०		०		०		०		१	८०	०	
३	०		२	३	९	५०२०	०		०		२	९	०	
४	०		११	११	२९	४९	०		०		५	१८०७	१	५
५	०		०		४	६	०		०		४	१९	०	
६	०		१	१	१४	३०	१	१०	०		२	१४	०	
७	१	१	१०	१३	२२	५०४१	०		०		०		१	८
८	२	२००१	१०	३०१३	५२	१०१	०		०		६	२७	०	
९	४	८३	७	९	३०	८३	०		०		४	१६	५	५४
१०	०		३	४	३५	६५	०		०		६	२४	४	४१२
११	०		४	५	४	९	१	१	०		०		०	
१२	१	१	६	१८	८	३०	०		०		४	३४	०	
१३	२	२	७	८	३१	११९	०		०		३	१०	०	
१४	४	२००३	२८	२०३५	७३	१०८५३	१	३	१	३	२४	१२३२	३	५१८
१५	५	१७	१५	२१	८०	१४३	२	१६	०		७	७७४	२	३
१६	१०	१८	२७	३५	१७८	३३०	१	४०००	०		२७	५४	११	९९
१७	९	५२१८	८	७५०८	२२	७०५८	०		०		५	३३१८	३	१०१०
१८	३	८	२०	२७	८५	४१६७	५	३७	२	९	३८	१८९	६	१०५
जम्मा	४१	९३५२	१६८	१२७२७	७०५	३३१६३	११	४०६७	३	१२	१४०	७६१६	३६	२२१४

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

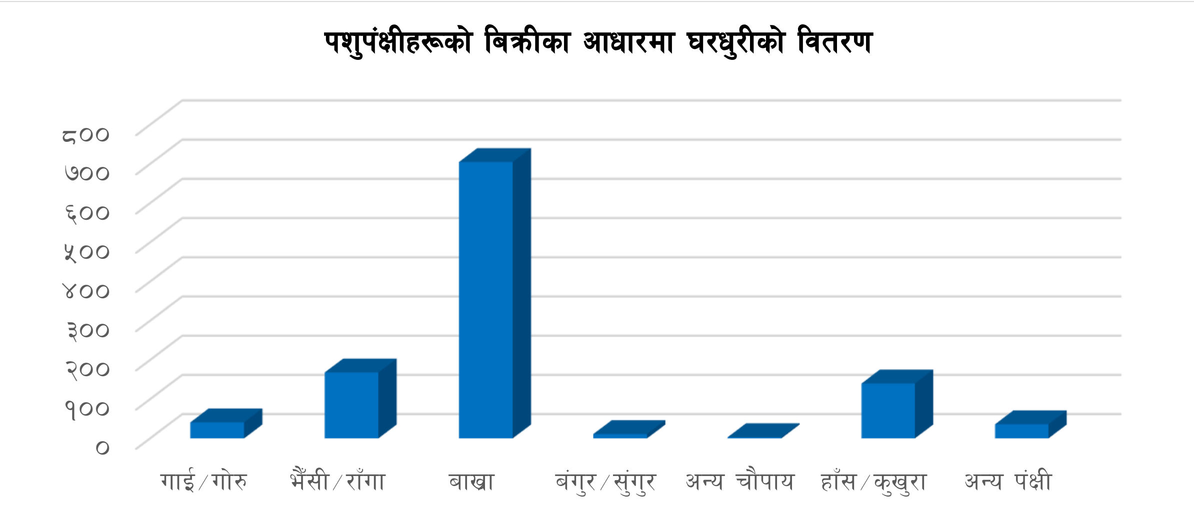

४.३.३ पशुपन्छी जन्य वस्तुको उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

नगरपालिकामा पशुपन्छी पाल्ने घरपरिवारहरूमध्ये ७७७ घरपरिवारले मात्र दुध उत्पादन गर्ने गरेको देखिन्छ । त्यसैगरी ३३ घरपरिवारले दुग्धजन्य पदार्थ, ८६ घरपरिवारले अण्डा उत्पादन र ४ जनाले पशुपन्छी जन्य अन्य उत्पादन गर्ने गरेको देखिन्छ। पशुपन्छी पाल्ने घरपरिवारको संख्याको आधारमा हेर्दा पशुपन्छीजन्य पदार्थको उत्पादन गर्नेको संख्या नगण्य देखिन्छ। तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा उत्पादनमुखीभन्दा अनुपात्दक पशुपन्छीको संख्या अधिक रहेको पाइन्छ। यद्यपि हाँस/कुखुरा तथा बाख्राको पशुपन्छीजन्य उत्पादनभन्दा सिधै बिक्री वितरण गर्न सहज हुने हुँदा उत्पादन कम देखिएको हुनसक्छ। पशुपन्छी पालनलाई उत्पादनमुखी र व्यावसायिक बनाउन नसक्दा आम्दानी सीमित तथा श्रम र समयको खेर हुन जान्छ। यसतर्फ सम्बन्धित सरोकारवाला सबैको ध्यान जानु जरुरी छ। वडागत पूर्ण विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं ४६ : पशुपन्छी जन्य वस्तुको उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	दूध		दूधजन्य वस्तु (घ्यू, चिज, मखन आदि)		अण्डा		पशुपन्छी जन्य अन्य उत्पादन	
	उत्पादन भएको	उत्पादन नभएको	उत्पादन भएको	उत्पादन नभएको	उत्पादन भएको	उत्पादन नभएको	उत्पादन भएको	उत्पादन नभएको
१	३३	८७	२	११८	२	११८	०	१२०
२	०	१	०	१	०	१	०	१
३	९	३६	१	४४	१	४४	०	४५
४	२५	९६	०	१२१	०	१२१	०	१२१
५	४	११	०	१५	२	१३	०	१५
६	१३	७८	०	९१	१	९०	०	९१
७	२७	११६	०	१४३	०	१४३	०	१४३
८	४६	१२३	२	१६७	९	१६०	१	१६८
९	३०	१८७	३	२१४	११	२०६	०	२१७
१०	४७	१८२	१	२२८	३	२२६	०	२२९
११	२०	९७	०	११७	३	११४	०	११७
१२	११	६४	०	७५	३	७२	०	७५
१३	२५	८५	१	१०९	०	११०	०	११०
१४	७६	४७८	५	५४९	२४	५३०	०	५५४
१५	१३८	३३६	२	४७२	६	४६८	०	४७४
१६	११८	४०२	६	५१४	६	५१४	०	५२०
१७	५३	१२५	५	१७३	२	१७६	०	१७८
१८	१०२	६६२	५	७५९	१३	७५१	३	७६१
जम्मा	७७७	३१६६	३३	३९१०	८६	३८५७	४	३९३९

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

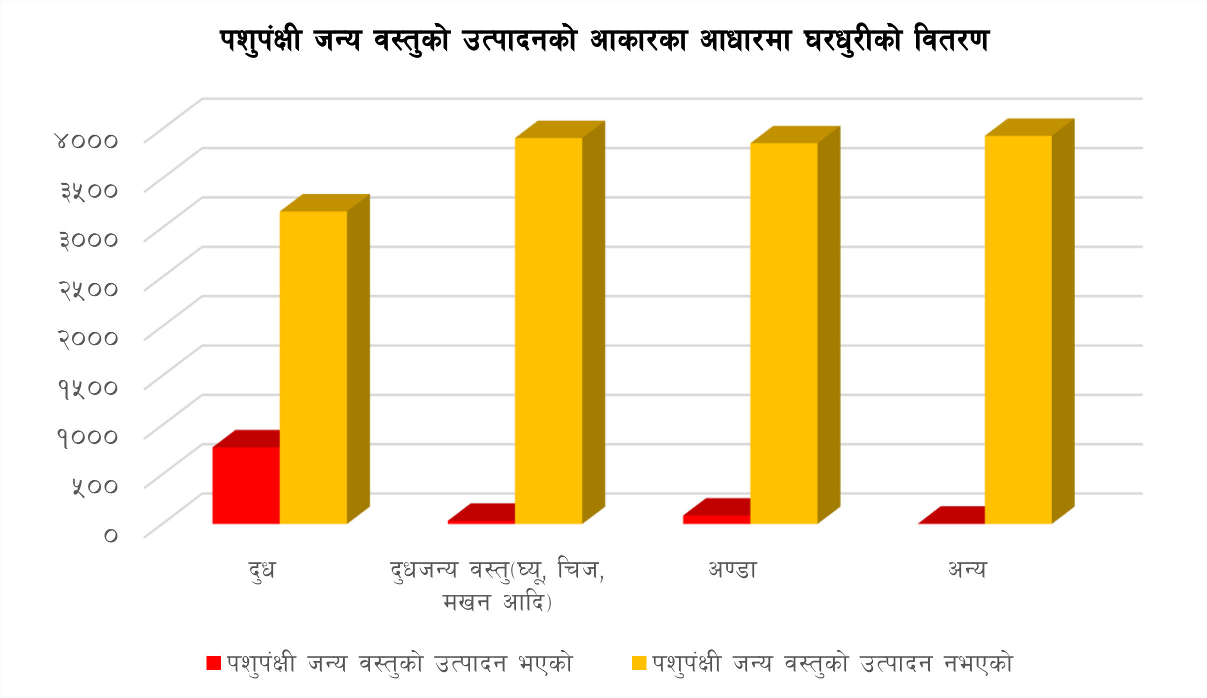

४.३.४ व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन फर्महरूको विवरण

नेपालका अधिकांश क्षेत्रमा निर्वाहमुखी, परम्परागत र असंगठित खेती गर्ने प्रचलन विद्यमान छ । कृषि व्यवसायलाई सम्मानित, प्रतिफलमुखी र वैज्ञानिक बनाउन यसलाई संगठित र संस्थागत ढङ्गले विकास गर्नु जरुरी छ । हाल देशका विभिन्न स्थानहरूमा व्यावसायिक कृषि फर्महरू दर्ता भई संगठित र संस्थागत हिसाबले खेतीपाती गर्ने अभ्यासको सुरुवात भएको छ । यसरी वैज्ञानिक हिसाबले फर्म दर्ता गरी कृषि व्यवसाय सञ्चालन गर्दा राज्यद्वारा दिइने अनुदान र प्रविधिहरू सहयोग प्रदान गर्न समेत सहयोग पुग्दछ । यसले कृषि व्यवसायलाई संगठित र व्यावसायिक बनाउन मद्दत पुऱ्याउँछ ।

तालिका नं ४७ : नगरपालिकामा सञ्चालित व्यावसायिक कृषि तथा पशु फर्मको विवरण

क्र. सं.	नाम	ठेगाना
१	टिकुर हरिजन कुखुरा फर्म	सण्डा, वडा नं.१
२	कान्छा दाई बंगुर फर्म	घोडपाली, वडा नं. ३
३	कान्छा दाई माछा फर्म	घोडपाली, वडा नं. ३
४	तैयव भैँसी फर्म	आदर्शटोल, वडा नं. ३
५	जिर्कुला भैँसी फर्म	आदर्शटोल, वडा नं. ३
६	सिउचरण भैसी फर्म	घोडपाली, वडा नं. ३
७	कुखुरा फार्म	जीतपुर, बुद्धचोक वडा नं. ४
८	ओमशान्ति पशुपालन	प्रगतिशील, वडा नं. ६
९	राजन पाण्डे गाई, भैँसी फर्म	देउरवा, वडा नं. ७
१०	दिनानाथ यादव गाई, भैँसी फर्म	देउरवा, वडा नं. ७
११	अमर यादव गाई, भैँसी फर्म	देउरवा, वडा नं. ७

क्र. सं.	नाम	ठेगाना
१२	व्यास यादव गाई, भैँसी फर्म	बुद्धचोक, वडा नं. ७
१३	फेकु हरिजन (बंगुर+हाँस+माछा फर्म)	उजैनी, वडा नं. ७
१४	जवाहीर कोहीरी कुखुरा फर्म	उजैनी, वडा नं. ७
१५	रगल भैँसी फर्म	उजैनी, वडा नं. ७
१६	जकवन भैँसीगाई फर्म	उजैनी, वडा नं. ७
१७	उमा शंकर भैसी फर्म	१०, लङकहवा
१८	उमाशंकर माछा फर्म	१०, लङकहवा
१९	रामानन्द गाई भैसी फर्म (रामानन्द अहित)	कसिया, वडा नं. १२
२०	मखन गाई भैसी फर्म	पचगावा, वडा नं. १२
२१	कालिमाई गाई भैसी पालन	कसिया, वडा नं. १२
२२	कसिया माछा फर्म	कसिया, वडा नं. १२
२३	सातौं बहिनवार कृषि समूह	पाडाटिकर, वडा नं. १३
२४	माछापालन	वडा नं. १४ अमरोड
२५	हाँस पालन	वडानं. १४ प्रसावल
२६	मौरी पालन	वडा नं. १४ डैनहवा
२७	N.P Supreme गाई भैसी फर्म	वडा नं. १५ घिनाह
२८	मुकेश गाई भैसी फर्म	वडा नं. १५ घिनाह
२९	मिलिजुली गाई भैसी फर्म	वडा नं. १५ घिनाह
३०	शैलेश र शैलेन्दर गाई भैसी फर्म	वडा नं. १५ घिनाह
३१	निराजन पशुपालन केन्द्र	वडा नं. १५ घिनाह
३२	कुर्मी कुखुरा पालन केन्द्र	वडा नं. १५ घिनाह
३३	ओम गाई भैसी फर्म	वडा नं. १५ घिनाह
३४	हृदेश गाई भैसी फर्म	वडा नं. १५ घिनाह
३५	लक्ष्मण गाई भैसीफर्म	वडा नं. १५ घिनाह
३६	कुखुरा फर्म (टिका)	१८, धरमपुर
३७	पदम कुखुरा फर्म	१८, धरमपुर
३८	सोम गुरुङ (लेयर्स)	१८, धरमपुर
३९	धनपाल यादव (हास)	१८, पण्डितपुर
४०	गाईपालन (दुर्गा शर्मा)	१८, पण्डितपुर
४१	माछापालन (जीवन भट्टराई)	१८, बन्जरिया

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.३.५ कृषि तथा पशुपालन समूहको विवरण

परम्परागत कृषिको व्यावसायिकरण तथा आधुनिकीकरण गर्न अहिले विभिन्न कृषि समूहहरू सञ्चालित छन् यसले कृषि व्यवसायलाई सहजीकरण गर्नुको साथै कृषि व्यवसायमा केही सेवा सुविधाहरू दिँदै व्यवसायीहरूलाई उर्जा प्रदान गरेको छ । कृषक समूहको विवरणले कुनै पनि नगरपालिका कृषि क्षेत्रमा रहेको कृषकको संलग्नता र कृषि क्रियाकलापको अवस्थाको जानकारी गराउनुको साथै आगामी दिनहरूमा के कस्ता कार्यक्रमहरू ल्याउन आवश्यक छ भन्ने कुरालाई सहज बनाउँदा र यसले कृषि प्रधान देश नेपालको कृषि क्षेत्रको सुधार गरी आर्थिक विकासमा टेवा पुग्छ ।

४.३.६ पशुपन्छीमा लाग्ने रोग तथा किरा

कृषकहरूको मुख्य आम्दानीको स्रोतको रूपमा रहेको पशुपन्छीहरूको पालन यस नगरपालिकाको प्रमुख पेशामध्ये एक हो । नगरपालिकामा देखिने पशु रोगहरूमा रेविज, खोरेत, पिपिआर, स्वाइन फिवर, भ्यागुते, चरचरे, नाम्ले, माटे, थुनेलो, प्रजनन् सम्बन्धी र जुका पर्दछन्। नगरपालिकाको वन जङ्गलसँग जोडिएका वडाहरूमा एन्टी रेजिव खोप लगाउनुपर्ने देखिन्छ भने खोरेत, पिपिआर, स्वाइन फिवर जस्ता अत्यन्त संक्रामक रोगको प्रकोप पनि यस नगरपालिकामा एदाकदा देखिने गरेको छ। यसका कारणहरूलाई हेर्दा पशुको अवैध आवत जावत, दयनिय व्यवस्थापन, खोप लगाउनुपर्छ भन्ने चेतनाको कमी आदि मान्न सकिन्छ। यी रोगको नियन्त्रणका लागि जिल्ला पशु सेवा कार्यालयबाट निरन्तर प्रयास भइरहेको देखिन्छ।

जिवाणुबाट हुने रोगहरूमध्ये भ्यागुत्ते, चरचरे विरुद्ध यस नगरपालिकाका किसानहरूले खोप लगाउने गरेको पाइन्छ। तापनि यी रोगहरू फाटफुट रूपमा देखिने गरेका छन्। नगरपालिकामा स्वाइन फिवर, खोरेत, रेविज विरुद्धको खोपकार्य समेत नगरपालिकाका विभिन्न वडाहरूमा समेत सञ्चालन गर्न सकेमा धेरै हदसम्म रोग नियन्त्रण कार्य सफल हुने देखिन्छ। सामान्यतया पशुपन्छीमा ठूलो माहामारी फैलिएको पाइँदैन ।तथापि यहाँका पशुपन्छीहरूमा खोरेत, भ्यागुते, चरचरे, नाम्लेजुका, रेवीज जस्ता रोगहरूको र पंक्षीहरूमा मुलत रानीखेत, गम्बोरा, सिआरडी र बर्डफ्लू मुख्य रूपमा लाग्ने गरेको छ ।

४.४ कृषि बजारीकरण

परम्परागत कृषि बजारीकरणमा उत्पादकहरूले असंगठीत रूपमा आफ्नो उपजको आफैं बजारीकरण गर्ने चलन थियो तर पछिल्ला दिनमा विविध खाले बजार शृङ्खला पार गर्दै कृषि उपजहरूको बजारीकरण गर्ने प्रचलन विकास हुन थालेको छ। नगरपालिका निर्माणका प्रारम्भिक दिनदेखि यहाँका कृषिजन्य वस्तु बजारीकरणका विभिन्न खालका ढाँचाहरू अभ्यासमा आएका छन् । यद्यपि आजसम्म पनि व्यवस्थित कृषि बजार निर्माण भइ नसके पनि बन्ने र बनाउने दिशामा भएका प्रयत्नहरूले कृषि बजारको क्रमिक विकासमा टेवा पुऱ्याएका छन् । हालसम्म बजारीकरण ढाँचामा विभिन्न कृषि बजारीकरणका मोडलहरू विकास र अभ्यास भएको देखिन्छ । कृषि उपज बजारीकरणका ढाँचाहरूले एकले अर्कोलाई विस्थापन गरेका छैनन्, तर एकले अर्काको विकास गर्ने परिस्थिति निर्माण गरेका भने पक्कै छन् । नगरपालिकामा विभिन्न हाट बजारहरूबाट कृषि लगायत अन्य वस्तुहरूको (तरकारी, आलु, फलफूल तथा माछा) बजारीकरण हुने गरेको देखिन्छ ।

४.४.१ कृषि उपज संकलन केन्द्र तथा डेरीहरूको विवरण

ठुलोस्तरको कृषि उत्पादन तथा संकलन केन्द्रको व्यवस्था नभएको ग्रामीण परिवेशमा सानो परिमाणमा उत्पादन हुने उपजहरूलाई विभिन्न पायक पर्ने स्थानहरूमा संकलन केन्द्रकोरुपमा विकास गर्दा बजारीकरण गर्न सहयोग पुग्दछ । यसरी विभिन्न स्थानमा संकलन केन्द्रको विकास गर्दा व्यापरिहरू लाई निश्चित

स्थानबाट निश्चित परिमाणमा उपजहरूमा खरिद गर्न सहयोग पुग्ने हुँदा यसले बजार प्रणालीको विकास गर्न सहयोग पुग्दछ ।

४.४.२ चिस्यान केन्द्र, भण्डारण केन्द्र तथा डेरीहरूको विवरण

कृषि उत्पादन वृद्धि गर्नु जति जरुरी छ त्यति नै उत्पादित सामाग्रीहरूको सूरक्षित भण्डारण गर्नु जरुरी हुन्छ । उचित ढङ्गले भण्डारण गर्दा कृषि उपजमा रहेको पोषक तत्वलाई कायम राख्न समेत मद्दत पुग्दछ । भण्डारण वैज्ञानिक नहुँदा एकातर्फ उत्पादित उपजको गुणस्तर कमजोर हुने र नष्ट हुनेसमेत हुन जान्छ तसर्थ कृषि उपजलाई वैज्ञानिक तवरले भण्डारण गरी बेमौसममा समेत बजारमा उपलब्धता भए बजार मूल्य सन्तुलनमा राख्न सहयोग पुग्दछ । यसका लागि आवश्यकताका आधारमा विभिन्न स्थान चिस्यान केन्द्र, भण्डारण केन्द्र र डेरीहरू स्थापना गर्नु आवश्यक छ ।

४.४.३ कृषि मेला तथा प्रर्दशनीहरूको विवरण

विभिन्न समयमा आयोजना हुने कृषि मेला तथा कृषि प्रर्दशनीहरूले एकातर्फ कृषि बजारीकरणलाई व्यापक सहयोग पुऱ्याउँछन् । भने अर्कोतर्फ किसानहरूको आत्मबल समेत वृद्धि हुन गई कृषि क्षेत्रको विकासमा सहयोग पुऱ्याउँछ । स्थानीय तहहरूले कृषक तथा व्यापारीहरूको सहकार्यमा प्रत्येक वर्ष नियमितरुपमा यस प्रकारका कृषि मेला तथा प्रर्दशनीहरूको आयोजना गर्दा वार्षिक कृषि गतिविधि सम्बन्धी पात्रोको निर्माण गर्नु उपयुक्त हुन्छ ।

४.५ पर्यटन विकास

रामग्राम स्तुपा

एउटा विशिष्ट भौगोलिक संरचनाले श्रृजना गरेको हावापानी, जनजीवन, वन वनस्पति र वन्यजन्तु तथा साँस्कृतिक विविधताको कारण नेपाल विश्वमा नै एउटा पर्यटकीय गन्तब्य स्थलकोरुपमा परिचित छ । पर्यटन हाम्रो लागि प्रकृतिले प्रदान गरेको वरदान हो । अत्यन्त रमणीय विश्वकै उच्च हिमश्रृंखलाहरू, अनवरत बग्ने कञ्चन हिमनदीहरू, झरना, तालतलैया, प्राकृतिक गुफा, विविधतायुक्त वन जंगल यहाँको प्राकृतिक निधिहरू हुन भने यहाँको संस्कृति, जाति तथा रहनसहन समेत पर्यटनका आकर्षक पक्षहरू हुन् । यी सम्पूर्ण पर्यटकीय

सम्पतिको पूर्ण सदुपयोग गरेमा देशको आर्थिक सम्वृद्धिमा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याई देशको अर्थतन्त्रलाई सबल बनाउन सकिने निश्चित छ । तसर्थ पर्यटन नीति, २०६५ ले मुलभूतरुपमा पर्यटन मार्फत स्वरोजगार श्रृजना, गरिबी निवारण, मूर्त तथा अमूर्त सम्पदाको खोज अनुसन्धान, हवाई तथा स्थलमार्गको थप विकास र विस्तार गर्ने र पर्यटन पूर्वाधारलाई दिगो विकासको अवधारणा अनुरुप अगाडि बढाउने उद्देश्य लिएको छ ।

४.५.१ मुख्य पर्यटक पर्यटकीय क्षेत्रहरूको विवरण (धार्मिक, ऐतिहासिक, साँस्कृतिक, प्राकृतिक)

अनुपम प्राकृतिक सौन्दर्य, प्रचुर जैविक विविधता, बहुजातीय, बहुभाषीय बहुधर्म र सामाजिक विविधता एवं रामग्राम नगरपालिका हरियाली पहाडी मनोरम दृश्य सेता हिमालको शिरमा रहेको छ । यस नगरपालिकामा विशेष पर्यटकीय स्थलहरू नभए पनि गाउँको सुन्दर हरियाली एवं प्राकृतिक मनोरम दृश्य तथा केही मठ मन्दिर तथा गुफाहरू साथै विभिन्न जातजातिहरूको संस्कृति पर्यटक आकर्षणको कारकहरू हुन् । प्रमुख पर्यटकीय क्षेत्रहरूको विवरण देहायबमोजिम रहेको छ ।

तालिका नं ४८ : प्रमुख पर्यटकीय क्षेत्रहरूको विवरण

क्र. सं.	नाम	ठेगाना	पर्यटकीय महत्व
१	कोटहीमाही मन्दिर	१, सण्डा	ऐतिहासिक
२	हाट बजार	२, परासी	व्यापारिक
३	राधाकृष्ण मन्दिर	२, कालीका टोल	धार्मिक
४	दुर्गा पञ्चय मन्दिर	२, संगम टोल	धार्मिक
५	जौरहरीमाई	२, पोखरापाली	धार्मिक
६	रामग्राम स्तुप	७, उजैनी	ऐतिहासिक
७	राम जानकी मन्दिर	७, उजैनी	ऐतिहासिक
८	रामग्राम मन्दिर	१०, रामग्राम	ऐतिहासिक
९	कृष्ण मन्दिर	१०, नदवा	ऐतिहासिक
१०	शिव मन्दिर	१०, नदवा	ऐतिहासिक
११	राम मन्दिर	१०, मंझरिया	ऐतिहासिक
१२	शिव मन्दिर	१०, मंझरिया	ऐतिहासिक
१३	शिव मन्दिर	१०, लक्ष्मीपुर	ऐतिहासिक
१४	सन्तोषिमा मन्दिर	१०, लक्ष्मीपुर	ऐतिहासिक
१५	रामजानकी मन्दिर	वडा नं. १२ शान्तिचौर	ऐतिहासिक
१६	गुफाकोटी	वडा नं. १२ शान्तिचौर	ऐतिहासिक
१७	शिव मन्दिर (शिव नारायण शर्मा निजी)	वडा नं. १३ सिमानगढ	ऐतिहासिक

क्र. सं.	नाम	ठेगाना	पर्यटकीय महत्व
१८	मस्जीत	वडा नं. १३ सिमानगढ	ऐतिहासिक
१९	कोटही माही मन्दिर	वडा नं. १३ कुनवार	ऐतिहासिक
२०	कोटही माई मन्दिर	वडा नं. १३ पाडाटिकर	ऐतिहासिक
२१	सातौ बैनवार वर्म स्थान मन्दिर	वडा नं. १३ पाडाटिकर खोलापारी	ऐतिहासिक
२२	मलङ्गबाबा मन्दिर	वडानं. १३ पाडाटिकर	ऐतिहासिक
२३	बर्म स्थान कोटही मन्दिर	वडा नं. १३ कुनवार	ऐतिहासिक
२४	हडैया मन्दिर	वडा नं.१४ प्रसावल	धार्मिक
२५	समयमाई मन्दिर	वडा नं. १५ सुक्रौली	धार्मिक
२६	रामजानकी मन्दिर	वडा नं. १५ घिनहा	धार्मिक
२७	काडरमाई मन्दिर	वडा नं. १५ घिनहा	धार्मिक
२८	नन्दनताल	वडा नं. १६ तोनवा	ऐतिहासिक
२९	फर्वा पोखरा ताल	१६, हकुई	ऐतिहासिक
३०	कोटही स्थान	१७, पटखौली	ऐतिहासिक
३१	शिव मन्दिर	१७, पटखौली	ऐतिहासिक
३२	शिव मन्दिर	१७, देवगाँव	ऐतिहासिक
३३	कात्यनी देवि मन्दिर	१७, देवगाँव	ऐतिहासिक
३४	भगवती मन्दिर	१७, फुलरिया	ऐतिहासिक
३५	६ नं. कोटही स्थान मन्दिर	१७, देवगाँव	ऐतिहासिक
३६	बर्मस्थान मन्दिर	१७, बरारी	ऐतिहासिक
३७	शिव मन्दिर	१७, माहुबारी	ऐतिहासिक
३८	शिव मन्दिर	१७, पिपरहिया	ऐतिहासिक
३९	शिव मन्दिर	१७, बरारी	ऐतिहासिक
४०	कोटही माई मन्दिर	फुलरिया	ऐतिहासिक
४१	दुर्गा मन्दिर	१७, फुलरिया	ऐतिहासिक
४२	कोलिया गणराज्य	१८, पण्डितपुर	बुद्धको मावली स्थल
४३	धरमपोखरी	१८, धरमपुर	ऐतिहासिक
४४	भोगाढ	१८, बन्जरिया	मन्दिर

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

उपर्युक्त पर्यटकीय स्थलहरूको प्रचारप्रसार गरी नगरपालिकाले आफ्नो आयश्रोतमा वृद्धि गर्नुपर्दछ ।

४.५.२ होटल, रिसोर्ट, होमस्टे तथा रेष्टुरेन्टसम्बन्धी विवरण

कुनै पनि क्षेत्रको विकासका लागि सो क्षेत्रसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण पूर्वाधारहरूको समुचित विकास गर्नु अनिवार्य हुन्छ । नेपालमा पर्यटनको प्रचुर सम्भावना भएतापनि पर्यटन पूर्वाधारको अभावका कारण पर्यटन क्षेत्रको व्यापक विकासमा वाधा श्रृजना भएको छ । पर्यटन पूर्वाधार अन्तर्गत सहज यातायात सुविधा, होटल, लज तथा रेष्टुरेन्ट, पर्यटन गाईड, सूचना केन्द्रहरू, उद्धार संयन्त्र, सञ्चार, सूरक्षा तथा पर्यटकीय गतिविधिहरू नै हुन् । पर्यटनको सम्भावना हेरी यी पूर्वाधारहरूको आवश्यकताका आधारमा क्रमश विकास गर्नु पर्यटन विकासका लागि अपरिहार्य छ ।

४.५.३ सार्वजनिक स्थल, पाटी पौवा र चौतारा

पाटी, पौवा, धर्मशाला चौतारा तथा विश्रामस्थलहरू हाम्रा साँस्कृतिक चिनारी हुन् । यी परम्परागत संरचनाले हाम्रो पुरर्ख्यौलीलाई प्रतिनिधित्व गर्दछन् । त्यसैले यी संरचनाहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धन र स्तरोन्नती गरी भावी पुस्तालाई समेत हाम्रो परम्परा र संस्कृतिसँग परिचित गराउनु पर्दछ । यसो गरेको खण्डमा हाम्रो परम्परागत मौलिक पहिचान बच्दछ । विकासका आधुनिक संरचना बनाउने क्रममा हामीले मौलिक साँस्कृति सम्पदाको संरक्षणमा विशेष ध्यान दिनु आवश्यक छ ।

कसैको हक वा स्वामित्वमा नभएको परापुर्वदेखि सार्वजनिक रुपमा प्रयोग हुँदै आएको बाटो, वस्तुभाउ निकाल्ने निकास, वस्तुभाउ चराउनेचौर, कुलो, नहर, पोखरी, पाटी, पौवा, अन्त्येष्टि स्थल, धार्मिक स्थल वा अन्य कुनै सार्वजनिक प्रयोगको स्थल वा सम्पत्ति नै सार्वजनिक सम्पत्तिहरू हुन । विगतमा सडक यातायातको विस्तार र विकास नहुँदा यी पाटी, पौवा तथा चौताराहरू बटुवाहरूका विश्रामस्थल (Refresh Center) वा थकान मेटाउने महत्वपूर्ण स्थलको रुपमा विकसित भएको र हाल यी स्थलहरू सार्वजनिक बहस र सामुदायिक अन्तरकृया हुने अनौपचारिक स्थलको रुपमा रहेका छन् भने सडक सञ्चालको समुचित विकास नभएको स्थानहरूमा यी विश्राम स्थलकै रुपमा प्रयोग हुँदै आइरहेका छन् । यस्ता क्षेत्रहरूको विकास र संरक्षण गर्ने दाहित्व हामी सबैको हो ।

४.६ उद्योग व्यापार तथा बैङ्किङ

४.६.१ व्यावसायिक विवरण

ज) व्यवसायको प्रकारको आधारमा विवरण

तालिका नं ४९ : व्यवसायको प्रकारको आधारमा विवरण

व्यवसायको प्रकार	वडा नं.																			
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	संख्या	प्रतिशत
खाद्यान्न बिक्री	२३	३	२०	१०	२५	२५	२१	४	८	२५	२	१०	४	१७	२४	४३	३६	२३	३२३	२७.००
होटल, लज तथा रेष्टुरेन्ट	३	२	२३	०	१५	१	१	०	०	२	०	०	०	५	१	९	२	१	६५	५.४०
ग्रोसरी र प्रोभिजन पसल	०	१	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	१	०	४६	४९	४.१०
दुधजन्य बस्तुहरु बिक्री	०	०	३	१	२	२	१	०	४	१	२	०	०	२	१६	८	०	०	४२	३.५०
सिलाई कटाई पसलहरु	३	१	५	०	७	२	०	०	०	३	०	०	०	२	०	४	९	४	४०	३.३०
फेन्सी स्टोर	०	०	२	१	२०	०	०	०	१	१	०	०	०	३	१	२	६	०	३७	३.१०
अल्कोहल तथा बेभरेज	०	१	१	५	५	३	३	०	०	३	०	२	१	२	२	२	१	६	३७	३.१०
माछा मासु बिक्री	३	०	४	१	६	२	०	०	०	१	०	०	०	४	१	७	४	३	३६	३.००
कपडा पसल	०	०	२	०	२५	०	१	१	०	१	०	०	०	०	०	१	३	१	३५	२.९०
हार्डवयर र निर्माण सामाग्री (रड, सिमेन्ट ......)	३	१	६	०	६	३	०	०	१	०	०	०	०	१	२	५	४	१	३३	२.८०
अन्य व्यापार	०	०	३	०	२१	२	०	०	०	०	०	०	०	२	०	३	०	१	३२	२.७०
इलेक्ट्रीक तथा इलेक्ट्रोनिक बस्तु विक्री	२	१	३	०	१७	३	१	०	०	१	०	०	०	१	१	०	२	०	३२	२.७०
सुनचादी बनाउने तथा विक्री गर्ने	०	१	४	०	२५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	३१	२.६०

व्यवसायको प्रकार	वडा नं.																			
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	संख्या	प्रतिशत
कम्प्युटर/मोबाइल र यसको पाटपूर्जा बिक्री तथा	०	०	१२	०	५	३	०	०	०	२	०	०	०	०	१	३	२	२	३०	२.५०
गाडी, मोटरसाइकल (इन्जीनले चल्ने साधनहरु बिक्	१	०	७	२	१३	०	२	०	०	०	०	३	०	०	०	१	१	०	३०	२.५०
औषधी तथा सर्जिकल पसल	१	०	१	०	९	०	१	१	०	०	०	०	०	०	२	३	२	४	२४	२.००
कस्मेटिक तथा गिफ्ट पसल	१	१	४	०	१०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३	०	२	२१	१.८०
फर्निचर	०	०	३	०	१	१	१	०	२	०	०	०	३	०	०	४	२	०	१७	१.४०
स्टेशनरी तथा किताव पसल	१	०	३	०	९	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	२	०	१७	१.४०
अन्य सेवा बिक्री	१	०	०	०	६	२	०	०	०	०	०	०	०	१	१	५	०	०	१६	१.३०
अन्य उद्योग	२	०	४	०	२	०	१	०	०	०	०	०	०	१	१	१	१	१	१४	१.२०
हस्पिटल तथा क्लिनिक	०	०	४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४	१	२	११	०.९०
तरकारी तथा फलफुल बिक्री	१	०	०	०	७	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	०	०	१०	०.८०
अन्य प्रकारका व्यवसाय	८	८	२६	१४	५७	११	५	१	१	८	१	१	०	२	७	३१	१८	१४	२१३	१८.३०
जम्मा	५३	२०	१४०	३४	२९३	६०	३८	७	१८	४८	५	१६	८	४३	६०	१४४	९७	१११	११९५	१००.००

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

ख) व्यवसायको प्रकृतिको आधारमा विवरण

नगरपालिकामा संचालनमा रहेका व्यवसायमध्ये वस्तुको बिक्री गर्ने ८५५ अर्थात् ७१.५ प्रतिशत, सेवाको बिक्री गर्ने २४७ अर्थात् २०.७ प्रतिशत, वस्तुको उत्पादन गर्ने ६२ अर्थात् ५.२ प्रतिशत र अन्यमा ३१ अर्थात् २.६ प्रतिशत रहेका छन् । तथ्याङ्कबाट के स्पष्ट हुन्छ भने व्यापारबाट मात्र आर्थिक सम्वृद्धि सम्भव हुँदैन किनकि व्यापारमा नगरपालिकाभित्र वस्तुहरूको उत्पादन नहुँदा विदेशमा उत्पादित वा देशका अन्य भागमा उत्पादित वस्तुहरूको किनबेच मात्र हुन्छ। नगरपालिकाको अर्थतन्त्रलाई सबल बनाउन नगरपालिकाभित्र नै उत्पादन हुने खालका वस्तुहरूको उत्पादन तथा त्यस्ता वस्तुहरूको निर्यातलाई विशेष जोड दिनुपर्दछ । वस्तुको उत्पादन गर्ने उद्योग मात्र ६२ वटा हुनुले उत्पादनमुखी उद्योगहरू राम्रै मात्रामा रहेको स्पष्ट हुन्छ । नगरपालिकाले भित्र उत्पादित सामान बेच्दा व्यापारघाटा कम हुँदै जान्छ । त्यस्ता वस्तुहरूको उत्पादन स्थानिय श्रोत र साधनमा आधारित हुनुपर्दछ। तथ्याङ्कलाई हेर्दा यस प्रकारका वस्तु उत्पादन गर्ने उद्योगहरूको संख्या सबैभन्दा कम हुनुले नगरपालिकाको अर्थतन्त्र सबल हुने सम्भावना न्यून देखिएकोले यसतर्फ नगरपालिका र सम्बन्धित सरोकारवालाहरूले ध्यान दिनु नितान्त जरुरी छ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं ५० : व्यवसायको प्रकृतिको आधारमा विवरण

वडा नं.	वस्तुको बिक्री		सेवाको बिक्री		वस्तुको उत्पादन		अन्य		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या
१	४२	७९.२	७	१३.२	२	३.८	२	३.८	५३
२	१५	७५.०	३	१५.०	२	१०.०	०	०.०	२०
३	१११	७९.३	१५	१०.७	२	१.४	१२	८.६	१४०
४	२३	६७.६	७	२०.६	३	८.८	१	२.९	३४
५	२१७	७४.१	७५	२५.६	१	.३	०	०.०	२९३
६	४४	७३.३	६	१०.०	६	१०.०	४	६.७	६०
७	२९	७६.३	६	१५.८	२	५.३	१	२.६	३८
८	६	८५.७	१	१४.३	०	०.०	०	०.०	७
९	११	६१.१	२	११.१	३	१६.७	२	११.१	१८
१०	३९	८१.३	६	१२.५	२	४.२	१	२.१	४८
११	३	६०.०	०	०.०	२	४०.०	०	०.०	५
१२	१०	६२.५	६	३७.५	०	०.०	०	०.०	१६
१३	६	७५.०	०	०.०	२	२५.०	०	०.०	८
१४	३२	७४.४	६	१४.०	४	९.३	१	२.३	४३
१५	३३	५५.०	७	११.७	२०	३३.३	०	०.०	६०
१६	८१	५६.३	५२	३६.१	६	४.२	५	३.५	१४४
१७	७२	७४.२	२१	२१.६	४	४.१	०	०.०	९७
१८	८१	७३.०	२७	२४.३	१	.९	२	१.८	१११
जम्मा	८५५	७१.५	२४७	२०.७	६२	५.२	३१	२.६	११९५

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

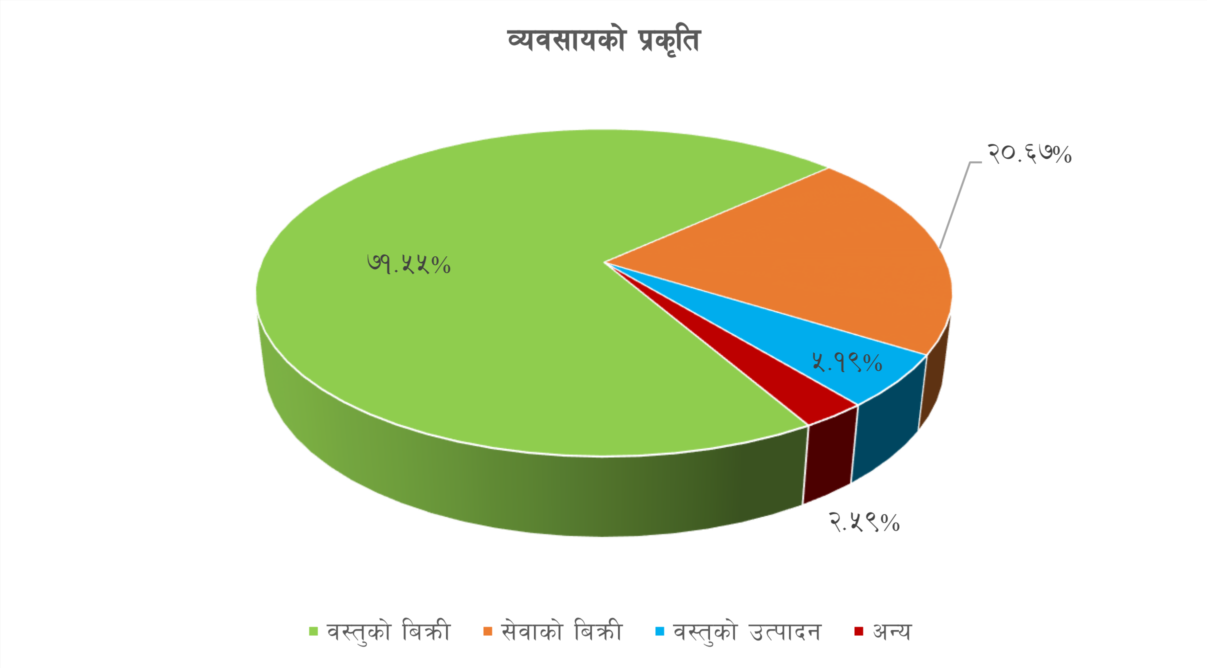

ग) सञ्चालकको शैक्षिक योग्यताको आधारमा व्यवसायको विवरण

तालिका नं ५१ : सञ्चालकको शैक्षिक योग्यताको आधारमा व्यवसायको विवरण

वडा नं.	सञ्चालकको शैक्षिक योग्यता										
	१-५ कक्षा	६-१० कक्षा	एसईई/ एसएलसी/सो सरह	कक्षा १२ वा PCL वा सो सरह	स्नातक वा सो सरह	स्नातकोत्तर र सो भन्दामाथि	अन्य	अनौपचारिक शिक्षा	साक्षर	थाहा नभएको	जम्मा
१	७	२७	२	६	०	१	१	३	५	१	५३
२	३	८	३	२	१	०	१	१	०	१	२०
३	१४	३८	२५	४१	७	४	१	०	१०	०	१४०
४	३	१६	०	६	१	१	०	१	६	०	३४
५	३५	१०५	३७	५५	१३	२८	६	०	१३	२	२९४
६	११	२९	५	७	१	१	१	०	३	२	६०
७	७	१३	०	३	१	४	०	२	८	०	३८
८	०	४	०	३	०	०	०	०	०	०	७
९	३	८	१	२	०	१	०	०	३	०	१८
१०	७	२०	३	७	२	०	०	०	८	१	४८
११	०	०	१	०	०	१	१	१	१	०	५
१२	५	५	१	१	२	०	०	०	१	१	१६
१३	१	२	०	१	०	०	०	१	३	०	८
१४	४	२३	४	३	१	१	१	०	३	३	४३
१५	२०	१९	३	५	२	०	२	०	१	८	६०
१६	२६	७०	७	१५	५	४	१०	०	३	४	१४४
१७	१६	४०	४	१५	३	१	०	०	१३	५	९७
१८	२२	४६	३	१०	४	३	२	११	१०	०	१११
जम्मा	१८४	४७३	९९	१८२	४३	५०	२६	२०	९१	२८	११९६

वडा नं.	सञ्चालकको शैक्षिक योग्यता										
	१-५ कक्षा	६-१० कक्षा	एसईई/ एसएलसी/सो सरह	कक्षा १२ वा PCL वा सो सरह	स्नातक वा सो सरह	स्नातकोत्तर र सो भन्दामाथि	अन्य	अनौपचारिक शिक्षा	साक्षर	थाहा नभएको	जम्मा
प्रतिशत	१५.४	३९.५	८.३	१५.२	३.६	४.२	२.२	१.७	७.६	२.३	१००.०

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

घ) सरकारी निकायमा दर्ता भए नभएको आधारमा व्यवसायको विवरण

तालिका नं ५२ : सरकारी निकायमा दर्ता भए नभएको आधारमा व्यवसायको विवरण

वडा नं.	सरकारी निकायमा दर्ता भएका		सरकारी निकायमा दर्ता नभएका		जम्मा व्यवसाय	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	२७	५०.९	२६	४९.१	५३	१००.०
२	१२	६०.०	८	४०.०	२०	१००.०
३	११०	७८.६	३०	२१.४	१४०	१००.०
४	२०	५८.८	१४	४१.२	३४	१००.०
५	२२७	७७.५	६६	२२.५	२९३	१००.०
६	४३	७१.७	१७	२८.३	६०	१००.०
७	११	२८.९	२७	७१.१	३८	१००.०
८	३	४२.९	४	५७.१	७	१००.०
९	९	५०.०	९	५०.०	१८	१००.०
१०	३१	६४.६	१७	३५.४	४८	१००.०
११	२	४०.०	३	६०.०	५	१००.०
१२	३	१८.८	१३	८१.३	१६	१००.०
१३	३	३७.५	५	६२.५	८	१००.०
१४	१२	२७.९	३१	७२.१	४३	१००.०
१५	३३	५५.०	२७	४५.०	६०	१००.०
१६	९३	६४.६	५१	३५.४	१४४	१००.०
१७	३९	४०.२	५८	५९.८	९७	१००.०
१८	३५	३१.५	७६	६८.५	१११	१००.०
जम्मा	७१३	५९.७	४८२	४०.३	११९५	१००.०

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

नगरपालिकामा क्षेत्रभित्र सञ्चालन भएका व्यवसायमा ५९.७ प्रतिशत व्यवसाय मात्र कुनै न कुनै सरकारी निकायमा दर्ता भएका छन् भने अझै ४०.३ प्रतिशत व्यवसाय कुनै पनि सरकारी निकायमा दर्ता भएका छैनन् । नगरपालिकाले आफ्नो आन्तरिक श्रोत अभिवृद्धि गर्न आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा भएका सबै प्रकारका व्यवसायलाई दर्ता गर्न प्रोत्साहन गर्नु जरुरी छ ।

ङ) सरकारी निकायमा दर्ता भएको व्यवसायको विवरण

नगरपालिकामा दर्ता भएका व्यवसायहरूमध्ये सबैभन्दा बढी घरलु तथा साना उद्योग कार्यालयमा दर्ता भएका ८२.४७ प्रतिशत, नगरपालिकामा दर्ता भएका ३२.५४ प्रतिशत, वाणिज्य कार्यालयमा दर्ता भएका २५.६७ प्रतिशत, कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा दर्ता भएको ७.५७ प्रतिशत, उद्योग विभागमा दर्ता भएका ९.९६ प्रतिशत र अन्य निकायमा दर्ता भएका ४.४९ प्रतिशत रहेका छन् । नगरपालिकाको अर्थतन्त्र बलियो

बनाउन उत्पादनलाई सबैभन्दा बढी जोड दिई नगरपालिकामा उत्पादित वस्तुहरू अन्यत्र निर्यात गर्ने वातावरण बनाउनु पर्दछ । यसका लागि लगानी मैत्री वातावरण, सार्वजनिक/निजी साझेदारी, युवा उद्यमशिलता विकास कार्यक्रम, अभिमुखीकरण, तालिम जस्ता क्रियाकलापहरू सम्पूर्ण सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसँगको सहकार्यमा सञ्चालन गरिनुपर्दछ । उद्योग तथा उत्पादन वृद्धि नभइकन आर्थिक सम्वृद्धि असंभव हुने भएकोले यसतर्फ ध्यान केन्द्रित गर्नुपर्ने देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं ५३ : सरकारी निकायमा दर्ता भएको व्यवसायको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

वडा नं.	घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय	कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालय	उद्योग विभाग	वाणिज्य कार्यालय	नगरपालिका	अन्य निकाय
१	२४	०	०	२	१३	६
२	९	२	०	५	६	०
३	८५	१८	९	१४	३६	१
४	१६	१	०	३	१०	२
५	१९०	२१	२३	११२	१२७	१०
६	४०	२	७	१८	११	२
७	११	०	०	०	१	०
८	३	१	०	१	०	०
९	४	०	०	३	१	१
१०	२५	१	१२	११	७	०
११	२	०	०	०	०	०
१२	३	०	०	०	०	०
१३	३	०	०	१	०	०
१४	११	०	०	०	०	२
१५	१४	२	३	७	११	३
१६	८७	१	३	४	४	४
१७	३७	०	१०	०	१	०
१८	२४	५	४	२	४	१
जम्मा	५८८	५४	७१	१८३	२३२	३२
प्रतिशत	८२.४७	७.५७	९.९६	२५.६७	३२.५४	४.४९

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

च) व्यवसाय सञ्चालन भएको घरको स्वामित्वको विवरण

नगरपालिकामा संचालित उद्योग व्यवसायहरू संचालन भैरहेका घरहरूमा स्वामित्वको प्रकारलाई हेर्दा सबैभन्दा बढी आफ्नै घरमा ६१२ अर्थात् ५१.२ प्रतिशत, अरुको घर भाडामा लिएर ४८५ अर्थात् ४०.६ प्रतिशत, अरुको घर भाडामा लिएर घर/टहरा बनाएको ३० अर्थात २.५ प्रतिशत र बाँकी अन्यमा संचालन रहेको पाइयो । नगरपालिकामा उद्योग र व्यवसायमा संलग्न परिवारको संख्या अत्यन्त न्यून रहेको र अधिकांशले आफ्नै घरमा उद्योग र व्यवसायमा संचालन गरेको पाइयो । यस तथ्यबाट के स्पष्ट हुन्छ भने ठूलो लगानी गरेर उद्योग व्यवसाय गर्ने जोखिम उठाउनु भन्दा सानो लगानीमा आफ्नै घरमा जोखिममुक्त व्यवसाय संचालन गरेको पाइयो । आफ्नै घरमा व्यवसाय संचालन गर्नु राम्रो भएतापनि व्यापकरुपमा लगानी गरी वृहद स्वरुपमा भाडामा घर जग्गा लिई जोखिम मोलेर उद्योग व्यवसाय संचालन गर्ने प्रकृति कम रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं ५४ : व्यवसाय सञ्चालन भएको घरको स्वामित्वको विवरण

वडा नं.	आफ्नै घरमा		अरूको घर भाडामा लिएर		अरूको घर भाडामा लिएर घर/टहर बनाएको		अन्य		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या
१	३८	७१.७	१०	१८.९	४	७.५	१	१.९	५३
२	१४	७०.०	६	३०.०	०	०.०	०	०.०	२०
३	४९	३५.०	८४	६०.०	५	३.६	२	१.४	१४०
४	२४	७०.६	८	२३.५	०	०.०	२	५.९	३४
५	५५	१८.८	२०४	६९.६	८	२.७	२६	८.९	२९३
६	३८	६३.३	१९	३१.७	३	५.०	०	०.०	६०
७	२९	७६.३	४	१०.५	०	०.०	५	१३.२	३८
८	५	७१.४	२	२८.६	०	०.०	०	०.०	७
९	१७	९४.४	१	५.६	०	०.०	०	०.०	१८
१०	२६	५४.२	२१	४३.८	०	०.०	१	२.१	४८
११	४	८०.०	१	२०.०	०	०.०	०	०.०	५
१२	११	६८.८	५	३१.३	०	०.०	०	०.०	१६
१३	८	१००.०	०	०.०	०	०.०	०	०.०	८
१४	३८	८८.४	५	११.६	०	०.०	०	०.०	४३
१५	५४	९०.०	६	१०.०	०	०.०	०	०.०	६०
१६	७८	५४.२	५०	३४.७	५	३.५	११	७.६	१४४
१७	३४	३५.१	४०	४१.२	४	४.१	१९	१९.६	९७
१८	९०	८१.१	१९	१७.१	१	.९	१	.९	१११
जम्मा	६१२	५१.२	४८५	४०.६	३०	२.५	६८	५.७	११९५

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

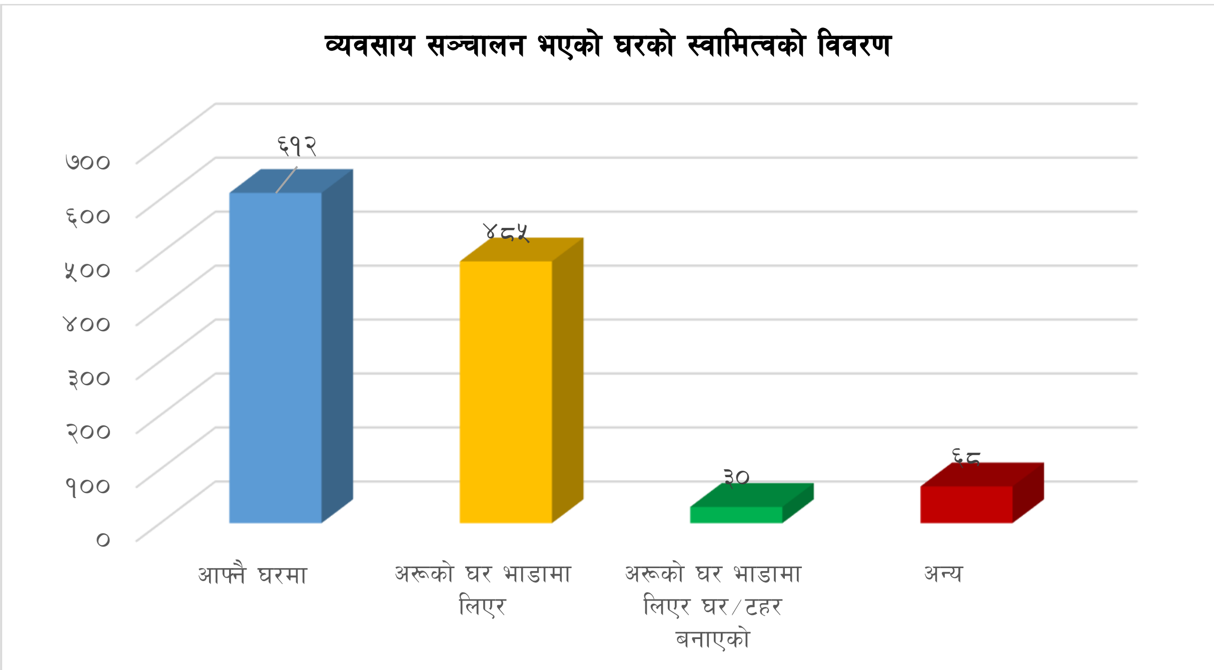

४.६.२ उद्योगहरूको विवरण

कृषिको विकास पश्चात कुनै पनि देशको आर्थिक क्रान्ति लागि आवश्यक क्षेत्र भनेको उद्योग नै हो । औद्योगिक विकासका लागि राणशासन काल देखि नै विभिन्न प्रयासहरू हुँदै भएता पनि औद्योगिक क्रान्ति नै हुने प्रकारका ठुला स्तरका उद्योगहरू नेपालमा खुल्न सकेका छैनन् । भएका उद्योगहरू समेत रुग्ण हुँदै बन्द हुनु अर्को दुर्भाग्यपूर्ण अवस्था छ । कृषिको विकास सँगसँगै कृषि र स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरूको स्थापना गरी नेपालका उत्पादनहरूको उपभोग विश्व बजारमा पुऱ्याउन सकेमात्र नेपाल अतिकम विकसित राष्ट्रबाट माथि उठ्ने आधार तयार हुन्छ । उद्योगलाई प्रर्वद्धन गर्न स्थानीय श्रोतमा आधारित साना तथा मझौला उद्योगहरूलाई उत्तिकै प्राथमिकता र प्रोत्साहन गर्नू जरुरी हुन्छ ।

साना उद्योग, कृषिमा आधारित सबै प्रकारका उद्योगहरू, घरेलु उद्योग, मझौला उद्योग, ठूला उद्योग, सेवामूलक उद्योग, सरकारी उद्योग समुदायमा आधारित उद्योग, घट्ट मील, संकलन तथा प्रशोधन सम्बन्धी उद्योग नगरपालिकामा ठुला उद्योगहरू सञ्चानमा आउन नसके पनि नगरपालिकामा उपलव्ध स्थानीय स्रोत र साधनको उपयोग गरी विभिन्न साना तथा घरेलु तथा कृषिजन्य उद्योगहरू रहेका छन् जसले नगरपालिकाको आर्थिक विकासमा टेवा पुऱ्याएको छ ।

तालिका नं ५५ : नगरपालिकामा सञ्चालित उद्योग तथा कलकारखानाहरूको विवरण

क्र.सं.	उद्योगको नाम (प्रकार)	ठेगाना
१	नरेन्द्र शाह/गुप्ता शाह	१, सण्डा
२	महाशक्ति भेनियर (फर्निचर)	१, सण्डा
३	लक्ष्मी सरफ उद्योग	२, दुर्गा टोल
४	लक्ष्मी तेल तथा मसला उद्योग	२, कालीका टोल
५	मीरा मसला उद्योग	२, कालीका टोल
६	एस.के उद्योग (खानी)	६, जयदुर्गा टोल
७	ओम चिउरा उद्योग	६, गल्लामन्डी
८	प्रकाश चिउरा उद्योग	६, गल्लामन्डी
९	नागनागिन चिउरा उद्योग	६, गल्लामन्डी
१०	नवीन खाद्य उद्योग	६, गल्लामन्डी
११	खनाल फर्निचर	६, गल्लामन्डी
१२	कमल ग्रील उद्योग	६, गल्लामन्डी
१३	हरि इट्टा उद्योग	८, बैकुण्ठपुर
१४	महाविर ब्लक उद्योग	८, बैकुण्ठपुर
१५	समिल कष्ठ उद्योग	८, घमश्यामपुर
१६	ग्रील उद्योग (२)	१०, मंझरिया
१७	चप्पल उद्योग (१)	१०, नदवा
१८	चाउचाउ फ्याक्ट्री (१)	१०, नदवा

क्र.सं.	उद्योगको नाम (प्रकार)	ठेगाना
१९	पेप्सी फ्याक्ट्री (१)	१०, नदवा
२०	कागज फ्याक्ट्री (१)	१०, नदवा
२१	ग्याँस फ्याक्ट्री (१)	१०, नदवा
२२	स्टील फ्याक्ट्री (१)	१०, नदवा
२३	छठ फ्याक्ट्री (१)	१०, नदवा
२४	चौधरी ग्रिल उद्योग	वडा नं. १२, शान्तिचौर
२५	फर्निचर उद्योग	वडा नं. १३, पाराटिकर
२६	R.L.C. ईट्टा भट्टा	वडा नं. १४, अमरोट
२७	Ruslan Vodka	वडा नं. १४ रक्सहवा
२८	बृजेश्वली प्रा.लि.	वडा नं. १५ डिघवल
२९	बायो ग्याँस	वडा नं. १५ डिघवल
३०	पाइप फ्याक्ट्री	वडा नं. १५ सुक्रौली
३१	सीया फर्निचर उद्योग	वडा नं. १५ सुक्रौली
३२	गारमेन्ट	वडा नं. १६ लालपाटी
३३	दरबारी चौधरी ग्रील उद्योग	१७, पिपरहिया
३४	उषमान ग्रिल उद्योग	१७, पिपरहिया
३५	रजा रषान ग्रील उद्योग	१७, पिपरहिया
३६	अमण कुवर फर्निचर उद्योग	१७, पट्खौली
३७	मदन वडई डिस्ट्रीलरी उद्योग	१७, पट्खौली
३८	टमाटर उद्योग	१७, पिपरहिया
३९	वतिराम चौधरी फर्निचर उद्योग	१७, पट्खौली
४०	जीवन फर्निचर उद्योग	१७, पट्खौली

स्रोतः नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

उपर्युक्त तालिका अनुसार वडा नं. २, ५, ८, ९, ११, १६ र १७ मा व्यावसायिक कृषि तथा फर्महरू रहेका देखिँदैनन् । साथै वडा नं. ११ मा कुनै उद्योग रहेको देखिँदैन । नगरपालिकाले आगामी दिनमा सबै वडाहरूमा औद्योगिक एवं व्यापारिक सन्तुलनका लागि उपयुक्त नीति अख्तियार गर्नुपर्दछ ।

४.६.३ खनिज तथा खानीसम्बन्धी विवरण

खनिज तथा खानीको अध्ययन र उत्खनन् साथै प्रशोधनका क्षेत्रमा नेपाल अत्यन्त पछाडि परेको छ । प्रविधि, जनशक्ति र ठोस योजनाको अभावका कारण नेपालको खानी तथा खनिज क्षेत्र झण्डै कुमारी अवस्थामा नै छ । यस क्षेत्रबाट लाभ लिन स्थानीय तहहरूले आफ्नो क्षेत्रमा यस सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान गराउनु आवश्यक छ ।

नगरपालिकाको खानी सम्बन्धी सम्भाव्यता हेर्दा स्लेट खानी, ढुङ्गा खानी, बालुवा खानी, ग्राभेल खानी को प्रसस्त संम्भावना देखिएको छ । त्यसैले वातावरणीय र पर्यावरणीय अध्ययन गरेर उक्त क्षेत्रमा उत्खनन्

सम्बन्धी काम हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ। नगरपालिकामा उपलब्ध हुने अन्य कच्चा पदार्थमा रोडा, ढुंगा, बालुवा आदि प्रशस्त मात्रामा पाइन्छ। त्यसैले नगरपालिकामा रहेको संम्भावना पल्याएर विभिन्न प्राकृतिक साधनको प्रशोधन गरी उद्योगको विकास तथा अर्थतन्त्र बलियो सम्भावना देखिन्छ। हाल सञ्चालित आयोजनाहरले पनि यसलाई थप पुष्टि गर्दछन्। तर यिनिहरूको वैज्ञानिक व्यवस्थापन जरुरी देखिन्छ।

४.६.४ मुख्य बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण

देशका ठुला शहरहरू बाहेक ग्रामीण इलाकाहरूमा सघन बस्तीहरू भएका क्षेत्रमा मानवीय गतिविधिहरू जस्तै : शिक्षा, स्वास्थ्य, अन्य सेवा, व्यापार तथा वाणिज्य केन्द्रित भएको पाईन्छ। यस्ता केन्द्रहरूलाई नै बजार केन्द्रहरू भनिन्छ। शहरी विकास र सुविधाका दृष्टिकोणले पूर्णरुपमा विकास हुन नसकेता पनि भविष्यमा विकसित हुन सक्ने क्षेत्रकारुपमा यस्ता केन्द्रहरूमा मानवीय गतिविधिहरू केन्द्रित र विकसित भइरहेको पाईन्छ। उपयुक्तता हेरी नयाँ क्षेत्रमा बजारको विकास गर्न नसकिने होइन तथापि केही मात्रामा विकसित भईसकेका यस्ता क्षेत्रहरूमा थप विकास गर्न सहज भने हुन्छ।

यस्ता बजारहरूबाट विशेषगरी खुद्रा तथा थोक व्यापार हुने गरेको छ। थोक व्यापार अन्तर्गत खाद्य मिलबाट उत्पादित चामल, पिठो, तेल अन्य पहाडी तथा तराई जिल्लासँग हुने गरेको छ भने अन्य थोक व्यापारमा विस्कुट, साबुन, चाउचाउ, चिया, चिनी आदिको हुने गरेको छ। यसका अतिरिक्त तेस्रो मुलुकमा निर्मित इलेक्ट्रीक र इलेक्ट्रोनिक्स सामानहरूका साथै फरेन गुड्सको नाममा विभिन्न तेस्रो मुलुकहरूबाट उत्पादन भई आयात गरिएका घरेलु उपयोगका सामानहरूको समेत थोक र खुद्राबिक्री यस नगरपालिकाबाट हुने गरेको पाइन्छ।

नगरपालिकाका यी व्यापारिक केन्द्रहरूबाट कृषिजन्य तथा उत्पादनमुलक उद्योग अन्तर्गत पर्ने खाद्य मिलबाट उत्पादन हुने बस्तु, दाल, चामल, तेल, पिठो, मसला, आदिले स्थानीय बजारको आवश्यकता पुर्ति गर्नुको साथै केहि मात्रामा यिनले अन्य नगरपालिका तथा छिमेकी जिल्लाहरूको बजारको रूपमा सेवा समेत पुऱ्याइरहेका छन्। स्थानिय उत्पादन तथा आयातित उत्पादनहरूको बजारीकरण हुने गरेको छ। कृषि योग्य जमिनको उपलब्धता कृषि तथा वनजन्य कच्चा पदार्थहरूको उपलब्धता, परम्परागत तथा जातिगत सीप, कौशल, पर्यटकीय महत्वका स्थलहरूको उपलब्धता लगायतका विभिन्न कारणले नगरपालिकामा कृषि तथा स्थानीय परम्परा र सीपमा आधारित उद्योगहरूको विकासको राम्रो सम्भावना रहेको छ। नगरपालिकाको मुख्य व्यापरिक केन्द्रहरूको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं ५६ : वडाअनुसार मुख्य वस्तीहरू तथा बजार केन्द्रको विवरण

ठेगाना	बजार केन्द्रको नाम
वडा नं. १	सण्डा, सवाटिकर, खानेपानी एरिया
वडा नं. २	हाट बजार
वडा नं. ३	लोकतान्त्रीक टोल, लक्ष्मीनारायण टोल, माल टोल, परासी
वडा नं. ४	परासी
वडा नं. ५	बुद्ध चोक, महेशपुर जाने चोक
वडा नं. ६	गल्लामन्डी
वडा नं. ७	परासी
वडा नं. ९	बरगदवा (India), परासी

ठेगाना	बजार केन्द्रको नाम
वडा नं. १०, मंझरिया	मंझरिया चोक
वडा नं. १२ शान्तिचौर	शान्तिचौर बजार क्षेत्र
वडा नं. १३ परासी	परासी
वडा नं. १४ श्रीनगर	श्रीनगर टोल
वडा नं. १५ सुक्रौली	सुक्रौली
वडा नं. १६ हकुई	हकुई
वडा नं. १७ परासी	परासी, ठुटीबारी, पट्खौली
वडा नं. १८	धरमपुर, मंगलबारे बजार, भोगाढ, बणगाउँ

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

उपर्यूक्त तालिका अनुसार नगरपालिकाको सबै वडाहरूमा कम्तीमा एउटा बजार केन्द्र रहेको देखिन्छ। वडा नं. ३ मा सबैभन्दा बढी बजार केन्द्र रहेका छन्।

४.६.५ सहकारी संस्थाहरूको विवरण

नगरपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा यहाँका सहकारी संस्थाको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ। सहकारी संस्थाले स्थानीय स्तरको बचतलाई नगरपालिका बाहिर जानबाट रोकी स्थानीय क्षेत्रमा विभिन्न आय मूलक कार्यमा लगानी गरिरहेका छन्। सहकारी संस्थाप्रति जनताको अपनत्व बढी र प्रशासनिक झन्झट कमी हुने हुँदा वित्तिय क्षेत्रमा यहाँका जनताको पहुँच समेत बढेको छ। नगरको उद्योग व्यापार क्षेत्रमा लगानी गर्ने उद्देश्यका साथ बचत तथा ऋण, कृषि, उपभोक्ता, चिया/कफी उत्पादन र बहुद्देश्यीय आदि प्रकृतिका सहकारी संस्थाहरूबाट कर्जा लगानी हुने गरेको छ। साथै यी संस्थाहरूले नियमित रुपमा सदस्यहरूबाट बचत सङ्कलन पनि गर्दै आएको देखिन्छ। यी सहकारी संस्थाहरूबाट कृषि, उद्योग व्यापार क्षेत्रमा लगानी हुने गरेको छ। यस नगरपालिकामा रहेका सहकारी संस्थाहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं ५७ : सहकारी संस्थाको विवरण

क्र.सं.	सहकारीको नाम	ठेगाना
१	Tri-Dev बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	१, दुर्गाटोल
२	मानव कल्याण बहु-उद्देश्य संस्था	१, दुर्गाटोल
३	अम्बे वचत तथा ऋण सहकारी संस्था	३, मालटोल
४	अम्बे वचत तथा ऋण	५, पुरानो नगरपालिका
५	गणपति वचत तथा ऋण	५, बुद्ध चोक
६	पालिनन्दन वचत तथा ऋण सहकारी संस्था	९, पिपरहिया
७	संकटमोचन सहकारी संस्था	वडा नं. १४ अमरोट
८	महिला वचत तथा ऋण सहकारी संस्था	वडा नं.१४ अमरोट
९	फुलबारी कृषक समुह संस्था	वडा नं. १४ अहिरौली
१०	श्री कुटहीमाइई महिला मतत्य समुह	वडा नं. १४ अमरोट

क्र.सं.	सहकारीको नाम	ठेगाना
११	ज्ञानगिरी कृषि समुह	वडानं. १४ अमरोट
१२	मोहनगिरी महिलासमुह	वडा नं. १४ अमरोट
१३	ओम शान्ति कृषक समुह	वडा नं. १४ अमरोट
१४	श्री संतोसीमा कृषक	वडा नं. १४ रक्सहवा
१५	श्री शिवशंकर मत्स्य पालन कृषक समुह	वडा नं. १४ रक्सहवा
१६	नमूना ओल खेती समुह	वडा नं. १४ रक्सहवा
१७	श्री नवदुर्गा कृषि आमा समुह	वडा नं. १४ श्रीनगर
१८	श्रीजनशील महिला कृषि समुह	वडा नं. १४ औचावल
१९	साना किसान सहकारी संस्था	वडा नं. १५ सुक्रौली
२०	सिकाइ अध्ययन केन्द्र	वडा नं. १५, सुक्रौली
२१	तुरिया वचत तथा ऋण सहकारी संस्था	वडा नं. १६ हकुई चोक
२२	अनन्त बहुमुखी सहकारी संस्था	वडा नं. १६ हकुई गाउँ
२३	आयआर्जन सहकारी संस्था	१७, बरारी
२४	साना किसान ऋण तथा वचत सहकारी संस्था	१७, बरारी
२५	साना किसान सहकारी	१८, बन्जरिया
२६	महिला बचत सहकारी संस्था	१८, बन्जरिया
२७	देवदह बचत सहकारी संस्था	१८, पण्डितपुर
२८	धर्मदेवी वचत सहकारी संस्था	१८, धरमपुर
२९	मनकामना वचत तथा सहकारी	१८, बनगाउँ

श्रोत :- नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

उपर्यूक्त तालिकाको आधारमा रामग्राम नगरपालिकाको वडा नं. २, ४, ६, ७, ८, १०, ११, १२, १३ हरूमा एउटा पनि सहकारी संस्था नरहेको देखिन्छ। अर्कोतिर वडा नं. १४ मा सबैभन्दा बढी सहकारी संस्था रहेका छन्। सबै वडाहरूमा सहकारी क्षेत्रका सन्तुलित विकास नगरपालिकाको आवश्यकता हो।

४.६.६ बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूको विवरण

आधुनिक अर्थव्यवस्थामा आर्थिक कारोबार बैंकबाट हुँदा त्यो व्यवस्थित र सहज हुन जान्छ। बैङ्किङ प्रणालीहरूमा व्यापक विकास भइरहँदा उनीहरूले प्रदान गर्ने सेवाहरू समेत विस्तार हुँदै गईरहेका छन्। हाल विभिन्न बैंङ्कहरूले ए.टी.एम. सेवा, भिसा काड सेवा महशुल भुक्तानी सेवा लगायत बिमाहरूको समेत व्यवस्था गरेका छन्। यसर्थ आधुनिक आर्थिक प्रणालीमा ग्रामीण जनताहरूको समेत बैङ्किङ सेवामा पहुँच पुऱ्याउन अपरिहार्य जस्तै भइसकेको छ।

नगरपालिकामा सहकारीहरूको साथसाथै ५ वटा विकास बैंकहरू बैंकिङसेवा पुऱ्याइरहेका छन्। गाउँ यी बैंक तथा सहकारी मार्फत कर्जा समेत लगानी हुनको साथै रकमलाई निक्षेपको रुपमा स्विकार गरी बचत पनि गर्दै आएका छन्। यी संस्थाहरूको लगानीको मुख्य क्षेत्रकोरुपमा व्यापार, कृषि, उद्योग आदि रहेका छन्। रामग्राम नगरपालिकामा देहायका बैंक तथा वित्तिय संस्था रहेका छन्।

तालिका नं ५८ : बैंक तथा वित्तिय संस्थाको विवरण

क्र.सं.	बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाको नाम	ठेगाना
१	इनीसा मनि ट्रन्सफर	२, मालपोत चोक
२	अम्बे वचत तथा ऋण	३, मालटोल
३	राष्ट्रिय वाणिज्य बैङ्क	३, लोकतान्त्रिक टोल
४	बैङ्क अफ काठमाण्डौं	३, लोकतान्त्रिक टोल
५	प्रभु बैङ्क लिमीटेड	३, लोकतान्त्रिक टोल
६	एस.वि.आई बैङ्क	३, लोकतान्त्रिक टोल
७	कामना सेवा विकास बैङ्क	३, लोकतान्त्रिक टोल
८	सिटीजन बैङ्क	३, लोकतान्त्रिक टोल
९	महालक्ष्मी विकास बैङ्क	३, लोकतान्त्रिक टोल
१०	निर्धन उत्थन लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.	३, लोकतान्त्रिक टोल
११	माछापुच्छ्रे बैङ्क	५, महेशपुर चोक
१२	एन.आइ.सि. एसिया बैङ्क	५, महेशपुर चोक
१३	पूर्णिमा विकास बैङ्क	५, महेशपुर चोक
१४	कृषि विकास बैङ्क	५, महेशपुर चोक
१५	Mission Development	५, अदालत
१६	सिद्धार्थ बैङ्क	५, पुरानो नगरपालिका
१७	ओमी विकास बैंक	१०, मंझरिया
१८	डेविट मनि ट्रान्सफर	१०, मंझरिया
१९	नेशनल माइक्रो फाइनान्स	१०, मंझरिया
२०	एन.आई.सी. एसिया बैंक लि.	वडा नं. १२ शान्तिचौर
२१	तुरिया वचत तथा ऋण सहकारी संस्था	वडा नं. १६ हकुई चोक
२२	अनन्त बहुमुखी सहकारी संस्था	वडा नं. १६ हकुई गाउँ
२३	एन.आइ.सी. एसिया लघुवित्त	वडा नं. १६ हकुई चोक
२४	साना किसान लघुवित्त	वडा नं. १६ हकुई चोक
२५	मिर्मिरे लघुवित्त	वडा नं. १६, हकुई चोक
२६	स्वाभिमानी माइक्रो फाइनान्स	१७, पट्खौली
२७	सनराइज रेमिटान्स	१८, धरमपुर

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

तालिका अनुसार नगरपालिकाको वडा नं १, ४, ११, १३, १४, १५ मा एउटा पनि बैक रहेको देखिंदैन भने कुल २७ मध्ये वडा नं ३ मा ९ वटा, वडा नं ५ मा ६ वटा, वडा नं. १६ मा ४ वटा बैंक रहेका छन् । आगामी दिनका लागि वडागत रुपमा बैंकिङ्ग संतुलन आवश्यक छ ।

४.६.७ बैंक खाता भए/नभएका घरपरिवारको विवरण

यस नगरपालिकामा रहेका कुल ११,४०७ घरपरिवारमध्ये ७९८८ अर्थात् ७०.०३ प्रतिशत घरपरिवारको बैङ्क खाता रहेको, ३०७१ अर्थात् २६.९२ प्रतिशत घरपरिवारको बैङ्क खाता नरहेको देखिन्छ भने ३३६ घरपरिवार अर्थात २.९५ प्रतिशतको थाहा नभएको देखिन्छ। यस नगरपालिकाका ग्रामीण जनतालाई आधुनिक बैङ्किङ सुविधा प्रदान गर्न धेरै काम गर्नुपर्ने देखिन्छ। यसो गर्दा नागरिकले गर्ने सबै आर्थिक कारोबारको पूर्ण अभिलेख रहन्छ र राज्यद्वारा प्राप्त हुने विभिन्न सुविधाहरू बैङ्किङ प्रणालीबाट गर्दा त्यो लक्षित वर्गमा पुग्ने सुनिश्चितता समेत हुनजान्छ। राज्यलाई वित्तीय व्यवस्थापन गरी सम्पूर्ण जनसाधारणहरूमा बैङ्किङ प्रणालीप्रति सकारात्मक धारणा विकास गर्न सहयोग पुऱ्याउनु पर्ने देखिन्छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं ५९ : परिवारको सदस्यको बैंक खाता भएको आधारमा घर परिवारको विवरण

वडा	बैंक खाता भएका परिवार	बैंक खाता नभएका परिवार	थाहा छैन	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	४२८	१२८	०	०	५५६
२	२२०	७७	२	१	३००
३	५०२	२४	२	०	५२८
४	४४७	१३२	१८	०	५९७
५	३२१	४६	६	०	३७३
६	२५४	४३	३७	०	३३४
७	३४३	१४६	०	०	४८९
८	३०३	१३०	४	०	४३७
९	३९३	८७	१६	०	४९६
१०	५९०	१७८	४	०	७७२
११	२३६	९९	६	०	३४१
१२	२४४	८५	२७	१	३५७
१३	२५२	३४	१३	०	२९९
१४	४७३	४०४	११६	०	९९३
१५	६५०	२१७	४०	०	९०७
१६	९२०	४५२	५	०	१३७७
१७	७०३	२४५	३४	८	९९०
१८	७०९	५४४	६	२	१२६१
जम्मा	७९८८	३०७१	३३६	१२	११४०७
प्रतिशत	७०.०३	२६.९२	२.९५	०.११	१००.००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

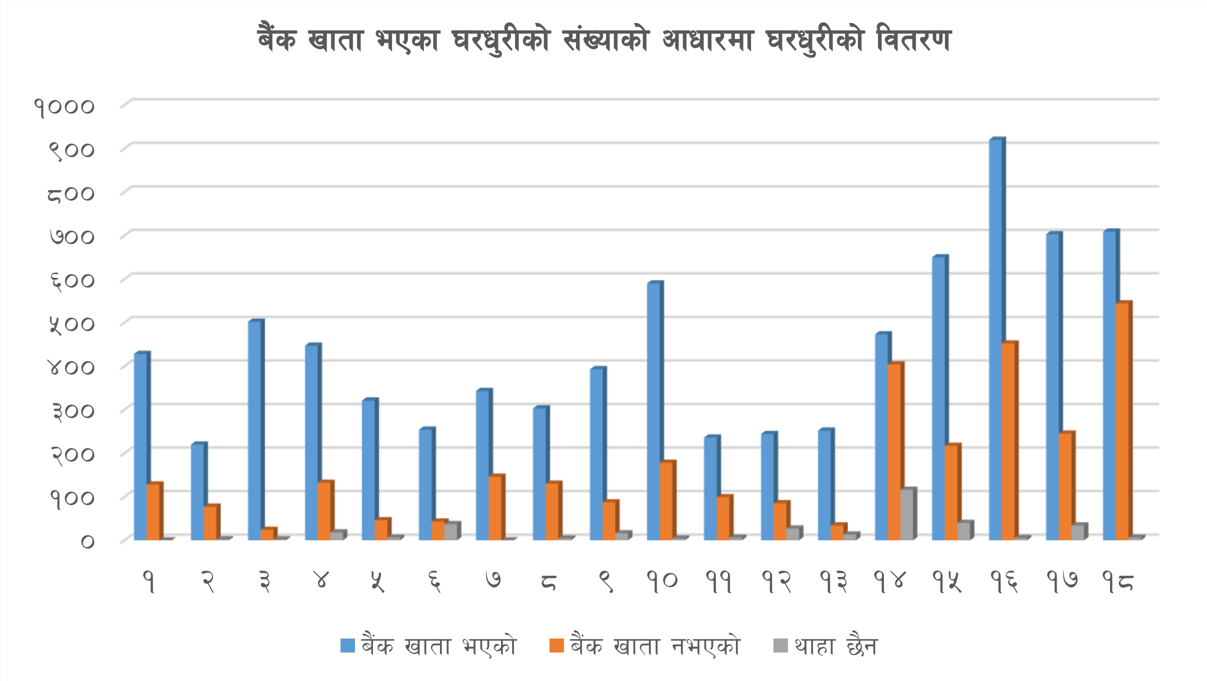

४.६.८ घट्ट, मिल, तथा संकलन र प्रशोधन सम्बन्धी विवरण

तालिका नं ६० : नगरपालिकामा सञ्चालित घट्ट, मिल तथा संकलन र प्रशोधन सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	उद्योगको नाम	प्रकार	ठेगाना
१	महावीर राईस मिल		१, सण्डा
२	नरेन्द्र शाह/गुप्ता शाह		१, सण्डा
३	भगोती मील		१, सण्डा
४	पशुपती राइस मिल		२, मस्जिद टोल
५	सारदा आइस		२, दुर्गा टोल
६	बर्मा राइस मिल		२, हाट बजार
७	पुरन राइस मिल		२, दुर्गा टोल
८	हरि राइस मिल		५, मैसपुर चोक
९	पंकच लोचन राइस मिल		५, मैसपुर चोक
१०	कनैया राइस मिल		५, मैसपुर चोक
११	एस.के. राइस मिल		५, वाइपास रोड
१२	पशुपती राइस मिल		६, गल्लामन्डी
१३	हरि किरण राइस मिल		६, गल्लामन्डी
१४	महोमद राइस मिल		६, गल्लामन्डी
१५	श-मिल		७, उजैनी
१६	राईस मिल		७, उजैनी
१७	जङ्ग बहादुर बरई (राईस मिल)		९, जोकवार

क्र.सं.	उद्योगको नाम	प्रकार	ठेगाना
१८	रा बृक्ष पासी (स-मिल)		९, ललितपुर
१९	राईस मिल (२)		१०, लक्ष्मीपुर
२०	राई मिल (२)		१०, नदवा
२१	सुरज राइस मिल		वडा नं. १२, वैकुण्ठ चोक
२२	सुरज मसला मिल		वडा नं. १२ वैकुण्ठ चोक
२३	सुरज तेल मिल		वडा नं. १२ वैकुण्ठ चोक
२४	तनवा राइस मिल		वडा नं. १६ तनवा
२५	हकुई राइस मिल		वडा नं. १६ हकुई
२६	बजरकट्टी राइस मिल		वडा नं. १६ बजरकट्टी
२७	अशोक चौधरी (राईस मिल)		वडा नं. १७ फुलरिया
२८	केदार चौधरी (राईस मिल)		वडा नं. १७ फुलरिया
२९	हरिनन्द चौधरी (राईस मिल)		वडा नं. १७ फुलरिया
३०	विर्जलाल कोहीरी (राईस मिल)		१७, पट्खौली
३१	चाहमहन्मद राईस मिल		१७, पिपरहिया
३२	मिल, ग्रिल		१८, बन्जरिया

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

खण्ड ५: सामाजिक अवस्था

५.१ शिक्षा तथा मानव संशाधन

चौधौ योजनाको ५ वटा रणनीतिक स्तम्भहरू मध्ये शैक्षिक पूर्वाधारको विकास र गुणस्तर वृद्धि पनि एक हो । कुनै पनि देशको सामाजिक तथा आर्थिक विकासमा शिक्षाले ठूलो भूमिका खेलेको हुन्छ । यसलाई मानव विकासको सूचकको रूपमा लिइन्छ । यसै सिलसिलामा यहाँ देवचुली नगरपालिकाको शैक्षिक स्थिती देखाउन खोजिएको छ। विकासको प्रमुख आधारशिला शिक्षा नै हो, शिक्षाको माध्यमबाट व्यक्तिमा अन्तर्निहित प्रतिभाहरूको विकास हुन गई समग्र समाज र राष्ट्रमा नै सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन सकिन्छ भन्ने सर्वमान्य सिद्धान्त रहि आएको छ। सचेत, अनुशासित तथा उत्पादनशिल जनशक्ति निर्माण गर्नका लागि शिक्षा क्षेत्रको नै सर्वोपरि भूमिका अनिवार्य रहन्छ। योजना निर्माणमा गरिबी निवारण तथा चौतर्फी विकासका लागि शिक्षा क्षेत्रलाई मानव संशाधन विकासको एक शसक्त माध्यमको रुपमा नीतिगत रुपमा अबलम्बन गरिएको छ। राज्यको निति समेत शिक्षालाई विकासको प्रमुख पूर्वाधारको रुपमा विकसित, सर्वसुलभ र प्रभावकारी बनाउँदै लैजाने रहेको छ ।

नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३, धारा ३१ शिक्षा सम्बन्धि मौलिक हकमा देहाय बमोजिमको व्यवस्था गरिएको छ :

१. प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक हुनेछ ।
२. प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक हुनेछ ।
३. अपांगता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानून बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउनेहक हुनेछ ।
४. दृष्टिविहीन नागरिकलाई ब्रेललिपि तथा बहिरा र स्वर वा बोलाइ सम्बन्धी अपांगता भएका नागरिकलाई सांकेतिक भाषाको माध्यमबाट कानून बमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने हक हुनेछ ।
५. नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानून बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हक हुनेछ ।

संविधान तथा योजनाको ठूला ठूला वहस भएता पनि विश्व सामु तुलनात्मक अध्ययन गर्दा हाम्रो शिक्षा क्षेत्रमा उल्लेखनीय विकास भने भएको देखिँदैन । शिक्षाले ज्ञान र सिपको प्रयोगात्मक परिवर्तन ल्याउने, पिछडिएको, विपन्न र अभावग्रस्त वर्गको पक्षपोषण गर्ने, अवोध बालबालिका एवं आवाज विहिनका पक्षमा रही देशलाई समृद्ध बनाउने परिकल्पनालाई साकार पार्नुपर्दछ । देशका लागि आवश्यक नेतृत्वदायी क्षमताको विकास, अथकरूपमा सिक्ने र सिकाउने प्रवृति, सामाजिक र मानवीय मूल्यमान्यता र आत्मविश्वास जस्ता आधारभूत समग्र पक्षको विकास गर्न सघाउनु नै गुणस्तरीय शिक्षाको विशेषता हो। यस्तो शिक्षामा विश्लेषणात्मक र मौलिक सोचको पर्याप्तता हुनुपर्छ । निर्दिष्ट सिकाइमात्र स्तरीयता होइन । आज व्यावहारिक परिवर्तन, श्रमसँगको आस्था, जीवनोपयोगी खोज अनुसन्धान, सान्दर्भिकता देश र संस्कृतिप्रति प्रेम, नैतिक जिम्मेवारी, मौलिकरूपमा विज्ञानको उपयोग गर्न स्तरीय शिक्षाको आवश्यकता छ । शिक्षाको स्तरीय विकासले रोजगारीको अवसर, कलकारखानाको विकास, सुविधाको पहुँच, प्रविधिको विस्तार, उत्पादनमुखी कृषि, आयमुखी व्यवसाय, स्थानीय साधनश्रोतको प्रचुर सदुपयोगले जनताको जीवनस्तर उकास्न सकिन्छ जसले नगरपालिकाको अर्थतन्त्र बलियो हुनुको साथै सामाजिक विकासमा महत्वपुर्ण टेवा पुऱ्याउँछ ।

शिक्षा क्षेत्रको परिशूचकलाई त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमबाट निर्धारण गर्न सकिन्छ। यसै सिलसिलामा यस नगरपालिकाको शैक्षिक स्थिती देखाउन यहाँको साक्षरता स्थिति, शिक्षण संस्थाको विवरण, दरबन्दी शिक्षकहरूको विवरण, विद्यार्थीको भर्ना, तहगत तथा विषयगत शैक्षिक विवरण देखाउन खोजिएको छ। यसबाट नगरपालिकाको शैक्षिक अवस्थालाई बुझी आगामी दिनमा सुधार गर्न नीति तथा कार्यक्रम बनाउन सकिन्छ।

५.१.१ विद्यालयहरूको विवरण

शिक्षा क्षेत्रको परिसूचकलाई त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमबाट निर्धारण गर्न सकिन्छ। यसै अनुरूप यस नगरपालिकामा आ.व. २०७४/७५ सम्म सञ्चालन भइरहेको विभिन्न तहका शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण हेर्दा नगरपालिकामा पठनपाठनका लागि सामुदायिक विद्यालय ४२ वटा र संस्थागगत विद्यालय २९ गरी जम्मा ७१ वटा शिक्षण संस्थाहरू रहेका छन् । वर्तमान समयमा निजी क्षेत्रको संलग्नता बढ्दै गईरहेको अवस्थामा ग्रामीण क्षेत्रमा भने निजी क्षेत्रको न्युन संलग्नता देखिन्छ यद्यपि समुदायिक र संस्थागत निजी क्षेत्रले शिक्षाको क्षेत्रमा विभिन्न समस्याको बावजुत उल्लेख्य योगदान पुऱ्याउँदै आएको देखिन्छ ।

तालिका नं ६१ : नगरपालिकामा रहेका शिक्षण संस्थाहरूको विवरण

क्र.सं.	तह	जम्मा
१	सामुदायिक विद्यालय	४२
२	संस्थागत विद्यालय	२९
	जम्मा	७१

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

तालिका अनुसार नगरपालिकाको शैक्षिक क्षेत्रको विकासका लागि सामुदायिक विद्यालयको ६०% र निजी विद्यालयको ४०% भूमिका रहेको देखिन्छ ।

५.१.२ शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण

तालिका नं ६२ : नगरपालिकामा रहेका शैक्षिक संस्थाहरूको नामावली

क.सं.	विद्यालयको नाम	ठेगाना
सामुदायिक विद्यालय		
१	पवन मा.वि	२, दुरसंञ्चार टोल
२	फैजामीया-जामीय फैजानै आहाले-वेद	२, मस्जिद टोल
३	मदस्या-अर्वीया अजीडीया, जाहुलवलु	२, हाटबजार
४	हरिशुशिल प्रा.वि.	३, आदर्शटोल
५	पाली बहुमुखी क्याम्पस (अर्धसरकारी)	४, जितपुर
६	आदर्श स्कुल	५, बुद्ध चोक
७	उत्तम बाल हित निम्न मध्यमिक विद्यायल	७, उजैनी
८	आधारभुत विद्यालय	८, लोहशडा
९	राष्ट्रिय मा.वि.	९, कर्मैनी
१०	जनता आधारभूत विद्यालय	९, जोकवार
११	जनता मा.वि.	१०, लक्ष्मीपुर
१२	राजेश्वरी प्रा.वि.	१०, नदवा
१३	श्री सरस्वती मा.वि.	वडा नं. १२, शान्तिचौर
१४	जनता प्रा.वि.	वडा नं. १३, कुनवार
१५	मर्दशा	वडा नं. १३, पाराटिकर
१६	जनता मा.वि.	वडा नं. १४, डाइनहवा
१७	जनता आधारभूत	वडा नं. १४, पर्सावल
१८	जनता आधारभूत	वडा नं. १४, ऐचावल
१९	सुनकेशरा बाल क्लब	वडा नं. १४, डाइनहवा
२०	अहीरौली बाल क्लब	वडा नं. १४, अहीरौली
२१	श्री सरस्वती बाल क्लब	वडा नं. १४, रक्साल
२२	सहयोगी बाल क्लब	वडा नं. १४, ऐचावल
२३	एकता बाल क्लब	वडा नं. १४, पत्थरदेवा
२४	कोटही बाल क्लब	वडा नं. १४, अमरोट
२५	जनचेतना बाल क्लब	वडा नं. १४, पर्खावल
२६	कोपिला बाल क्लब	वडा नं. १४, श्रीनगर
२७	श्री जनता मा.वि. सुक्रौली	वडा नं. १५, सुक्रौली
२८	घिनहा प्राथमिक	वडा नं. १५, घिनहा
२९	जनता प्रा.वि.	वडा नं. १५ ननई

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	ठेगाना
३०	मदरसा अर्वीया अहले सुन्नत	वडा नं. १५ डिगोल
३१	श्री सरस्वती प्रा.लि.	वडा नं. १५ सुक्रौली
३२	हिमाली निम्न मा.वि.	वडा नं. १६ हकुई गाउँ
३३	नवदुर्गा प्रा.वि.	वडा नं. १६ तनवा
३४	बुद्धज्योती प्रा.वि	वडा नं. १६ अमहवा
३५	ज्ञानज्योती बो.ई.	वडा नं. १६ हकुईचोक
३६	एभरग्रीन बो.ई.	वडा नं. १६ हकुई चोक
३७	प्याराडाईस नेशनल इ.ई.	वडा नं. १६ त्रिलोकपुर
३८	जनता मा.वि.	१७, देउगावा
३९	सरस्वती प्रा.वि.	१७, बरारी
४०	सहिद जगदिस पाश्वान प्रा.वि.	१७, माहुबारी
४१	ज्ञानज्योति आधारभूत स्कुल	१८, धरमपुर
४२	राष्ट्रिय मा.वि.	१८, पण्डितपुर
संस्थागत विद्यालय		
४३	सयपत्री बोर्डिङ स्कुल	१, निलो गेट
४४	जगत कुमारी एकेडेमी ईङ्लिस स्कुल	१, सवटिकर
४५	ग्रीन-लन्च ई स्कूल	२, पुरानो बैङ्क टोल
४६	लिटिल एन्जल बो.ई.	३, संगम टोल
४७	परासि क्याम्पस	३, लोकतान्त्रीक टोल
४८	Hilarius School	४, सूर्यपूरा
४९	Glorious	४, हाईको छेउमा
५०	Little Plant English School	५, पुरानो नगरपालिका
५१	Baby Care	५, महेशपुर
५२	सगरमाथा	६, प्रगतिसिल
५३	मायादेवी बो.ई	७
५४	रामग्राम ई.बो.ई	७
५५	क्षितिज ई.बो. स्कुल	८, बैकुण्ठपुर
५६	संजीवनी बो. ई. स्कुल	१०, मंझरिया
५७	टुइङ्कल स्टार बोर्डिङ स्कुल	वडा नं. १२, बैकुण्ठपुर
५८	एलिट (ELITE) बोर्डिङ स्कुल	वडा नं. १४ डाइनहवा
५९	ज्ञानज्योती बो.ई.	वडा नं. १६ हकुईचोक
६०	एभरग्रीन बो.ई.	वडा नं. १६ हकुई चोक

क.सं.	विद्यालयको नाम	ठेगाना
६१	प्याराडाईस नेशनल इ.ई.	वडा नं. १६ त्रिलोकपुर
६२	उषा देवि ई. बो. स्कुल	१७, पट्खौली
६३	भगवती देवि ई.बो.स्कुल	१७, पट्खौली
६४	हंसज्ञान बो. स्कुल	१७, फुलवरिया
६५	क्लासीकल फ्युचर बो. स्कुल	१७,पिपरहिया
६६	मर्दशा	१७, देउगावा
६७	मर्दशा	१७, माहुबारी
६८	होली चाइल्ड बो. स्कुल	१८, धरमपुर
६९	रामग्राम सिद्धार्थ बो.स्कुल	१८, धरमपुर
७०	न्यु फ्लावल बो.स्कुल	१८, बन्जरिया
७१	फ्युचर बाइट बो.स्कुल	१८, कुहिया

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

शैक्षिक संस्थाको वडागत वितरण पक्ष हेर्दा वडा नं. १४, १५, १६, १७, १८ मा विद्यालयहरूको संख्या बढी रहेको छ ।

५.१.३ पाँच वर्ष माथिको जनसंख्याको साक्षरता स्थिति

साक्षरताले पढ्न र लेख्न सक्ने सिपभन्दा माथि समग्र मानव विकास सूचकलाई इंगित गर्दछ । तथ्यहरूका अनुसार महिला साक्षरताले समग्र बहुआयामिक गरिबी सूचकमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ । रामग्राम नगरपालिकाको उमेर समूह अनुसारको साक्षरताको स्थिति देहाय बमोजिम रहेको छ । नगरपालिकामा ५ वर्ष वा सो भन्दा माथि उमेर समूहका कूल ५२,३७८ जनसंख्या रहेका छन् ।

नगरपालिकामा ५ वर्ष वा सो भन्दा माथि उमेर समूहका कूल जनसंख्यामध्ये ७२.४ प्रतिशत साक्षर रहेका छन् । जसमध्ये पढ्न र लेख्न सक्ने साक्षर जनसंख्या ३७,६०४ रहेका छन् भने पढ्न मात्र सक्ने ३०४ जना रहेका छन् । पढ्ने र लेख्ने दुवै सिप नभएका अर्थात निरक्षर जनसंख्या १४,४६५ अर्थात २७.६ प्रतिशत रहेको छ । वडागत रुपमा तुलना गर्दा सबैभन्दा बढी साक्षरता प्रतिशत वडा नं ५ मा रहेको छ जसको साक्षरता ९१.६ प्रतिशत रहेको छ भने सबैभन्दा न्यून साक्षरता वडा नं १५ जसको साक्षरता ६१.७ प्रतिशत रहेको छ ।

तालिका नं ६३ : ५ वर्ष वा सो भन्दा माथि उमेर समूहका जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति

वडा	पढ्न लेख्न जानेको		पढ्नमात्र जानेको		पढ्न लेख्न नजानेको		उल्लेख नगरिएको	जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत		
१	१८५१	७६.१	२	०.१	५८०	२३.८	०	
२	९९२	७०.४	२	०.१	४१६	२९.५	०	१४१०
३	१७९८	८५.६	१९	०.९	२८४	१३.५	०	२१०१
४	१७८५	७२.०	१०	०.४	६८४	२७.६	०	२४७९
५	१३७४	९०.९	१०	०.७	१२७	८.४	०	१५११

वडा	पढ्न लेख्न जानेको		पढ्नमात्र जानेको		पढ्न लेख्न नजानेको		उल्लेख नगरिएको	जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत		
६	१२२७	७८.१	५	०.३	३४०	२१.६	०	१५७२
७	१६३४	६४.५	१	०.०	८९८	३५.५	०	२५३३
८	११९७	६६.६	१४	०.८	५८७	३२.६	०	१७९८
९	१५९१	६९.३	०	०.०	७०६	३०.७	०	२२९७
१०	२७६९	७५.२	३	०.१	९१२	२४.८	०	३६८४
११	११७४	७७.३	४	०.३	३४०	२२.४	०	१५१८
१२	१२२५	७५.३	२	०.१	३९९	२४.५	०	१६२६
१३	१०७६	७२.९	१	०.१	४००	२७.१	०	१४७७
१४	३२४२	७१.५	७	०.२	१२८४	२८.३	०	४५३३
१५	२८०४	६१.५	६	०.१	१७४६	३८.३	०	४५५६
१६	४१९६	६७.७	८०	१.३	१९२१	३१.०	०	६१९७
१७	३३८९	६६.३	१२४	२.४	१५९५	३१.२	५	५११३
१८	४२८०	७७.३	१४	०.३	१२४६	२२.५	०	५५४०
जम्मा	३७६०४	७१.८	३०४	.६	१४४६५	२७.६	५	५२३७८

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

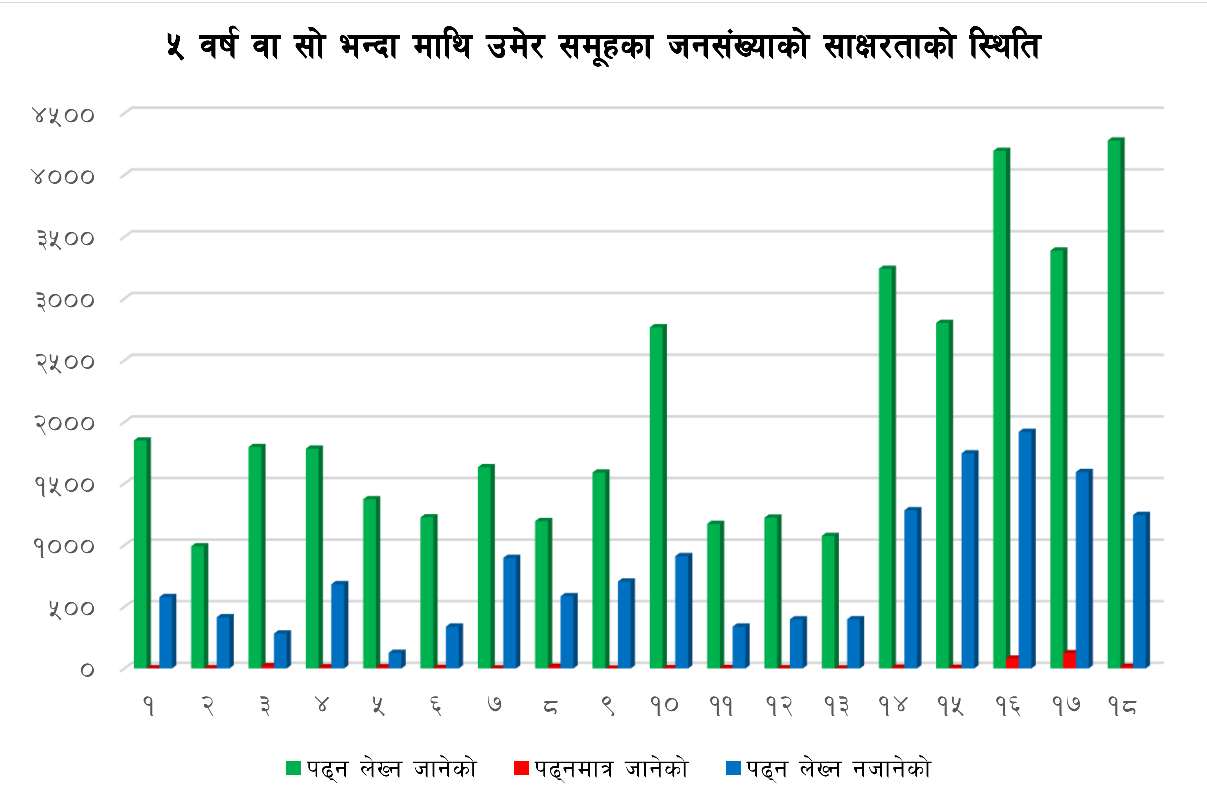

तालिका नं ६४ : ५ वा सो भन्दा माथिका जनसंख्याले उत्तीर्ण गरेको तह अनुसार विवरण

शैक्षिक तह	वडा नं.																		
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	जम्मा
पूर्व प्राथिमक	६३	३६	५६	७४	४३	४४	८२	५४	५९	९४	३९	४९	६६	१०५	१८४	१७१	१६१	१९०	१५७०
कक्षा १-५	५५२	२४१	३३५	५२३	२४२	३२४	५४७	३७३	४४१	७२०	३२८	३६५	३२७	८४६	९३९	१४४४	१०५०	१३३२	१०९२९
कक्षा ६-८	४२२	१९२	३१५	३८८	२२८	२७६	४०१	३५८	३९८	७३९	२९०	३०६	२६६	८७७	७६७	१०९०	९०६	११४०	९३५९
कक्षा ९-१०	३१९	२१२	२८४	३४९	२३४	१६९	३३६	२३५	३२२	६१६	२५२	२२५	२५७	६३६	५५२	८९६	६८०	७३८	७३१२
एसईई/एसएलसी/ सो सरह	१३७	५२	१७०	७८	९७	६८	४६	४८	४७	१३४	८२	८०	३२	१४०	१०८	२१०	९९	१७५	१८०३
कक्षा १२ वा PCL वा सो सरह	१९५	१२४	३२२	२४८	२२५	१४०	१३३	९८	११७	३३६	८९	९८	६७	२८२	१९६	२३०	३१४	३१७	३५३१
स्नातक वा सो सरह	८४	६४	१७५	६७	६६	५०	४३	२९	३९	९६	१४	२२	२७	६९	४७	७१	११६	७०	११४९
SLC/SEE to Bachelor	४१६	२४०	६६७	३९३	३८८	२५८	२२२	१७५	२०३	५६६	१८५	२००	१२६	४९१	३५१	५११	५२९	५६२	६४८३
स्नातकोत्तर वा सोभन्दा माथि	३३	५२	७२	२१	८८	१५	१६	२	१२	२३	१५	१३	११	१७	६	१३	२९	२३	४६१
अनौपचारिक शिक्षा	१२	७	०	१	४	०	२	०	५	३	४	१	६	१४	२	५	२	३०	९८
साक्षर	२६	२	५७	३५	९५	१३९	२१	०	१४५	३	६०	६५	१५	२३१	०	६०	१७	२५५	१२२६
अन्य	६	९	११	१	५०	१	६	०	१	५	१	१	०	१७	०	६	१०	१	१२६
थाहा नभएको	२	१	१	०	२	१	१	०	५	०	०	०	२	८	३	०	५	९	४०
जम्मा	१८५१	९९२	१७९८	१७८५	१३७४	१२२७	१६३४	११९७	१५९१	२७६९	११७४	१२२५	१०७६	३२४२	२८०४	४१९६	३३८९	४२८०	३७६०४

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

तालिका अनुसार ५ वर्षमाथिको कुल ३७,६०४ जनसंख्यामध्ये प्राथमिक तहसँग सम्बन्धित जनसंख्या सबैभन्दा बढी १०,९२९ रहेको छ। औपचारिक शिक्षामध्ये स्नातकोत्तर तहसँग सम्बन्धित जनसंख्या सबैभन्दा कम ४६१ रहेको छ।

५.१.४ १५-६० वर्ष उमेर समूहको साक्षरताको स्थिति

नगरपालिकामा १५ वर्ष वा सो भन्दा माथिको उमेर समूहका कुल १७५५३ जनसंख्या मध्ये १०,६६७ अर्थात् ६०.७७ प्रतिशत साक्षर रहेका छन् । नगरपालिकामा पढ्न र लेख्न सक्ने साक्षर जनसंख्या १०,२८४ छन् भने पढ्न मात्र सक्ने ३८३ जना रहेका छन् । पढ्ने र लेख्न नजान्ने (दुवै सिप नभएका अर्थात निरक्षर) जनसंख्या ६,८६ अर्थात ३९.२३ प्रतिशत रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं ६५ : १५ वर्ष माथिको जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति

वडा	पढ्न लेख्न जानेको		पढ्नमात्र जानेको		पढ्न लेख्न नजानेको		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या
१	१३३९	७५.४	२	०.१	४३६	२४.५	१७७७
२	७०७	६९.०	१	०.१	३१६	३०.९	१०२४
३	१३३३	८६.६	१०	०.६	१९७	१२.८	१५४०
४	१२५६	७२.२	२	०.१	४८२	२७.७	१७४०
५	१०३२	९२.१	३	०.३	८६	७.७	११२१
६	९०४	७७.९	३	०.३	२५३	२१.८	११६०
७	१०१३	६०.२	१	०.१	६६९	३९.८	१६८३
८	८२८	६३.४	१२	०.९	४६६	३५.७	१३०६
९	११३७	६८.२	०	०.०	५२९	३१.८	१६६६
१०	२०१८	७४.५	३	०.१	६८६	२५.३	२७०७
११	८९८	७७.१	३	०.३	२६३	२२.६	११६४
१२	८७६	७३.१	१	०.१	३२१	२६.८	११९८
१३	७४४	६९.६	०	०.०	३२५	३०.४	१०६९
१४	२३४४	७०.६	५	०.२	९७१	२९.२	३३२०
१५	१७६६	५५.७	६	०.२	१४०१	४४.२	३१७३
१६	२९८२	६७.२	२४	०.५	१४३०	३२.२	४४३६
१७	२३१५	६३.५	९७	२.७	१२३२	३३.८	३६४४
१८	२९६३	७७.२	११	०.३	८६४	२२.५	३८३८
जम्मा	२६४५५	७०.४	१८४	०.५	१०९२७	२९.१	३७५६६

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

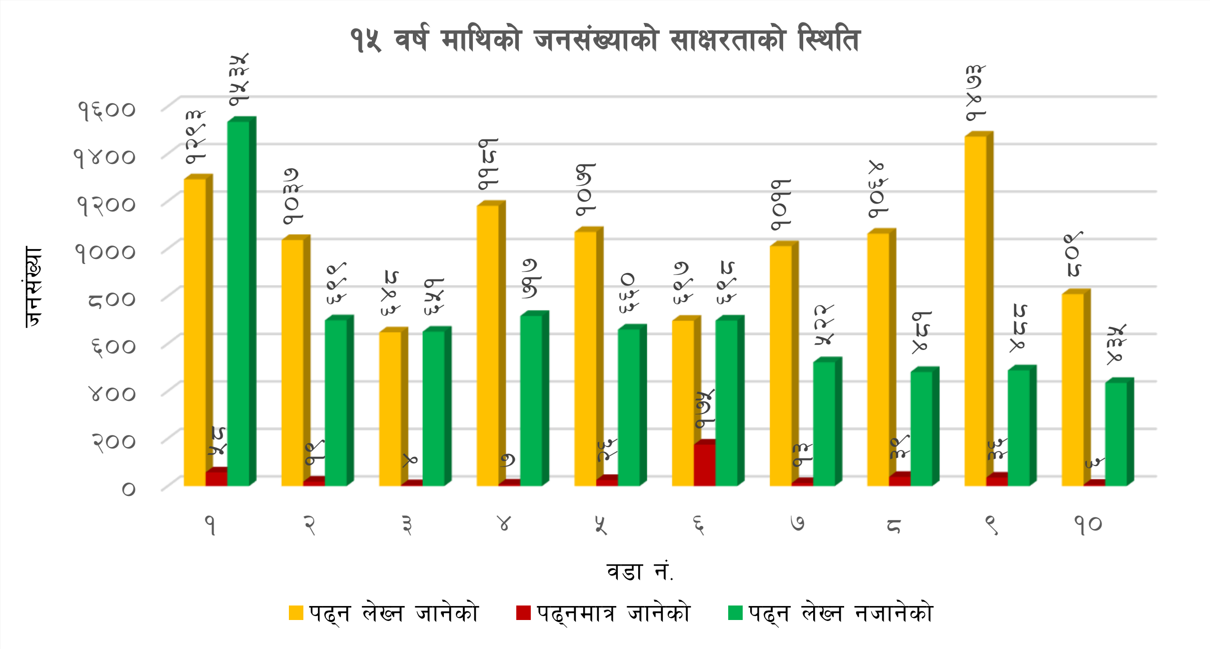

५.१.५ वयस्क साक्षरता दर (१५-२४ वर्ष उमेर समूहमा)

नगरपालिकामा युवा साक्षरता दर १५-२४ वर्ष उमेर समूहका कुल ४,४७६ जनसंख्या मध्ये ४,२५४ अर्थात् ९५.०४ प्रतिशत साक्षर रहेका छन् । नगरपालिकामा पढ्न र लेख्न सक्ने साक्षर जनसंख्या ४,१८३ छन् भने पढ्न मात्र सक्ने ७१ जना रहेका छन् । पढ्ने र लेख्न नजान्ने (दुवै सिप नभएका अर्थात निरक्षर) जनसंख्या २२२ अर्थात ४.९६ प्रतिशत रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं ६६ : वयस्क साक्षरता दर (१५-२४ वर्ष उमेर समूहमा)

वडा	पढ्न लेख्न जानेको		पढ्नमात्र जानेको		पढ्न लेख्न नजानेको		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या
१	५२४	९५.६	०	०.०	२४	४.४	५४८
२	२८६	८६.१	०	०.०	४६	१३.९	३३२
३	४०३	९६.२	३	०.७	१३	३.१	४१९
४	५१८	९७.२	०	०.०	१५	२.८	५३३
५	३१४	९८.४	०	०.०	५	१.६	३१९
६	३४४	९६.४	१	०.३	१२	३.४	३५७
७	४६६	८८.९	१	०.२	५७	१०.९	५२४
८	४१८	९३.५	५	१.१	२४	५.४	४४७
९	४९६	९४.१	०	०.०	३१	५.९	५२७
१०	८७६	९७.३	०	०.०	२४	२.७	९००
११	३४६	९५.८	०	०.०	१५	४.२	३६१
१२	३४२	९२.९	१	०.३	२५	६.८	३६८
१३	२९९	९५.२	०	०.०	१५	४.८	३१४
१४	९३१	९२.३	२	०.२	७६	७.५	१००९
१५	८७६	८५.६	०	०.०	१४७	१४.४	१०२३
१६	११९०	९३.८	३	०.२	७५	५.९	१२६८
१७	१०८७	९०.४	२२	१.८	९४	७.८	१२०३
१८	११३९	९४.६	६	०.५	५९	४.९	१२०४
जम्मा	१०८५५	९३.१	४४	०.४	७५७	६.५	११६५६

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.१.६ ५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल नजाने जनसंख्याको विवरण

तालिका नं ६७ : ५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल नजाने जनसंख्याको विवरण

विवरण	हाल स्कूल/कलेज गइरहेका		हाल स्कूल/कलेज नजाने		उमेर समूहमा जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	६७०	६६.५	३३७	३३.५	१००७
२	३९३	६५.१	२११	३४.९	६०४
३	५८१	७२.७	२१८	२७.३	७९९
४	७६९	७३.६	२७६	२६.४	१०४५
५	३९४	६६.२	२०१	३३.८	५९५
६	४३४	६५.४	२३०	३४.६	६६४
७	८१५	७२.३	३१२	२७.७	११२७
८	५२९	६६.८	२६३	३३.२	७९२
९	६०३	६०.७	३९०	३९.३	९९३
१०	१०२७	६५.५	५४०	३४.५	१५६७
११	३५९	५८.४	२५६	४१.६	६१५
१२	४४७	६५.६	२३४	३४.४	६८१
१३	४३९	७१.२	१७८	२८.८	६१७
१४	११२७	६१.३	७१२	३८.७	१८३९
१५	१३०९	६४.५	७२१	३५.५	२०३०
१६	१५८१	६३.२	९२१	३६.८	२५०२
१७	१५२७	६७.१	७४८	३२.९	२२७५
१८	१६५९	६८.८	७५१	३१.२	२४१०
जम्मा	१४६६३	६६.२	७४९९	३३.८	२२१६२

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकाकामा ५ देखि २४ वर्ष उमेर भित्रका कूल २२,१६२ जनसंख्यालाई हाल स्कूल कलेज गईरहेकाहरूको संख्या १४,६६३ अर्थात ६६.२ प्रतिशत रहेका छन् । अर्कोतर्फ ७,४९९ अर्थात ३३.८ प्रतिशत विद्यालय/कलेज गएका छैनन् । यो तथ्यलाई हेर्दा आधुनिकता, विकास र नवजागरणको चहल पहल चरम अवस्थामा पुगेको वर्तमान विश्व परिवेशमा यस नगरपालिकामा विद्यालय/कलेज नै नगएको संख्या उल्लेख्य हुनु गम्भिर विषय हो । तसर्थ यो अवस्थालाई प्रभावकारी ढंगले अन्त्य गर्न अविलम्ब पहल गरिनु आवश्यक छ । यसका लागि औपचारिक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा, प्रौढ शिक्षा तथा अन्य शैक्षिक विकासका व्यवहारिक र कार्यन्वयनमुखी योजना निर्माण गरी लागू गर्नु जरुरी छ ।

५.१.७ ५-२४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कूल/कलेज नजानुको कारणका आधारमा विवरण

तालिका नं ६८ : ५-२४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कूल/कलेज नजानुको कारणका आधारमा विवरण

वडा नं.	अरु पढ्ने ठाउँ नभएकोले	धेरै महँगो भएकोले	धेरै टाढा भएकोले	घरमा काम सघाउनु परेकोले	बाबु/आमाले नचाहेकोले	चाहेजति पढिसकेकोले	विवाह भएकोले	काम शुरु गरेको/जागिर पाएर	विद्यालयले भर्ना गर्न नमानेकोले	अन्य	जम्मा
१	०	७	१	१३७	१४	२२	७७	८	५७	१४	३३७
२	०	२३	३	५०	८	२०	२७	१७	१	६२	२११
३	२	५	०	४७	४	७	३३	११	०	१०९	२१८

वडा नं.	अरु पढ्ने ठाउँ नभएकोले	धेरै महँगो भएकोले	धेरै टाढा भएकोले	घरमा काम सघाउनु परेकोले	बाबु/आमाले नचाहेकोले	चाहेजति पढिसकेकोले	विवाह भएकोले	काम शुरु गरेको/जागिर पाएर	विद्यालयले भर्ना गर्न नमानेकोले	अन्य	जम्मा
४	४	२	४	१७५	१	६	२५	१९	२	३८	२७६
५	०	०	०	३६	३	१०	५४	६	१	९१	२०१
६	०	२	०	२८	४	७	४०	८	०	१४१	२३०
७	३	१४	८	६९	३७	२६	६६	२०	८	६१	३१२
८	३	६१	७	८६	१६	१८	५०	५	७	१०	२६३
९	६	४५	१३	८६	५	६०	५४	१	१	११९	३९०
१०	४	३०	३	६८	२	९१	६९	१२	२	२५९	५४०
११	०	२१	५	८४	७	८२	३६	१५	३	३	२५६
१२	२	४८	१	७	१	३६	८	७	०	१२४	२३४
१३	०	२	०	२	४	५	१८	०	३	१४४	१७८
१४	२	४५	१५	१८५	५१	९४	९९	४३	५७	१२१	७१२
१५	०	२६	२	८२	१२८	१३७	५२	३७	९	२४८	७२१
१६	३	४१	२८	५७०	४३	३४	७८	७	१३	१०४	९२१
१७	४	९६	९	१२७	७	२२	६६	२४	४७	३४६	७४८
१८	२	५	१	३३८	२२	४७	१२५	२२	६	१८३	७५१
जम्मा	३५	४७३	१००	२१७७	३५७	७२४	९७७	२६२	२१७	२१७७	७४९९

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा ५ देखि २४ वर्ष भित्रका जनसंख्यामध्ये हाल विद्यालय/कलेज नजानेको संख्या ७,४९९ जना रहेका छन् । हाल विद्यालय नजानेहरूलाई विद्यालय/कलेज नजानुको कारण के हो भनेर सोधिएको प्रश्नमा विद्यालय/कलेज नजानुको कारण हेर्दा सबैभन्दा बढी २,१७७ जनाले घरमा काम सघाउनु परेकोले र अन्य कारणले, ९७७ जनाले विवाह भएकाले र तेस्रोमा ७२४ जनाले चाहेजति पढिसकेकाले धेरै टाढा भएकाले भन्ने जवाफ दिएका छन् । यसैगरी विद्यालयले भर्ना गर्न नमानेकोले, धेरै टाढा भएकाले, अभिभावकको चाहना नभएर नगएको बताउने जनसंख्या पनि उल्लेख्य रहेको छ । जे सुकै कारणले भएपनि उचित शिक्षाबाट बञ्चित हुनु राम्रो होइन तसर्थ शिक्षालाई प्राथमिकता दिने र यूवाहरूलाई शिक्षातर्फ उत्साहित गर्न रोजगारमूलक र जीवनोपयोगी शिक्षा, व्यवसायीक, शिक्षा तथा सीपमूलक शिक्षाको व्यवस्था गर्नु आवश्यक हुन्छ । नेपालमा परम्परागत हिसाबले विवाह पश्चात महिलाहरू घरायसी धन्दा र बालबच्चा जन्माउने र हुर्काउने कार्यमा लाग्ने साथै विवाह भएर जाने घरबाट शिक्षामा प्रोत्साहन नगर्ने जस्ता कारणले उनीहरू शिक्षाबाट टाढिएका हुनसक्छन् । यसतर्फ सामाजिक जागरण र महिला हक अधिकारको क्षेत्रमा काम गर्ने सम्बन्धित सबैले ध्यान पुऱ्याउनु जरुरी छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.१.८ विद्यालय बाहिर रहेका तथा विद्यालय छाडेका ५-२४ वर्ष उमेर समूहकाको विवरण

नगरपालिकामा रहेका ५-२४ वर्ष उमेर समूहा बालबालिका तथा वयस्कहरूमा हाल स्कुल/कलेज गइरहेका १४६६३ अर्थात ६६.१६ प्रतिशत र हाल स्कुल/कलेज जाने नगरेका ७४९९ जना अर्थात ३३.८४ प्रतिशत छन् । हाल स्कुल कलेज नजाने गरेका मध्ये कहिले पनि विद्यालय नगएका १०३३ अर्थात १३.७८ प्रतिशत र विद्यालय छाडेका ६४६६ अर्थात ८६.२२ प्रतिशत रहेका छन् । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं ६९ : विद्यालय बाहिर रहेका तथा विद्यालय छाडेका ५-२४ वर्ष उमेर समूहकाको विवरण

वडा नं.	हाल विद्यालय नगएका	हाल विद्यालय गइरहेका	किहले पनि विद्यालय नगएका	विद्यालय छाडेका	उमेर समूहको जम्मा
१	३३७	६७०	३६	३०१	१००७
२	२११	३९३	६९	१४२	६०४
३	२१८	५८१	१६	२०२	७९९
४	२७६	७६९	१९	२५७	१०४५
५	२०१	३९४	१४	१८७	५९५
६	२३०	४३४	३३	१९७	६६४
७	३१२	८१५	७५	२३७	११२७
८	२६३	५२९	३२	२३१	७९२
९	३९०	६०३	६५	३२५	९९३
१०	५४०	१०२७	३५	५०५	१५६७
११	२५६	३५९	२१	२३५	६१५
१२	२३४	४४७	३६	१९८	६८१
१३	१७८	४३९	१८	१६०	६१७
१४	७१२	११२७	८८	६२४	१८३९
१५	७२१	१३०९	१६६	५५५	२०३०
१६	९२१	१५८१	११७	८०४	२५०२
१७	७४८	१५२७	१३४	६१४	२२७६
१८	७५१	१६५९	५९	६९२	२४१०
जम्मा	७४९९	१४६६३	१०३३	६४६६	२२१६३
प्रतिशत	३३.८४	६६.१६	१३.७८	८६.२२	

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.२ बसाइँ सराइको अवस्था

कुनै पनि स्थानको जनसंख्या परिवर्तन हुने कारणहरूमध्ये बसाइँसराइ एक प्रमुख कारण मानिन्छ । यस रामग्राम नगरपालिकामा छिमेकी नगरपालिका/नगरपालिका एवम् जिल्लाबाट समेत बसाइँसराइ गरी आउने गरेको देखिन्छ । तर विभिन्न अवसर र रोजगारीको खोजीमा देश भित्र वा देश बाहिर एक स्थानबाट अर्को स्थानमा स्थायी वा अस्थायी रुपमा बसाई सरेर जाने प्रवृत्ति क्रमश बढ्दै गएको पाइन्छ । यसरी बसाइँ सरी जानु वा आउनुका विभिन्न कारणहरू छन् । तीमध्ये पाँच मुख्य कारण आर्थिक वृद्धि, द्वन्द्व, सामाजिक कारण, व्यापार र रोजगार हुन् ।

५.२.१ जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण

तालिका नं ७० : जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण

वडा		जन्मस्थान				
	यही गा.पा./ न.पामा	यही जिल्लामा	अन्य जिल्लामा	विदेशमा	थाहा नभएको	जम्मा
१	१८१३	४१६	२५२	१४३	०	२६२४
२	१०४९	१९५	१३३	१२८	०	१५०५
३	१०९७	६०९	४१६	१४६	०	२२६८
४	२०८४	२७०	१२६	१९५	०	२६७५
५	१७०	१०८४	२१६	१४१	०	१६११
६	३	१४९९	१०४	१०७	०	१७१३
७	२१६३	२४४	४६	२७७	०	२७३०
८	१५०३	२३५	६६	१६८	०	१९७२
९	२१०५	१५८	५०	१६२	०	२४७५
१०	३२३०	२९३	२८२	१५९	०	३९६४
११	८८१	६८५	६२	६	०	१६३४
१२	३२९	१३१७	५२	६९	०	१७६७
१३	१७९	१३१३	३९	८८	०	१६१९
१४	१०५५	३३३४	३८७	९७	०	४८७३
१५	४१०३	३४७	२९४	२३६	०	४९८०
१६	५१७७	६९८	४९७	३७७	०	६७४९
१७	३२८१	१८०२	५३	४०८	०	५५४९
१८	३८९५	१०६४	८८३	१६८	०	६०१०
जम्मा	३४११७	१५५६३	३९५८	३०७५	५	५६७१८
प्रतिशत	६०.१५	२७.४४	६.९८	५.४२	०.०१	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

माथिको तालिकाको आधारमा यस रामग्राम नगरपालिकाको कुल जनसंख्यामध्ये ३४,११७ अर्थात् ६०.१५ प्रतिशत यसै नगरपालिकामा जन्मेको देखिन्छ । १५,५६३ जना अर्थात् २७.४४ जना भने अन्य जिल्लाबाट यस नगरपालिकामा बसाइँसराइ गरेर आएको देखिन्छ । यसको विस्तृत विवरण तालिकामा देखाइएको छ । नगरपालिकाको आर्थिक, भौतिक, सामाजिक र अन्य क्षेत्रहरूको विकास हुँदा अन्य नगरपालिका, नगरपालिका वा जिल्लाबाट बसाइँ सरेर आउने जनसंख्यामा वृद्धि हुने देखिन्छ । नगरपालिकाले आगामी योजना बनाउँदा बसाइँ सरेर आउने जनसंख्यालाई समेत व्यवस्थित गर्ने खालको योजना बनाउनु पर्ने देखिन्छ ।

पछिल्लो १२ महिनामा घरमा भएको मृत्यु सम्बन्धी विवरण

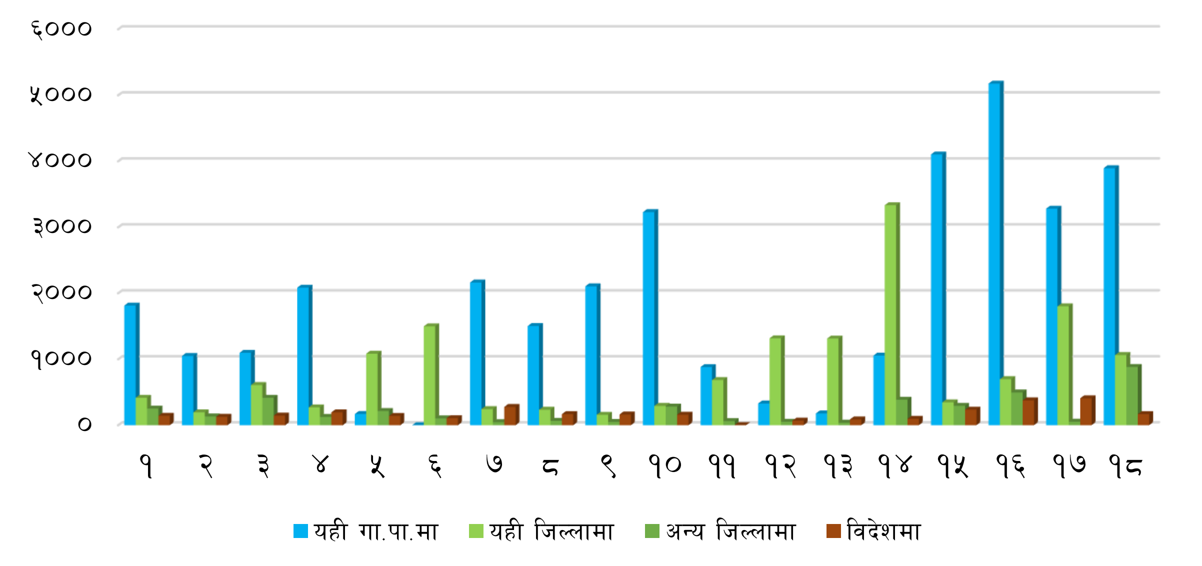

५.२.२ यस नगरपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको आधारमा विवरण

तालिका नं ७१ : यस नगरपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको आधारमा विवरण

वडा	यहाँ बस्नुको मुख्य कारण											
	कृषि	व्यापार / व्यवसाय	जागिर / नोकरी	अध्ययन / तालिम	विवाह	आश्रित	द्वन्द	प्राकृति प्रकोप	कामको खोजी	अन्य	बसाई सराई	जम्मा
१	८	२५	८६	११२	४२४	२९	१	५	८२	१२	२७	८११
२	१	३४	३२	१७	२८९	१७	३	०	६	१५	४२	४५६
३	६२	६८	१४१	२६२	४३०	८८	०	०	१३	३६	७१	११७१
४	०	१३	२	७	५३१	१०	०	०	३	२	२३	५९१
५	१	११५	१२९	११३	४२३	४१२	१	०	७	२१२	२८	१४४१
६	१४	५३	२३	१६३	४९५	४३५	०	०	४	५१५	८	१७१०
७	१३	१	१	०	५२८	४	१	०	४	४	११	५६७
८	०	०	१	०	४५२	१	०	०	०	८	७	४६९
९	१	०	०	३	३६५	०	०	०	०	०	१	३७०
१०	१४	५	१	२	६३८	४५	०	०	३	६	२०	७३४
११	२९२	३	९	६७	३०१	६२	०	०	१	२	१६	७५३
१२	८६	१३	८	१५	४१८	८२१	०	०	५१	८	१८	१४३८
१३	९	०	१	३	४५५	९६८	०	०	०	०	४	१४४०
१४	१२९५	२५	२९	३८	१२३०	१०५५	१९	०	९	३२	८६	३८१८
१५	२	०	२	०	८५८	१	०	०	१	६	७	८७७
१६	४६	६	१९	१	१४६३	१६	०	०	१	४	१६	१५७२
१७	४	१	१	३	१०३१	११६२	०	०	१०	६	४५	२२६३

वडा	यहाँ बस्नुको मुख्य कारण											
	कृषि	व्यापार / व्यवसाय	जागिर / नोकरी	अध्ययन / तालिम	विवाह	आश्रित	द्वन्द	प्राकृति प्रकोप	कामको खोजी	अन्य	बसाई सराई	जम्मा
१८	२०	४	६	५	११९९	१२६	०	०	११	१४१	६०३	२११५
जम्मा	१८६८	३६६	४९१	८११	११५३०	५२५२	२५	५	२०६	१००९	१०३३	२२५९६
प्रतिशत	८.३	१.६	२.२	३.६	५१.०	२३.२	०.१	१.०	०.९	४.५	४.६	१००.०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस नगरपालिका बाहिर जन्मस्थान भएका जनसंख्याको यस नगरपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको विवरण हेर्दा कूल २२,५९६ जनसंख्या अन्य स्थानमा जन्म भएर यस नगरपालिकामा बसोबास गर्दै आएका छन् । यसमध्ये सबैभन्दा धेरै विवाहको कारण यस नगरपालिकामा आउनेहरूको संख्या ११,५३० अर्थात ५१.० प्रतिशत, आश्रित भएर आएका जनसंख्या ५,२५२ अर्थात २३.२ प्रतिशत, कृषि अर्थात खेतीपातीको कारणले आउनेको संख्या १,८६८ अर्थात ८.३ प्रतिशत, बसाई सराईं गरेर आएका १,०३३ अर्थात ४.६ प्रतिशत रहेको छ । त्यसैगरी आश्रित, प्राकृतिक प्रकोप, कामको खोजी अन्य इत्यादी कारणले आउनेको संख्या समेत रहेको छ । नगरपालिकामा आकर्षित हुनेमध्ये अधिकांश यहाँ उपलब्ध भौतिक तथा सामाजिक पूर्वाधारको उपलब्धताको कारण बसाइँसराई गरी आएको हुनसक्ने देखिन्छ । आश्रित तथा विवाह भई बसाइँसराइ आउनु स्वभाविक हो । अन्य विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

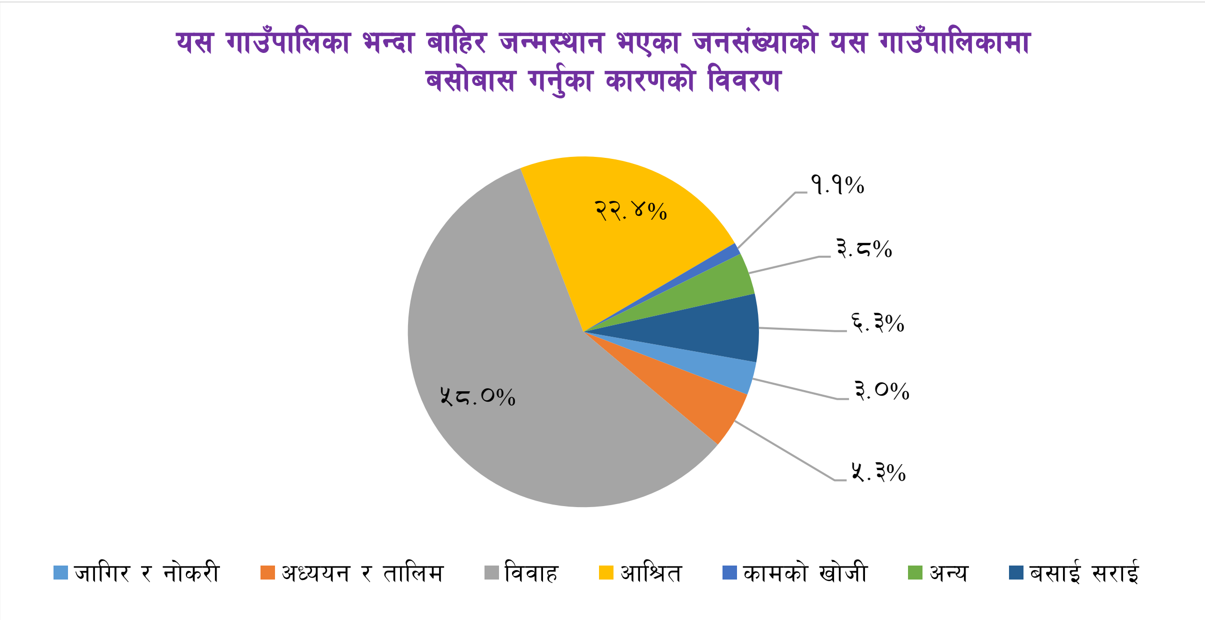

५.३ विगत १२ महिनामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने जनसंख्याको विवरण

समाजमा पछाडि पारिएका तथा परेका ज्येष्ठ नागरिक, एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई सामाजिक सुरक्षा भत्ताको नाममा राज्यकोषबाट सहयोग गर्ने अवधारणा कल्याणकारी राज्यको अवधारणा हो । वि.सं. २०५१ देखि ज्येष्ठ नागरिकलाई मासिक १०० रूपैयाँ भत्ता दिने नारा सहित सुरु गरिएको सामाजिक सुरक्षा भत्ता अहिले ज्येष्ठ नागरिकका साथसाथै एकल महिला, अपाङ्गता भएका र दलित ज्येष्ठ नागरिकलाई समेत प्रदान गरिन्छ । यसले समाजमा पछाडि परेका अशक्तहरूलाई सम्मानपूर्वक बाँच्न प्रोत्साहन हुने विश्वास गरिएको छ । यस नगरपालिकामा वितरण गरिएको सामाजिक सुरक्षा भत्ताको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं ७२ : विगत १२ महिनामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने जनसंख्याको विवरण

वडा नं.	सामाजिक सुरक्षा भत्ताको किसिम										
	लागू नहुने	जेष्ठ नागरिक	एकल महिला	अशक्त र अपाङ्ग	लोपोन्मुख जातजाति	बाल संरक्षण	निवृत्तिभरण (पेन्सन)	अन्य	नपाएको	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	२४१२	७७	३९	७	३९	११	३	१९	१७	०	२६२४
२	१४३०	५६	६	२	०	०	०	०	११	०	१५०५
३	२११८	६०	३९	११	०	०	५	६	२९	०	२२६८
४	२५१६	६७	५३	३	०	९	६	१	२०	०	२६७५
५	१५०२	४४	२१	१०	०	०	२	२१	११	०	१६११
६	१६२५	४२	३७	२	०	१	०	५	१	०	१७१३
७	२५८७	१०४	८	३	०	०	५	४	१९	०	२७३०
८	१८६७	३८	३१	८	०	३	१	१०	१४	०	१९७२
९	२३१३	५७	१३	२	०	२९	३५	२	२४	०	२४७५
१०	३७१८	७१	३४	१३	०	०	२८	४७	५३	०	३९६४
११	१४०३	१७	१	२	०	२३	४१	७	१४०	०	१६३४
१२	१६८२	३०	९	१	०	०	०	१९	२६	०	१७६७
१३	१५६५	३५	०	६	०	०	०	२	११	०	१६१९
१४	४३३७	१३५	५९	१५	०	२	९	३०३	१३	०	४८७३
१५	४७४९	११३	७२	१२	०	०	४	७	२३	०	४९८०
१६	६२९६	२००	७३	१५	२१	३६	७	३८	६३	०	६७४९
१७	४६६०	१६५	३९	१३	०	१	१	७८	५८६	६	५५४९
१८	५५५८	१७९	७२	२७	२५	४८	१४	१५	७२	०	६०१०
जम्मा	५२३३८	१४९०	६०६	१५२	८५	१६३	१६१	५८४	११३३	६	५६७१८
	९२.२८	२.६३	१.०७	०.२७	०.१५	०.२९	०.२८	१.०३	२.००	०.०१	१००.००

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

तालिका अनुसार जेष्ठ नागरिक, एकल महिला र अशक्त/अपांग वर्गहरूको वितरण सबै वडामा रहेको देखिन्छ भने लोपोन्मुख बाल संरक्षण एवं निवृत्तिभरण अन्तर्गत केही वडाहरूमा मात्र भत्ता पाउने व्यक्तिहरू रहेको देखिन्छ ।

५.४ बेसहारा सडक बालबालिका तथा जनसंख्याको विवरण

नेपालको संविधानको धारा ३९ अन्तर्गत उपधारा ९ बमोजिम मौलिक हकमा, असहाय, अनाथ, अपाङ्गता भएका, द्वन्द पिडित, विस्थापित एवं जोखिममा रहेका बालवालिकालाई राज्यबाट विशेष संरक्षण र सुविधा पाउने हक हुनेछ भनी उल्लेख छ भने धारा ४३ मा आर्थिकरुपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका, असहाय एक महिला, अपाङ्गता भएका, बालबालिका, आफ्नो हेरचाह आफै गर्न नसक्ने तथा लोपोउन्मुख जातिका नागरिकलाई कानून बमोजिम सामाजिक सुरक्षाको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिएको छ । यसर्थ स्थानीय सरकारको रुपममा रहेको नगरपालिकाले यस प्रकारको वेसहारा अवस्थामा रहेका बालबालिका र अन्य नागरिकलाई अनिवार्य संरक्षण गर्नुपर्ने दाहित्व रहेको छ ।

५.५ व्यक्तिगत घटना दर्ता

नागरिकले आफ्नो व्यक्तिगत अधिकार उपयोग गर्न कानुनी प्रक्रियाहरू पालना गर्नु पर्ने हुन्छ । नागरिकता, राहदानी, वा अन्य परिचयपत्र लिन, रोजगारी वा उद्यम गर्न, विदेश जान निश्चित कानूनी प्रक्रिया पुरा गर्नुपर्ने हुन्छ । यसका लागि सरकारले आधिकारीक प्रमाणपत्र उपलब्ध गराउँछ । जन्म, मृत्यु, बसाइँसराइ विवाह र सम्बन्ध विच्छेद जस्ता घटना समयमा नै दर्ता गर्नु पर्ने हुन्छ । संविधानले नागरिकलाई विभिन्न अधिकार प्रत्याभूत गरेको छ । त्यसको प्रस्थान विन्दु भनेकै व्यक्तिगत घटना दर्ता हो । ती व्यक्तिगत घटना दर्ताका आधारमा राष्ट्रिय तथ्याङ्क बनाउने यसको विश्वव्यापी मान्यता हो । कहाँ ? कति जन्मे ? कतिको मृत्यु भयो ? कतिले बसाइँसराइ गरे ? कतिको सम्बन्ध विच्छेद ? भयो जस्ता कुराको जानकारी राज्यले पाउनु पर्छ । यसको आधारमा सरकारले नीति बनाउने हुँदा व्यक्तिगत घटनादर्ता समयमा नै गर्न जनचेतना अभिवृद्धि गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

५.५.१ पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण

तालिका नं ७३ : पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण

वडा	जन्मदर्ता भएको				जन्मदर्ता नभएको				जम्मा			जम्मा
	पुरुष	महिला	तेस्रो लिङ्गी	जम्मा	पुरुष	महिला	तेस्रो लिङ्गी	जम्मा	पुरुष	महिला	तेस्रो लिङ्गी	
१	१०१	७४	०	१७५	२२	२९	०	५१	१२३	१०३	०	२२६
२	५७	४६	०	१०३	९	२१	०	३०	६६	६७	०	१३३
३	८६	६२	०	१४८	३१	२९	०	६०	११७	९१	०	२०८
४	११४	६०	०	१७४	२९	४३	०	७२	१४३	१०३	०	२४६
५	४५	४१	०	८६	२२	२०	०	४२	६७	६१	०	१२८
६	४८	६३	०	१११	३४	२६	०	६०	८२	८९	०	१७१
७	८९	७७	०	१६६	३५	३७	०	७२	१२४	११४	०	२३८
८	८७	८५	०	१७२	२०	२२	०	४२	१०७	१०७	०	२१४
९	७८	७४	१	१५३	२८	४८	०	७६	१०६	१२२	१	२२९
१०	१३४	१४०	०	२७४	४५	३४	०	७९	१७९	१७४	०	३५३
११	७६	५१	०	१२७	६	७	०	१३	८२	५८	०	१४०
१२	४३	६६	०	१०९	३८	२३	१	६२	८१	८९	१	१७१
१३	६९	५२	०	१२१	२६	२३	०	४९	९५	७५	०	१७०
१४	१५४	१३७	१	२९२	६७	६१	०	१२८	२२१	१९८	१	४२०
१५	१६५	१८०	०	३४५	९९	८४	०	१८३	२६४	२६४	०	५२८
१६	२८२	२४३	०	५२५	९१	८१	०	१७२	३७३	३२४	०	६९७
१७	१८६	१७४	०	३६०	८७	१०२	१	१९०	२७३	२७६	१	५५०
१८	२६३	२५९	०	५२२	४८	३१	०	७९	३११	२९०	०	६०१
जम्मा	२०७७	१८८४	२	३९६३	७३७	७२१	२	१४६०	२८१४	२६०५	४	५४२३
प्रतिशत	५२.४१	४७.५४	०.०५	१००.००	५०.४८	४९.३८	०.१४	१००.००	५१.८९	४८.०४	०.०७	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा जम्मा भएका पाँच वर्ष मुनिका कुल ५,४२३ बालबालिकाहरू मध्ये ३,९६३ अर्थात ७३.०८ प्रतिशतको जन्मदर्ता गरिएको र १,४६० जना अर्थात २६.९२ प्रतिशतका जन्मदर्ता नभएको तथ्याङ्क देखिन्छ। जन्म, मृत्यु, बसाइँसराइ र विवाह जस्ता जीवनका प्रमुख व्यक्तिगत घटनाको अनिवार्य र समयमै दर्ता गर्नुपर्दछ। यसबाट स्थानीय सरकारलाई यकिन तथ्याङ्कको अभिलेख तयार पार्न सहयोग पुग्दछ भने अर्को तर्फ नागरिकहरूले राज्यबाट प्राप्त गर्ने सेवा सुविधाका लागि नागरिकको पहिचान कायम गर्न र अन्य कानूनी क्रियाकलापहरूमा यसको अनवश्यकता पर्दछ तसर्थ जन्मदर्तालाई समयमै अनिवार्य रुपमा गर्न प्रोत्साहन गर्ने स्थानीय सरकारले पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ। जन्मदर्ताको वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

५.५.२ विगत १२ महिनाको मृत्युसम्बन्धी विवरण

तालिका नं ७४ : विगत १२ महिनामा मृत्युसम्बन्धी विवरण

वडा	पुरूष		महिला		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्य	प्रतिशत
१	९	४.२	१७	७.९	२६	१२.१
२	३	१.४	१	.५	४	१.९
३	७	३.३	८	३.७	१५	७.०
४	१	.५	१	.५	२	.९
५	१	.५	५	२.३	६	२.८
६	८	३.७	१५	७.०	२३	१०.७
७	५	२.३	२	.९	७	३.३
८	४	१.९	२	.९	६	२.८
९	३	१.४	८	३.७	११	५.१
१०	७	३.३	४	१.९	११	५.१
११	३	१.४	३	१.४	६	२.८
१२	१	.५	०	०.०	१	.५
१३	६	२.८	३	१.४	९	४.२
१४	६	२.८	७	३.३	१३	६.१
१५	२	.९	५	२.३	७	३.३
१६	१२	५.६	७	३.३	१९	८.९
१७	१३	६.१	१२	५.६	२५	११.७
१८	१०	४.७	१३	६.१	२३	१०.७
जम्मा	१०१	४७.२	११३	५२.८	२१४	१००.०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस नगरपालिकामा रहेका कुल ५६,७१८ घरपरिवारहरूमध्ये २१४ जनाको मृत्यु भएको छ। जसमा १०१ जना अर्थात ४७.२ प्रतिशत पुरुष र ११३ अर्थात ५२.८ प्रतिशत महिलाको मृत्यु भएको देखिन्छ। सबैभन्दा धेरै मृत्यूको अभिलेख भएको वडा १ रहेको छ भने वडा नं. १२ मा एक जनाको मृत्यु भएको देखिन्छ। वडागत विस्तृत तथ्याङ्क तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

$$\text{कोरा मृत्युदर} = \frac{\text{विगत १२ महिनामा भएको मृत्यु संख्या}}{\text{मध्य वर्षको जनसंख्या}} \times १००० = \frac{२१४}{५६७१८} \times १००० = ३.८ \text{ जना}$$

अर्थात प्रतिहजार जनसंख्यामा प्रतिवर्ष ३.८ जनाको मृत्यु हुने तथ्याङ्कले देखाउँछ । यद्यपि कोरा मृत्युदरले मृत्युको अवस्थाबारे यथार्थ चित्रण गर्न भने सक्दैन ।

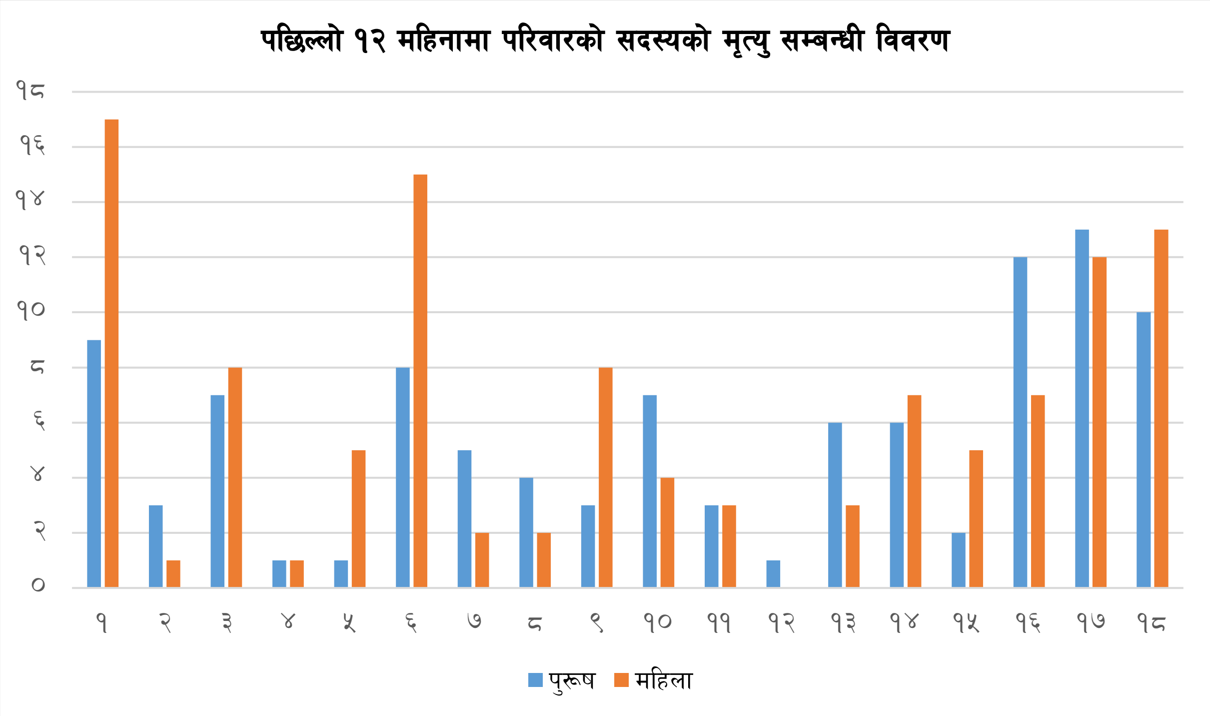

५.५.३ लिङ्ग र उमेर समुह अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण

तालिका नं ७५ : लिङ्ग र उमेर समूह अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण

मृतकको उमेर समूह	मृतकको लिङ्ग					
	पुरूष		महिला		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
०-४ वर्ष	३	१.४	६	२.८	९	४.२
५ वर्ष - ९ वर्ष	१	.५	१	.५	२	.९
१० वर्ष - १४ वर्ष	०	०.०	१	.५	१	.५
१५ वर्ष - १९ वर्ष	२	.९	०	०.०	२	.९
२० वर्ष - २४ वर्ष	४	१.९	१	.५	५	२.३
२५ वर्ष - २९ वर्ष	४	१.९	३	१.४	७	३.३
३० वर्ष - ३४ वर्ष	४	१.९	२	.९	६	२.८
३५ वर्ष - ३९ वर्ष	४	१.९	२	.९	६	२.८
४० वर्ष - ४४ वर्ष	४	१.९	५	२.३	९	४.२
४५ वर्ष - ४९ वर्ष	२	.९	१	.५	३	१.४
५० वर्ष - ५४ वर्ष	७	३.३	६	२.८	१३	६.१
५५ वर्ष - ५९ वर्ष	७	३.३	८	३.७	१५	७.०
६० वर्ष - ६४ वर्ष	११	५.१	७	३.३	१८	८.४

मृतकको उमेर समूह	मृतकको लिङ्ग					
	पुरूष		महिला		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
६५ वर्ष - ६९ वर्ष	१०	४.७	१५	७.०	२५	११.७
७० वर्ष - ७५ वर्ष	१३	६.१	११	५.१	२४	११.२
७५ वर्ष - ७९ वर्ष	७	३.३	१२	५.६	१९	८.९
८० वर्ष-८९ वर्ष	११	५.१	१२	५.६	२३	१०.७
९० वर्ष - ९९ वर्ष	५	२.३	९	४.२	१४	६.५
१०० वर्ष वा सोभन्दा बढी	२	.९	११	५.१	१३	६.१
जम्मा	१०१	४७.२	११३	५२.८	२१४	१००.०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा विगत १२ महिनामा मृत्यु हुनेहरूको संख्यालाई हेर्दा सबै भन्दा बढी मृत्यु संख्या ६० वर्ष भन्दा माथिको उमेर समूहका महिलाहरूको देखिन्छ । जसमा सबैभन्दा बढी ६५ देखि ६९ वर्षका १५ जना महिलाको मृत्यु भएको छ भने दोस्रोमा ७० देखि ७९ वर्षको १३ जना पुरुषहरूको मृत्यु भएको देखिन्छ । चौधौं आवधिक योजनाका अनुसार नेपालमा जन्मदाको बखत आम नेपालीको औसत आयु ६९ वर्ष उल्लेख गरिएको छ । सामान्यतया उमेर पुगेर हुने प्राकृतिक मृत्युलाई स्वाभाविक मान्न सकिन्छ तसर्थ यस नगरपालिकामा बढी मृत्यू हुने उमेर समूह हेर्दा ६० वर्ष माथिको नै देखिन्छ। यद्यपि पछिल्लो समय औषधि विज्ञान र चिकित्सा पद्धतिमा भएको उच्च विकास र आधुनिक औषधि उपचारमा बृद्धि भएको पहुँच र क्रमिक रुपमा स्वास्थ्य चेतनाको वृद्धिका कारण नेपालको औसत आयु समेत विगतका वर्षमा भन्दा बढ्दै गैरहेको छ। यसका साथै २०-५९ वर्षको उमेर समूहका सक्रिय जनसंख्याको मृत्युदरले कार्यक्षेत्रमा हुने जोखिम तथा स्वास्थय समस्यालाई प्रतिबिम्बित गर्दछ।

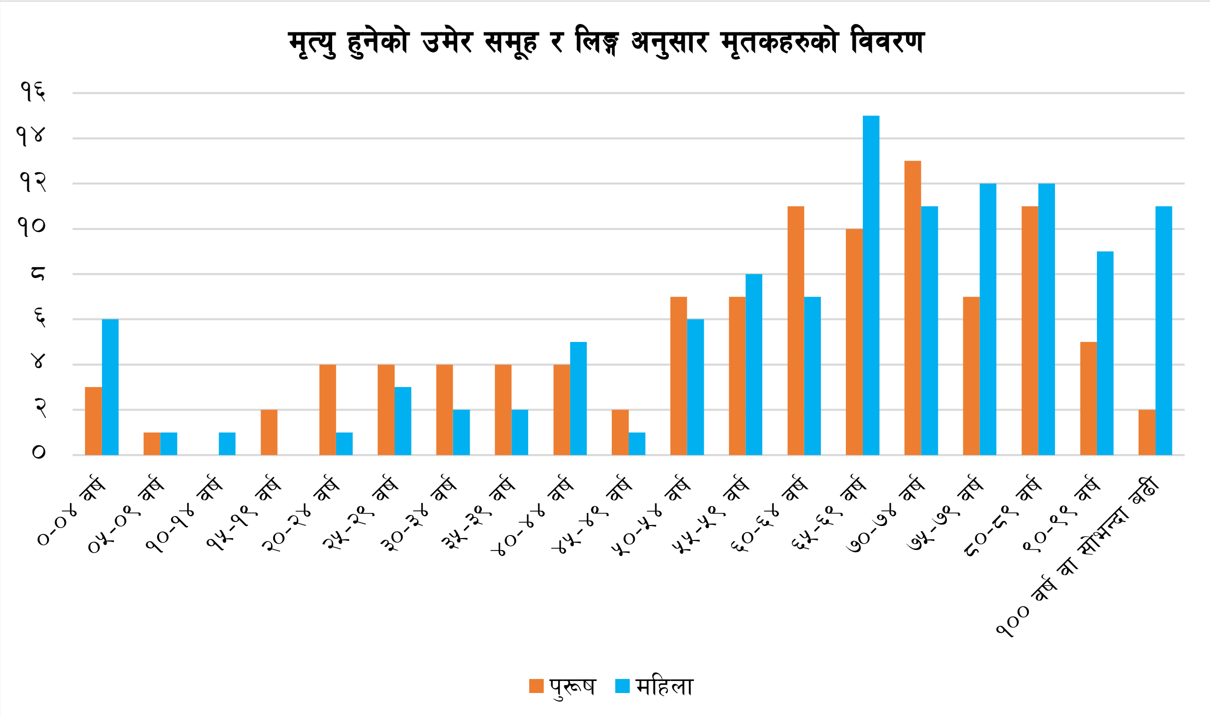

५.५.४ मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्या

तालिका नं ७६ : मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्याको विवरण

मृत्यूको कारण	पुरूष		महिला		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
कालगतिले मर्नु	१८	३९.१	२८	६०.९	४६
अन्य कारणले	१८	५०.०	१८	५०.०	३६
थाहा नभएको/कारण नखुलेको	१५	४८.४	१६	५१.६	३१
मुटुसम्बन्धी रोगहरू	११	६१.१	७	३८.९	१८
यातायात दुर्घटना	९	९०.०	१	१०.०	१०
रक्तचाप (उच्च तथा निम्न रक्तचाप)	३	३०.०	७	७०.०	१०
आत्महत्या	४	५०.०	४	५०.०	८
क्यान्सर	१	१२.५	७	८७.५	८
दम	६	७५.०	२	२५.०	८
मधुमेह (डाइबिटिज)	२	४०.०	३	६०.०	५
टाउको सम्बन्धी (ब्रेन ह्यामरेज)	३	७५.०	१	२५.०	४
कलेजो सम्बन्धी रोग	१	२५.०	३	७५.०	४
निमोनिया	०	०.०	४	१००.०	४
प्राकृतिक प्रकोप	१	३३.३	२	६६.७	३
मृगौला सम्बन्धी रोग	१	३३.३	२	६६.७	३
श्वास प्रश्वास सम्बन्धी रोगहरू	१	३३.३	२	६६.७	३
टाइफाइड	०	०.०	३	१००.०	३
जण्डीस (कमलपित्त)	३	१००.०	०	०.०	३
अन्य दुर्घटना	२	१००.०	०	०.०	२
हैजा/झाडापखाला/आउँ	१	५०.०	१	५०.०	२
ग्यास्ट्रिक/अल्सर/आन्द्राको रोग	०	०.०	१	१००.०	१
भाइरल इन्फ्लुएन्जा	०	०.०	१	१००.०	१
क्षयरोग	१	१००.०	०	०.०	१
जम्मा	१०१	४७.२	११३	५२.८	२१४

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा विगत १२ महिनामा मृत्यु भएका परिवारका सदस्यहरूको विवरणलाई हेर्दा २१४ सदस्यहरूको मृत्यु भएको छ । यसमध्ये सबैभन्दा धेरै ४६ जनाको कालगतिले (प्राकृतिक मृत्यु) मृत्यु भएको देखिन्छ । दोस्रोमा अन्य कारणले र तेस्रोमा मृत्यु हुनुको कारण नखुलेका हुने देखिन्छ भने नगरपालिकाका ८ जनाले आत्महत्या गरेको देखिन्छ । जसको कारण बढ्दो प्रतिस्पर्धात्मक जीवनका तनाव र सामाजिक र पारिवारिक काराणहरू हुन सक्ने देखिन्छ । समग्र तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा उमेर र दीर्घरोगका कराण मर्नेको संख्या उच्च देखिन्छ । यसको प्रमुख कारणहरूमा अस्वस्थकर जीवनशैली, खानपानको असन्तुलन, नियमित व्यायामको अभाव, मानसिक स्वास्थ्यमा सजगताको कमी, वंशानुगत कारण तथा समयमै स्वास्थ्य जाँच

नगराउने परिपाटी आदि हुन् । सरुवा रोगका कारण बालबालिका मर्नु भनेको व्यक्तिगत, पारिवारिक तथा सामुदायिक स्वास्थ्य र सरसफाइ तथा प्राथमिक स्वास्थ्य जस्तै पोषण, खोप र नियमित स्वास्थ्य जाँचको बारेमा जनचेतनामा कमी, उपचार पहुँच र स्वास्थ्य सेवाको उपलब्धतामा कमी हुनाले हो । यस नगरपालिकामा स्वास्थ्य समस्याका हिसाबले सबै प्रकारका समस्याहरू रहेको हुनाले जनताको स्वास्थ्य अवस्था सुधारका साथै विशेषज्ञ सेवा सहितका अस्पतालहरूको स्थापना गर्नुपर्ने देखिन्छ भने अर्कोतिर प्रवर्द्धनात्मक र निरोधात्मक स्वास्थ्य कार्यक्रमहरू समेत प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ। मृत्युको कारण सम्बन्धी विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

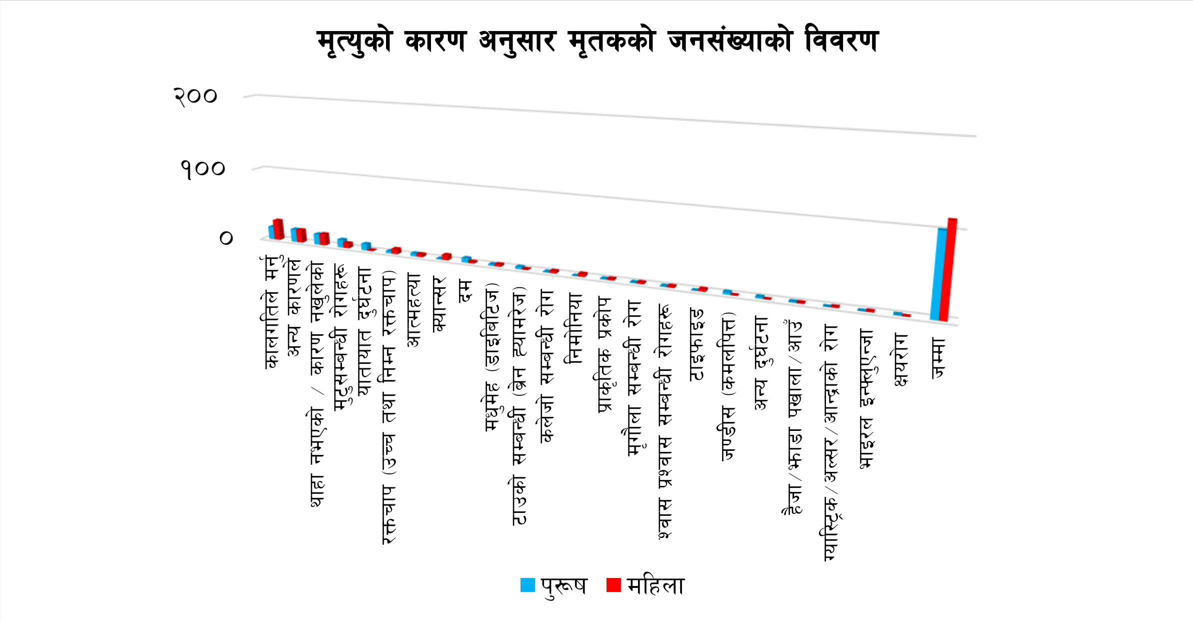

५.५.५ मृतक महिलाको मृत्यू हुँदाको अवस्थासम्बन्धी विवरण

तालिका नं ७७ : १५-४९ वर्षका मृतक महिलाको मृत्यु हुँदाको अवस्थासम्बन्धी विवरण

वडा	गर्भवती	सुत्केरी अवस्था	बच्चा जन्मेको वा गर्भावस्था समाप्त भएको ६ हप्ता भित्र	सामान्य अवस्था	१५ - ४९ वर्षका मृतक महिला
१	०	०	०	१	१
२	०	०	०	१	१
३	०	०	०	१	१
६	०	०	०	२	२
९	०	०	०	२	२
१०	०	०	०	१	१
११	०	०	०	१	१
१४	०	०	०	२	२
१७	०	०	०	१	१
१८	०	०	०	२	२
जम्मा	०	०	०	१४	१४

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा १५-४९ वर्षका १४ जना महिलाको मृत्यु भएकोमा सबै जना महिलाको सामान्य अवस्थामा नै मृत्यु भएको तथ्याङ्कले देखाउँछ ।

५.६ स्वास्थ्य

नगरपालिकाबासीहरू स्वास्थ्य सम्बन्धि सेवा लिन जिल्ला सदरमुकाम जाने गरेको देखिन्छ । यसको अलावा सामान्य स्वास्थ्य सुविधाको लाीग गाउँलेहरूले स्थानीय स्वास्थ्य चौकीहरूको प्रयोग गर्ने गरेका छन् । यस नगरपालिकामा जनसमुदायहरूले चेतनाको क्रमिक विकास संगै स्वास्थ्य, सरसफाइ तथा समुदायको स्वस्थकर बानी व्यवहार अबलम्बन गर्दै गैरहेको देखिन्छ। तथापी जनताले आवश्यकता अनुसारको स्वास्थ्य सुविधा लिन सकेका छैनन् । नगरपालिकाको केन्द्र क्षेत्रका जनताहरूको पहुँच सहज देखिएता पनि बाँकी जनताको पहुँच केवल स्वास्थ्य चौकी सम्म रहेको छ जहाँ सबै स्वास्थ्य समस्याको समाधान संभव छैन । हेल्थपोष्टहरूमा पर्याप्त स्वास्थ्यकर्मी र औषधीको उपलब्धता नहुँदा समस्या भेल्नुपर्ने बाध्यता छ । नगरपालिकामा विभिन्न वडाहरूमा स्वास्थ्य चौकी रहेका छन् तर आवश्यक भौतिक पूर्वाधार तथा दरबन्दी अनुसार स्वास्थ्यकर्मीहरू छैनन्। तसर्थ ग्रामीणस्तरमा उपचारात्मक स्वास्थ्य स्थिति कमजोर रहेको छ ।

शहरी स्वास्थ्य केन्द्र

५.६.१ स्वास्थ्य संस्थाको विवरण

क्र.सं.	स्वास्थ्य संस्थाको नाम	वडा नं.
१	आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र	१
२	जमुवाड स्वास्थ्य चौकी	२
३	पृथ्वी चन्द्र अस्पताल	३
४	आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र	४
६	आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र	६
७	उवाच स्वास्थ्य चौकी	७
८	चम्कीपुर शहरी स्वास्थ्य केन्द्र	८
९	आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र	९
१०	मनभरीय स्वास्थ्य चौकी	१०
११	आधारभूत स्वास्थय सेवा केन्द्र	११

क्र.सं.	स्वास्थ्य संस्थाको नाम	वडा नं.
१३	लक्ष्मीपुर शहरी स्वास्थ्य केन्द्र	१३
१४	अमरउठ स्वास्थ्य चौकी	१४
१५	आधारभूत स्वास्थय सेवा केन्द्र	१५
१५	सुक्रौली स्वास्थ्य चौकी	१५
१६	हकुइ स्वास्थ्य चौकी	१६
१७	देवगाँव स्वास्थ्य चौकी	१७
१८	अमरवन स्वास्थ्य चौकी	१८

स्रोतः स्वास्थ्य शाखा, रामग्राम नगरपालिका, २०७६

५.६.२ सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण

बालबालिकालाई गर्भमा रहँदा देखि र जन्मेपछि स्याहार तथा रेखदेख गर्न सकिएन भने उनीहरू विभिन्न रोगबाट संक्रमित हुने जोखिम हुन्छ। गर्भमा रहँदा मूलतः आमाको उमेर, पोषण, आराम, मादक तथा सुर्तिजन्य पदार्थको सेवन लगायतका अवस्थामा बालबालिकाको स्वास्थ्य निर्भर रहन्छ। बालबालिका स्वस्थ जन्मनका लागि गर्भवती महिलाले कम्तीमा पनि चारपटक नियमित स्वास्थ्य जाँच गराउनुपर्दछ र आवश्यक खोप (टि.टि) तथा आइरन, भिटामिन चक्कीहरू नियमित सेवन गर्नुपर्दछ। कम उमेरमै गर्भवती हुँदा आमा र शिशु दुवैको स्वास्थ्यमा हानिनोक्सानी पुग्ने भएकाले सरकारले कानूनी रुपमा विवाह गर्ने न्यूनतम उमेर २० वर्ष तोकिएको छ। तर १७ प्रतिशत किशोरीहरू (१५ देखि १९ वर्ष उमेरका) गर्भवती भएका वा आमा भइसकेका हुन्छन् (नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण, २०११)। सरकारले स्वास्थ्य सेवा विभागमार्फत सुरक्षित मातृत्व तथा नव शिशु स्वास्थ्यका लागि समुदायमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेको छ। यसले आमा र बालबालिकाको मृत्युदर घटाउन धेरै मद्दत पुऱ्याएको छ। तर पनि उक्त सेवाहरू कार्यक्रम केन्द्रित भएका कारण सबै लक्षित वर्गमा अझै पुग्न सकेको देखिँदैन। ग्रामीण भेगहरूमा समयमा नै गर्भवती महिला स्वास्थ्य चौकी नपुग्दा र स्वास्थ्यकर्मी पर्याप्त नहुँदा कति शिशुहरू को मृत्यु हुने गरेको कुरा हामी साम् सर्वविदित् नै छ।

५.६.३ प्रमुख १० रोग र उपचारसम्बन्धी विवरण

तालिका नं ७८ : प्रमुख १० रोगहरूको विवरण

क्र.सं.	प्रमुख रोगहरू
१	बाथ, थाइराइड
२	थाइराइड, झाडापखाला, छालारोग, टि.वि.
३	क्यान्सर, पक्षघात
४	औलो, डेंगु, जन्डिस
५	मुटु, डाइलाइसेस, पत्थरी
६	प्यारालाइसेस, हेपटाइटिस
७	एच.आई.भी.
८	प्रेसर तथा सुगर

९	मोतिया विन्दु,जलविन्दु,
१०	छालारोग, टि.वि.

५.६.४ बालपोषण सम्वन्धी विवरण

कुनै पनि ठाउँको पोषणको अवस्था त्यस ठाउँका बालबालिकालाई हेरेर सजिलै अनुमान लगाउन सकिन्छ। पोषित बालबालिकालाई कुनै पनि ठाउँको सामाजिक र आर्थिक विकासको सूचकको रुपमा हेर्न सकिन्छ। सरकारले पनि पोषणलाई प्राथमिकता दिई ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूलाई नियमित रुपमा बालवृद्धि अनुमान गर्दै आएको छ। बालअधिकार सम्बन्धि महासंन्धी, १९८९ ले समेत बालबालिकालाई अवहेलना, बेवास्ता, हेलचेक्राइ, दुव्यर्वहार, हिंसा लगायतबाट जोगाई खाना र पोषणको अधिकार सुनिश्चित गर्नुपर्ने उल्लेख गरेको छ। नेपालको संविधान, २०७२ ले पनि खाद्य सम्प्रभुतालाई मौलिक हकका रुपमा राखेको छ।

स्वास्थ्य र पोषण मानव जीवनको पहिलो महत्वपूर्ण आवश्यकता भएको र स्वस्थ नागरिकबिना राष्ट्रका अन्य विकास क्रियाकलापहरू प्रभावकारी हुन नसक्ने भएको हुँदा जनस्वास्थ्यको अध्ययन योजना तर्जुमा प्रक्रियाको एक महत्वपूर्ण हिस्सा हुन आउँछ । नगरपालिकामा समेत राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रममा आधारित भई बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम, परिवार स्वास्थ्य कार्यक्रम, व्यवस्थापन कार्यक्रम, प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा पुनर्जागरण कार्यक्रम, रोग नियन्त्रण कार्यक्रम, स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा सञ्चार कार्यक्रम, महामाहारी तथा रोग नियन्त्रण कार्यक्रम तथा क्षमता विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन भइ आएका छन् । स्वास्थ्य तथा पोषणसम्बन्धी कार्य गर्नका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरू समेत कार्यरत रहेका छन् ।

५.६.५ खोपको विवरण

बालबालिका भविष्यका निर्माता हुन् । यसको लागि यिनीहरू स्वस्थ र निरोगी हुनु आवश्यक छ । बालक अवस्थामा उनीहरूलाई बी.सी.जी. एक पटक, डि.पि.टी. तीन पटक, दादुरा एक पटक, पोलियो र भिटामिन तोकिएको मात्रामा दिनै पर्दछ । बालबालिकाहरूको लागि पाँचओटै खोपहरू नियमित पुरा मात्रामा दिनु पर्दछ । नेपाल सरकारले राष्ट्रिय खोप कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेको छ। खोप कार्यक्रम कम खर्चिलो तथा मितव्ययी रुपमा गरिने स्वास्थ्य क्षेत्रको एउटा प्रभावकारी प्रयत्न हो। खोप कार्यक्रमले उल्लेख्य रुपमा बालमृत्युदर घटाउन र विभिन्न रोगलाई रोकथाम गर्न सहयोग पुऱ्याएको पाइन्छ। जसले गर्दा सहस्राब्दी विकास लक्ष्यको बालमृत्युदर घटाउने लक्ष्य (एम.जी.डी.-४) प्राप्त गर्न सहयोग पुगेको छ।

बालबालिकाले बाल्य अवस्थामा लगाएको खोपले बालबालिकाको स्वास्थ्य निर्धारण गर्दछ । बालक स्वस्थ रहन बाल्य अवस्थामा लगाउनुपर्ने खोपह सबै पुरा गर्नु पर्छ । खोप कार्यक्रम प्रभावकारी भएको खण्डमा बाल अवस्थामा जोखिम हुने रोगहरू बाट बच्नुको साथै बाल मृत्युदर पनि कम हुन्छ ।

५.६.६ परिवार नियोजन

परिवार नियोजनबाट हुने फाइदाका बारेमा बिभिन्न संघ संस्थाहरूबाट गरिएको अध्ययन अनुसन्धानबाट आमा, बच्चा र नवजात शिशुको स्वास्थ्य सुधार गर्न उल्लेखनिय भूमिका खेल्ने कुरा प्रमाणित भएको छ । साथै यसले लैङ्गिक समानता, महिलाको शिक्षा र वृति विकास गर्नको लागि सहयोग पुऱ्याउँछ । त्यस कारण गुणस्तरीय परिवार नियोजन सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले सन् १९९१ देखि प्रजनन स्वास्थ्य कार्यक्रम र परिवार

नियोजन कार्यक्रमलाई विस्तार गरी अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी, गाउँघर क्लिनिक र घुम्ती शिविरहरू महिला स्वास्थ्य स्वयंसेवीकाद्धारा सेवा पुऱ्याउँदै आएको छ ।

५.६.७ १२महिनाभित्र सुत्केरी गराएको स्थान सम्बन्धी विवरण

तालिका नं ७९ : सुत्केरी भएका महिलाहरूको सत्केरी गराएको स्थान सम्बन्धि विवरण

वडा	सुत्केरी गराएको स्थान							
	घरमा		स्वास्थ्य संस्थामा		अन्य		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	१	३.७	५२	८.५	०	०.०	५३	८.०
२	०	०.०	९	१.५	३	११.१	१२	१.८
३	०	०.०	३३	५.४	०	०.०	३३	५.०
४	०	०.०	३४	५.६	०	०.०	३४	५.१
५	०	०.०	१९	३.१	०	०.०	१९	२.९
६	०	०.०	२६	४.२	०	०.०	२६	३.९
७	०	०.०	३१	५.१	०	०.०	३१	४.७
८	०	०.०	१५	२.५	१४	५१.९	२९	४.४
९	१	३.७	२९	४.७	०	०.०	३०	४.५
१०	३	११.१	४६	७.५	३	११.१	५२	७.८
११	०	०.०	२१	३.४	०	०.०	२१	३.२
१२	०	०.०	४	०.७	०	०.०	४	०.६
१३	१	३.७	५	०.८	०	०.०	६	०.९
१४	१	३.७	४०	६.५	०	०.०	४१	६.२
१५	८	२९.६	३८	६.२	०	०.०	४६	६.९
१६	५	१८.५	८१	१३.२	०	०.०	८६	१२.९
१७	१	३.७	४७	७.७	७	२५.९	५५	८.३
१८	६	२२.२	८२	१३.४	०	०.०	८८	१३.२
जम्मा	२७	१००.०	६१२	१००.०	२७	१००.०	६६६	१००.०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा विगत १२ महिनामा सुत्केरी भएका मध्ये ६१२ जना महिलाले स्वास्थ्य संस्थामा, २७ जना महिलाले घरमा र २७ जना महिलाले अन्य स्थानमा सुत्केरी गराएको तथ्याङ्क छ । स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउने संख्या बढी भएतापनि घरमा र स्वास्थ्य संस्था बाहिर सुत्केरी गराउनेको संख्या समेत उल्लेख्य रहेको हुँदा त्यसले आमा र शिशुको स्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष रुपमा जोखिममा पर्दछ । सत प्रतिशत स्वास्थ्य संस्थामा नै सुत्केरी गराउने वातावरण श्रृजना गरी व्यापक जनचेतनाको विकास गरी वर्थिङ सर्भिसलाई विस्तार गर्नु जरुरी देखिन्छ ।

५.६.८ १५ देखि ४९ वर्षका महिलाले जीवित शिशुलाई जन्म दिएको विवरण

नगरपालिकामा रहेका कूल ८,२१२ जना १५ देखि ४९ वर्ष भित्रका विवाहित महिलाहरूको लिइएको तथ्याङ्कअनुसार दुई वटा जीवित शिशुलाई जन्मदिने महिलाहरूको संख्या सबैभन्दा धेरै अर्थात २,३३८ जना

भएको पाइयो । त्यसैगरी एक सन्तान जन्माउने १,४०३, तीन सन्तान जन्माउने १,२५१, चार सन्तान जन्माउने ४३९ रहेका छन् । नगरपालिकामा आठ वा सो भन्दा बढी जीवित सन्तान जन्माउने संख्या समेत ८ जना हुनुले धेरै बच्चा जन्माउने विगतको प्रवृत्ति पाको उमेर समूहका महिलाहरूमा अवशेषका रुपमा रहेको पाइयो । १ देखि ३ वटा जीवित शिशुलाई जन्मदिनेको संख्या भने सबैभन्दा बढी रहेको छ । यो तथ्याङ्कबाट क्रमशः नगरपालिकाको परिवारको औषत आकारमा अर्थात महिलाको खुद प्रजनन् दर घट्दै गैरहेको पाइन्छ । परिवार नियोजन कार्यक्रमको प्रभावकारीता, प्रजनन् स्वास्थमा आएको चेतना र शिक्षाको सामाजिक र पारिवारिक जागरणमा परेको सकारात्मक प्रभावका कारण परिवारको आकार घट्ने क्रममा रहेको पाइन्छ । यस तथ्याङ्कको अर्कोपक्ष भनेको सन्तान नै नभएका महिलाहरूको जनसंख्या हो जसअनुसार कूल १५ देखि ४९ विवाहित महिलाको संख्या कूल ८२१२ मध्ये २६०१ महिला बाट एउटा जीवित सन्तानसमेत जन्मेको छैन । मुख्यतया महिलाको प्रजनन् स्वास्थमा भएको जटिलता, प्रजनन् स्वास्थ्य बारेको चेतनाको कमी, औषधोपचारमा पहुँचको कमी, पोषणको कमी, वंशाणुगत कारण आदिले महिलामा बाँझोपन आउन सक्ने तथ्यलाई मनन् गरी त्यसतर्फ उचित कदम चाल्नु पर्ने देखिन्छ । महिलामा बाँझोपन हुँदा देखा पर्ने महिला हिंसा तथा नकारात्मक सामाजिक व्यवहारले लैङ्गिक हिंसा बढाएको तथ्य हामी सामु रहेको छ । वडागत विस्तृत विवरण तथा वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं ८० : १५ देखि ४९ वर्षका महिलाले जीवित शिशुलाई जन्म दिएको विवरण

सन्तान	वडा नं.																		
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	जम्मा
१ सन्तान भएको	१३९	२२	१२३	१०६	५७	७७	९३	७८	५९	१२०	७६	१४	१५	१५५	१७२	३०४	१५०	२९५	२०५५
२ सन्तान भएको	२१६	३७	१९२	२४०	८७	१२१	१११	१२२	११५	२१८	१०६	३८	२९	२५६	४०७	५३५	२६६	५२२	३६१८
३ सन्तान भएको	११०	२७	८६	११०	५५	९३	५७	८९	७३	११५	३८	१२	९	१११	२५६	३४३	१२१	२५७	१९६२
४ सन्तान भएको	३३	५	२४	३५	१५	३२	१७	२९	३१	६३	११	४	६	४९	९७	९९	४५	९५	६९०
५ सन्तान भएको	४	४	९	३	५	७	४	११	११	१३	१	०	०	१२	२२	३४	१८	३०	१८८
६ सन्तान भएको	१	२	१	१	१	१	१	५	२	३	२	०	०	६	२	५	२	१७	५२
७ सन्तान भएको	१	०	०	०	१	०	०	०	०	१	०	०	०	०	२	०	०	४	९
८ वा सोभन्दा बढी सन्तान भएको	१	०	०	०	१	०	०	०	१	१	०	०	०	१	०	०	०	४	९
सन्तान जन्मदिने जम्मा महिला	५०५	९७	४३५	४९५	२२२	३३१	२८३	३३४	२९२	५३४	२३४	६८	५९	५९०	९५८	१३२०	६०२	१२२४	८५८३
सन्तान जन्म नदिने जम्मा महिला	९३	२३६	१०१	६६	१३५	५३	२७७	९३	२७१	३२४	१४६	३२५	२९०	५३९	१६४	२५७	५८३	१६२	४११५
जम्मा महिला	५९८	३३३	५३६	५६१	३५७	३८४	५६०	४२७	५६३	८५८	३८०	३९३	३४९	११२९	११२२	१५७७	११८५	१३८६	१२६९८

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.६.९ शिशु तथा ५ वर्ष मुनिका बाल मृत्युदर

राष्ट्रिय जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्भेक्षण २०१६ (National Demographic and Health Survey 2016) का अनुसार नवजात शिशु मृत्युदर २१ प्रतिहजार, शिशु मृत्युदर ३२ प्रतिहजार र पाँच वर्षमुनिको बाल मृत्युदर ३९ प्रतिहजार रहेको तथ्याङ्क सार्वजनिक भएको छ। नगरपालिकाको पाँच वर्षमुनिको बाल मृत्युदर तथा शिशु मृत्युदरको तथ्याङ्क नभएतापनि राष्ट्रिय तथ्याङ्कले यहाँको अवस्था अनुमान गर्न सकिन्छ।

५.६.१० पहिलो बच्चा जन्मदाको महिलाको उमेरको विवरण

कानूनी र प्रजनन स्वास्थको दृष्टिकोणबाट २० वा सो वर्षभन्दा कम उमेरमा आमा बन्नु गैरकानूनी र मातृ तथा शिशु दुवैको स्वास्थ्यका दृष्टिकोणबाट जोखिमपूर्ण मानिन्छ। शारीरिक, मानसिक, आर्थिक रुपमा अपरिपक्व अवस्थामा गर्भाधान र सन्तान जन्माउँदा एकातर्फ अपरिपक्व, कम तौलको, शारीरिक र बौद्धिक रुपमा विकलाङ्ग शिशु जन्मन सक्ने जोखिम उच्च रहन्छ भने अर्कोतर्फ गर्भावस्थाको हेरविचार, मातृ तथा शिशुको स्याहार, खानपान, सरसफाइजस्ता विषयमा पर्याप्त जानकारी नहुँदा आमा र शिशु विभिन्न प्रकारका संक्रमणको सिकार हुन सक्ने सम्भावना रहन्छ ।

नेपालले सहश्राब्दि विकास लक्ष्य २०००-२०१५ का बिचमा मातृ तथा शिशु स्वास्थको क्षेत्रमा उल्लेखनीय प्रगती हासिल गरेको छ। सन् १९९० लाई आधार वर्ष मान्दा नेपालमा कूल १००० जीवित जन्म भएका शिशुमध्ये १०८ जनाको मृत्यु हुने गरेकोमा यो संख्यामा सारभूत रुपमा गिरावट आई सन् २०१५ सम्म ३३ मा झरेको छ भने ५ वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिकाको मृत्युदर (प्रति हजार) ३८ मा झरेको छ। त्यसैगरी सन् १९९० लाई आधार वर्ष मान्दा मातृमृत्यु (प्रति एकलाख) मा ८५० रहेकोमा सन् २०१५ सम्म २५८ मा झरेको देखिन्छ भने तालिम पाप्त स्वास्थकर्मीबाट प्रसुति गराउने महिलाको अनुपात ५५.६ पुगेको तथ्यांक देखिन्छ (Nepal and the Millennium Development Goals Final Status Report 2000-2015) । यसरी हेर्दा समग्र मातृ तथा शिशु स्वास्थको क्षेत्रमा सकारात्मक परिवर्तनका संकेतहरू देखा परिरहेका छन्।

तालिका नं ८१ : १५-४९ उमेरसमूहका विवाहित महिलाहरूको पहिलो बच्चा जन्मिदाको उमेरसम्बन्धि विवरण

वडा	पहिलो बच्चा जन्मदिँदा आमाको उमेर						
	१५ वर्षभन्दा कम	१५ - १९ वर्ष	२० - २४ वर्ष	२५ - २९ वर्ष	३० - ३४ वर्ष	३५ वर्ष वा सोभन्दा बढी	जम्मा आमाको संख्या
१	५	१७८	२५९	५५	७	२	५०६
२	०	३२	५१	१२	२	०	९७
३	१	१८०	२१५	२९	१०	०	४३५
४	०	१९६	२४५	४९	५	०	४९५
५	०	८६	९९	३१	५	१	२२२
६	९	१६६	१२३	२६	५	२	३३१
७	१	८६	१८१	१२	३	१	२८४
८	३	१३८	१६७	२५	२	०	३३५
९	०	६९	१९८	२४	१	०	२९२
१०	३	१८४	२८०	६४	२	१	५३४
११	०	६६	१३७	२३	८	०	२३४
१२	०	१३	४६	८	०	१	६८
१३	०	२४	२९	६	०	०	५९
१४	५	२५६	२६९	४९	१०	२	५९१
१५	०	३५६	५६२	३८	२	०	९५८

वडा	पहिलो बच्चा जन्मदिँदा आमाको उमेर						
	१५ वर्षभन्दा कम	१५ - १९ वर्ष	२० - २४ वर्ष	२५ - २९ वर्ष	३० - ३४ वर्ष	३५ वर्ष वा सोभन्दा बढी	जम्मा आमाको संख्या
१६	५	५९८	६१७	९०	७	५	१३२२
१७	१२	२३७	२७९	५८	१४	२	६०२
१८	३	५३८	६११	६०	९	४	१२२५
जम्मा	४७	३४०३	४३६८	६५९	९२	२१	८५९०
	०.५	३९.६	५०.८	७.७	१.१	०.२	१००.०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकाका कूल ८,५९० महिलालाई पहिलो सन्तान जन्मिदाको उनीहरूको उमेरको बारेमा सोधिएको प्रश्नमा ४,३६८ जना अर्थात ५०.८ प्रतिशत महिलाले २०-२४ वर्षको बिचमा पहिलो सन्तान जन्माएको देखिन्छ। त्यसैगरी ३,४०३ अर्थात ३९.६ प्रतिशत महिला १५-१९ वर्ष उमेरमा, ६५९ अर्थात ७.७ प्रतिशत महिला २५-२९ वर्ष उमेरमा र ९२ जना अर्थात १.१ प्रतिशत महिला ३०-३४ वर्ष उमेरमा आमा बनेको देखिन्छ भने ३५ वर्षमाथि पहिलो पटक आमा बन्नेको संख्या जम्मा २१ जना अर्थात ०.२ प्रतिशत र १५ वर्षभन्दा कम पहिलो पटक आमा बन्नेको संख्या ४७ जना अर्थात ०.५ प्रतिशत रहेको छ।

५.६.११ दीर्घ रोगसम्बन्धी विवरण

नगरपालिकाकामा रहेको कूल जनसंख्यामध्ये दीर्घ रोगका कारण पिडितहरूको संख्या १,८८० रहेको छ । यीमध्ये सबैभन्दा बढी बाथ/हाडजोर्नीसम्बन्धी समस्या भएका ४३५ जना अर्थात २३.१ प्रतिशत, रक्तचाप (उच्च र न्यून) सम्बन्धी समस्या भएका ३०१ अर्थात १६.० प्रतिशत, ग्यास्ट्रिक/अल्सर/आन्द्राको रोग हुनेहरू १९८ जना अर्थात १०.५ प्रतिशत, मधुमेह हुनेहरू १८२ अर्थात ९.७ प्रतिशत रहेका छन् त्यसैगरी नगरपालिकाकामा मुटु रोगी, मृगौलासम्बन्धी रोगी, प्रसूतीसम्बन्धी, श्वासप्रश्वाससम्बन्धी र अन्य रोगीहरू रहेका छन् । विशेषगरी खानपान र जीवनशैली, धुम्रपान, मध्यपान, शारीरिक व्यायामको कमी, मानसिक चिन्ता तथा बंशाणुगत कारणले दीर्घ रोगहरू लाग्छन् । तसर्थ यस्ता रोगहरू कम गर्न व्यापक स्वास्थ्य चेतना फैलाउने खालका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं ८२ : दीर्घरोग रोगको प्रकारअनुसार जनसंख्याको विवरण

दीर्घरोगको प्रकार	वडा नं.																		जम्मा	
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८		
बाथरजोर्नी दुखाई	३२	४	४१	२५	७	४	२९	१३	४	७६	४७	७	२९	३१	२	११२	२५	९७	५८५	२१.९
रक्तचाप (उच्च र न्यून)	९८	२४	४६	५	१४	५	८	४	११	४५	१६	०	२०	९	१०	४३	३४	५४	४४६	१६.७
अन्य	४७	१३	२२	२३	१०	५	५	४	२	५०	९	६	३१	२३	५	६७	४१	६१	४२४	१५.९
मदुमेह	५८	१४	३८	१२	१०	१	११	५	४	१९	६	५	४	८	४	५०	२४	२६	२९९	११.२
ग्यास्ट्रिक/अल्सर/आन्द्राको रोग	१४	५	२३	३	५	७	७	३	८	५१	१५	१	८	८	२	२३	१४	४४	२४१	९.०
स्वास प्रस्वाससम्बन्धी	६	१	५	२९	५	१	८	१	१	९	६	२	५	८	१०	५१	१०	२४	१८२	६.८
मुटुसम्बन्धी रोग	१८	८	२७	१	४	१	५	३	२	१७	७	४	१७	१०	२	१४	३	२२	१६५	६.२
दम	६	३	६	१	२	२	०	१	०	१०	३	१	५	१	२	१७	१	२७	८८	३.३
पार्किन्सन/अल्जाइमर/माइग्रेन	३	४	१२	१	३	०	०	४	१	५	३	०	२	२	२	११	२	६	६१	२.३
स्त्री रोग	१	१	७	०	०	०	१	०	०	५	६	०	३	२	१	१४	२	१५	५८	२.२
मृगौलासम्बन्धी	१	१	५	१	२	२	१	०	०	७	७	१	१	२	१	५	२	८	४७	१.८
पेशागत रोग	०	०	८	०	०	०	०	०	०	१४	०	०	०	०	०	१	०	२	२५	०.९
अर्बुद (क्यान्सर)	१	०	३	३	०	०	०	०	१	३	२	०	०	०	१	५	०	४	२३	०.९
छारे रोग	३	०	१	१	१	०	०	०	०	२	१	०	०	१	०	३	१	४	१८	०.७
कलेजोसम्बन्धी	१	०	०	१	०	०	०	१	०	२	१	२	१	०	०	१	०	२	१२	०.४
जम्मा	२८९	७८	२४४	१०६	६३	२८	७५	३९	३४	३१५	१२९	२९	१२६	१०५	४२	४१७	१५९	३९६	२६७४	१००.०

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

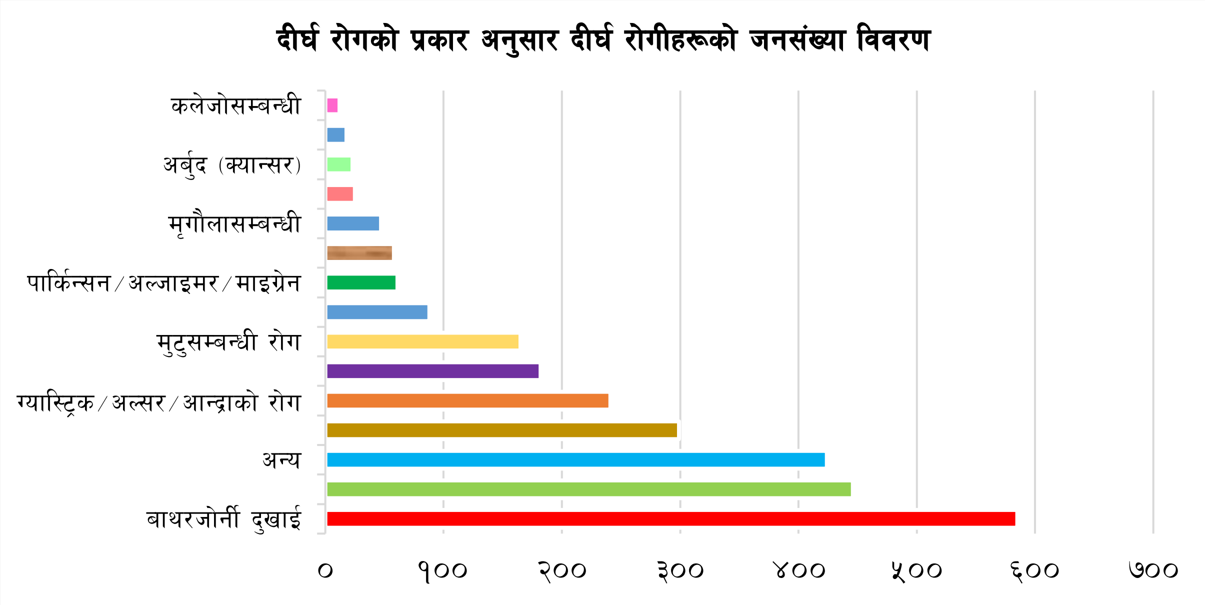

५.७ महिला बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण

५.७.१ जेष्ठ नागरिक तथा एकल महिलाको विवरण

जेष्ठ नागरिक सम्बन्धी ऐन २०६३ अनुसार "जेष्ठ नागरिक" भन्नाले ६० वर्ष पूरा गरेका नेपाली नागरिकलाई सम्झनु पर्दछ। यस गाउँपालिकमा रहेका जेष्ठ नागरिको लैङ्गिक आधारमा विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं ८३ : ६० वर्ष र सोभन्दा बढी उमेरका जेष्ठ नागरिकसम्बन्धी वडागत विवरण

वडा नं.	पुरूष		महिला		जम्मा	
	संख्या	वडागत प्रतिशत	संख्या	वडागत प्रतिशत	संख्या	जम्मामा प्रतिशत
१	१२१	५०.४	११९	४९.६	२४०	४.५
२	७२	५०.७	७०	४९.३	१४२	२.७
३	१०८	५०.५	१०६	४९.५	२१४	४.०
४	१२८	४८.१	१३८	५१.९	२६६	५.०
५	७९	५४.१	६७	४५.९	१४६	२.७
६	७५	५१.०	७२	४९.०	१४७	२.८
७	१५०	५१.२	१४३	४८.८	२९३	५.५
८	९८	५४.१	८३	४५.९	१८१	३.४
९	१२२	५५.५	९८	४४.५	२२०	४.१
१०	२०७	५३.९	१७७	४६.१	३८४	७.२
११	६२	५१.७	५८	४८.३	१२०	२.३
१२	७४	५०.०	७४	५०.०	१४८	२.८
१३	७५	५३.६	६५	४६.४	१४०	२.६
१४	२६०	५३.६	२२५	४६.४	४८५	९.१
१५	२४१	५३.८	२०७	४६.२	४४८	८.४
१६	३४८	५३.७	३००	४६.३	६४८	१२.२
१७	२६०	५२.०	२४०	४८.०	५००	९.४
१८	३१८	५३.४	२७७	४६.६	५९५	११.२
जम्मा	२७९८	५२.६	२५१९	४७.४	५३१७	१००.०

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

एकल महिला सुरक्षा कोष (सञ्चालन) नियमावली, २०७० अनुसार एकल महिला भन्नाले (१) सम्बन्ध विच्छेद गरेकी महिला, (२) विधवा, (३) पैंतीस वर्ष उमेर पूरा गरेकी अविवाहित महिला, (४) पाँच वर्ष भन्दा बढी समयदेखि पति हराई वा बेपत्ता भएकी महिला, (५) अंशवण्डा गरी वा मानो छुट्टिई पतिसँग अलग बसेकी महिला भनेर परिभाषित गरिएको छ । तलको तालिकामा बुँदा नं. (४) मा उल्लेख गरिएको "पाँच वर्ष भन्दा बढी समयदेखि पति हराई वा बेपत्ता भएकी महिला" बाहेकका एकाल महिलाको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं ८४ : एकल महिलासम्बन्धी वडागत विवरण

वडा नं.	३५ वर्ष माथिका अविवाहित		विधुवा		सम्बन्ध विच्छेद/पारपाचुके		छुट्टिएको		जम्मा एकल महिला	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	४	०.३	८०	६.५	४	०.३	८	०.६	९६	७.८
२	१	०.१	८	०.६	०	०.०	०	०.०	९	०.७
३	७	०.६	६८	५.५	३	०.२	१	०.१	७९	६.४
४	२	०.२	७४	६.०	०	०.०	२	०.२	७८	६.३
५	५	०.४	५२	४.२	२	०.२	०	०.०	५९	४.८
६	०	०.०	५०	४.०	०	०.०	०	०.०	५०	४.०
७	८	०.६	२६	२.१	०	०.०	०	०.०	३४	२.८
८	२	०.२	४८	३.९	३	०.२	०	०.०	५३	४.३
९	१	०.१	४४	३.६	०	०.०	६	०.५	५१	४.१
१०	८	०.६	५३	४.३	३	०.२	५	०.४	६९	५.६
११	४	०.३	५३	४.३	१	०.१	०	०.०	५८	४.७
१२	३	०.२	२८	२.३	०	०.०	०	०.०	३१	२.५
१३	०	०.०	५	०.४	०	०.०	०	०.०	५	०.४
१४	३	०.२	१२१	९.८	९	०.७	७	०.६	१४०	११.३
१५	२	०.२	९३	७.५	१	०.१	०	०.०	९६	७.८
१६	८	०.६	११४	९.२	०	०.०	२	०.२	१२४	१०.०
१७	५	०.४	५७	४.६	०	०.०	०	०.०	६२	५.०
१८	८	०.६	१२२	९.९	४	०.३	८	०.६	१४२	११.५
जम्मा	७१	५.७	१०९६	८८.७	३०	२.४	३९	३.२	१२३६	१००.०

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

५.७.२ अपाङ्गताका आधारमा जनसंख्याको विवरण

शरीरका अङ्गहरू र शारीरिक प्रणालीमा भएको समस्याका कारण भौतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक वातावरणका साथै सञ्चारसमेत बाट सिर्जना भएको अवरोधसमेतले दैनिक क्रियाकलाप सामान्यरूपमा सञ्चालन गर्न एवं सामाजिक जीवनमा पूर्ण सहभागी हुन कठिनाइ हुने अवस्थालाई अपाङ्गता भनिन्छ । खासगरी व्यक्तिहरूमा अपाङ्गता हुने कारण आयोडिनयुक्त नुनको प्रयोगको कमी, ग्रामीण क्षेत्रमा मुख नधुने समस्याका कारण उत्पन्न (Trachoma) रोग, दुर्घटना, जन्मजात, प्राकृतिक प्रकोप, कुपोषण, स्वास्थ्य उपचार नपाएर, द्वन्द्व वा युद्ध वा विस्फोटक पदार्थको प्रयोग आदि देखिएका छन्। जसलाई घटाउन प्रतिरोधात्मक र उपचारात्मक दुवै कार्यहरू गरिनुपर्दछ। नेपालले अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा बालबालिकाहरूको हक हित र अधिकारको संरक्षण एवं सम्बर्द्धन र विकास गर्न १९ वटा क्षेत्रलाई समेटी अपाङ्ग संरक्षण तथा कल्याण ऐन, २०३९ र अपाङ्गतासम्बन्धी कार्ययोजना, २०६३ तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। त्यसै गरी २०६६ पुस १२ गते नेपालले अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकारसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र संघीय महासन्धी, २००६ लाई अनुमोदन गरेको छ।

अपाङ्गता परिचयपत्र वितरण गर्नका लागि अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई अपाङ्गताका आधारमा शारीरिक अपाङ्गता, दृष्टिविहीन र न्यून दृष्टियुक्त, स्वरबोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता, सुस्त श्रवण र बहिरा, श्रवण दृष्टिविहिनता, मानसिक अपाङ्गता बौद्धिक अपाङ्गता, बहुअपाङ्गता गरी सात किसिमले र गाम्भीर्यताका आधारमा तह क (रातो रङको परिचयपत्र), तह ख (नीलो रङको परिचयपत्र), तह ग (पहेलो रङको परिचयपत्र) र तह घ (सेतो रङको परिचयपत्र) गरी चार तहमा विभक्त गरी परिचय पत्र वितरण गर्ने कार्य सुरु गरिएको छ। हालसम्म यो समुदायको सामाजिक आर्थिक अवस्थामा परिवर्तन ल्याउन केही सामान्य आयमुलक र सिपमुलक तालिमहरू सञ्चालन गरिएता पनि यिनीहरूको आत्मविश्वासलाई बढाउन र समुदायबाट हुने गरेको उपेक्षाबाट मुक्त राख्न स्थानीय स्रोत साधन र निकायहरूमा यो समुदायको पहुँच पुऱ्याउन विभिन्न कार्यक्रम ल्याउनु पर्ने देखिन्छ।

रामग्राम नगरपालिकाको अपांगता सम्बन्धी जनसंख्याको वितरण देहाय बमोजिम रहेको छ ।

तालिका नं ८५ : अपाङ्गताको किसिमअनुसार जनसंख्याको विवरण

वडा	अपाङ्गता नभएको	शारीरिक अपाङ्गता	दृष्टि सम्बन्धी अपाङ्गता	सुनाई सम्बन्धी अपाङ्गता	श्रवण दृष्टिविहीन	स्वरबोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता	मानसिक अपाङ्गता	बौद्धिक अपाङ्गता	बहुअपाङ्गता	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	२६००	१६	२	२	०	०	४	०	०	०	२६२४
२	१४९०	१२	१	१	०	०	१	०	०	०	१५०५
३	२२४६	१४	०	२	०	०	२	०	४	०	२२६८
४	२६५७	११	३	०	०	०	२	०	२	०	२६७५
५	१५८५	१६	२	०	०	२	२	३	१	०	१६११
६	१७०९	३	०	०	०	०	१	०	०	०	१७१३
७	२७२२	६	१	१	०	०	०	०	०	०	२७३०
८	१९४१	१८	६	१	०	१	४	१	०	०	१९७२
९	२४६५	६	०	०	१	०	२	१	०	०	२४७५
१०	३९२६	२७	०	१	०	६	३	०	१	०	३९६४
११	१६२२	९	०	१	०	१	१	०	०	०	१६३४
१२	१७६३	२	१	०	०	०	०	१	०	०	१७६७
१३	१५९९	१५	०	३	१	०	१	०	०	०	१६१९
१४	४८४२	२०	४	३	०	०	३	०	१	०	४८७३
१५	४९५८	११	१	०	१	४	२	०	३	०	४९८०
१६	६६७४	४४	५	६	२	३	६	५	४	०	६७४९
१७	५५१४	१८	१	२	१	४	२	०	१	६	५५४९
१८	५९३२	४०	५	५	१	१३	११	१	२	०	६०१०
जम्मा	५६२४५	२८८	३२	२८	७	३४	४७	१२	१९	६	५६७१८
प्रतिशत	९९.१७	०.५१	०.०६	०.०५	०.०१	०.०६	०.०८	०.०२	०.०३	०.०१	१००.०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६ को तथ्याङ्कअनुसार नगरपालिकामा रहेको कूल ५६,७१८ जनसंख्यामध्ये, ५६,२४५ अर्थात ९९.१७ प्रतिशतमा कुनै पनि अपाङ्गता नभएको देखिन्छ भने ४६७ अर्थात ०.८२ प्रतिशतमा कुनै न कुनै प्रकारको अपाङ्गता रहेको देखिन्छ। अपाङ्गता हुनेहरूमा सबैभन्दा बढी शारीरिक अपाङ्गता भएका २८८ जना, दृष्तिसम्बन्धी अपाङ्गता ३२ जना, सुनाइसम्बन्धी अपाङ्गता भएका २८ जना, स्वर बोलाईसम्बन्धी

अपाङ्गता भएका ३४ जना, मानसिक अपाङ्गता ४७ जना, बहुअपाङ्गता १९ जना, बौद्धिक अपाङ्गता १२ र श्रवण दृष्टिविहिन ७ जना रहेका छन् । वडागत अपाङ्गताको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

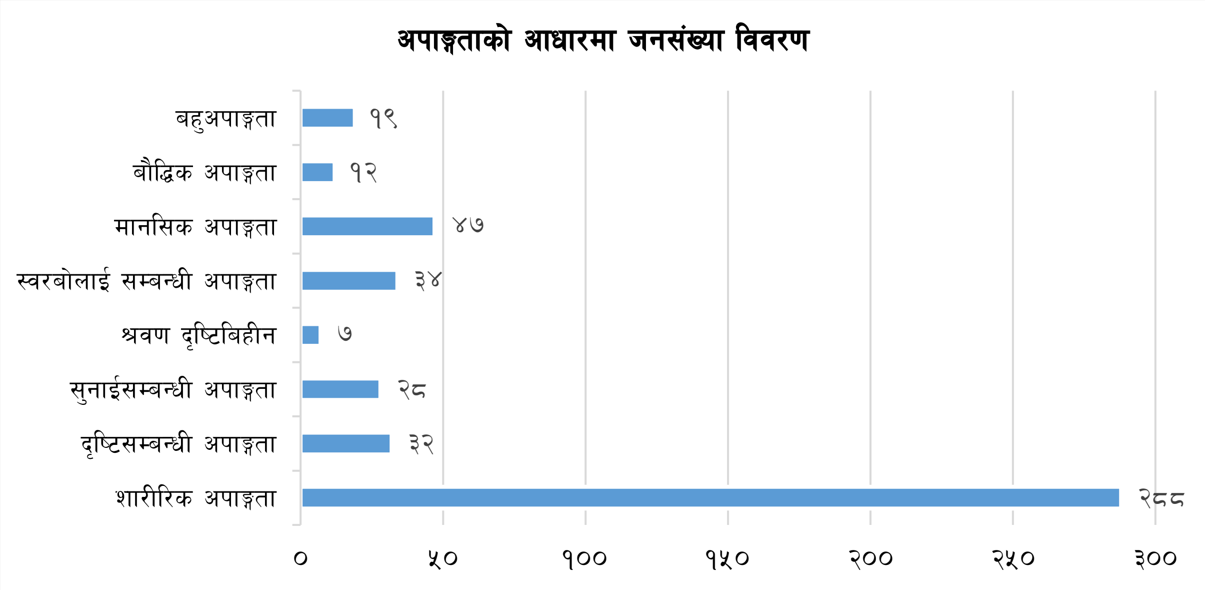

५.७.३ महिलाको नाममा भएको घर/जग्गा सम्बन्धी विवरण

तालिका नं ८६ : महिलाको नाममा भएको घर/जग्गा सम्बन्धी विवरण

वडा	महिलाका नाममा घर/जग्गा			उल्लेख नगरिएको	जम्मा
	भएको परिवार संख्या	नभएको परिवार संख्या	थाहा नभएको		
१	१८९	३६४	३	०	५५६
२	५२	२४३	४	१	३००
३	२४९	२७८	१	०	५२८
४	१२७	४३८	३२	०	५९७
५	५८	२६९	४६	०	३७३
६	१००	२०३	३१	०	३३४
७	९२	३९६	१	०	४८९
८	८२	३४८	७	०	४३७
९	१०७	३३८	५१	०	४९६
१०	२०८	५५८	६	०	७७२
११	७५	२६४	२	०	३४१
१२	२९	२७०	५७	१	३५७
१३	२४	२५५	२०	०	२९९
१४	१२१	७४२	१३०	०	९९३
१५	११४	७५९	३४	०	९०७
१६	१६८	११८८	२१	०	१३७७
१७	१६६	७७४	४२	८	९९०
१८	२५५	९९६	८	२	१२६१
जम्मा	२२१६	८६८३	४९६	१२	११४०७
प्रतिशत	१९.४३	७६.१२	४.३५	०.११	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस नगरपालिकामा रहेका कूल ११,४०७ घरपरिवारहरूमध्ये २,२१६ अर्थात १९.४३ प्रतिशत घरपरिवारमा महिलाको स्वामित्वमा घर तथा जमिन रहेको छ भने ८,६८३ अर्थात् ७६.१२ प्रतिशत घरपरिवारमा पुरुषको नै स्वामित्व रहेको देखिन्छ। ४९६ अर्थात ४.३५ प्रतिशत घरपरिवारहरूबाट भने थाहा नभएको अर्थात स्पष्ट उत्तर प्राप्त भएन। यस तथ्याङ्कलाई हेर्दा झण्डै ३ भागको १ भागभन्दा कम महिलाको जमिन र घरमा स्वामित्व रहेको देखिन्छ। हालका वर्षहरूमा शिक्षाको सकारात्मक प्रभाव, सञ्चार माध्यमको विकास र त्यसको प्रचारात्मक प्रभाव, प्रमुख राजनैतिक तथा सामाजिक परिवर्तन जस्ता कारणले लैङ्गिक भेदभाव क्रमशः कम हुँदै गएतापनि नगरपालिकाको तथ्याङ्कलाई हेर्दा जम्मा १/३ भागभन्दा कम महिलाहरूमा नाममात्रको जग्गा जमिनको स्वामित्व रहेको छ। यस तथ्यले लैङ्गिक भेद्भाव हटाउन राज्यले प्रभावकारी कदमहरू कडाइका साथ चाल्नु अनिवार्य छ। तथ्याङ्कको वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

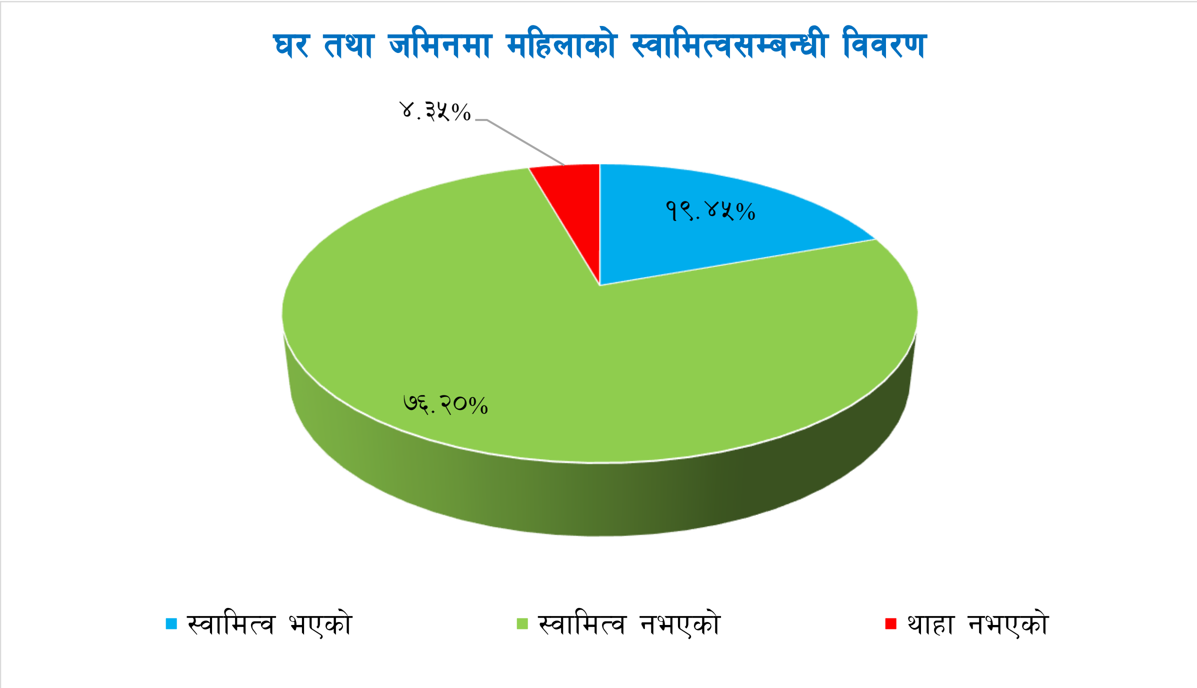

५.७.४ बाल क्लबहरूको विवरण

बालबालिकाहरू संगठित भई आफुसँग सरोकार राख्ने विषयमा छलफल गर्न, प्रतिनिधित्व गर्न र आफ्नै क्षमता विकास, सचेतना लगायत बाल अधिकारको संरक्षण प्रबर्द्धनमा विविध क्रियाकलाप गर्न नेपालमा बाल-समूह, बाल क्लव, बालअधिकार मञ्च आदिका रुपमा बालबालिकाहरू क्रियाशिल रहेका छन्। बालक्लब, बाल-सहभागिताको एक शसक्त माध्यम बनेको छ। जसलाई बालबालिकासँग सम्बन्धित थुप्रै नितिगत दस्तावेजहरूमा पनि उल्लेख गरिएको छ। बालबालिकाहरूलाई समूहमा आबद्ध गराउन र उनीहरूसँग सरोकार राख्ने विषयमा मत व्यक्तका गर्नका लागि विभिन्न स्तरका निती तथा योजना निर्माणदेखि कार्यान्वयन र अनुगमनसम्म बालक्लबको प्रतिनिधत्वलाई मान्यता दिइएको छ।

व्यक्तिगतरुपमा नगरपालिकामा बालबालिकाको सहभागिता, सक्रियता र नेतृत्वमा गठन गरिएका बालक्लबहरूले बाल अधिकारसम्बन्धी चेतनामुलक कार्यहरू गरिरहेको छन्। बालक्लबहरूले संचालन गरेका कार्यक्रमहरूमा (१) जन्मदर्ता प्रचारात्मक अभियान, (२) विद्यालाय भर्ना अभियान, (३) बालश्रम न्युनीकरण कार्यक्रम, (४) बालसहभागिता अभिवृद्धि कार्यक्रम, (५) बालबालिकालाई प्रदान गरिने खोप प्रचार कार्यक्रम, (६) निशुल्क शिक्षा प्रचारात्मक र प्रबर्द्धनात्मक कार्यक्रम, (७) भयरहित वातावरणमा शिक्षा पाउने अधिकारबारे

प्रचारप्रसार, (८) वातावरणीय सुधार कार्यक्रम, (९) अभिभावक चेतनाशिक्षा कार्यक्रम र (१०) बालविवाह उन्मुलन सम्बन्धी प्रचारात्मक कार्यक्रम प्रमुख रहेका छन्।

तालिका नं ८७ : नगरपालिकामा संचालित बालक्लब

क्र.सं.	सांस्कृतिक सङ्घ संस्थाहरूको नाम	ठेगाना
१	लालीगुँरास बाल क्लव	२, दुर्गाटोल
२	सरस्वती बाल क्लव	२
३	सूर्यबाल क्लव	२
४	यूनीक बाल क्लव	२
५	शिवशक्ति बाल क्लब	९, मधवलिया
६	सृजनशिल बाल क्लब	९, कर्मैनी
७	शान्ति बाल क्लब	९, जोकवार
८	प्रगतिशील बाल क्लब	९, ललितपुर
९	लक्ष्मी बाल क्लब	१०, लक्ष्मीपुर
१०	जनजाति बाल क्लब	१०, लक्ष्मीपुर
११	प्रगति नमुना बाल क्लब	वडा नं. १२, पचगावा
१२	श्री सगरमाथा बाल क्लब	वडा नं. १२, कुनवार
१३	लालीगुँरास बाल क्लब	वडा नं. १३, पाराटिकर

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

तालिका अनुसार बाल सशक्तिकरणको अवस्था नगरपालिकाको ५ वटा वडामा मात्र केन्द्रीत रहेको छ।

५.७.५ स्थानीय तह तथा सामाजिक संघसंस्थामा संलग्नतासम्बन्धी विवरण

तालिका नं ८८ : परिवारका सदस्यको स्थानीय तह वा सामाजिक संघसंस्थामा संलग्नतासम्बन्धि विवरण

वडा नं.	संलग्न भएको परिवार संख्या		संलग्न नभएको परिवार संख्या		जम्मा परिवार संख्या
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	११२	२०.१	४४४	७९.९	५५६
२	६	२.०	२९४	९८.०	३००
३	२२	४.२	५०६	९५.८	५२८
४	८५	१४.२	५१२	८५.८	५९७
५	३७	९.९	३३६	९०.१	३७३
६	५६	१६.८	२७८	८३.२	३३४
७	६६	१३.५	४२३	८६.५	४८९
८	४१	९.४	३९६	९०.६	४३७
९	१४	२.८	४८२	९७.२	४९६
१०	११२	१४.५	६६०	८५.५	७७२
११	१९२	५६.३	१४९	४३.७	३४१
१२	६०	१६.९	२९७	८३.१	३५७
१३	३	१.०	२९६	९९.०	२९९
१४	२३६	२३.८	७५७	७६.२	९९३
१५	३	०.३	९०४	९९.७	९०७
१६	१८१	१३.१	११९६	८६.९	१३७७
१७	१२	१.२	९७८	९८.८	९९०
१८	५१६	४१.०	७४५	५९.०	१२६१
जम्मा	१७५४	१५.४	९६५३	८४.६	११४०७

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँमा रहेका कुल घरपरिवार मध्ये १७५४ अर्थात १५.४ प्रतिशत परिवारका सदस्यको स्थानीय तह वा सामाजिक संघसंस्थामा संलग्नता रहेको छ भने ९६५३ अर्थात ८४.६ प्रतिशत परिवारका सदस्यको भने स्थानीय तह वा सामाजिक संघसंस्थामा संलग्नता नरहेको तथ्याङ्कले देखाउछ ।

५.८ युवा तथा खेलकुद र मनोरन्जन

५.८.१ खेलमैदान, पार्क, पिकनिक स्थल तथा मनोरञ्जनस्थल सम्बन्धी विवरण

खेलकुद क्षेत्रमा स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी जनशक्ति उत्पादन गरी नगरपालिकाको खेल तथा अनुशासन विकासलाई बल पुऱ्याउन सकिन्छ भन्ने मान्यता अनुसार यस नगरपालिकामा खेलकुदको विकासका लागि प्रयासरत रहेको पाइन्छ। यसको लागि नगरपालिकाले विभिन्न खुलास्थानहरूमा खेलकुदको लागि दिर्घकालिन पूर्वाधार तयार गरेको खण्डमा खेलकुदको विकास गर्न सकिन्छ ।

नगरपालिकाले पनि आफ्नो कार्यक्षेत्र भित्र गतिशिल रहने गरी नगरपालिकामा गाँउ खेलकुद विकास समितिहरू गठन गरेका छन्। विभिन्न तहमा विभिन्न प्रतिस्पर्धाहरूको आयोजना गरी खेलकुदको विकासमा योगदान पुऱ्याइरहेका छन्। यसका अतिरिक्त नेपाल सरकारद्वारा गठन हुने जिल्ला खेलकुद विकास समितिबाट पनि कतिपय राष्ट्रिय दिवसहरूमा कतिपय खेलहरूको आयोजना गर्ने गरिएको छ। समग्रमा भन्नुपर्दा बालबालिका एवं युवा जनशक्तिको स्वास्थ्य शारिरीक विकासको लागि नभई नहुने खेलकुदको क्षेत्रमा अत्यन्त न्युन लगानी हुने गरेको देखिन्छ । विगतमा निर्मित खेलकुदसम्बन्धी पूर्वाधारहरूको मर्मत गर्न पनि निकै ठूलो लगानी गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ। हालका दिनहरूमा आएर निजी क्षेत्रहरूबाट पनि क्रिकेट, व्याडमिन्टन जस्ता केही खास खास खेलहरूमा लगानी गर्ने र प्रोत्साहित गर्ने क्रम सुरु भएको छ। यस क्रमलाई केन्द्रीय र स्थानीय सरकारले सहकार्य र साझेदारीको रुपमा विकसित गर्दै लैजानुपर्ने देखिन्छ ।

नगरपालिकाको खेलकुद तथा मनोरन्जनलाई विकास गरी नगरपालिका बासीहरूलाई खेलकुदमा आकर्षण गर्नका लागि विभिन्न योजनाहरू तयार पारेका छन् जसमा स्थानीय युवा क्लवको स्तरोन्नतिको लागि विभिन्न खेलकुद सामाग्रीको व्यवस्था गर्नुपर्ने, सामुदायिकरुपमा समन्वय गरी चिल्ड्रेनपार्कको व्यवस्था हुनपर्ने, खेलकुद प्याराफिट सहित खेलमैदान, वडा स्तरिय खेल मैदानमा आवश्यक चारैतिर पक्की नाली सहित माटो भरान, वडाका सबै क्लवहरूलाई खेलकुद सामाग्री उपलब्ध गराउने, खेल क्षेत्रमा स्तरउन्नती गर्न नगरपालिका रहेका

बालबालिका तथा युवाहरूमा रहेको खेलकुद प्रतिको रुचि मध्यनजर गर्दै नगरपालिकामा रहेका सम्भावना पहिचान गरेको खण्डमा राष्ट्रिय खेलकुदमा टेवा पुग्ने देखिन्छ ।

तालिका नं ८९ : नगरपालिकामा रहेको खेलमैदानको विवरण

क्र. सं.	नाम	ठेगाना
१	मैदान (खेल)	१, सन्डा
२	मैदान (खेल)	१, सवटिकर
३	पाल्ही क्याम्पस चौर	४, जीतपुर
४	जीतपुर चौर	४, जीतपुर
५	Badminton कव्वड हल	५, आदर्श स्कुल दक्षिण
६	आदर्श स्कुल चौर	५, आदर्श स्कुल दक्षिण
८	रामग्राम स्तुपाको उत्तर तर्फ (खेल मैदान)	७, उजैनी
९	स्कुलको खेल मैदान उत्तम बालहीत नि.मा.	७, उजैनी
१०	लोहशडा चौर	८, लोहशडा
११	लङकहवा मैदा (क्रिकेट मैदान)	१०, लङकहवा
१२	रानीपाकड खेल मैदान	वडा नं. ११, रानीपाकड
१३	रानीपाकड पर्ती एरिया	वडा नं. ११ रानीपाकड
१४	पचगावा खेल मैदान	वडा नं. १२ पचगावा
१५	कुनवार खुल्ला चौर	वडा नं. १२ कुनवार
१६	विद्यालय चौर	वडा नं. १५
१७	खेल मैदान	१७, बरारी
१८	फुटबल खेलमैदान	१८, धरमपुर
१९	भलिवल मैदान	१८, बन्जरिया
२०	भलिवल मैदान	१८, पण्डितपुर
२१	भलिवल मैदान	१८, बणगाउँ

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

तालिका अनुसार नगरपालिकाको वडागत खेलमैदानको वितरण करिब दुई तिहाईसम्म मात्र पुगेको देखिन्छ ।

क्रमिकरुपमा विकसित भइरहेको शहरोन्मुख क्षेत्र तथा नगरपालिकामा रहेका पार्क तथा उद्यानहरू सार्वजनिक सम्पतिहरू हुन । क्षेत्रहरूले विशेषगरी नगरपालिकाको पर्यावरणीय प्रणालीलाई सुरक्षित गरी हरित क्षेत्रलाई प्रवर्द्धन गर्न यी क्षेत्रहरूको संरक्षण गर्नु आवश्यक छ। दैनिक नियमित कामकाजबाट पररही मानसिक स्फूर्ति र स्वच्छताका लागि मनोरञ्जनको आवश्यकता पर्दछ । मनोरञ्जनका विभिन्न उपायहरूमध्ये स्वच्छ तथा प्राकृतिक वातावरणमा रमाउने तथा वनभोज गर्ने चलन सर्वव्यापी र प्राचिन चलन हो ।

सार्वजनिक सम्पदाको रुपमा रहेका उद्यान, पार्क तथा खेलमैदानहरूको दिगो रुपमा संरक्षण विकास र विस्तार गर्न सके नगरपालिकाको विकास र विस्तार हुँदै जाँदा यी क्षेत्रहरू पर्यावरणीय महत्वका हिसाबले अत्यन्त आवश्यक र महत्वपूर्ण हुन्छन् । यी क्षेत्रहरूलाई हरित क्षेत्रको रुपमा विश्राम स्थल तथा नगरपालिकाको प्राकृतिक सुन्दरता कायम गर्न सहयोग गर्दछन्। यस नगरपालिकामा रहेका विशेष पार्क तथा उद्यानहरू नरहे

पनि सामुदायिक वन, कबुलियती वन, धार्मिक वन, सरकारी संरक्षित वनहरूमा पार्क तथा उद्यानहरूको सम्भावना रहेको छ।

तालिका नं ९० : नगरपालिकामा रहेका पार्क तथा उद्यानहरूको विवरण

क्र. सं.	नाम	ठेगाना
१	जरहरीमाईको ठूलो	वडा नं. ६, विर्ता
२	पोखरी	वडा नं. ६, टोल
३	रामग्राम स्तुपा नजिक पार्क	वडा नं. ७, उजैनी
४	चिल्ड्रेन पार्क	१०, मंझरिया
५	रानीपाकड पर्ती एरिया	११, रानीपाकड
६	काडमाई थान	वडा नं. १५ घिनहा
८	समयमाई थान	वडा नं.१५ ननई
९	नन्दनताल	वडा नं. १५

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

नगरपालिकामा प्रचुर सम्भावना रहँदारहँदै पनि हालसम्म ९ वटा मात्र प्राकृतिक स्थलहरू मात्र विकास गरिएका छन्।

५.९ शान्ति सुरक्षाको विवरण

सुरक्षाको प्रत्याभुति देशको संविधानमा सुनिश्चत हुन्छ। संविधानमा उल्लेख भए अनुरुप राज्यले नागरिकलाई सुरक्षित आभास गराउन सक्नु पर्दछ। हरेक राष्ट्रका नागरिकहरूलाई नागरिक सुरक्षा प्रदान गर्नु राज्यको दायित्व हो। नागरिकले आफ्नो राज्यमा सुरक्षित महसुस हुन पाउनुपर्छ। यसलाई चुस्त बनाउन नागरिक समाजको पनि त्यतिकै महत्वपुर्ण भूमिका रहन्छ।

नगरपालिकामा भएका अपराधिक तथा सामाजिक नियम बाहिरका कार्य चोरी डकैती लगायतका अन्य कार्यहरू यी सुरक्षा निकाय मार्फत समाधान हुने गरेको पाइन्छ। यस नगरपालिकामा वर्षभरिमा कुनै अप्रिय घटना घटेको दर्ता खासै गरिएको देखिएन। नगरपालिकामा सानातिना झैझगडा, कुटपिट, साँध, सिमानामा विवाद, चोरी डकैती, ठगी, घरेलु हिंसाका घटनाहरू यदाकदा हुने गरेको स्थानीयबासीको भनाई छ। नगरपालिकामा प्रहरी चौकी कार्यालय देवचुली नगरपालिकाको साथै जिल्लामा शान्ति सुरक्षासँग सम्बन्धित निकायहरूमा नेपाली सेना तथा नेपाल प्रहरीका विभिन्न ईकाइहरू रहेका छन्।

५.९.१ प्रहरीचौकी, सशस्त्र प्रहरी र सेनासम्बन्धी विवरण

तालिका नं ९१ : नगरपालिकामा रहेको सुरक्षा निकायको विवरण

क्र.सं.	सुरक्षा निकायको विवरण	युनिटको नाम	ठेगाना
१	नेपाल प्रहरी	प्रहरी हेडक्वाटर	वडा नं. ५, रामखण्डा पुल नेर
२	नेपाली सेना	नेपाल आर्मी क्याम्प	वडा नं. ५, जिल्ला प्रहरी कार्यालय नेर
३	नेपाली सेना	नेपाल आर्मी क्याम्प	वडा नं. १२
४	शसस्त्र प्रहरी	शसस्त्र सुरक्षा बल	वडा नं. १२ शान्तिचौर

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

खण्ड ६: जलवायु, वन तथा वातावरण

६.१ जलवायु

समयको अन्तरालमा पृथ्वीको वायुमण्डल, हावाको गति र मौसममा भएको परिवर्तनका कारण पृथ्वी तथा यसको कुनै भागको औसत मौसममा आएको परिवर्तनलाई नै जलवायु परिवर्तन भनिन्छ। जलवायु परिवर्तनका कारण मौसममा फेरवदल हुने, वर्षा समयमा र नियमित नहुने, मौसमी फलफूल तथा तरकारीमा फेरबदल हुने, हिमगलन, अतिवृष्टि, अनावृष्टि, हुरीबतास हुने आदि असर देखा पर्छन् । विश्वव्यापी रुपमा बढेको जलवायु परिवर्तन २१ औँ शताब्दीको सबैको साझा चुनौतीको विषय रहेको छ। एक राष्ट्रको एकल प्रयासले मात्र यसको न्यूनीकरण सम्भव नहुने भएकाले यसका असर न्यूनीकरणको लागि सबैको साझा चासो र सहयोग आवश्यक देखिन्छ। विश्वका अधिकांश मुलुकमा जलवायु परिवर्तनको असर देखापर्न थालेको छ।

जलवायु परिवर्तनको असर कम गर्नको लागि भएका प्रयासहरू:

अन्तर्राष्ट्रिय प्रयासहरू

- विभिन्न राष्ट्रहरू सम्मिलित पृथ्वी सम्मेलन र त्यसले पारित गरेका एजेन्डाहरू
- समय-समयमा हुँदै आएका कोप सम्मेलनहरू
- विश्वका राष्ट्रहरूको ध्यानाकर्षण गर्न माल्दिभ्सद्वारा पानीमुनि मन्त्रिपरिषद् बैठक भएको,
- क्योटो प्रोटोकल अभिसन्धि जारी गरिएको
- संयुक्त राष्ट्रसंघीय जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी अभिसन्धि, १९९२ जारी भएको
- हाम्रो साझा भविष्य नामक प्रतिवेदनलगायत अन्य थुप्रै प्रयास भएका

राष्ट्रिय प्रयासहरू

- नेपालको वर्तमान संविधानको भाग ३ को धारा ३० मा स्वच्छ वातावरणसम्बन्धी हकलाई मौलिक हकका रुपमा समावेश गरिएको,
- धारा ५१ को राज्यको नीतिमा प्रकृतिको संरक्षण र संवर्द्धनमार्फत जलवायु परिवर्तनलाई न्यूनीकरण गरी यसवाट बच्ने उपायहरूको अवलम्बनमा जोड,
- राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोषको स्थापना गरिएको,
- वातावरण ऐन २०५३ र नियमावली २०५४ को व्यवस्था भएको, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन २०२९ को व्यवस्था गरिएको,
- जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरणका लागि भएका राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय सभा-सम्मेलनको नेपाल पक्ष राष्ट्र भई सोही अनुरुपको कार्य भएको,
- यस सम्बन्धमा विश्वको ध्यान आकर्षित गर्न सगरमाथाको आधार-शिविर कालापत्थरमा र मुगुको रारामा मन्त्रिपरिषद्को बैठक बसेको,
- जलवायु परिवर्तन नीति २०७५ तर्जुमा भएको,

६.१.१ जलवायुको विवरण

कुनैपनि स्थानको समग्र विकासमा जलवायुको अवस्थाले व्यापक असर पार्दछ । अर्कोतर्फ नेपालमा विषम भौगोलिक अवस्था भएकाले भौगिलक अवस्था अनुरुपको हावापानी हुने हुनाले मनिसको समग्र जीवनशैली, चालचलन, उत्पादन प्रणाली लगायत समग्र मानव जनजीवनका आयामहरूसँग जलवायुका पक्षहरू अन्तर सम्बन्धित हुन्छन् । उदाहरणका लागि उच्च हिमाली भेगमा भौगोलिक हिसाबले जटिल भू-धरातल हुन्छ भने हावापानी पनि शीत प्रधान हुन्छ । हिउँदयाममा हिमपात हुने र खेतीपाती निकै नगण्य मात्रामा हुने गर्दछ । यसर्थ हावापानी बारैका जानकारी हुनु अत्यन्त आवश्यक रहेको छ ।

६.१.२ जलवायुको परिवर्तनका असरहरू

कुनैपनि स्थानको जलवायुले त्यहाँका मानिसहरू जनजीवनलाई प्रत्यक्ष प्रभाव पार्दछ । भने प्रकृति उपर हुने मानवीय गतिविधिहरूले समेत जलवायुलाई उत्तिकै असर गर्दछ । विशेषगरी विश्वमा भएको औद्योगिक क्रान्ति, विज्ञानको विकास, इञ्जिनिहरूको विकास, जनसंख्या वृद्धि आदिले वनजंगल र पर्यावरणमा व्यापक नकारात्मक असर परेको छ । विशेष गरी व्यापकरुपमा भइरहेको कार्बन उत्सर्जन र क्लोफ्लोरो कार्बन जस्ता रसायनहरूको कारण हरितगृह प्रभाव (Green House Effect) वृद्धि भई विश्वको तापक्रम क्रमश वृद्धि हुन थालेको छ । यसले व्यापकरुपमा जलवायु परिवर्तन भई त्यसका असर स्वरुप अतिवृष्टि, अनावृष्टि, प्राकृतिक विपद्हरू, बाढी, पहिरो, सामुद्रिक तटहरूका डुबान जस्ता समस्या देखापर्न थालेको छ । यसले स्थानीय स्तरबाटै विकास निर्माण तथा मानवीय व्यवहारहरूमै परिवर्तन गरी जलवायु परिवर्तनका असरहरूलाई न्यूनिकरण गर्ने वातावरण मैत्री व्यवहारहरू अवलम्बन गर्नु अनिवार्य भएको छ ।

६.१.३ जलवायुको परिवर्तनका असरहरू सामना गर्ने कार्यक्रमहरू

माथि उल्लेख गरिए जस्तै जलवायु परिवर्तनका प्रमुख कारक तत्वहरू नै प्रकृति उपर हुने मानवीय गतिविधिहरू नै हुन् । तसर्थ जलवायु परिवर्तनका असरहरूलाई न्यूनिकरण गर्न यिनै मानवीय गतिविधिहरूलाई व्यापकरुपमा सुधार गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यसो गर्दा वातावरणमैत्री व्यवहारहरूलाई संवेदनशील हिसाबले अभ्यास गर्नुपर्दछ । अर्कोतर्फ मानवीय व्यवहारहरूमा पूर्ण नियन्त्रण गर्नु असम्भव जस्तै हुन्छ । तसर्थ जलवायु परिवर्तनका असरहरूलाई पूर्णत शुन्यमा झार्न सकिँदैन । यस परिस्थितिमा त्यस्ता असरहरूको सामना गर्नुपर्ने हुन्छ । यसका लागि स्थानीयस्तर बाटै जलवायु अनुकूलताका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनुपर्दछ ।

६.२ वन क्षेत्रको अवस्था तथा जैविक विविधता

भौगोलिक विविधताले श्रृजना गरेको जैविक विविधताका कारण नेपाल विश्वमै जैविक विविधताका हिसाबले सम्पन्न मुलुकमा पर्दछ । सिमित भौगोलिक क्षेत्र भित्र समेत ठूलो जैविक विविधता पाईन्छ । नेपालजस्तो अतिकम विकसित राष्ट्रका लािग जैविक विविधता आफैमा एक बरदान हुन सक्छ । यदि यसको संरक्षण र दिगो सदुपयोग हुन सक्यो भने । यस खण्डमा जैविक विविधता अन्तर्गत यस क्षेत्रमा पाईने प्रमुख वनस्पतिहरू, वन्यजन्तुहरू, जलचर, चराचुरुङ्गी आदिको विवरण उल्लेख गरिएको छ ।

६.२.१ प्रमुख वनस्पति, वन्यजन्तु तथा चराचुरुङ्गीहरूको विवरण

प्रमुख वन्यजन्तुहरूको विवरण

यस नगरपालिकामा पाइने प्रमुख वन्यजन्तुहरूमा वन्यजन्तुहरूमा चितुवा, बाँदर, हापसिलो, बँदेल, ब्वाँसो, स्याल, रातो बाँदर, वन बिरालो, दुम्सी, निगाले बाघ, जङ्गली मुसा, मल साप्रो, न्याउरी मुसा, लोखर्के आदि रहेका छन् ।

प्रमुख चराचुरुङ्गीहरूको विवरण

यस गाउँपलिकामा पंक्षी प्रजातिमा गिद्ध, चिल, काग, मैना, लाटोकोसेरो, परेवा, हासँ, कुखुरा, ढुकुर, भँगेरा, सुगा, ढुकुरी, रुपी, चमेरो, चेहरा, बकुला, बुलबुल, कोइली, पण्डुपी, कालिज आदि प्रमुख छन्।

घिस्रने जिवजन्तुहरू

यस गाउँपलिकामा विशेष गरी घिस्रने जीवजन्तु अन्तर्गत सर्प दुई मुखे, पानी सर्प, छेपारो, गोहोरा, सुन गोहोरो, कछुवा, भ्यागुता पाईएका छन् ।

कीरा फट्याङ्ग्राहरू

मौरी, खागो, पुत्को, कठेउरी, गोब्रेकीरा, जुका, बिच्छी, खजुरो, भुसिलो, बारुलो, उडुस, अरिंगाल, शङ्खेकीरा, बच्छ्युँ, माकुरा, डाँस, पतेरो, साङ्लो, लामखुट्टे सयौं प्रकारका किरा फट्याङ्गाहरू आदि ।

केही वन्यजन्तु र पंक्षीहरूको बारेमा तलको तालिकामा थप उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं ९२ : वन्यजन्तु तथा पशुपन्छी

क्र.सं.	स्थानीय नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम
स्तनधारी (Mammals)			
१.	कस्तुरी मृग	Musk Deer	*Moschus moschiferus*
२.	चितुवा	Common Leopard	*Panthera pardus*
३.	स्याल	Jackle	*Canis aureus*
४.	ध्वाँसे चितुवा	Clouded Leopard	*Neofelis nebulosa*
५.	भालु	Black Bear	*Selenarctos thibetanus*
६.	लंगुर बाँदर	Common Langur	*Presbytes entellus*
७.	चमेरो	Fruit bat	*Rousettus spp.*
८.	सालक	Pangolin	*Manis crassicaudata*
९.	हाब्रे	Red Panda	*Ailurus fulgens*
१०	खरायो	Rufus tailed hare	*Lepus nigricollis*
प्रमुख घस्रने जनावरहरू (Reptiles)			
१.	साधारण सर्प	common cat snake	*Bioga trgonata*
३.	गोहोरो	CommonIndian monitor lizard	*Varanus spp.*
३.	छेपारो	Common lizard	*Calotes versicolor*
पंक्षी (Aves)			
१.	ढुकुर	Spotted Dove	*Streptopelia chinensis*
२.	वन कुखुरा	Red Jungle Fowl	*Gallus gallus*
३.	मयुर	Common Peafowl	*Pavo cristatus*
४.	डाँफे	Impeyan Pheasant	*Lophophorus impejans*
५.	कालिज	Kalij Pheasant	*Lophura leucomelana*
६.	मुनाल	Crimson Horned Pheasant	*Tragopan satyra*

क्र.सं.	स्थानीय नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम
७.	तित्रा	Black Patridge	*Francolinus fracolinus*
८.	काग	House Crow	*Carvus macrorhynchos*
९.	कोइली	Cuckoo	*Cuculus spp.*
१०	जुरेली	Bulbul	*Pycnonotus cafer*

स्रोत : जिल्ला वन कार्यालय, २०७६

६.२.२ वन पैदावर (काष्ठ तथा गैह्र काष्ठ तथा जडिबुटी) सम्बन्धी विवरण

यस नगरपालिकामा धेरै जसो उष्ण मनसुनी तथा केही समशितोष्ण जलवायु समेत भएको कारण यहाँ विभिन्न प्रजातिका वनस्पती पाइन्छन् । प्रमुख बनस्पतीका प्रजातिहरूमा, सिसौं, सिमल, जामुन, कदम, खयर, टिकुल, बकाईनो, टिक, वर, पीपल, बेल, आँप, लिपट्स, बेल, सरिफा, मेवा, कटहर, लिची, नरिवल, वयर, अम्बा, केरा, अशोक, जामुन, साज । यसै गरी चराचुरुङ्गीहरूमा गिद्ध, चिल, काग, मैना, लाटोकोसेरो, परेवा, हासँ, कुखुरा, ढुकुर, भँगेरा, सुगा, ढुकुरी, रुपी, चमेरो, चेहरा, बकुला, बुलबुल, कोइली, पण्डुपी आदि प्रजातिका स्थानीय र आप्रवासी चराचुरुङ्गीहरू पाइन्छन्।

जडिबुटी सम्बन्धी विवरण

नगरपालिकाको वन क्षेत्रमा पाइने जडिबुटीहरूमा निम, तुलसी, बामरी, गुर्वी, पिपर, लती, कुमकुम धुप, गुलाब, कारजा, धौरवबुवा, तिनपाते, घोडाटाप, गनपसार, बेल, उनीऊ, झक्लेड, हर्रो, बर्रो, अमला, धरबरुवा, बबुरी, धतुर, मदुर, भाङ, मैनपाता, गण प्रसाद, घिउकुमारी, गुलाफ, बहेरा, कच्जा, निरविसिया, कुरिलो, औंला आदि पाईन्छ । यी जडिबुटीहरू संकलन तथा बिक्री हुने प्रसस्त सम्भावना रहेको देखिन्छ।

६.२.३ सामुदायिक, राष्ट्रिय, निजी, धार्मिक तथा कबुलियति वनको विवरण

नेपालमा मुख्यतया स्वामित्व र व्यवस्थापनका आधारमा वन क्षेत्रलाई विभिन्न वर्गमा विभाजन गरिएको छ । वन ऐन २०४९ र त्यसमा भएका पछिल्ला संशोधन अनुसार वनका प्रकारहरूलाई निम्नानुसार परिभाषित गरिएको छ ।

क. सामुदायिक वन

सामुदायिक वन भन्नाले सामुहिक हितको लागि वनको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न उपभोक्ता समूहलाई सुम्पिएको राष्ट्रिय वनलाई जनाउँछ । स्थानीय बासिन्दालाई वन संरक्षण र उपयोगमा सहभागि बनाउने नेपाल सरकारको नीति अनुसार यस नगरपालिकामा जिल्ला वन कार्यालय मार्फत सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह गठन गरी वन हस्तान्तरण गर्ने काम पनि भइरहेको छ। वन ऐन, २०४९ तथा वन यिमावली, २०५१ ले व्यवस्था गरे बमोजिम सामुदायिक वनको संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा व्यवस्थापनको सम्पूर्ण जवाफदेही सम्बन्धित वन उपभोक्ता समूहहरू नै हुन्छन् । यो कार्यक्रम शुरुमा लागू हुँदा यसको उद्देश्य नाङ्गा डाँडा पाखाहरूमा हरियाली बढाउने र सर्वसाधारण जनतालाई, काठ, दाउरा र डालेघाँस लगायत वन पैदावारको आधारभूत आवश्यकता परिपुर्ति गर्ने रहेको थियो, तर अहिले यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्यमा विपन्न परिवारहरूको गरिवी निवारण, जीविकोपार्जन, जैविक विविधताको संरक्षण, दिगो वन व्यवस्थापन, सुशासन, समावेसीकरण, लैङ्गिक समानता, विशेष गरि महिला, दलित तथा जनजातिको सहभागिता जस्ता नयाँ नयाँ सवालहहरू समेत समावेश भएकोले यस कार्यक्रमले गरिवी न्युनिकरणमा समेत सहयोग पुऱ्याउन सक्ने विश्वास गरिएको छ। जिल्ला वन कार्यालयको प्राविधिक सहयोगमा समूहको स्वीकृत विधान तथा वन कार्ययोजना बमोजिम उपभोक्ता समूहको क्रियाकलापहरू संचालन तथा सामुदायिक वनको संरक्षण, सम्वर्द्धन,

व्यवस्थापन तथा वन पैदावारको सदुपयोग हुने गरेको छ । विगतको समयमा थोरै जनसंख्याको तुलनामा प्रशस्त वन क्षेत्र भएकोले पनि वन संरक्षणभन्दा उपयोगमा मात्र जोड दिएको पाइन्छ तर गएको केही वर्षदेखि वन क्षेत्र वरिपरिका जनतामा नयाँ जागरण देखिएको छ। बढ्दो अतिक्रमण, लुकिचोरी हुने कटानी, चरिचरन, आगलागी आदि कारण र भइरहेको वन विनासले चुरेको अवस्था अत्यन्त संवेदनशील भएको छ। त्यसैले गर्दा चुरे क्षेत्रका बस्तीहरूमा वन संरक्षण समिति तथा वन उपभोक्ता समितिहरू गठन गरी वन संरक्षणका लागि स्थानीय प्रयास शुरु हुन थालेको छ। एकातिर चुरेको भावर क्षेत्र नजिक बस्ने बासिन्दाहरूमा वन संरक्षणको प्रयास शुरु हुँदैछ भने अर्कोतर्फ वनक्षेत्रबाट टाढाका गाउँलेहरूको लागि सर्वसुलभ तरिकाबाट वन उपयोग व्यवस्थित हुन नसक्दा वनबाट काठ दाउरा लुकिछिपी चोरी निकासी हुने क्रम पनि यथावत छ। विगतका वर्षहरूको तुलनामा जनताको सहभागिताको परिणाम स्वरुप चुरेको भावर क्षेत्र लगायत सघन अवस्थामा रहेका कतिपय वनक्षेत्रहरू पुनः प्राकृतिक अवस्थामा रुपान्तरित हुन पुगेका छन्। सामुदायिक वनहरूमा विद्यमान संरक्षण र आफ्नो सामुदायिक वन प्रतिको लगावको परिणाम स्वरुप उजाड र मरुभूमीकरणतर्फ उन्मुख हुँदै खोला र खहरेहरूले ग्रसित भएका वनक्षेत्रहरू आज प्राकृतिक रुपमा संरक्षित भएका छन्। सामुदायिक वनका उपभोक्ताहरूसँग प्राविधिक ज्ञान र वनको उत्पादकत्व बढाउन आवश्यक पर्ने प्रविधिको अभाव खड्किएको छ। तसर्थ वन व्यवस्थापन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन सामुदायिक वनहरूलाई स्रोत, साधन र प्रविधियुक्त जनशक्तिको उपलब्धता हुनु जरुरी छ। उपभोक्ताहरूमा रहेका परम्परागत वन संरक्षण विधिहरूका अतिरिक्त नयाँ विधि र कार्यशैलीहरूको विकास गराउन जरुरी देखिन्छ। दक्षता अभिवृद्धिका निमित्त सामुदायिक वन उपभोक्ताहरूलाई तालिम, गोष्ठी, सेमिनार र अवलोकन भ्रमणका अवसरहरू प्रदान गर्नुपर्ने देखिन्छ।

नगरपालिका र सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूको सहभागितामा सामुदायिक वन भित्र गैरकाष्ठ वनपैदावारको उत्पादनलाई प्रोत्साहित गर्न र विभिन्न तालिम गोष्ठी अध्ययन भ्रमणहरू गरिदै आएका छन्। यसले स्थानीय स्तरबाट वन व्यवस्थापनका सम्पूर्ण पक्षहरूलाई अघि बढाउन र वनक्षेत्रको उत्पादन बढाउन थप मद्दत मिल्ने देखिन्छ। सामुदायिक वनहरूको सुदृढीकरणका निमित्त जिल्ला वन कार्यालयको जनशक्ति मात्रले सम्भव नदेखिएकाले उक्त कार्यका निमित्त वनसँग आवद्ध विभिन्न गैससहरूलाई नगरपालिकामा परिचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

सामुदायिक वनहरूको क्रमिक हस्तान्तरण र वन संरक्षणका प्रभावकारी उपायहरूको अवलम्बनले प्राकृतिक पुनरुत्पादन क्रमशः बढ्दै जाने देखिन्छ। वनहरूबाट काठ र दाउराको परम्परागत उत्पादन लिने प्रवृत्तिमा परिवर्तन गर्दै जनतालाई गैरकाष्ठ पैदावारको उत्पादनतर्फ उन्मुख गराउनुपर्ने र वन्यजन्तुहरूको व्यावसायिक पालन लगायतका गतिविधिहरूबाट आय स्रोतहरूमा वृद्धि गर्न जनसहभागितामा विशेष जोड दिनुपर्ने देखिन्छ।

वन विकास गुरुयोजना, २०४६ ले प्राथमिकतामा राखेको सामुदायिक वन विकास कार्यक्रममा यो नगरपालिकाले अग्रणी भूमिका खेलेको छ। नगरपालिकामा वनहरूको संख्या धेरै भएपनि ती सबैलाई उपभोक्तालाई हस्तान्तरण गरिसकिएको छैन ।

ख. राष्ट्रिय वन

राष्ट्रिय वन भन्नाले वातावरण सन्तुलन कायम राखी वनको विकास, संरक्षण तथा वन पैदावारको उपयोग र बिक्री वितरण गर्न तयार गरिएको वन सम्बन्धी कार्ययोजना भन्ने बुझिन्छ ।

राष्ट्रिय वन भन्नाले निजी वन बाहेक नेपाल भित्रको वन सिमाना लगाईएको वा नलगाईएको सबै वन सम्झनु पर्छ र सो शब्दले वनले घेरिएको वा वनकाखे छेउछाउमा रहेको पर्ती वा ऐलानी जग्गा तथा वन भित्र रहेको बाटो, पोखरी, ताल वा खोलानाला र बगर समेत जनाउँछ ।

ग. निजी वन

निजी वन भन्नाले प्रचलित कानून बमोजम कुनै व्यक्तिको हक पुग्ने निजी जग्गा लगाई हुर्काइएको वा संरक्षण गरिएको वनलाई जनाउँछ ।

६.२.४ निकासी हुने वन पैदावरको विवरण

सामान्यतया वन पैदावारको रुपमा प्रयोग हुने वस्तुहरू भनेका काठ, दाउरा, जडिबुटी, खोटो, खर आदि हुन् । वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापन गरी वा हरित क्षेत्रको विकास गरी यस प्रकारका वन पैदावारहरूको व्यावसायिक उत्पादन तथा निकासी गरी आर्थिक उपार्जन गर्न सकिन्छ । विशेषगरी वनले ओगटेको क्षेत्रफल बढी भएको क्षेत्रहरूमा वनलाई नै स्थानीय विकासको मेरुदण्डकोरुपमा लिन सकिन्छ ।

रामग्राम नगरपालिकाबाट उत्पादन भएका वन पैदावारको बिक्री वितरण उपभोगको स्थितिलाई हेर्दा यहाँको उत्पादन यस नगरपालिकाको आपूर्तिलाई पुऱ्याई जिल्ला भित्रकै अन्य नगरपालिका तथा ग्रामिण क्षेत्र तथा अन्य जिल्लामा पनि जाने गरेको छ ।

यस नगरपालिकामा काठ/दाउरा खपत मुख्य वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरूमा हुने गर्दछ । यस अलावा यहाँको बढ्दो जनसंख्या र बसाई सराई तथा शहरीकरणले आवश्यक पर्ने काठ/दाउरा तथा विकास निर्माणमा काठको माग बढ्दै गएको छ । वनजंगलको नजिकका परिवारले बढी काठ/दाउरा खपत गर्दछन्, भने वनबाट टाढा रहने परिवारले धेरै कम परिमाणमा काठ/दाउरा खपत गर्ने गरेकोपाईन्छ ।

६.३ जलश्रोत तथा जलाधार क्षेत्र

सम्पूर्ण जैविक प्रणालीको अस्तित्व पञ्च महाभूतको प्रयोग र उपलब्धतामा आधारित छ । जल, जमिन, वायू, प्रकाश र ताप मध्ये सबैको अपरिहार्यता उत्तिकै रहेको छ । यी मध्ये जलस्रोतमा नेपाल विश्वमै दोस्रो ठूलो देश मानिन्छ ।

६.३.१ प्रमुख नदी तथा खोलाहरू

नगरपालिकाका विभिन्न भौगोलिक क्षेत्र तथा वडाहरूमा फैलिएर रहेका नदि नाला तथा खोलाहरूले प्रशस्त जलभण्डार गर्नुका साथै विभिन्न किसिमका जलचरहरू र पंछीहरूलाई सुरक्षित बासस्थानको रुपमा आश्रय दिइरहेको पाइन्छ। साथै यस्ता नदी तथा खोलाहरूबाट पशुहरूले पानी पिउने र किसानहरूले समेत बेलाबखत आंशिकरुपमा सिंचाईको लागि पानीको प्रयोग गरेको देखिन्छ। मानव वस्तीको विकास र बसाईसराईको चापका साथै अनुत्पादक पशुहरूको अत्यधिक चरीचराउ र उपयोगले प्राकृतिक नदी/खोला मा भूक्षय भई पुरिने क्रम जारी छ। नगरपालिकाभित्रको नदी प्रस्रवण क्षेत्रको अवस्था तल प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं ९३ : रामग्राम नगरपालिकामा भएका नदीनालाहरूको विवरण

क्र.सं.	नदीनालाको नाम	समेट्ने वडाहरू
१	झरही खोला	१, ४, ७, १२
२	रामखण्ड खोला	३, ४, ९, १०
३	पुसहा खोला	९
४	भुमही नदी	११
५	भलुही खोला	१२
६	पिडुरा खोला	१७
७	भलुवा खोला	१७

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

तालिका अनुसार कुल १८ वडाहरूमध्ये ९ वटा वडाहरूमा मात्र खोलानालाको अवस्थिति रहेको देखिन्छ। अन्य वडाहरूमा समेत यी स्रोतको उपयोग हुनेगरी योजना निर्माण गर्नुपर्ने अवश्यकता छ।

६.४ विपद् जोखिम व्यवस्थापन

प्राकृतिक वातावरणमा असर पर्ने मानवीय गतिविधिका कारणबाट नगरपालिका क्षेत्रमा अनियन्त्रित डढेलो, चरीचरन राख्ने प्रवृत्ति एवं खोलाबाट अव्यवस्थित ढंगले ढुंगा तथा बालुवाहरू झिक्नाले प्राकृतिक सन्तुलन बिग्रन गई बस्ती एवं खेतीतर्फ अनियन्त्रित बाढीको प्रकोप केन्द्रीत भएको छ। खोलाको क्षमताभन्दा बढी मात्रामा नदीजन्य वस्तु निकासी भएकोले खोलाको सतह गहिँरिदैं जाँदा आसपासका क्षेत्रहरूमा कटान तथा भूक्षयको सम्भावना बढ्दो देखिन्छ। मूलतः नगरपालिकाका खोलाहरूको वरिपरि नै केन्द्रीत भएर रहेको मानव बस्तीको मानवीय गतिविधिले भूकम्पीय प्रकोपका कारण समेत यो संवेदनशिल क्षेत्रमा भूक्षयको दृष्टिकोणले प्रतिकूल प्रभाव पारेको छ। यसक्रमलाई रोक्नको लागि ढल निकासको व्यवस्था मिलाउनुपर्ने देखिन्छ। त्यस्तै, अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन उपायहरू अबलम्बन गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई ध्यानमा राख्दै अल्पकालीन उपायको रुपमा स्पर एवं तटबन्ध निर्माण गर्ने मध्यकालीन उपायको रुपमा प्रभावित क्षेत्रको वरिपरि वृक्षारोपण गर्ने र दीर्घकालीन उपायको रुपमा सम्पूर्ण खोला प्रभावित क्षेत्रलाई संरक्षण गर्नेतर्फ काम अगाडि बढाउनु पर्ने देखिन्छ। उल्लेखित क्षेत्रलाई मानवीय गतिविधिबाट अप्रभावित पार्ने र सघन जलाधार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिएको छ।

६.४.१ सम्भावित प्राकृतिक प्रकोपको विवरण

तालिका नं ९४ : नगरपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण

क स	संभावित प्रकोप	विद्यमान अवस्था	समय
१	भुकम्प	भूकम्पिय जोखिमका दृष्टिले नेपाल विश्वको ११ औं स्थानमा रहेको र नगरपालिकामा भुकम्प प्रतिरोधात्मक भवन कमै मात्रामा भएको, भवन आचार संहिता पूर्ण रूपमा लागू नभएको	जुनसुकै समयमा
२	बाढी	नगरपालिकामा विशेषतः साना ठूला नदि/खोलाहरू बग्ने गरेको र वर्षायाममा नदी तथा खोलाहरूले आसपासका भुभागहरू बर्षेनी कटान गरि क्षति पुर्याईरहेको छ। बर्षेनी धेरै सङ्ख्यामा परिवारहरू प्रभावित भइरहेको छन् ।	जेष्ठ–असोज
३	डढेलो	नगरपालिकाको धेरै जसो भु–भागमा घनावस्ती रहेका (सुकुम्वासी, वाढी विस्थापित) लगाएतका अति विपन्न समुदायका घरहरू सचेतना अभाव, अग्नी नियन्त्रण यन्त्रको अभाव, चुल्होमा आगो सल्काउँदा मट्टीतेलको प्रयोग गर्नु र सलाई लाईटर जस्ता आगो बाल्ने वस्तुहरू बच्चाले खेलाउँदा आगलागीका घटना बढी हुने गरेको। साथै डढेलोको समस्या पनि देखिन्छ।	चैत्र–जेष्ठ
४	महामारी	प्रकोपका रूपमा झाडापखाला लगायतका पानी जन्य रोग बढ्ने गरेको, स्रोत साधन अभाव र जनचेतनाकमी, अनुकूल क्षमताको अभाव।	विपद् पछि, अन्य समयमा
५	वर्डफ्लु, अन्य फ्लु	अव्यवस्थित कुखुरा पालन, स्वाइन फ्लु, आदि	जुनसुकै समयामा
६	जङ्गली जनावर आतंक	नगरपालिकाको वनजङ्गल वरिपरि बसोबास भएको क्षेत्रहरूमा (बाँदर, बँदेल, बाघ) आदिको आक्रमण तथा बदमासीको डर त्रास भईरहन्छ।	जुनसुकै समयमा
७	किट आतंक	जलवायु परिवर्तन, बढी विषादि प्रयोगका कारण लाभकारी चरा, किरा लोप	खेती मौसम
८	चट्याङ, असिना	बढी जसो बर्षायाम र पानी परेको समयमा	जुनसुकै समयमा

स्रोत: जिल्ला समन्वय समिति, नवलपरासी, २०७६

तालिकामा उल्लेख भएको प्रकोष्जनय संभाव्यतालाई केन्द्रविन्दुमा राखी नगरपालिकामा भावी योजना तय गर्नुपर्ने देखिन्छ।

खण्ड ७: भौतिक विकास

७.१ खानेपानी तथा सरसफाई

नेपालजस्तो फ्रेसवाटरको पर्याप्तता भएको देशमा स्वच्छ पिउने पानीको अभावमा जनताहरूले दुःख पाउनु विडम्बनाको कुरा हो । शुद्ध पिउने पानी भएन भने यसले जनस्वास्थ्यमा प्रतिकुल असर पार्दछ । प्रदुषित पानीबाट विभिन्न किसिमका रोगहरूको संक्रमण हुन्छ । नेपालमा दुर्गम पहाडी ईलाकाहरूमा वर्षेनी प्रदुषित पानीका कारण थुप्रै नागरिकहरूले अनाहकमा झाडापखाला जस्तो सामान्य रोगबाट ज्यान गुमाउनु परिरहेको अवस्था छ । यसका अतिरिक्त शहरी क्षेत्रमा पनि पहिलो कुरा त खानेपानीको आपुर्ति आवश्यकता भन्दा अन्यन्तै न्यून छ । दोस्रो कुरा त सुरक्षित ढल निकासको अभावमा पानीको प्रदुषणले बेलाबेलामा महामारी फैलने गरेको पाईन्छ । तसर्थ शुद्ध खानेपानी प्राप्त गर्नु जनतको नैसर्गिक अधिकार हो भने सुरक्षित खानेपानी उपलब्ध गराउनु सरकारको प्रारम्भिक दाहित्व हो ।

७.१.१ खानेपानीको श्रोतको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं ९५ : खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा नं.	धारा/पाइप	ट्यूबवेल/ हाते पम्प	ढाकिएको ईनार	खुला ईनार/ कुवा	मूल धारा	जारको पानी	ट्यांकरको पानी	अन्य	जम्मा
१	१८२	३६७	०	०	०	३	०	४	५५६
२	२४६	५२	०	०	०	१	०	१	३००
३	४०२	८२	०	०	२५	१८	०	१	५२८
४	१४	५६७	०	०	०	१६	०	०	५९७
५	३१५	३४	०	०	१	२३	०	०	३७३
६	१३२	१८९	०	०	०	१२	०	१	३३४
७	१४६	३३२	०	०	०	१०	१	०	४८९
८	१३	४१९	०	०	०	४	०	१	४३७
९	६९	४२४	०	०	०	३	०	०	४९६
१०	१६	७३७	०	०	०	१७	०	२	७७२
११	०	२९६	४१	४	०	०	०	०	३४१
१२	१५७	१९२	०	०	०	५	०	३	३५७
१३	८	२९१	०	०	०	०	०	०	२९९
१४	५०१	४८४	०	४	१	०	०	३	९९३
१५	२८५	६१७	०	०	०	१	०	४	९०७
१६	२०५	११६७	२	०	०	३	०	०	१३७७
१७	६३५	३२६	०	०	२	२२	०	५	९९०
१८	१०९	११३३	०	१३	२	३	०	१	१२६१
जम्मा	३४३५	७७०९	४३	२१	३१	१४१	१	२६	११४०७
प्रतिशत	३०.११	६७.५८	०.३८	०.१८	०.२७	१.२४	०.०१	०.२३	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस नगरपालिकामा रहेका ११,४०७ घरपरिवारहरू मध्ये ट्यूववेल/हाते पम्पको पानी पिउनेको संख्या ७,७०९ अर्थात ६७.५८ प्रतिशत भएकाले सामान्यतया धेरैजसो घरपरिवारले ट्यूववेल/हाते पम्पको पानी पिउने गर्दछन् भन्न सकिन्छ। यद्यपि दोस्रोमा धारा/पाइपको पानी पिउने परिवारको संख्या ३,४३५ अर्थात ३०.११ प्रतिशत रहेका छन्। अन्य श्रोत प्रयोग गर्नेको संख्या नगन्य रहेको छ। उपर्युक्त तथ्याङ्कलाई तलको पाईचित्रमा देखाइएको छ।

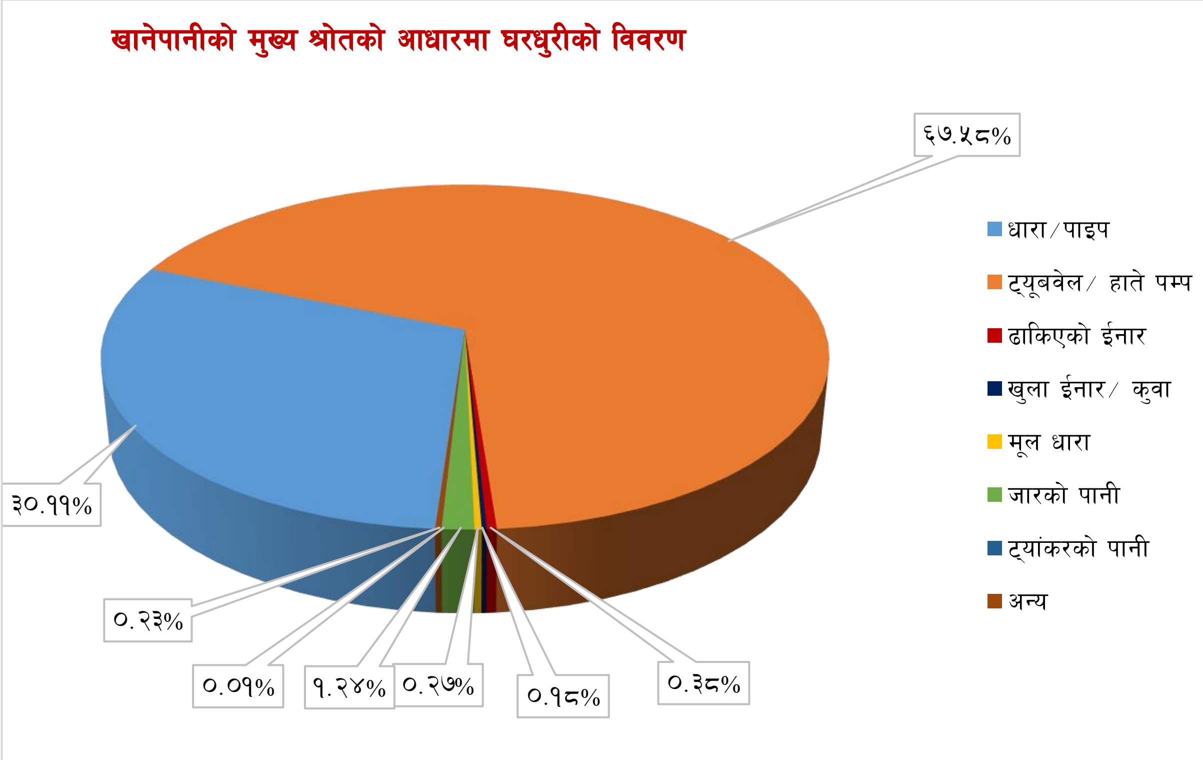

Sustainable Development Goals Status & Roadmap: २०१६ - २०३० का अनुसार (SDG – 6) आधार वर्ष २०१५ मा सुरक्षित पिउने पानी उपभोग गर्ने जनसंख्या १५% मात्र देखिन्छ। दिगो विकास लक्ष्य अनुगमन ढाँचासमेत उल्लेख भएको उक्त दस्तावेजअनुसार यो जनसंख्या क्रमश वृद्धि गर्ने अपेक्षा गरिएको छ। जसअनुसार २०१९ मा ३५%, २०२२ मा ५०%, २०५५ मा ६५% हुँदै सन् २०३० सम्म सुरक्षित पिउने पानी प्रयोग कर्ता कूल ज.स.को ९०% हुने महत्वाकांक्षी लक्ष्य राखिएको छ। उक्त राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्तिमा टेवा पुऱ्याउन तथा आम जनसाधारणको जनस्वास्थमा सुधार गर्न पानी प्रयोग गर्दा पानीको उपयुक्तताको परीक्षण र सुरक्षाको उपायहरूबारे व्यापक जनजागरण फैलाउनु पर्ने देखिन्छ।

७.१.२ खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण

तालिका नं ९६ : खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण

वडा	उमाल्ने		फिल्टर गर्ने		औषधी (पियुष आदि) राख्ने		अन्य विधि अपनाउने (जस्तै सोडिस)		केही नगर्ने र सिधै खाने		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	४	०.७२	१७५	३१.४७	१	१७.९९	१	०.१८	३७५	६७.४५	५५६
२	०	०.००	६४	२१.३३	०	०.००	१	०.३३	२३५	७८.३३	३००
३	२	०.३८	३७४	७०.८३	०	०.००	०	०.००	१५२	२८.७९	५२८
४	४	०.६७	४४	७.३७	०	०.००	०	०.००	५४९	९१.९६	५९७

वडा	उमाल्ने		फिल्टर गर्ने		औषधी (पियुष आदि) राख्ने		अन्य विधि अपनाउने (जस्तै सोडिस)		केही नगर्ने र सिधै खाने		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
५	६	१.६१	२३२	६२.२०	३	८०.४३	०	०.००	१३२	३५.३९	३७३
६	८	२.४०	४३	१२.८७	०	०.००	०	०.००	२८३	८४.७३	३३४
७	६	१.२३	३४	६.९५	२	४०.९०	७	१.४३	४४०	८९.९८	४८९
८	०	०.००	१३७	३१.३५	०	०.००	०	०.००	३००	६८.६५	४३७
९	५	१.०१	८५	१७.१४	४	८०.६५	२	०.४०	४००	८०.६५	४९६
१०	२	०.२६	८१	१०.४९	०	०.००	१	०.१३	६८८	८९.१२	७७२
११	०	०.००	२८	८.२१	०	०.००	०	०.००	३१३	९१.७९	३४१
१२	५	१.४०	९१	२५.४९	१	२८.०१	०	०.००	२६०	७२.८३	३५७
१३	०	०.००	२७	९.०३	३	१००.३३	०	०.००	२६९	८९.९७	२९९
१४	१२	१.२१	२४	२.४२	०	०.००	२	०.२०	९५५	९६.१७	९९३
१५	७	०.७७	६	०.६६	१	११.०३	३	०.३३	८९०	९८.१३	९०७
१६	६	०.४४	१६	१.१६	०	०.००	२	०.१५	१३५३	९८.२६	१३७७
१७	१५	१.५२	२९	२.९३	३५	३५३.५४	१४	१.४१	८९७	९०.६१	९९०
१८	१	०.०८	६४	५.०८	०	०.००	१	०.०८	११९५	९४.७७	१२६१
जम्मा	८३	०.७३	१५५४	१३.६२	५०	४३.८३	३४	०.३०	९६८६	८४.९१	११४०७

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा रहेका कूल ११,४०७ परिवारहरू मध्ये ९,६८६ अर्थात ८४.९१ प्रतिशत घरपरिवारहरूले पानीको शुद्धीकरण बिनानै श्रोतबाट ल्याएर सिधै पिउने गरेको पाइयो । प्राकृतिक श्रोतहरूमा प्राप्त पानीलाई शुद्धीकरण नगरी पिउनु जनस्वास्थ्यको दृष्टिकोणले अत्यन्त जोखिमपूर्ण हुन्छ। यसबाट संक्रमण रोगहरू जस्तै आउँ, झाडा पखाला, जुका, टाइफाइड लाग्नुका साथै दीर्घ रोगहरू जस्तै पत्थरी, क्यान्सरजस्ता प्राणघातक रोगहरूको सम्भावना प्रवल रहन्छ तसर्थ स्थानीय सरकार र नगरपालिकाबासीहरूको सहकार्यमा पानी शुद्धीकरणका उपायहरू अबलम्बन गरी प्रयोग गर्ने र जनस्तरमा स्वास्थ्य शिक्षाको व्यापक प्रचार प्रसार गर्नु पर्दछ । त्यस्तै नगरपालिकामा पानी उमालेर पिउनेको संख्या ८३ अर्थात ०.७३ प्रतिशत, फिल्टर गरी पिउने संख्या १५५४ अर्थात १३.६२ प्रतिशतले पिउने गरेको देखिन्छ । औषधि (पियूष आदि) र अन्य विधि अपनाउने गरेर पिउने जनसंख्या नगन्य रहेकोले पानी शुद्धीकरण गरी पिउन सचेत बनाउने अभियान नै सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । जीवनको आधारको रुपमा रहेको स्वास्थ्य र सूरक्षित पानीको अभाव बहुआयिमिक गरिबीको एउटा सूचक (HDI) समेत रहेका हुँदा स्वस्थकर पानीको प्रयोग वा प्रचलनको बाहुल्यताले उक्त स्थानको सम्पन्नतालाई समेत इंगित गर्दछ । वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

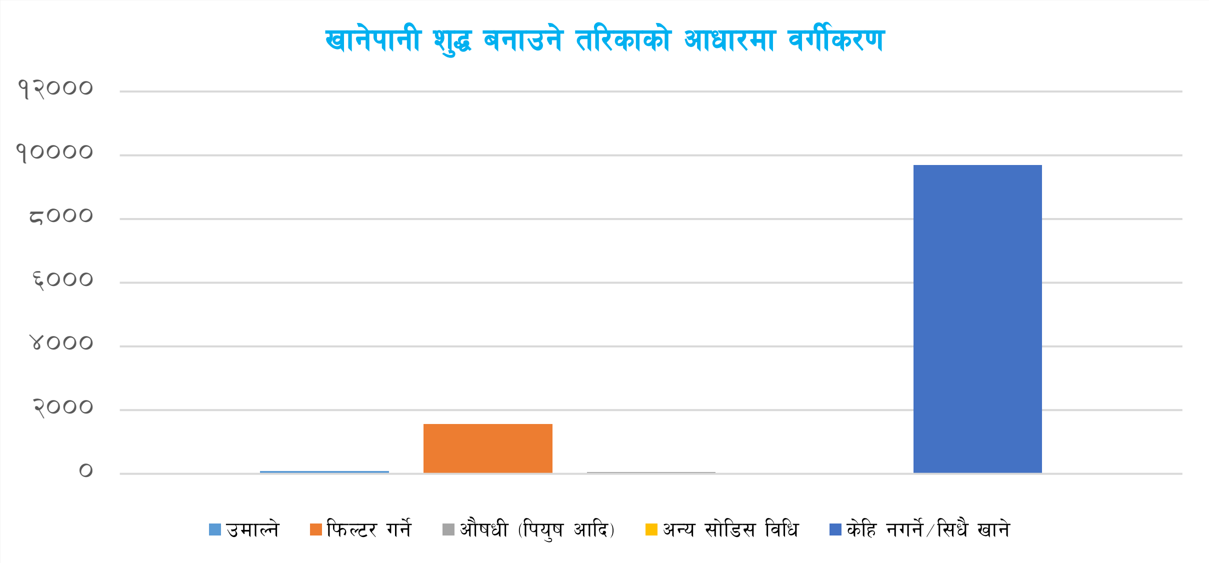

७.१.३ खानेपानी शुद्धताको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका अनुसार रामग्राम नगरपालिकामा ५१.२३ प्रतिशत सफा र स्वच्छ पानी पिउनेको जनसंख्या रहेको छ भने अर्कोतिर अझै २२.२९ प्रतिशत जनसंख्या आर्सेनिक युक्त पानी प्रयोग गर्न बाध्य छन् ।

तालिका नं ९७ : खानेपानीको शुद्धताको आधारमा परिवारको विवण

वडा	सफा	धमिलो ढल मिसिएको	गन्ध आउने	आइरनयुक्त	आर्सेनिकयुक्त	अन्य	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	१८८	१०४	२५	४५	१२७	६७	०	५५६
२	२८७	२	८	०	२	०	१	३००
३	३०७	१६९	२३	१९	१०	०	०	५२८
४	२६८	१२७	१९	११	२४	१४८	०	५९७
५	३३६	२०	१३	१	२	१	०	३७३
६	२४९	१४	३	३	२०	४५	०	३३४
७	६०	४६	१४	१२३	२४४	२	०	४८९
८	१६१	८	११	४४	२११	२	०	४३७
९	१५८	०	२५	९९	२१४	०	०	४९६
१०	४७७	१६	२४	३८	२१६	१	०	७७२
११	१०१	१६	३	७८	१४३	०	०	३४१
१२	५८	०	५	१४०	१५४	०	०	३५७
१३	८२	१	२	११५	९७	२	०	२९९
१४	७५१	५७	२४	६६	९२	३	०	९९३
१५	३९९	३	२९	३३	१५९	२८४	०	९०७
१६	५१४	३९	१४	९७	४१६	२९७	०	१३७७
१७	५१०	१४	२५	१६२	२४५	३४	०	९९०
१८	९३८	७१	५१	२२	१६७	१२	०	१२६१

वडा	सफा	धमिलो ढल मिसिएको	गन्ध आउने	आइरनयुक्त	आर्सेनिकयुक्त	अन्य	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
जम्मा	५८४४	७०७	३१८	१०९६	२५४३	८९८	१	११४०७
प्रतिशत	५१.२३	६.२०	२.७९	९.६१	२२.२९	७.८७	०.०१	१००.००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

७.१.४ चर्पीको प्रकारको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं ९८ : चर्पीको प्रकारका आधारमा परिवारको विवरण

वडा	फ्लस भएको (सार्वजनिक ढल)		फ्लस भएको (सेप्टिक ट्याङ्क)		साधारण चर्पी		सामुदायिक चर्पी		चर्पी नभएको		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या
१	७९	१४.२१	४६८	८४.१७	०	०.००	२	०.३६	७	१.२६	५५६
२	०	०.००	२६९	८९.६७	२२	७.३३	१	०.३३	८	२.६७	३००
३	८	१.५२	४५२	८५.६१	५६	१०.६१	१०	१.८९	२	०.३८	५२८
४	७४	१२.४०	४७९	८०.२३	३०	५.०३	१	०.१७	१३	२.१८	५९७
५	१३	३.४९	३०२	८०.९७	५३	१४.२१	०	०.००	५	१.३४	३७३
६	०	०.००	२१६	६४.६७	११४	३४.१३	०	०.००	४	१.२०	३३४
७	१	०.२०	३५७	७३.०१	९५	१९.४३	१	०.२०	३५	७.१६	४८९
८	१०	२.२९	९७	२२.२०	३२४	७४.१४	२	०.४६	४	०.९२	४३७
९	११६	२३.३९	१९७	३९.७२	१६९	३४.०७	४	०.८१	१०	२.०२	४९६
१०	२०	२.५९	४६५	६०.२३	१८५	२३.९६	८७	११.२७	१५	१.९४	७७२
११	०	०.००	३०३	८८.८६	३३	९.६८	०	०.००	५	१.४७	३४१
१२	०	०.००	१२०	३३.६१	२३२	६४.९९	०	०.००	५	१.४०	३५७
१३	१०	३.३४	७	२.३४	२८१	९३.९८	१	०.३३	०	०.००	२९९
१४	३०	३.०२	६५६	६६.०६	२६५	२६.६९	९	०.९१	३३	३.३२	९९३
१५	४८	५.२९	२८४	३१.३१	५४९	६०.५३	७	०.७७	१९	२.०९	९०७
१६	७	०.५१	९४३	६८.४८	२५७	१८.६६	१४५	१०.५३	२५	१.८२	१३७७
१७	३	०.३०	२६६	२६.८७	६७५	६८.१८	११	१.११	३५	३.५४	९९०
१८	५	०.४०	७७७	६१.६२	४२६	३३.७८	६	०.४८	४७	३.७३	१२६१
जम्मा	४२४	३.७२	६६५८	५८.३७	३७६६	३३.०१	२८७	२.५२	२७२	२.३८	११४०७

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकाकामा रहेका कूल घरपरिवारहरू मध्ये ६,६५८ अर्थात ५८.३७ प्रतिशतले फ्लस भएको (सेप्टीट्याङ्क) चर्पी, ३,७६६ अर्थात ३३.०१ प्रतिशतले साधारण चर्पी, ४२४ अर्थात ३.७२ प्रतिशतले फ्लस भएको सार्वजनिक ढलयुक्त चर्पी, २८७ अर्थात २.५२ प्रतिशतले सामुदायिक चर्पीको प्रयोग गरेको र २७२ अर्थात २.३८ प्रतिशतले

भने चर्पीको प्रयोग नै नगरेको पाइयो । २.३८ प्रतिशत घरपरिवारहरूले चर्पीको प्रयोग नै नगर्नुले व्यक्तिगत तथा सामुदायिक स्वास्थ्यमा जोखिम बढी रहेको देखाउँछ । सानो संख्याले मात्र खुल्ला स्थानमा दिसापिसाब गर्दा समेत समुदायको ठूलो हिस्साको जनस्वास्थ्य प्राणघातक संक्रामक रोगहरूको जोखिममा पर्ने हुँदा चर्पी प्रयोगलाई अनिवार्य गर्ने र चर्पीको गुणस्तर सुधारमा ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ ।

उपर्युक्त तथ्याङ्कको पाइ चित्र तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

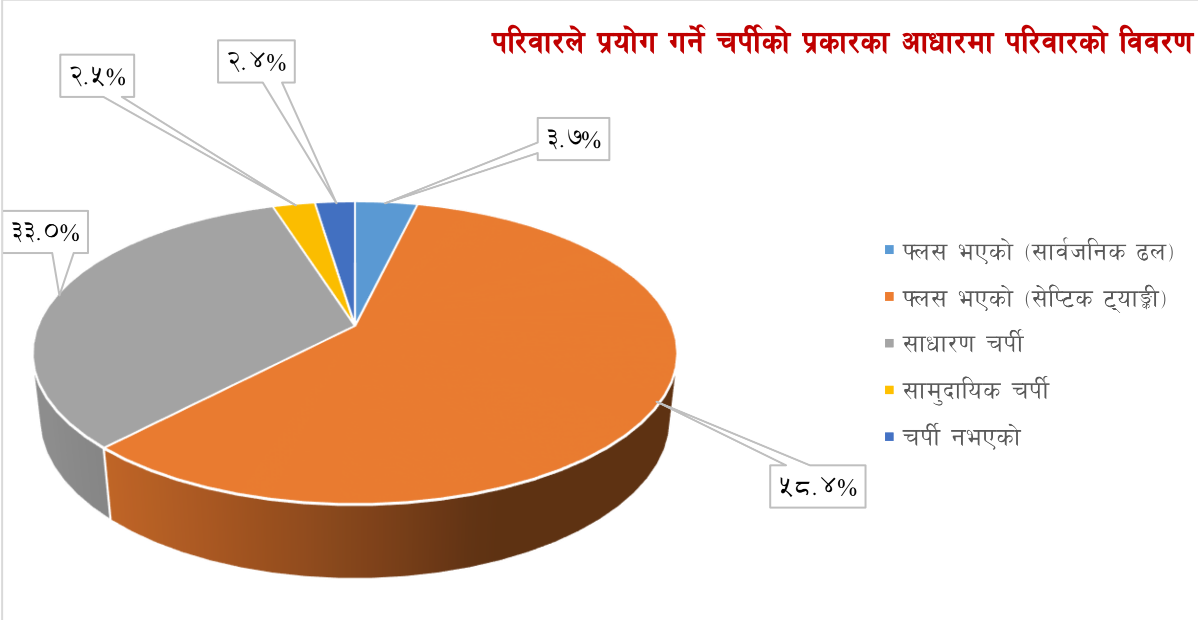

७.१.५ सार्वजनिक शौचालयको विवरण

निजी घर तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा हात धुने पानी सहित शौचालय हुनुपर्दछ । विपन्न समुदायका परिवारहरूले आफै शौचालय निर्माण गर्न नसकेको अवस्थामा स्थानीय सरकारले शौचालय निर्माणमा अनुदान दिनुपर्ने हुन्छ ।

७.१.६ फोहर व्यवस्थापन सम्बन्धी घरपरिवारको विवरण

विशेषगरी शहरी क्षेत्र र बजार केन्द्रहरूमा जनघनत्व बढी हुने भएका कारण मानव उत्सिर्जित तथा उद्योगधन्दा र कलकारखानाबाट निस्कने फोहरले बस्तीको सौन्दर्यलाई विरुप पार्नुको साथै सार्वजनिक स्वास्थ्यमा नकारात्मक प्रभाव पार्दछ । यस्तो अवस्थामा सरकार तथा समुदाय दुवैको तर्फबाट फोहर व्यवस्थापन प्रणालीलाई दीर्घकालीनरुपमा सम्बोधन गर्नुपर्दछ । फोहरले स्वास्थ्य र सौन्दर्य दुवैलाई हानी गर्दछ भन्ने कुरो हृदयंगम गर्दै फोहरको समुचित व्यवस्थापन गर्नु आवश्यक छ। कतिपय कुहिने प्रकृतिको फोहरबाट प्राङ्गारिक मल पनि बनाउन सकिन्छ । नगरपालिकाभित्र घरपरिवारले गर्ने फोहोरमैला व्यवस्थापनलाई तल तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं ९९ : फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने स्थानको आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	घरमा नै लिन आउँछ	फोहर थुपार्ने ठाउँमा/ क्यानमा	आफ्नै घर कम्पाउण्ड भित्र (बाल्ने)	आफ्नै घर कम्पाउण्ड भित्र (गाड्नेरथुपार्ने)	नदी वा खोल्सामा फाल्ने	सडक/ सार्वजनिक स्थलमा फाल्ने	कम्पोष्ट मल बनाउने	अन्य (उल्लेख गर्ने)	जम्मा
१	०	३	२९५	९५	९७	१९	४६	१	५५६
२	१९५	२१	५०	२७	४	२	०	१	३००

वडा नं.	घरमा नै लिन आउँछ	फोहर थुपार्ने ठाउँमा/ क्यानमा	आफ्नै घर कम्पाउण्ड भित्र (बाल्ने)	आफ्नै घर कम्पाउण्ड भित्र (गाड्नेरथुपार्ने)	नदी वा खोल्सामा फाल्ने	सडक/ सार्वजनिक स्थलमा फाल्ने	कम्पोष्ट मल बनाउने	अन्य (उल्लेख गर्ने)	जम्मा
३	२५५	५६	६३	११९	१९	२	१४	०	५२८
४	१	२८	२५८	२३६	५८	५	११	०	५९७
५	२५९	२	१०८	४	०	०	०	०	३७३
६	५	१८	७९	१८४	१९	२९	०	०	३३४
७	०	६०	४	३१६	१९	७	८३	०	४८९
८	४	४	२७	१६	२६८	२	११६	०	४३७
९	५	१२	१७३	१८५	४२	०	७९	०	४९६
१०	३	२५	१०९	३३४	७१	२७	२०३	०	७७२
११	३	७	२२३	४६	३१	५	२६	०	३४१
१२	१०	०	२८	३७	३९	१	१९३	४९	३५७
१३	०	६	१७३	९	२०	१८	६८	५	२९९
१४	५	११३	११५	४६०	४६	३१	२२२	१	९९३
१५	५	४	१९९	६७७	१९	३	०	०	९०७
१६	१	६३	७२३	३१३	१५	६९	१९३	०	१३७७
१७	२०	२१४	१५५	२०९	१०	१७	११४	२५१	९९०
१८	३	७	३९२	४५५	९	१	३९४	०	१२६१
जम्मा	७७४	६४३	३१७४	३७२२	७८६	२३८	१७६२	३०८	११४०७
प्रतिशत	६.७९	५.६४	२७.८३	३२.६३	६.८९	२.०९	१५.४५	२.७०	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा रहेका कूल घरपरिवारहरू मध्ये ३,७२२ अर्थात ३२.६३ प्रतिशतले फोहरलाई आफ्नै कम्पाउण्ड भित्र गाड्ने वा थुपार्ने गरेको, ३,१७४ अर्थात २७.८३ प्रतिशतले आफ्नै कम्पाउण्ड भित्र बाल्ने, १,७६२ अर्थात १५.४५ प्रतिशतले कम्पोष्ट मल बनाउने गरेको पाइयो। त्यसैगरी घरमै फोहर लिन आउने, सडक/सार्वजनिक स्थलमा फ्याल्ने र अन्य रहेका छन् । ग्रामीण इलाका तथा कृषि मुख्य पेशाको रुपमा रहेकोले यहाँका घरपरिवारले फोहरलाई कम्पोष्ट मलको रुपमा प्रयोग गर्नु सर्वोत्तम हुने भएकोले यो फोहर व्यवस्थापनको उत्तम उपाय रहेतापनि फोहरको प्रकृतिअनुसार प्लाष्टिक जन्य तथा अन्य नसड्ने फोहरहरू खेतीयोग्य जमिनमा पर्न जाँदा क्रमश: भू-प्रदुषण वृद्धि भई उत्पादकत्वमा ह्रास आउन सक्ने देखिन्छ। अर्कोतर्फ जलाउने, खोल्सामा फाल्ने साथै सार्वजनिक स्थलमा समेत फाल्ने कार्यहरूले प्रदुषण वृद्धिगराई जनस्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष असर गर्दछ । तसर्थ फोहरको उचित व्यवस्थापनमा सजग बनाई नगरपालिकाकामा अव्यवस्थित फोहर व्यवस्थापनलाई समयमै सम्बोधन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

उपर्यूक्त तालिकाको स्तम्भचित्र देहाय बमोजिम रहेको छ ।

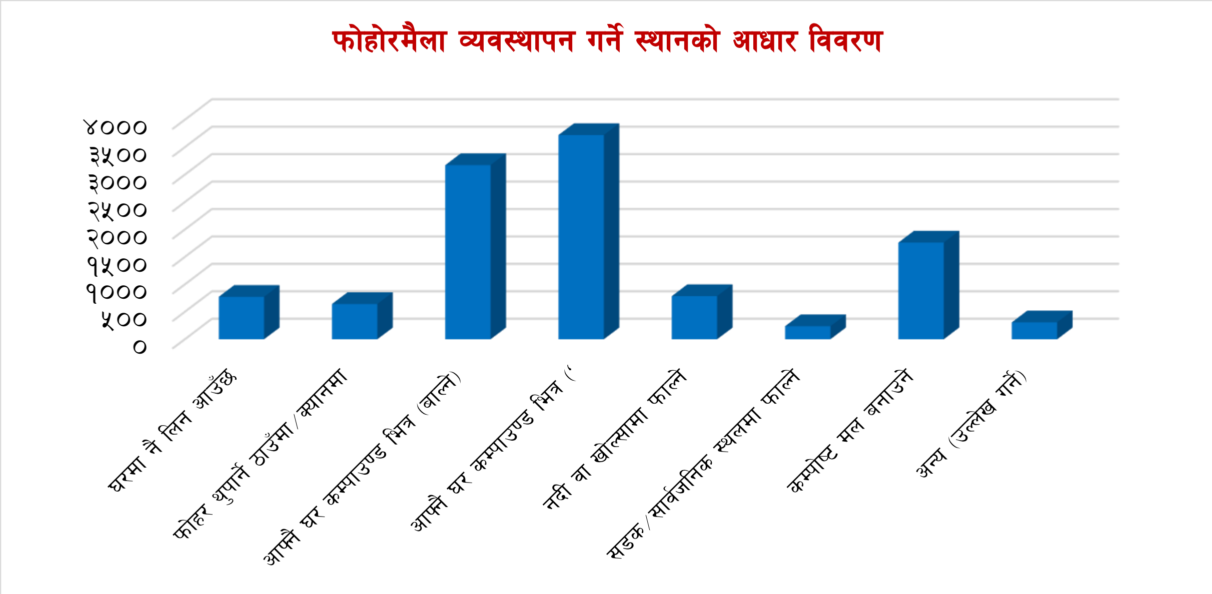

फोहोर व्यवस्थापनमा देखिएका समस्याहरू :

हाल यस नगरपालिकामा देखिएका समस्याहरू देहायबमोजिम रहेको छ :

- फोहोर व्यवस्थापनका नाममा फोहोरहरू खोलाखोल्साका होचा भागमा अनियन्त्रित तरिकाले फाल्ने प्रबृति यत्रतत्र देखिन्छ । यसरी फालिएको फोहोर बर्षातका समयमा पानीले बगाएर खोला खोल्सा तथा नदीका तल्लो भागसम्म पुऱ्याएर प्रदुषणलाई बिस्तारित गर्दछ ।
- जमिनका होचाभाग पानीका स्रोत पनि हुने भएका र तिनै पानी सतहमा देखिने एवं जमिनको भित्रपनि छिरेर जानेहुँदा होचा भागमा फालिएको फोहोरले सतहको पानी तथा जमिन भित्रको पानीसमेतलाई प्रदुषित गर्दछ ।

फोहोरमैला व्यवस्थापनमा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू :

- भान्छा कोठाबाट निस्केको फोहोरलाई कुहिने र नकुहिने गरी छुट्याउने ।
- कुहिनेलाई मलमा प्रयोग गर्न तालिम तथा हरेक घरधनीलाई उत्प्रेरित गर्ने कार्यक्रम नगरपालिकाले गर्ने ।
- नकुहिने फोहोरलाई पूनः विभिन्न तहमा छुट्याउने जस्तै काठ, प्लाष्टीक, धातु, सीसा । यी फोहोरलाई आवश्यकताअनुसार पहिचान गरिसकेकपछि पून प्रयोगमा आउनेलाई सम्बन्धित सेवा व्यवस्थापनतर्फ जोड दिने । यस नगरपालिका क्षेत्रका खुला स्थान जहाँ पानीको स्रोत छैन त्यहाँ बैज्ञानिक तवरबाट छनौट गर्न व्यवस्था गर्ने ।

७.१.७ ढल निकासको अवस्था, ल्याण्डफिल साइटको अवस्था

शहर बजार केन्द्र र एकीकृत बस्ती भएका ठाउँमा ढल निकासको राम्रो प्रबन्ध हुनु आवश्यक छ । ढल निकास पनि भौतिक विकासको एक महत्वपुर्ण पुर्वाधार हो । सडक निर्माणसँगै ढल निकासको व्यवस्थापन भएको खण्डमा सरकार पुर्वाधार विकासमा गरिने दोहोरो खर्चबाट बच्दछ । यसका अलावा मानव बस्तीबाट उत्सर्जित फोहरलाई मानव बस्तीभन्दा निश्चित टाढाको दुरीमा ल्याण्डफिल साईट बनाएर व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ । फोहरहित स्वच्छ र सफा वातावरण सभ्यताको परिचायक हो ।

तालिका नं १०० :परिवारबाट निस्कने फोहर पानीको व्यवस्थापन सम्बन्धी विवरण

वडा	नदी वा खोल्सामा	सडक/ सार्वजनिक स्थलमा फाल्ने	घर कम्पाउण्ड भित्र खनेको खाल्डोमा	तरकारी बारी/करेसा बारीमा	अन्य स्थानमा	जम्मा
१	१२४	३५	२५४	७७	१	४९१
२	१३	१०	४०	३	२	६८
३	४०	६	१२५	२७	५	२०३
४	५१	१०	३७४	२३	९	४६७
५	२	७२	१३९	१८	२	२३३
६	९	३५	९६	३४	१	१७५
७	२४	६५	१९९	१४३	०	४३१
८	११५	२	९३	५५	१	२६६
९	७५	२	२३८	३९	०	३५४
१०	१२	१२८	३५३	१८	३	५१४
११	१७	२९	१९१	६	०	२४३
१२	३१	४	२९	१२५	१२४	३१३
१३	४५	२००	२५	६	९	२८५
१४	३३	८४	३१७	१५३	१२	५९९
१५	२	१५	४९०	२२	८	५३७
१६	१८	३८५	६४५	१०	८	१०६६
१७	२०	३०	३९०	९५	२७७	८१२
१८	१३	५६	३५३	६१४	३	१०३९
जम्मा	६४४	११६८	४३५१	१४६८	४६५	८०९६
प्रतिशत	८.०	१४.४	५३.७	१८.१	५.७	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

७.२ यातायात पूर्वाधार

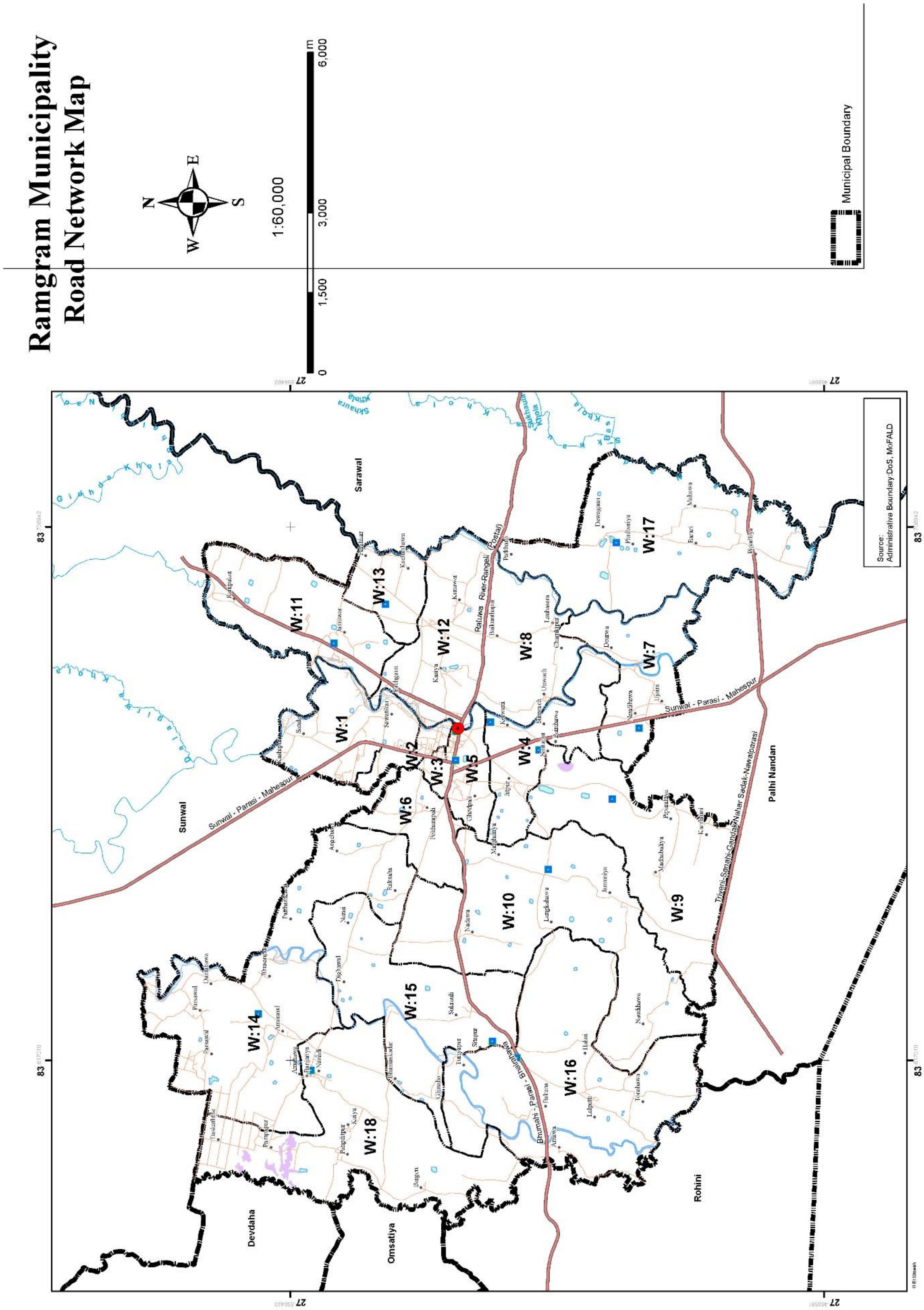

नक्सा नं. ३ : *नगरपालिकाको सडक सञ्जालको विवरण*

७.२.१ सडक संजालको विद्यमान अवस्था

कुनै पनि स्थानको भौतिक विकासको निम्ति सम्भवत प्रारम्भिक शर्त हो । सम्पूर्ण सुविधा सम्पन्न सडक यातायातको विकाससँगै समग्र विकासको ढोका खुल्दछ । स्थानीय तहको हकमा वडा केन्द्रहरूलाई पालिका केन्द्रसँग जोड्नु तथा पालिका केन्द्रलाई जिल्ला सडक हुँदै राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्नु आवश्यक हुन्छ । नगरबस्तीहरूमा कृषि सडकहरूको विकास र स्तरोन्नति मार्फत कृषि उत्पादनहरूको बजारीकरण गरी जनताका गरी जनताको आर्थिक अवस्थालाई मजबुत बनाउन सकिन्छ । सुविधा सम्पन्न सडक सञ्जाल मार्फत उद्योग तथा पर्यटन क्षेत्रको विकास गरी आर्थिक क्रान्ति संभव छ । यसको अलावा धार्मिक क्षेत्रहरूमा सडक सञ्जालमार्फत पहुँच पुऱ्याएर आन्तिरक तथा बाह्य पर्यटकहरू आकर्षित गर्न सकिन्छ ।

राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणाली, रणनैतिक सडक, जिल्ला सडक तथा स्थानीय सडक भौतिक तथा सार्वजनिक पूर्वाधारको आधार स्तम्भ अर्थात माध्यम हो । रामग्राम नगरपालिकामा सडक सञ्जालको अवस्था सहज नै रहेको देखिन्छ । यस नगरपालिकामा कुनै पनि धेरे सडक कालोपत्रे गरिएका छन् ।

२०५० को नक्सांकन कार्य गर्ने समय सम्म नेपालका पहाडी क्षेत्रमा सडकको अवस्था निकै कमजोर थियो । तर २०४६ को आम परिवर्तन पछि स्थानीय निकायलाई राष्ट्रिय कोषबाट रकम बिनियोजन गर्ने परिपाटी भए अनुसार ग्रामीणक्षेत्रमा पनि सडक बिस्तारको कार्यले गती लिन थाल्यो । तत्पश्चात सडक सञ्जालको बिस्तारमा ग्रामीण क्षेत्रले पनि फड्को मारेको छ । तर दुर्गम पहाडी भूभागका कारण कतिपय त्यस्ता स्थलगत संरचनाको नक्सांकन कार्य हुन नसकेको र तथ्यगत सूचनाको अभावमा ती क्षेत्रहरूमा के कति सडक सञ्जालको बिस्तार भएको छ भन्न एकिन तथ्याङ्क उपलब्ध छैन । यही प्रशंगमा नगरपालिका यातायात गुरुयोजनाः (RMTMP अर्थात Rural Municipality Transport Master Plan) को परिकल्पना हरेक नगर क्षेत्रको यातायात सञ्जालका

तथ्यांकमा आधारित नक्सा र तथ्यको आधारमा गर्नु पर्ने वाध्यात्मक व्यवस्था गरिएको थियो । तर ग्रामीण बस्तीहरूमा त्यो पुगेको थिएन । २०७२ को नयाँ संविधान र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन,२०७४ ले व्यवस्था गरेको स्थानीय तह निर्धारण पश्चात हरेक गाउँ विकास समिति पनि नगरपालिकाको मातहतमा आएका कारण नगरपालिकामा समेत नगरपालिका यातायात गुरुयोजनाको कार्य क्षेत्र भित्र परेको हुँदा यस नगरपालिकामा पनि तत्सम्बन्धी कार्य प्रारम्भ भएका कारण यहाँको सडक सञ्जालको तथ्यांक तथा त्यसका लागि आवश्यक सडकको क्षेत्रगत विस्तारको अध्याबधिक तथ्यांक यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ ।

७.२.२ घरसम्म पुग्ने बाटोको अवस्थाको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं १०१ : सडक सुविधा पहुचको प्रकारको आधारमा वडागत घरपरिवारको विवरण

वडा	घरसम्म पुग्ने बाटोको अवस्था						जम्मा
	पक्की/कालोपत्रे	ग्राभेल सडक	धुले सडक (कच्ची)	गोरेटो बाटो जोडिएको	अन्य	उल्लेख नगरिएको	
१	२७१	१२१	१४७	१६	१	०	५५६
२	२५२	२	४४	०	०	२	३००
३	२४५	१५३	५१	७८	१	०	५२८
४	४४१	१३७	६	१३	०	०	५९७
५	२५२	५२	६५	४	०	०	३७३
६	३०५	१६	१०	०	३	०	३३४
७	२१९	११०	१३७	२३	०	०	४८९
८	२५२	१३१	२३	२४	७	०	४३७

वडा	घरसम्म पुग्ने बाटोको अवस्था						जम्मा
	पक्की/कालोपत्रे	ग्राभेल सडक	धुले सडक (कच्ची)	गोरेटो बाटो जोडिएको	अन्य	उल्लेख नगरिएको	
९	११५	५६	२८४	३३	८	०	४९६
१०	३८८	२१३	१०४	६३	४	०	७७२
११	१९७	६	१३४	४	०	०	३४१
१२	१७७	६५	१०९	३	१	२	३५७
१३	१०९	७८	१११	०	१	०	२९९
१४	२३३	३७९	३६५	११	५	०	९९३
१५	३०३	४१९	१३८	४४	३	०	९०७
१६	२३०	८६३	२६०	१२	१२	०	१३७७
१७	३९८	२८४	२६१	२४	३	२०	९९०
१८	२६७	८१५	१२१	५५	१	२	१२६१
जम्मा	४६५४	३९००	२३७०	४०७	५०	२६	११४०७
प्रतिशत	४०.८०	३४.१९	२०.७८	३.५७	०.४४	०.२३	१००.०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा रहेका ११,४०७ घरपरिवारहरूमध्ये सबैभन्दा धेरै पक्की/कालोपत्रे सडकको पहुँच रहेको देखिन्छ। जसमा पक्की/कालोपत्रे सडकको पहुँच भएको घरपरिवारहरूको संख्या ४,६५४ अर्थात ४०.८० प्रतिशत, ग्राभेल सडकको पहुँच भएको घरपरिवार संख्या ३,९०० अर्थात ३४.१९ प्रतिशत, धुले सडक (कच्ची) सडकसम्म पहुँच भएको २,३७० अर्थात २०.७८ प्रतिशत, गोरेटो बाटो जोडिएको सडकको पहुँच भएको घरपरिवार संख्या ४०७ अर्थात ३.५७ र अन्य सडक भएको घरपरिवार ३० रहेका छन्। तथ्याङ्कलाई हेर्दा २५.०२ प्रतिशत घरपरिवारमा सहज प्रकारको सडक पहुँच छैन अर्थात यी परिवारहरूमा या त अस्थायी प्रकृतिको वा गोरेटोमा मात्र पहुँच भएको देखिन्छ । पूर्वाधार विकासमा सबैभन्दा महत्वपूर्ण सडकको अवस्था नाजुक हुँदा अन्य विकासले गति लिन सक्दैन तसर्थ सहज आवागमनका लागि नगरपालिकाले सडक संचालनको विकास र स्तरको उन्नतिका लागि यातायात गुरुयोजना निर्माण गरी लागू गर्नुपर्ने देखिन्छ । अन्य वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। उपर्युक्त तथ्याङ्कको स्तम्भचित्र देहाय बमोजिम रहेको छ।

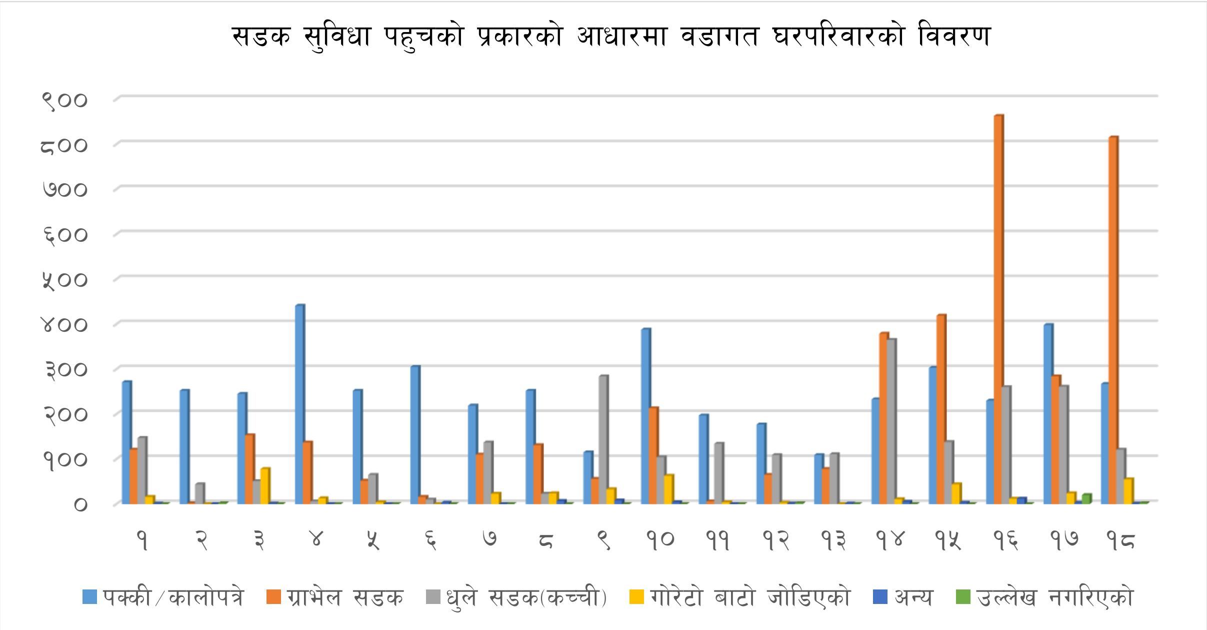

७.२.३ सवारीका प्रकारहरू

हाल आएर नेपालका शहरी क्षेत्र र बजार केन्द्रहरूमा सडक यातायात अन्तर्गत लामो दुरीमा बस, मिनिबस तथा हायस, माईक्रो बस सञ्चालनमा आएका पाइन्छन् भने छोटो दुरीमा माईक्रोबस, टेम्पो, सिटि रिक्सा, ट्याक्सी, कार, बिजुलीबाट चल्ने सफारी, रिक्सा, साईकल र मोटरसाईकलहरू देखिन्छन्। यी सवारी साधनहरू मध्ये कतिपय निजी र कतिपय सार्वजनिक हुन्छन्।

कुनै पनि क्षेत्रको आर्थिक सामाजिक विकासकालाई गातिशिल बनाउन सार्वजनिक वस्तु तथा सेवा प्रवाहलाई सरल र सहज बनाउन कृषि तथा गैर कृषि क्षेत्रको विकास गर्न यातायात एउटा महत्वपूर्ण पुर्वाधारको रुपमा रहेको हुन्छ।

यस रामग्राम नगरपालिकाका सबै क्षेत्रहरूमा बाह्रै महिना चल्ने सडक सञ्जाल विस्तार भएको छ। नगरपालिकामा उत्पादित विभिन्न कृषि उपजहरू जस्तै खाद्यान्न, तरकारी, तेलहन, दलहन, फलफूल, दुग्ध उत्पादनहरूलाई नगरपालिकाका सबै वडाहरूमा बाह्रै महिना सवारी साधन चल्ने सडकको सुविधा भएकाले उत्पादित वस्तुलाई बजार सम्म पुऱ्याउन सहज भएको देखिन्छ। नगरपालिकाका सबै वडाहरूमा बाह्रै महिना सवारी साधन चल्ने सडकको विस्तार भएको हुँदा नगरपालिकाबासीहरूलाई समयमै आवश्यक उपचार तथा औषधिको सेवा र बजारमा पहुँच पुऱ्याउन सकिएको छ। नगरपालिकामा यातायातका विभिन्न साधनहरूको उपयोग भएको देखिन्छ। नगरपालिकामा ट्रेक्टर, जिप, कार, बस, ट्याक्सी, मोटरसाइकलहरूको समेत उपयोग गरिएको देखिन्छ। नगरपालिकाका सबै वडाहरूमा बाह्रै महिना सुचारु हुने गरी सडकमार्गहरूको स्तर उन्नति गर्नुपर्ने देखिन्छ।

सडक यातायताको लागि आवश्यक विभिन्न पूर्वाधारहरू जस्तै सवारी साधन पार्किङ स्थल, बस स्टप, यात्रु प्रतिक्षालय, सडक बत्ती, सडक सङ्केत चिह्न, बसको अन्तिम बिसौनी सम्बन्धी सेवा सुविधाहरू व्यवस्थित रुपमा विकास गर्नु पर्ने देखिन्छ।

७.२.४ झोलुङ्गे पुल तथा पुलपुलेसा सम्बन्धी विवरण

७.२.५ प्रमुख सार्वजनिक यातायातका रुटहरू (बस सेवा तथा ढुवानी सेवा)

विभिन्न स्थान र भौगोलिक क्षेत्रमा बस्ने जनताहरूको बीचमा आपसी सम्पर्क स्थापनाका लागि सार्वजनिक यातायातलाई सहज, प्रभावकारी, सुलभ र नियमित तुल्याउन रुटहरूको विकास जरुरी हुन्छ। विभिन्न रुटहरूमा यातायात सेवा सञ्चालनमा आएको खण्डमा यसले विभिन्न समुदाय र क्षेत्रलाई एकआपसमा जोडेर जनताको बीचमा एकताको भावना स्थापित गर्दछ।

७.२.६ टाढाको वस्तीबाट सम्बन्धित वडा केन्द्र पुग्न लाग्ने समय

नगरपालिकाका वडा केन्द्र देखि नगरपालिकाको केन्द्र र टाढाको बस्ती देखि वडा केन्द्रसम्मको दुरीले नगरपालिकासँग जनताको पहुँचलाई निर्धारण गर्दछ। त्यसैले नगरपालिका केन्द्र र वडा केन्द्र बीचको दुरी सबै वडा तथा टाढाको बस्तीहरू सापेक्ष हुनु जरुरी हुन्छ। स्थानीय संरचनामा जनताले आफ्नो वडा केन्द्र तथा नगरपालिका केन्द्रबाट आवश्यक सेवा सजिलै ग्रहण गर्न सक्ने किसिमको हुनु पर्छ। जनताले सार्वजनिक सेवा ग्रहण गर्न वडा कार्यालय तथा नगरपालिका कार्यालयको दुरी सेवाग्राहीको सहज पहुँचमा आधारित हुनुपर्दछ। जसले गर्दा जनताले सेवा सुविधा प्राप्त गर्न कठिनाइ हुँदैन। त्यसको लागि सबै स्थानका जनताहरूलाई मध्यनजर गर्दै वडा कार्यालय तथा नगरपालिका केन्द्र निर्धारण गर्नु उचित हुन्छ। यसर्थ टाढाको बस्तीबाट वडा केन्द्र कति दुरीमा पर्छ भन्ने कुरा महत्वपुर्ण हुन्छ। रामग्राम नगरपालिका वडा केन्द्र

देखि नगरपालिकाको केन्द्र र टाढाको बस्ती देखि वडा केन्द्रसम्मको दुरीको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

नेपालले अभ्यास गरेको संघीय प्रणाली अन्तर्गत स्थानीय तह निर्माणको मर्म भनेकै दुरदराजका नगरवस्तीमा बस्ने जनताको घरआँगनसम्म विकास निर्माण पुऱ्याउनु हो । त्यसकारण स्थानीय सरकारले सडक यातायातको विकास र विस्तार गर्दा टाढाको बस्तीबाट समेत नगरपालिका तथा नगरपालिका केन्द्रसम्म सकेसम्म छिटो पुग्न सकिने कुरोलाई मध्यनजर गर्नुपर्दछ ।

७.२.७ वडा केन्द्रबाट पालिका केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने अनुमानित समय

सडक यातायात सुविधाको विस्तार तथा सडकहरूको स्तरोन्नति गरी वडा केन्द्रहरूलाई नगरपालिका केन्द्रसम्म जोड्नु आवश्यक छ । वडा केन्द्र र नगरपालिका केन्द्रको बीचमा कनेक्टिभिटि स्थापित गर्न झोलुङ्गे पुलहरूले पनि भूमिका खेल्दछन् । सडक सञ्जालको विकास भएमात्र उद्योग, बन्द व्यापारको विकासका साथै कृषिको आधुनिकीकरण र कृषि उत्पादनको बजारीकरण संम्भव छ । ग्रामीण इलाकाका सडकहरू वर्षायामको बेलामा हिलाम्य हुने भएका कारण ती सडकलाई **"फेयर वेदर सडक"** का रुपबाट **"अल वेदर"** सडकको रुपमा स्तरोन्नति गरी वडा केन्द्रहरूलाई नगरपालिका केन्द्रसँग जोडेर जिल्ला सडक हुँदै राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्नु पर्ने हुन्छ ।

७.२.८ बसपार्क सम्बन्धी विवरण

बिजुली, पानी, यात्रु, प्रतिक्षालय, शौचालय, पब्लिक मोबाइल चार्जिङ स्टेशन लगायतका सुविधाहरू भएका बसपार्कको निर्माण गरी जनताको अवागमलाई सहज बनाउन सकिन्छ । विकसित मुलुकहरूको अभ्यास हेर्दा बसपार्कहरूमा हेल्प डेस्क लगायत शान्तिसुरक्षाको उचित प्रबन्ध मिलाएको पाईन्छ । सुविधा सम्पन्न र सुरक्षित बसपार्कहरू निर्माण भएको खण्डमा यातायात सेवाको गुणस्तर वृद्धि हुन्छ । बसपार्कमा बनाइले संरचनाहरू अपाङ्गमैत्री हुनुपर्दछ ।

७.२.९ वैकल्पिक यातायात सेवा

सडक यातायातमा चल्ने सवारी साधनका बाहेक अन्य किसिमका सवारी साधनहरूको विकासले मानव जीवनलाई सहज, सुविधासम्पन्न र द्रुत बनाएको पाईन्छ । नेपाल जस्तो भुपरिवेष्ठित मुलुकका लागि समुद्रले छुएका वा घेरिएका देशहरूमा जस्तो ठुला पानी जहाजहरूको सम्भावना नभएपनि सानो आकारका पानीजहाजको सम्भावना प्रवल छ । यसका साथै हवाईजहाज, हेलिकप्टरहरूले पनि अवागमनलाई सहज बनाएको पाईन्छ । हिमाली तथा पहाडी भू-भागको बहुमुल्य रहेको हाम्रो देशमा रोप वे र केवुलकारले पनि वैकल्पिक सवारी साधनकोरुपमा महत्वपुर्ण योगदान पुऱ्याउन सक्ने देखिन्छ ।

७.३ विद्युत तथा उर्जा

केही सिमित दुर्गम क्षेत्रका विपन्न घरहरूमा विद्युतिकरण नभएतापनि त्यसको सङ्ख्या नगन्य रहेकाले विद्युतिकरणमा ठूलो लगानी गर्नुपर्ने अवस्था छैन । तथापि प्रशारण लाइनको सुदृढीकरणका लागि भने प्रसस्त काम गर्नुपर्ने देखिन्छ । विद्युत प्रशारण लाईन सुधारमा सर्वप्रथम काठका पोलहरू पक्की वा फलामका पोलहरूले विस्थापन गर्नुपर्ने देखिन्छ भने Low Voltage हुने स्थानहरूमा ट्रान्सफर्मर जडान गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

विद्युत सेवा बाहेक वैकल्पिक र नविकरणीय उर्जा प्रबर्द्धनका लागि ठोस कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । पशुपालन हुने क्षेत्रमा गोबरग्याँस निर्माणमा प्रोत्साहन र अनुदान दिने र अन्य दुर्गम तथा सुगम दुवै क्षेत्रमा सौर्य उर्जा जडान गर्न सके त्यसबाट उर्जाको नियमित आपुर्ति हुनुको साथै थप विकासका

क्रियाकलापहरूलाई उर्जाको सदुपयोग मार्फत गति दिन सकिन्छ। सौर्य उर्जाबाट लिफ्ट सिँचाइ खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्न ग्राहस्थ उपभोगका निम्ति प्रयोग गरी बढी भएको उर्जालाई राष्ट्रिय प्रशारण लाइनमा बिक्री समेत गर्न सकिन्छ।

सामान्तया एउटा सामान्य परिवारले दैनिक २ किलो वाटविद्युत खपत गर्दछ। त्यसमा पनि यो उपभोगको मात्रा ग्रामीण भेगहरूमा त्यो भन्दा न्युन हुन्छ। १७.६ वर्ग फिटको सोलार pannel ले २५० वाट विद्युत उत्पादन गर्दछ। दिनभर करिब ६.८ घण्टा सुर्यको किरणबाट 250 watt × 6.8 hours गर्दा १.७ किलोवाट विद्युत निस्कन्छ। १.७ K.W × ३० दिन गर्दा महिनामा ५१ कि.वा.विद्युत उत्पादन हुन सक्दछ।

यसको अर्थ ६०० वर्ग फिट ओगट्ने घरबाट

$$५१ \text{ कि.वा.} \times \frac{६००}{१७.६} = १७३८\text{कि.वा.}$$

यसको अर्थ ६०० वर्गफिट ओगट्ने घरमा सौर्यउर्जा जडान गर्दा सो घरलाई पुग्ने उर्जा उत्पादन गर्न सकिन्छ। यद्यपि ग्रामीण घरहरू सौर्य उर्जा उत्पादन मैत्री बनाउनुपर्ने हुन्छ। अर्कोतर्फ पानीका सदाबहार स्रोतहरू भएको र जलाशयमा आधारित विद्युतको समेत सम्भावना अध्ययन गरी लघु विद्युत योजनाहरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ। यसरी उत्पादित विद्युत बढी भएको खण्डमा राष्ट्रिय प्रशारण लाइनमा बेच्न सकिन्छ। हालसम्म समेत काठदाउरालाई खाना पकाउने मुख्य इन्धनकोरूपमा प्रयोग गर्ने घरपरिवार धेरै भएकाले काठदाउरा विस्थापन गर्न विद्युत तथा सौर्य उर्जाले सहयोग पुऱ्याउन सक्दछ। यसबाट वातावरण संरक्षणमा समेत टेवा पुग्दछ। तसर्थ नगरपालिकाका विभिन्न वडामा विद्युत प्रशारण लाईन मर्मत संभार तथा सुधार, ट्रान्सफर्मर जडान, वैकल्पिक तथा नविकरणीय उर्जा प्रबर्द्धनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

७.३.१ खाना पकाउन प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

अपार जलस्रोतको सम्पदा भएर पनि त्यसको सदुपयोग हुन नसकिरहेको कारण शहर र ग्रामीण ईलाकामा उर्जा संकट व्याप्त छ। नेपालको पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रमा अहिले पनि ठूलो संख्यामा जनताहरूले खाना पकाउने इन्धनको रुपमा काठदाउराको प्रयोग गर्दछन् भने तराई क्षेत्रमा गुइँठाको प्रयोग व्यापकरुपमा भईरहेको छ।

तालिका नं १०२ :खाना पकाउन प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण

वडा	काठ दाउरा	एलपी ग्यास	मटितेल	बिजुली	गोबर ग्यास	गोबर/गुइठा	अन्य	जम्मा
१	१९४	३३६	०	०	११	१५	०	५५६
२	१८	२८१	०	०	०	०	१	३००
३	२१	५०७	०	०	०	०	०	५२८
४	१९७	३९५	०	०	५	०	०	५९७
५	१९	३५२	२	०	०	०	०	३७३
६	४४	२८८	१	०	१	०	०	३३४
७	३२२	१६४	०	०	३	०	०	४८९
८	३२२	११४	०	०	१	०	०	४३७
९	३१०	१६१	०	०	२३	२	०	४९६
१०	३०५	४६०	०	०	२	२	३	७७२

वडा	काठ दाउरा	एलपी ग्यास	मटितेल	बिजुली	गोबर ग्यास	गोबर/गुइठा	अन्य	जम्मा
११	२०२	१३४	०	०	५	०	०	३४१
१२	१९९	१५५	०	०	३	०	०	३५७
१३	२५६	३८	०	०	०	१	४	२९९
१४	७००	२५७	०	१	२७	८	०	९९३
१५	६३५	२४८	०	२	१९	३	०	९०७
१६	९३२	४००	०	०	५	४०	०	१३७७
१७	६८६	२७१	०	०	१९	१४	०	९९०
१८	५९२	६३५	०	०	३२	१	१	१२६१
जम्मा	५९५४	५१९६	३	३	१५६	८६	९	११४०७
प्रतिशत	५२.२०	४५.५५	०.०३	०.०३	१.३७	०.७५	०.०८	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकाको कूल घरपरिवारहरूमध्ये ५,९५४ अर्थात ५२.२० प्रतिशतले काठदाउरा, ५,१९६ अर्थात ४५.५५ प्रतिशतले एल.पी ग्याँसको प्रयोग गर्दछन् । १५६ अर्थात १.३७ प्रतिशतले गोवरग्याँस प्रयोग गरेको पाइयो भने विजुली र अरु प्रयोग गर्ने जनसंख्या नगन्य रहेको पाइयो । स्थानीयहरूले अधिकांश काठ दाउराको प्रयोग गरेबाट एकातर्फ वनजंगल र पर्यावरणमा क्षति पुग्ने र अर्कोतर्फ धुवाँ र दाउरा संकलन गर्दा लाग्ने समयले क्रमशः स्वास्थ्यमा असर पुऱ्याउनुका साथै समयसमेत बढी खर्च हुने देखिन्छ । तसर्थ ग्रामीण भेगहरूमा वैकल्पिक उर्जाको उत्तम उपायको रुपमा गोबर ग्याँसको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने र आय आर्जनका कार्यक्रमहरूमा केन्द्रित गरी नगरपालिकाबासीलाई काठ दाउराको विकल्पतर्फ लैजानुपर्ने देखिन्छ । वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

उपर्यूक्त तथ्याङ्कको स्तम्भचित्र देहाय बमोजिम रहेको छ ।

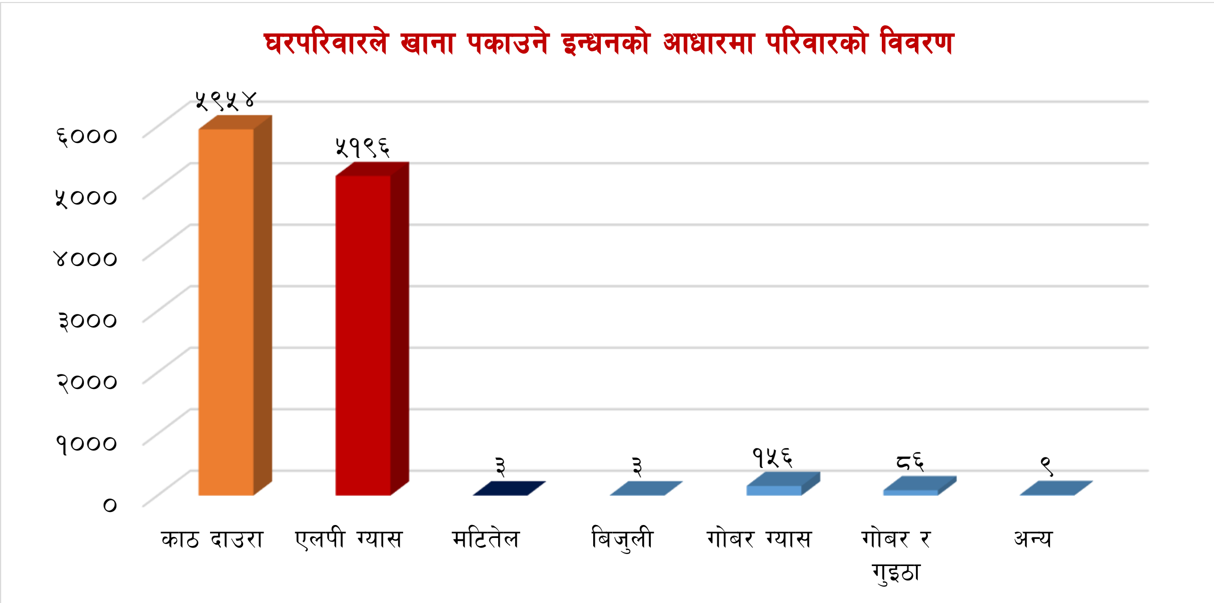

दिगो विकासको अवधारणाअनुसार पर्यावरणिय सन्तुलन बनाइ राख्न मानिसको उपभोग शैलीमा परिवर्तन गर्नु अपरिहार्य छ । उदाहरणका लागि नेपालले आधारवर्ष २०१५ मा ७४.७% रहेको इन्धनको प्राथमिक श्रोतको रुपमा काठ, दाउरा, गुइँठा आदि प्रयोग गर्ने जनसमुदाय सन् २०३० सम्म ३०% मा झार्ने (SDG–

7) तथा पकाउने प्रयोजनार्थ LPG प्रयोगलाई १८% (२०१५) बाट ३३% मा पुऱ्याउने लक्ष्य राखेको छ। यसै राष्ट्रिय लक्ष्यलाई आत्मसाथ गर्दै यस नगरपालिकाका नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई त्यसतर्फ उन्मुख बनाउनु आवश्यक छ।

७.३.२ बत्ती बाल्न प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

यस नगरपालिकाका सबै वडाहरूमा विद्युत मर्मत संभार, महसूल असुली तथा विद्युतीकरण योजनाको कार्यान्वयन नेपाल विद्युत प्राधिकरणले गर्दै आएको छ। घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६ को नजिता अनुसार दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनमा विद्युत प्रमुख स्रोतको रुपमा रहेको देखिन्छ।

तालिका नं १०३ : बत्ती बाल्न प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	बिजुली	सोलार	मटितेल	गोबर ग्यास	अन्य	जम्मा
१	५४४	०	११	१	०	५५६
२	२९३	१	५	०	१	३००
३	५२७	०	१	०	०	५२८
४	५८७	२	५	१	२	५९७
५	३७१	०	१	०	१	३७३
६	३२७	०	७	०	०	३३४
७	४७२	०	१६	१	०	४८९
८	४१८	१	१८	०	०	४३७
९	४७२	१	२२	१	०	४९६
१०	७६०	०	९	०	३	७७२
११	३३९	०	२	०	०	३४१
१२	३५३	०	४	०	०	३५७
१३	२९३	०	०	०	६	२९९
१४	९७७	१	१२	३	०	९९३
१५	८८२	१	२४	०	०	९०७
१६	१३४२	१	२९	०	५	१३७७
१७	९७८	१	११	०	०	९९०
१८	१२३०	४	२२	३	२	१२६१
जम्मा	११११६५	१३	१९९	१०	२०	११४०७
प्रतिशत	९७.८८	०.११	१.७४	०.०९	०.१८	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा घरपरिवारहरूले दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गर्ने इन्धनको स्रोत विश्लेषण गर्दा नगरपालिकाका कूल घरपरिवारहरूमध्ये ११,१६५ अर्थात ९७.८८ प्रतिशतले विद्युत, १९९ अर्थात १.७४ प्रतिशतले मट्टीतेल, १३ अर्थात ०.११ प्रतिशतले सोलार र बाँकीले अन्य इन्धनको स्रोत प्रयोग गर्ने न्युन पाइयो। यस तथ्याङ्कलाई हेर्दा ग्रामीण विद्युतिकरणमा व्यापक विकास भई नगरपालिकामा विद्युतको पहुँच लगभग सतप्रतिशत भएको देखिन्छ भने विद्युत सेवाको पहुँच नपुगेको परिवारहरू नगन्य रहेको देखिन्छ भने सेवा नपुगेका क्षेत्रहरूमा त्यसको विस्तार हुनु जरूरी छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

७.३.३ विद्युतिकरणको अवस्था

नेपालमा निजी, सरकारी तथा अन्तराष्ट्रिय लगानीमा विद्युतीकरणका प्रयासहरू भईरहेका भएपनि कतिपय नीतिगत अस्पष्टता, प्राविधिक कठिनाई, राजनैतिक अस्थिरता र कडा अनुगमन प्रणालीको अभावजस्ता कारणले तीब्र गतिमा विद्युतिकरण हुन सकिरहेको छैन । ग्रामीण विद्युतीकरण, लघु जलविद्युत आयोजना तथा बृहत जलविद्युत परियोजना सञ्चालन गरेर देशमा निर्वाहमुखी मात्र होइन कि निर्यातमुखी उत्पादन गरी उर्जा संकट समाधान गर्नुको साथै विदेशी मुद्रा आर्जन गर्न सकिने प्रचुर सम्भावना नेपालसँग छ । यसका लागि लगानी मैत्री वातावरणको आवश्यकता छ ।

७.३.४ बैकल्पिक उर्जाका श्रोतहरूको विवरण

पेट्रोलियम पदार्थमाथिको निर्भरतालाई घटाउँदै नवीकरणीय वैकल्पिक उर्जाको प्रयोगमा व्यापकता ल्याउन सकेको खण्डमा पर्यावरणीय सन्तुलनलाई कायम राख्न मद्धत पुग्दछ । डिजेल, पेट्रोल, मट्टितेल जस्ता पदार्थको उत्पादन नेपालमा नहुने भएका कारण वर्षेनी अरबौं रुपैँया हामीले पेट्रोलियम पदार्थको आयातमा खर्चिनु परेको छ । तेस्रो विश्वको एक भूपरिवेष्ठित विकासोन्मुख देश नेपालका लागि यो वैदेशिक व्यापार घाटाको एक प्रमुख कारण हो । हामीले आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रवन्धको नीतिलार्य व्यवाहारा प्रभावकारी तरिकाले उतार्न नसकिरहेको परिप्रेच्क्ष्यमा वायू उर्जा, सौर्य उर्जा, विद्युत उर्जा तथा बायो ग्याँसको विकास मार्फत उर्जाको श्रोतमा हामी आत्मनिर्भर बन्न सक्छौं । त्यसैले नेपालको हकमा स्थानीय सरकार प्रादेशिक सरकार र संघीय सरकारले नवीकरणीय वैकल्पिक उर्जाको विकासमा आवश्यक नीति निर्माण गरी काम गर्नु पर्दछ ।

७.३.५ जलविद्युत, सौर्य उर्जा, वायु उर्जाबाट विद्युत उत्पादन विवरण

७.४ सञ्चार तथा प्रविधि

एक्काईसौं शताब्दफ्को भूमण्डलीकृत समाज सूचना र सञ्चारको युगमा छ । सूचना र सञ्चारको क्षेत्रमा आएको क्रान्तिलाई नेपालको शहरी क्षेत्रले लगभग आत्मसाथ गरिसकेको भएपनि ग्रामीण क्षेत्रमा टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, ईन्टरनेट, टेलिफोन, मोबाइल र कुरियर सेवा विस्तार हुन बाँकी छ । सञ्चार र प्रविधिका यी माध्यमहरूलको पूर्णरुपले विकास गरी ग्रामीण जनतालाई सूचना र सञ्चारको दुनियाँमा प्रवेश गराउनु चुनौतीपूर्ण रहेको छ । नेपालको संविधानले जनताको सूचनाको हकलाई मौलिक हककोरुमा परिभाषित गरेको छ ।

७.४.१ परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण

तालिका नं १०४ : परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण

साधन तथा सुविधा	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	जम्मा
रेडियो	५११	२५	२६७	११	४२	२४	६३	१४	५०	३१४	७७	१४८	१३	१५५	३४५	२२३	३१२	३४९	२९४३
टेलिभिजन	३४७	२४४	४३७	४३७	३००	२४७	२६०	२४५	२९४	४८४	२१४	२३०	१६५	६५८	६४७	८८३	५१७	८६६	७४७५
केबल टीभी/डिस	३२३	२३३	४१६	२४५	२८३	१९६	१६२	१८७	१४८	३८५	१४५	१३७	१२९	३६७	३५४	४७३	२३०	७७३	५१८६
कम्प्युटर/ल्यापटप	७५	५१	१४७	७३	११०	५४	२८	१९	३८	९१	७	१२	१९	७५	१०३	८९	४७	९५	११३३
ईन्टरनेट सुविधा	३५६	७६	३५८	४६	३१०	१२६	२५९	७४	६५	२९८	३३	४४	१३	२३२	२९६	१९३	६८	६३०	३४७७
ल्याण्डलाइन फोन	२२	४२	८७	१	८०	१९	२	०	०	१५	१	२	१	४	६	२	४	७	२९५
मोबाइल फोन	५३४	२७३	५२०	५७६	३६७	३१७	४२८	३९६	४३९	७२६	३१५	३३०	२८०	८६१	७९१	१२८९	९२०	११९५	१०५५७
मोटरसाईकल/स्कुटर	२१७	१३८	२९९	२८१	२०४	१३८	१७१	१३६	२००	३२२	८८	१०६	१२८	३१८	३३४	४८३	३४४	३४३	४२५०
कार/जीप/भ्यान निजी प्रयोगका लागि	८	६	३९	१४	२१	७	८	५	३	१२	१	४	३	४	७	६	९	१०	१६७
अन्य ढुवानी साधन (बस, ट्रक, कार, जीप ...)	४	०	२३	११	१४	७	१३	१०	४	१५	०	१	६	१२	८	१२	८	१५	१६३
ट्याक्टर	२०	६	३३	३३	५	१५	१२	२८	२४	३७	१२	१०	२०	५३	६७	६५	६०	६०	५६०
पावर टिलर/पम्पसेट	२९	०	२६	२०७	३	१६	६४	६५	१७१	२२८	२९	१४	५१	५९	२४३	७०९	२०४	१६९	२२८७
साइकल/रिक्सा	४२३	१७२	२९६	५७२	२०८	२६६	४३९	३५७	४२१	६९८	३२०	३१४	२७५	९०९	७४९	११८७	८२६	११६५	९५९७
फ्रिज	१६०	१५७	३५२	९९	२४६	१०३	३२	५१	५५	२०२	६४	३०	२९	१४९	११७	९९	७३	२३०	२२४८
एयर कन्डिसन/कुलर	२५	१०	८४	२४	६४	१७	३	७	६	४१	३	३	३	६	८	१५	१०	६	३३५
वासिङ मेसिन	१६	१५	४५	१२	४४	८	५	३	७	१२	०	०	०	३	९	७	११	२	१९९
हिटर/गिजर/सोलार	१४	१३	४०	१२	३६	१४	८	२	२	१३	५	१	९	९	९	४	१५	९	२१५
जम्मा	३०८४	१४६१	३४६९	२६५४	२३३७	१५७४	१९५७	१५९९	१९२७	३८९३	१३१४	१३८६	११४४	३८७४	४०९३	५७३९	३६५८	५९२४	५१०८७

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा साधन तथा सुविधाको उपलब्धताको तथ्याङ्क हेर्दा नगरमा रहेका कूल घरपरिवारहरूमध्ये सबैभन्दा बढी उच्च मोबाइल फोन प्रयोगकर्ताको संख्या १०,५५७ रहेको छ । दोस्रोमा साइकल/रिक्सा भएको परिवार संख्या ९,५९७, टेलिभिजन हुने परिवार संख्या ७,४७५ रहेको देखिन्छ भने केवल टि.भी./डिस ५,१८६ परिवारमा रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी इन्टरनेट सुविधा हुने परिवार संख्या ३,४७७ रहेको छ । तथ्याङ्कलाई हेर्दा संचार क्षेत्रको मोबाइल फोन प्रयोगकर्ताहरू झण्डै पूर्णरुपमा भएको अवस्था छ । मोबाइल प्रयोगकर्ताले सबैखाले संचारका सुविधा जस्तै श्रव्य, दृश्य, सूचना, गीत, खबर आदान प्रदान लगायतका धेरै काम गर्न सहज हुने भएकोले टेलिभिजन, रेडियो प्रयोगकर्ताको संख्या पछिल्लो समयमा इन्टरनेट तथा मोबाइलफोनको प्रयोग बढ्दै जाँदा न्यून हुँदै गएको देखिन्छ। अर्कोतर्फ कार/जीप, एर कन्डिसनर, हिटर वा ग्याँस गिजरजस्ता उच्च सुविधाका सामाग्रीहरूको संख्या झन कम देखिन्छ। यद्यपि ग्रामीण इलाकाहरूमा समेत क्रमश: आधुनिक सुख सुविधाका सामग्रीहरूको प्रयोगकर्ताहरू बढ्नाले उपभोक्तावादी संस्कृतिको विकास भइरहेको देखिन्छ । वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । उपर्यूक्त तथ्याङ्कलाई देहायको स्तम्भचित्रमा पनि प्रस्तुत गरिएको छ ।

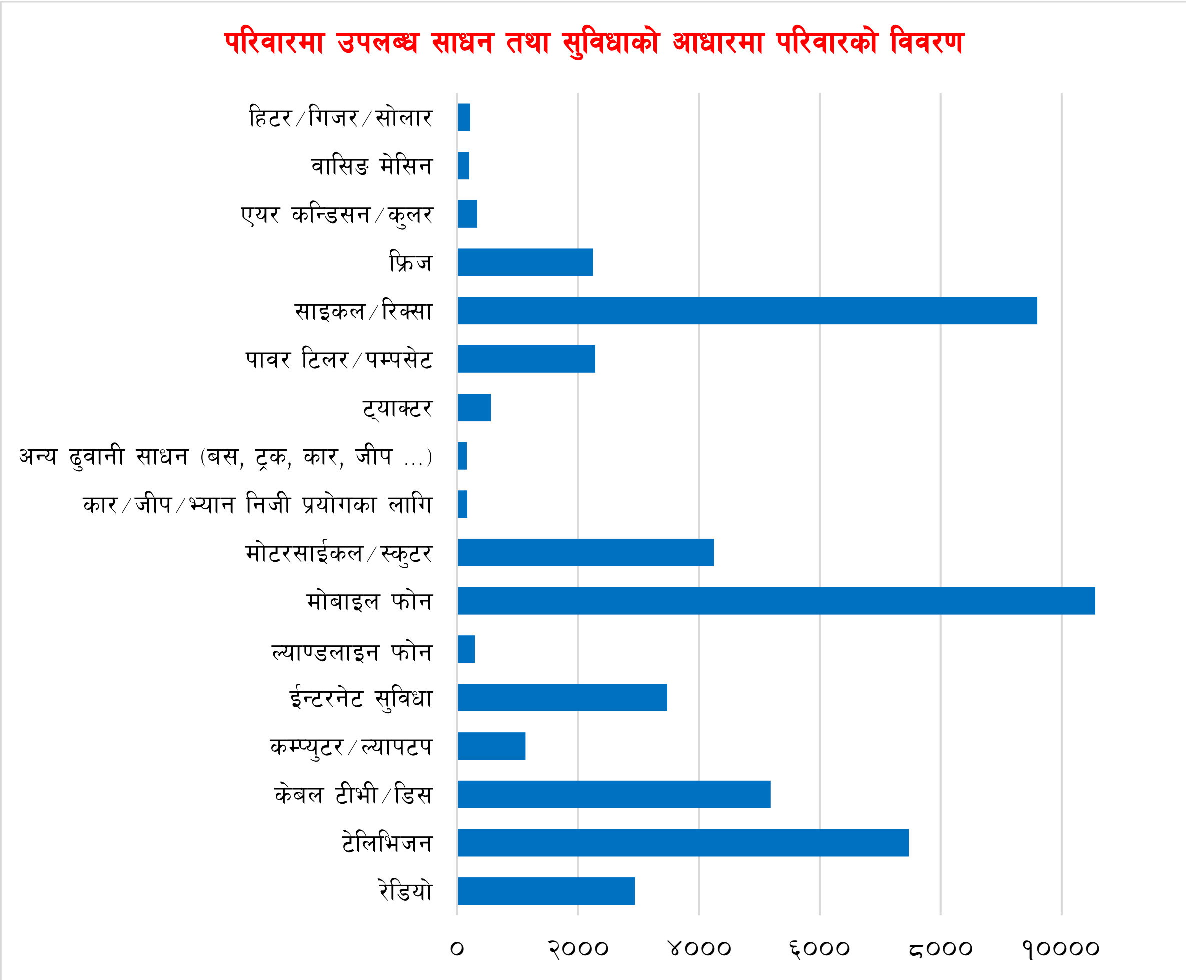

७.५ आवास तथा सार्वजनिक भवनहरू

७.५.१ घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण

यस रामग्राम नगरपालिकामा रहेका कूल ११,४०७ घरपरिवारहरूमध्ये अधिकांश ९५.३९ प्रतिशत अर्थात १०,८८१ परिवारको आफ्नै स्वामित्वमा रहेको घर, ३.५२ प्रतिशत अर्थात ४०२ घरपरिवार भाडामा बस्ने गरेको, ०.४२ प्रतिशत अर्थात ४८ घरहरू संस्थागत हिसाबले प्रयोग गरेको र अन्यमा ०.६७ प्रतिशत अर्थात ७६ घरपरिवारहरू रहेको पाइयो। व्यवसायीक, भाडाको प्रयोजन र संस्थागत हिसाबले प्रयोग भएका घरहरूको संख्या नगन्य हुनुले नगरपालिका पूर्ण रुपमा शहरी परिवेशको पुगिनसकेको रहेको स्पष्ट हुन्छ। अन्य वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। उपर्यूक्त तथ्याङ्कको पाईचित्र देहाय बमोजिम रहेको छ।

तालिका नं १०५ :परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	निजी	भाडामा	संस्थागत	अन्य	जम्मा
१	४७७	५६	३	२०	५५६
२	२५०	२५	१९	६	३००
३	४३९	८३	६	०	५२८
४	५८४	१०	०	३	५९७
५	२७१	९७	३	२	३७३
६	३१९	१५	०	०	३३४
७	४८३	१	१	४	४८९
८	४३१	०	४	२	४३७
९	४९६	०	०	०	४९६
१०	७४८	१८	०	६	७७२
११	३३२	३	६	०	३४१
१२	३४६	११	०	०	३५७
१३	२९४	२	०	३	२९९
१४	९७६	८	५	४	९९३
१५	९०३	४	०	०	९०७
१६	१३४२	२०	१	१४	१३७७
१७	९६४	१४	०	१२	९९०
१८	१२२६	३५	०	०	१२६१
जम्मा	१०८८१	४०२	४८	७६	११४०७
प्रतिशत	९५.३९	३.५२	०.४२	०.६७	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

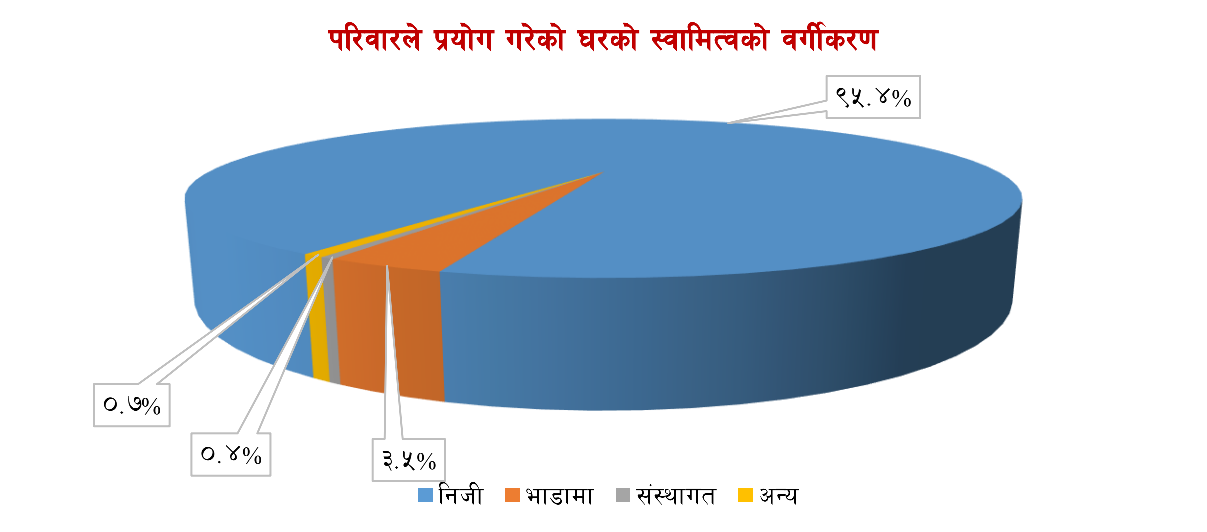

७.५.२ घर भएको जग्गाको स्वामित्व विवरण

तालिका नं १०६ : घर भएको जग्गाको स्वामित्व विवरण

वडा	निजी	गुठी	सार्वजनिक/सुकुम्बासी/ ऐलानी	अन्य	जम्मा
१	४४०	१	४९	६६	५५६
२	२७३	०	२५	२	३००
३	५१८	०	५	५	५२८
४	५९४	१	०	२	५९७
५	३७०	०	३	०	३७३
६	३२५	१	३	५	३३४
७	४८३	०	१	५	४८९
८	३८५	०	५१	१	४३७
९	४९४	०	१	१	४९६
१०	७५५	०	०	१७	७७२
११	३११	०	३०	०	३४१
१२	३५३	२	०	२	३५७
१३	२९५	०	०	४	२९९
१४	९१६	१	६९	७	९९३
१५	८७८	०	२५	४	९०७
१६	१३३८	३	२६	१०	१३७७
१७	९७४	१	८	७	९९०
१८	९६८	३	२८५	५	१२६१
जम्मा	१०६७०	१३	५८१	१४३	११४०७
प्रतिशत	९३.५४	०.११	५.०९	१.२५	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस नगरपालिका स्थित ११,४०७ घरपरिवारहरूमध्ये १०,६७० अर्थात ९३.५४ प्रतिशत घरपरिवारहरूले प्रयोग गरेको घर भएको जग्गाको स्वामित्व निजी भएको देखिन्छ । ५८१ अर्थात ५.०९ प्रतिशत घरपरिवारहरू सार्वजनिक/सुकुम्बासी/ऐलानी रहेको र १३ अर्थात ०.११ प्रतिशत घरपरिवारहरूले गुठीको जग्गामा घर बनाएको र अन्यमा अर्थात स्पष्ट नखुलेको घरपरिवार १४३ रहेको पाइयो । देशमा लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्था लागू भई आवास जस्तो आधारभूत मानवीय आवश्यकतालाई संविधानले धारा ३७ मा मौलिक हकको रुपमा प्रत्याभूत गरेपनि यस नगरपालिकामा सकुम्बासीको संख्या समेत रहेकोले आवास विहिन सुकुम्बासीहरूलाई सस्तो, सुलभ र सुरक्षित आवासका एकीकृत कार्यक्रम सञ्चालन गरी व्यवस्थापन गर्नुपर्ने देखिन्छ। ९३.०५ प्रतिशतको आफ्नै स्वामित्वमा रहेको जमिनमा घर हुनु राम्रो भएतापनि आवासको स्तरबारे स्पष्ट नभएकोले सबैलाई सुरक्षित आश्रयस्थल हुनु राज्यको दायित्वका रहेकोले स्थानीय सरकारको रुपमा रहेको नगरपालिकाले यसतर्फ दिर्घकालिन योजना निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ । वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। घर संरचनाको स्तम्भचित्र देहायको रहेको छ।

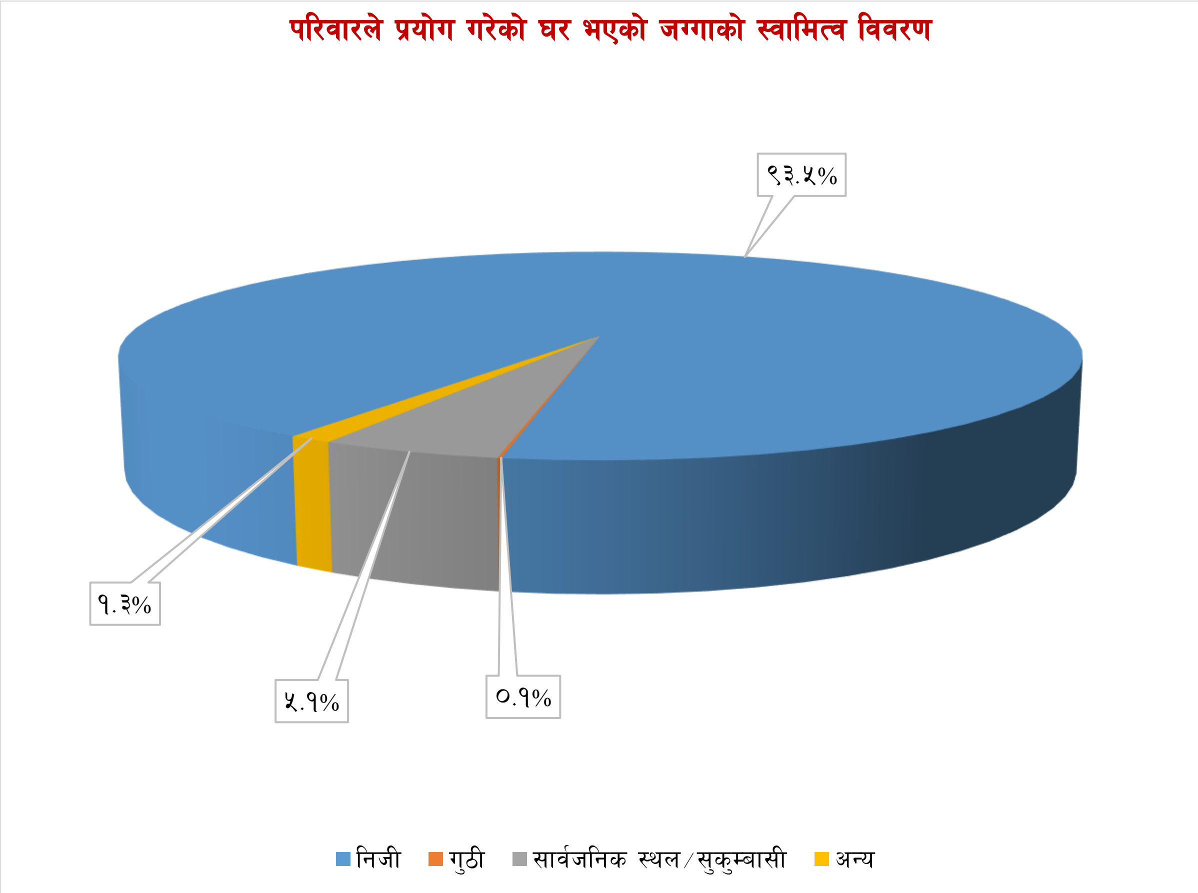

७.५.३ जगको आधारमा घुरधुरीको विवरण

नगरपालिकामा परिवारले प्रयोग गरेको सिमेन्टको जोडाइ भएको ईंट्टा/ढुङ्गाको जग भएका घरधुरी संख्या सबैभन्दा बढी अर्थात् ५५९४ (४९ प्रतिशत) छन् भने दोस्रोमा ढलान पिल्लरसहितको ३०७५ अर्थात २७ प्रतिशत काठको खम्बा गाडेको ११.९ प्रतिशत माटोको जोडाइ भएको ईंट्टा/ढुङ्गाको जग भएको घरधुरी ११.५ प्रतिशत रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं १०७ :जगको आधारमा घुरधुरीको विवरण

वडा	माटोको जोडाइ भएको इँटा/ढुङ्गा	सिमेन्टको जोडाइ भएको इँटा/ढुङ्गा	ढलान पिल्लरसहितको	काठको खम्बा गाडेको	अन्य	जम्मा
१	७५	२५८	१८४	३३	६	५५६
२	१८	१२४	१२५	३३	०	३००
३	५७	२८८	१६४	१६	३	५२८
४	५०	३२२	१७०	५२	३	५९७
५	११	१०७	२४८	७	०	३७३
६	२६	१७७	११७	१३	१	३३४
७	३७	२३३	९२	१२७	०	४८९
८	५१	२७८	७	९९	२	४३७
९	७२	२४८	८१	९५	०	४९६
१०	१०१	३६४	२२७	७६	४	७७२
११	३४	१७९	९२	३४	२	३४१
१२	३६	१४८	१४५	२८	०	३५७
१३	३२	१२९	११८	२०	०	२९९
१४	१०२	४४१	२६७	१४०	४३	९९३
१५	७९	५६०	१६३	१०५	०	९०७
१६	१४७	९४८	१४९	१३१	२	१३७७
१७	१७७	४२२	२६६	१२५	०	९९०
१८	२०४	३६८	४६०	२२८	१	१२६१
जम्मा	१३०९	५५९४	३०७५	१३६२	६७	११४०७
प्रतिशत	११.५	४९.०	२७.०	११.९	०.६	१००.०

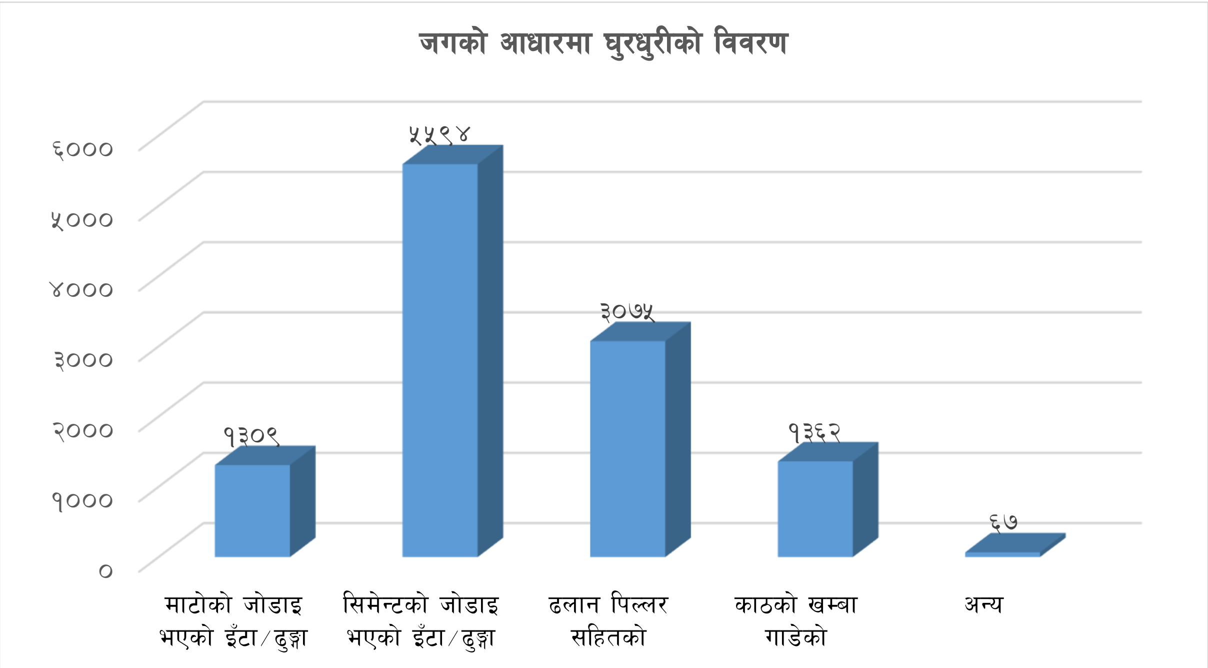

७.५.४ बाहिरी गारोको आधारमा घुरधुरीको विवरण

यस नगरपालिकाको परिवारले प्रयोग गरेको घरको बाहिरी गारोको आधारमा सिमेन्टको जोडाइ भएको इँट्टा/ढुङ्गा सामग्रीले बनेको सबैभन्दा धेरै घरधुरी संख्या ८५९५ (७५.३ प्रतिशत) छ भने सबैभन्दा कम काँचो

इँटबाट बनेको बाहिरी गारो भएको घरधुरी संख्या ७३ (०.६ प्रतिशत) रहेको छ । यसैगरी माटोको जोडाइ भइको इँटा/ढुंगाको बाहिरी गारो भएको घरधुरी संख्या १३०७ (११.५ प्रतिशत), बाँसजन्य सामाग्रीबाट बनेको घरधुरी संख्या १०७० (९.४ प्रतिशत) काठ/फल्याकको बाहिरी गारो भएको घरधुरी संख्या २३५ (२.१ प्रतिशत, रहेको छ भने काँचो ईटाले बाहिरी गारो बनेको घरपरिवारको संख्या ३ (०.०५ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं १०८ :बाहिरी गारोको आधारमा घुरधुरीको विवरण

वडा	माटोको जोडाइ भएको इँटा/ढुङ्गा	सिमेन्टको जोडाइ भएको इँटा/ ढुङ्गा	काठ/ फल्याक	बाँसजन्य सामग्री	काँचो इँटा	अन्य	जम्मा
१	७६	४४२	२	२९	०	७	५५६
२	१९	२४०	२	३२	०	७	३००
३	४६	४६४	१	६	११	०	५२८
४	४१	४९०	९	५२	२	३	५९७
५	९	३५७	१	३	२	१	३७३
६	२९	२८८	६	१०	०	१	३३४
७	३३	३१६	९	१२९	२	०	४८९
८	५०	२८५	४०	५७	३	२	४३७
९	५६	३३४	८	६८	११	१९	४९६
१०	१०४	५८९	१५	३४	५	२५	७७२
११	३२	२६९	२६	५	४	५	३४१
१२	३९	२८७	९	२०	२	०	३५७
१३	३३	२४४	७	१५	०	०	२९९
१४	१०५	७०२	१९	१२८	७	३२	९९३
१५	७१	७१६	१४	१०१	४	१	९०७
१६	१४२	१०९४	६	१२४	९	२	१३७७
१७	१७८	६५९	२३	१०५	३	२२	९९०
१८	२४४	८१९	३८	१५२	८	०	१२६१
जम्मा	१३०७	८५९५	२३५	१०७०	७३	१२७	११४०७
प्रतिशत	११.५	७५.३	२.१	९.४	०.६	१.१	१००.०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

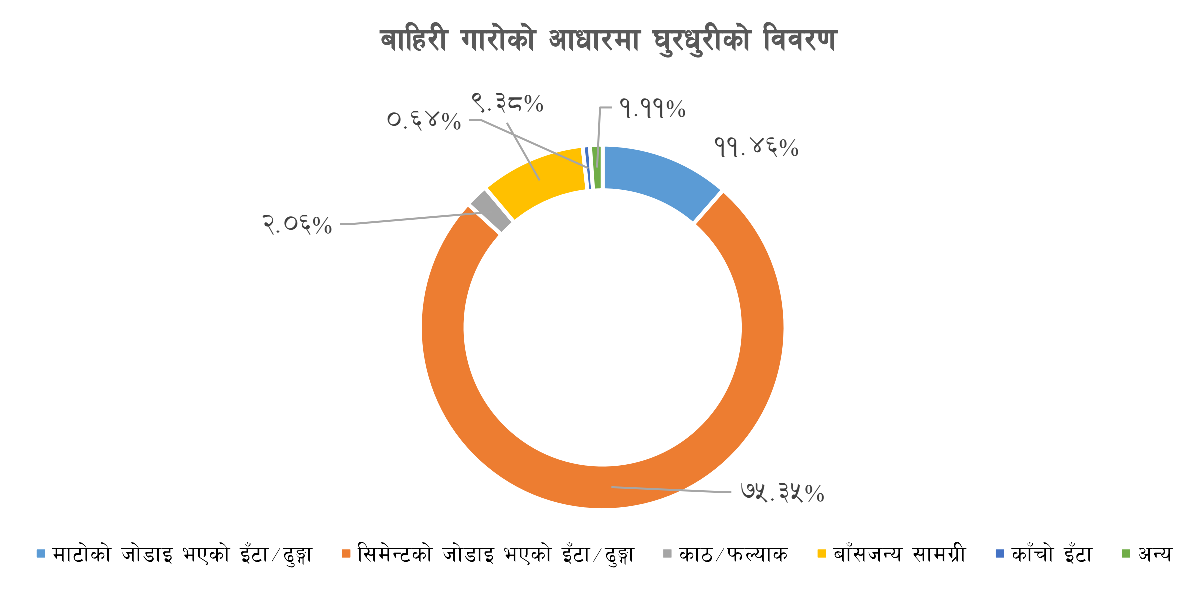

७.५.५ छानोको आधारमा घुरधुरीको विवरण

यस नगरपालिकामा भएका घरधुरीहरूलाई छानाको बनोटको आधारमा छुट्याउँदा सिमेन्ट ढलान भएको ७७१६ अर्थात ६७.६ प्रतिशत र दोस्रोमा जस्ता तथा टिनको छानो भएको घरको संख्या सबैभन्दा धेरै १५५८ (१३.७ प्रतिशत) रहेको छ भने सबैभन्दा कम अन्य प्रकारको छाना रहेको घरधुरी संख्या १७ (०.१ प्रतिशत) रहेको छ । यसैगरी तेस्रोमा टायल/खपडा/झिंगटी/ढुङ्गाको छाना रहेको घरधुरी १२११ (१०.६ प्रतिशत), खर/पराल/छ्वालीको छाना भएको घरधुरी ७३४ (६.४ प्रतिशत) रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं १०९ :छानोको आधारमा घुरधुरीको विवरण

वडा	खर/पराल/छवाली	जस्ता/टिन	टायल/खपडा/झिँगटी/ढुङ्गा	सिमेन्ट/ढलान	काठ/फल्याक	अन्य	जम्मा
१	११	६९	६७	४०९	०	०	५५६
२	२९	२४	१८	२२९	०	०	३००
३	९	२७	२	४८५	५	०	५२८
४	३०	४१	६३	४५८	४	१	५९७
५	८	१७	४	३४३	१	०	३७३
६	८	३१	२१	२७४	०	०	३३४
७	४६	७०	८४	२८५	४	०	४८९
८	२७	७७	५३	२५४	२६	०	४३७
९	४२	७७	८३	२७७	१७	०	४९६
१०	४३	७७	१३६	५०९	३	४	७७२
११	२३	३९	४५	२३३	१	०	३४१
१२	१९	६४	३३	२२६	१५	०	३५७
१३	८	४८	५०	१८८	५	०	२९९
१४	६३	१९३	१३०	६०३	३	१	९९३
१५	४६	१०३	५४	६९५	७	२	९०७
१६	७९	१४८	७५	१०३३	३७	५	१३७७
१७	९०	१०४	१८१	५८३	२८	४	९९०
१८	१५३	३४९	११२	६३२	१५	०	१२६१

वडा	खर/पराल/छवाली	जस्ता/टिन	टायल/खपडा/झिँगटी/ढुङ्गा	सिमेन्ट/ढलान	काठ/फल्याक	अन्य	जम्मा
जम्मा	७३४	१५५८	१२११	७७१६	१७१	१७	११४०७
प्रतिशत	६.४	१३.७	१०.६	६७.६	१.५	०.१	१००.०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

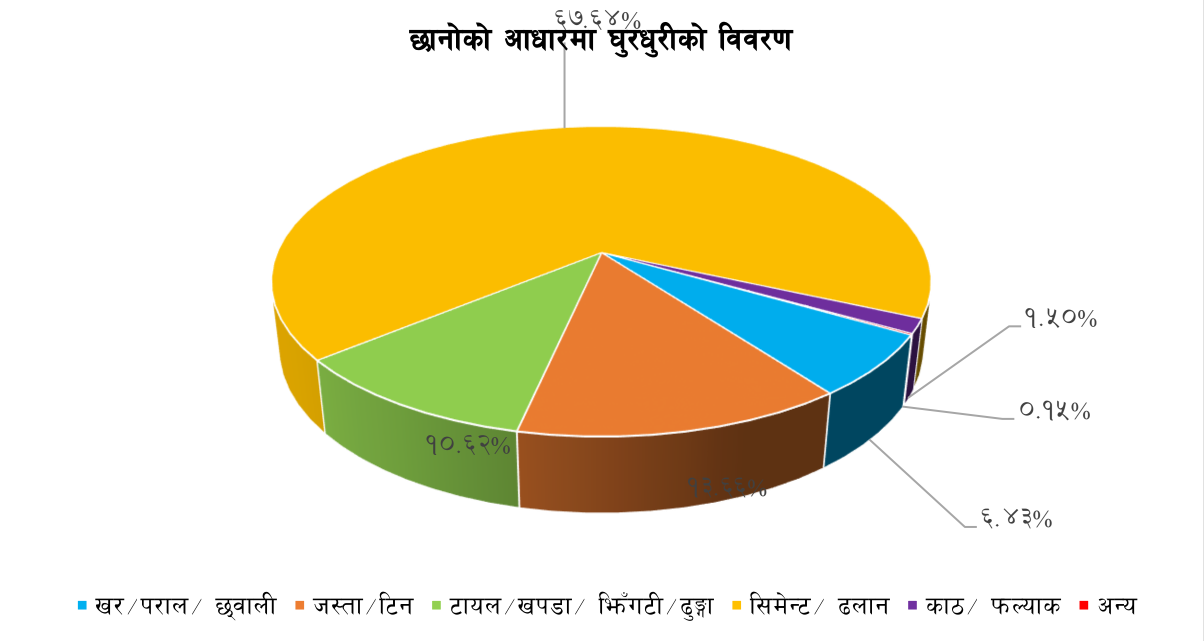

७.५.६ कच्ची, पक्की, अर्धपक्की घरको प्रकारको आधारमा घरधुरीको विवरण

भूकम्पीय दृष्टिकोणले संवेदनशील रहेको नेपालमा घरहरू निर्माण गर्दा भूकम्प प्रतिरोधी बनाउनु आवश्यक छ । यसको अलावा घरहरू जाडो, गर्मी, तुषारो र हिमपातबाट जनतालाई जोगाउने किसिमका हुनुपर्दछ । अति विपन्न परिवारका लागि एकीकृत बस्ती निर्माण गरी सरकारले उनीहरूको आवास सुरक्षाको अधिकार सुनिश्चित गरेको खण्डमा राज्यको लोककल्याणकारी भूमिका पुष्टि हुन्छ ।

तालिका नं ११० : घरको किसिमको आधारमा घरपरिवार विवरण

वडा	पक्की		अर्धपक्की		कच्ची		टहरा / झुप्रो / छाप्रो		अन्य		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या
१	४०६	७३.०	३४	६.१	९८	१७.६	१७	३.१	१	०.२	५५६
२	२४६	८२.०	१६	५.३	१५	५.०	२३	७.७	०	०.०	३००
३	४८८	९२.४	१७	३.२	१५	२.८	८	१.५	०	०.०	५२८
४	४७१	७८.९	४९	८.२	४१	६.९	३५	५.९	१	०.२	५९७
५	३६२	९७.१	५	१.३	४	१.१	२	.५	०	०.०	३७३
६	२८९	८६.५	२०	६.०	१७	५.१	८	२.४	०	०.०	३३४
७	३१६	६४.६	४९	१०.०	८४	१७.२	४०	८.२	०	०.०	४८९
८	२२९	५२.४	८२	१८.८	७२	१६.५	५४	१२.४	०	०.०	४३७
९	३०३	६१.१	५६	११.३	६६	१३.३	७१	१४.३	०	०.०	४९६

वडा	पक्की		अर्धपक्की		कच्ची		टहरा / झुप्रो / छाप्रो		अन्य		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या
१०	५२६	६८.१	११२	१४.५	१०५	१३.६	२८	३.६	१	०.१	७७२
११	२४३	७१.३	४१	१२.०	५०	१४.७	७	२.१	०	०.०	३४१
१२	२४४	६८.३	५७	१६.०	४३	१२.०	१३	३.६	०	०.०	३५७
१३	१९६	६५.६	६३	२१.१	२५	८.४	१४	४.७	१	०.३	२९९
१४	६८४	६८.९	११४	११.५	१२४	१२.५	६७	६.७	४	०.४	९९३
१५	७२९	८०.४	६२	६.८	९०	९.९	२६	२.९	०	०.०	९०७
१६	१०५७	७६.८	९१	६.६	१६१	११.७	६८	४.९	०	०.०	१३७७
१७	६१५	६२.१	१३८	१३.९	१४८	१४.९	८६	८.७	३	०.३	९९०
१८	६५३	५१.८	२५२	२०.०	३१९	२५.३	३७	२.९	०	०.०	१२६१
जम्मा	८०५७	७०.६	१२५८	११.०	१४७७	१२.९	६०४	५.३	११	०.१	११४०७

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस नगरपालिकाका कूल ११,४०७ मध्ये सबैभन्दा बढी ८,०५७ अर्थात ७०.६ प्रतिशत घरहरू पक्की, १,२५८ अर्थात ११ प्रतिशत घरपरिवारहरू कच्ची, १,४७७ अर्थात १२.९ प्रतिशत अर्धपक्की, ६०४ अर्थात ५.३ प्रतिशत टहरा/झुप्रो/छाप्रो र ११ अर्थात ०.१ प्रतिशत घरपरिवारहरू अन्य प्रकारको घरमा बस्ने गरेको पाइयो । नगरपालिकामा १२.९ प्रतिशत घरहरू कच्ची हुनुले भूकम्पीय जोखिमको हिसाबले अत्यन्त जोखिमपूर्ण अवस्थामा रहेको स्पष्ट हुन्छ । केही घरहरू कच्ची रहनु आर्थिक विपन्नताको सूचकसमेत रहेकोले सुरक्षित आवासका दीर्घकालीन योजना निर्माण गर्नु अनिवार्य देखिन्छ। अर्कोतर्फ ५.३ प्रतिशत घरहरू विपन्न अवस्थामा निम्न गुणस्तरीय जीवन निर्वाह गरी झुप्रो/छाप्रो/टहरामा बस्ने गरेको देखिन्छ। ७०.६ प्रतिशत घरहरू पक्की अवस्थामा रहेपनि भूकम्पिय जोखिमको संवेदनशीलता भएकोले ती घरहरू भू-कम्प प्रतिरोधी समेत हुनुपर्दछ । राष्ट्रिय भवन संहिता अनुरुप सम्पूर्ण घरलाई मापदण्ड भित्र ल्याउनु नगरपालिकाको जिम्मेवारी हो। भूकम्पको क्षतिको तुलनामा घरहरू मापदण्ड भित्र ल्याउन लाग्ने लागत अतुलनिय रुपमा कम पर्दछ। तसर्थ सावधानी अपनाउनु बुद्धिमानी हुन्छ। वडागत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

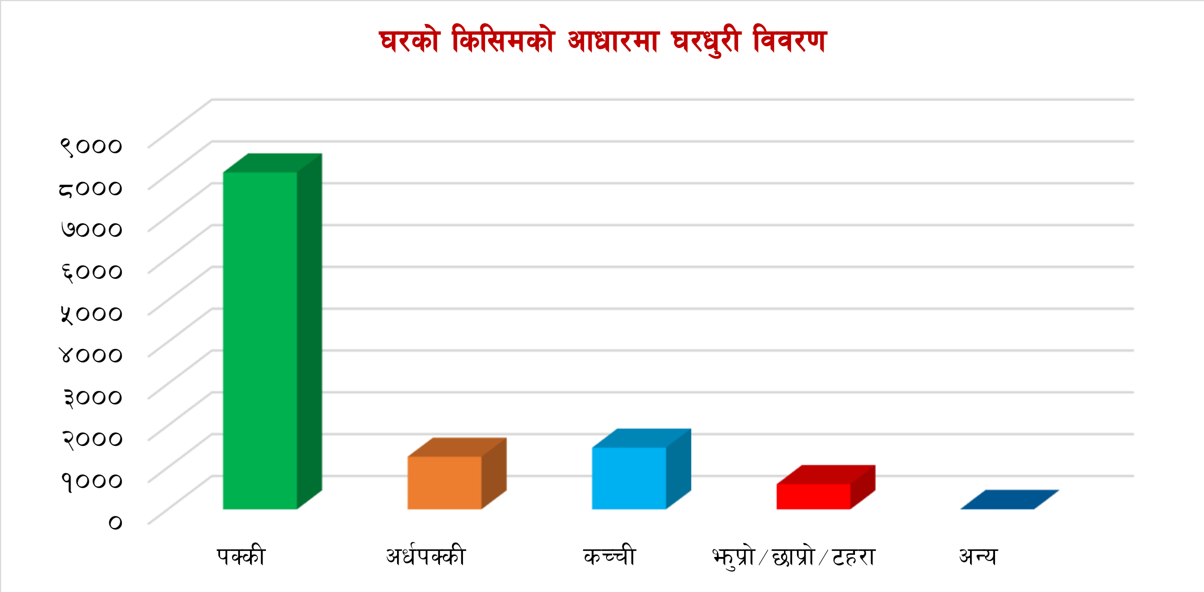

७.५.७ कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएका घरपरिवारहरूको वडागत विवरण

तालिका नं १११ : कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएका घरपरिवारहरूको वडागत विवरण

वडा	कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएको			
	भाडामा दिएको	भाडामा नदिएको	उल्लेख नभएको	जम्मा
१	२२	४५५	७९	५५६
२	६	२४२	५२	३००
३	५३	३८६	८९	५२८
४	१	५८३	१३	५९७
५	६४	२०७	१०२	३७३
६	१	३१८	१५	३३४
७	३	४८०	६	४८९
८	२	४२९	६	४३७
९	१	४९५	०	४९६
१०	११	७३७	२४	७७२
११	२	३३०	९	३४१
१२	५	३३९	१३	३५७
१३	०	२९४	५	२९९
१४	४	९७२	१७	९९३
१५	०	९०३	४	९०७
१६	३	१३३९	३५	१३७७
१७	१	९४३	४६	९९०
१८	७	१२१७	३७	१२६१
जम्मा	१८६	१०६६९	५५२	११४०७
प्रतिशत	१.६३	९३.५३	४.८४	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा आफ्नै घर भएका १०,६६९ अर्थात ९३.५३ प्रतिशत घरपरिवारहरूले कोठा भाडामा लगाएका छैनन् भने मात्र १८६ अर्थात १.६३ प्रतिशत घरपरिवारहरूले कोठा भाडामा लगाएको पाइन्छ जुन अत्यन्त नगण्य संख्या हो । त्यसैगरी ५५२ घरपरिवार अर्थात ४.८४ प्रतिशत घरपरिवारको विवरण उल्लेख नभएको देखिन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिममा प्रस्तुत गरिएको छ । व्यापक रुपमा आर्थिक, शैक्षिक र अन्य कृयाकलापहरू हुने शहरी क्षेत्रहरूको विकास नभएकोले अत्यन्त सीमित संख्यामा मात्र कोठाहरू भाडामा लगाएको देखिन्छ ।

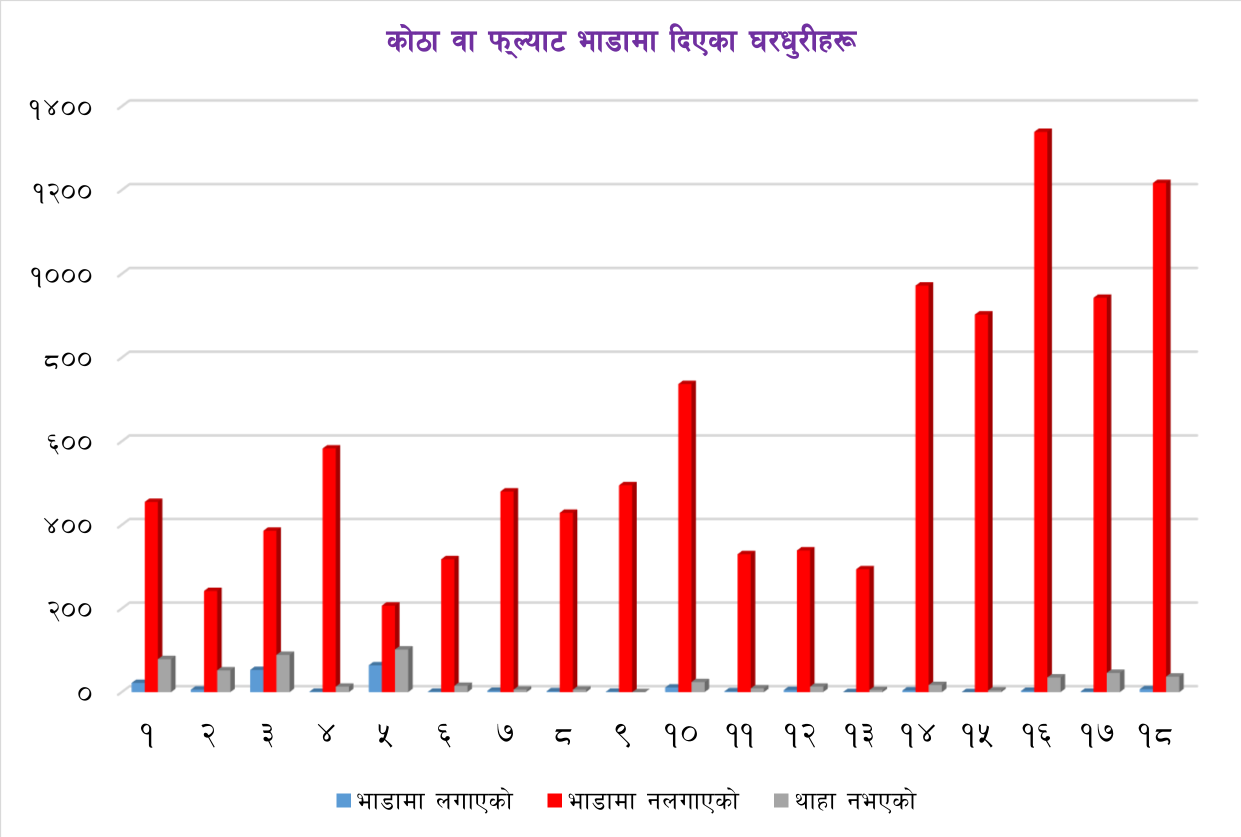

७.५.८ सामुदायिक भवनहरू तथा सभाहल सम्बन्धी विवरण

संघीय शासन प्रणाली अन्तर्गत निर्माण भएका स्थानीय तहमा आवश्यक भौतिक संरचनाहरू निर्माण गरी स्थानीय सरकारक कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुनुपर्ने मान्यता अनुरुप गाउँपालिकाका/नगरपालिकाको आफ्नै सामुदायिक भवन तथा सभाहल हुनु आवश्यक छ । नगरपालिकाले आफ्नो बहुउद्देश्यीय सामुदायिक भवन निर्माण गरी त्यस भवनमै सभाहल लगायतका अन्य हलहरू निर्माण गर्नु उपयुक्त देखिन्छ। यसो गर्दा विभिन्न वडाहरूमा आवश्यकता र क्षमता अनुसार यस्ता संरचनाको निर्माण हुनुपर्दछ ।

७.५.९ नगरपालिका तथा अन्य सरकारी भवनहरूको विवरण

स्थानीय तहले पालिका कार्यालय भवन, वडा कार्यालय भवनहरू तथा अनावश्यक अन्य सरकारी भवनहरू आफ्नै जग्गामा अथवा नेपाल सरकारबाट प्राप्त जग्गामा निर्माण गरी कार्यसम्पादनलाई चुस्त, दुरुस्त र प्रभावकारी बनाई जनतालाई सरकारको उपस्थितिको आभास दिलाउनु आवश्यक हुन्छ । यस्ता प्रकारका स्थायी संरचनाहरूको निर्माण भएपछि संघीयताले संस्थागत रुप धारण गर्दै जान्छ ।

७.५.१० पशुबधशालाहरूको विवरण

स्थानीय सरकारले जनस्वास्थ्यलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेर काम गरेको खण्डमा स्वस्थ्य, निरोगी र सरकारात्मक सोच भएका नागरिकहरूको उत्पादन भई उनीहरूले विकास, निर्माण र सेवाका क्षेत्रमा योगदान

पुऱ्याउन सक्छन् । त्यसकारण आधुनिक प्रविधियुक्त सफा पशु बधशालको निर्माण गरी जनताको खाद्य सुरक्षाको अधिकारलाई सुनिश्चित गर्दै स्थानीय सरकारले मासुजन्य पशुपन्छीको वध गर्नु भन्दा पहिले निश्चित मापदण्ड पुरा गर्नुपर्ने नीति निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नु बाञ्छनीय देखिन्छ ।

७.५.११ शवदाहस्थल, चिहानस्थलहरू तथा कब्रस्थानहरूको विवरण

नेपालमा आफ्नो धार्मिक परम्परा अनुसार मृत्यु संस्कार गर्ने चलन परापूर्व कालदेखि नै चलिआएको छ । हरेका नगरपालिकामा तथा हरेक समुदायको आ-आफ्नो धर्म र संस्कृति अनुसार शवदाहस्थल र चिहान व्यवस्थापन एक महत्वपूर्ण र संवेदनशील विषय र आवश्यकता हो । भावनात्मक अर्थसमेत बोकेको यो विषयलाई कुनै पनि योजनाले समयमै सम्बोधन गर्नुपर्दछ । अन्यथा अव्यवस्थित दाहसंस्कार गरिनुले नगरपालिकाको पर्यावरणीय, सामाजिक तथा साँस्कृतिक व्यवस्थामा चुनौती थपिन्छ । परम्परागत रुपमा सञ्चालनमा रहेका शवदाहस्थल र चिहानलाई भविष्यमा सहज र व्यवस्थित बनाउनु पर्दछ। नगरपालिकामा रहेका शवदाहस्थल तथा चिहानहरूको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं ११२ : शवदाहस्थल, चिहानस्थलहरू तथा कब्रस्थानहरूको विवरण

क्र.सं.	शवदाह	स्थान	अवस्था
१.	मसान घाट	वडा नं. ४ ,बुद्ध टोल	चालु
२	कवरस्थान	वडा नं. ४ ,जीतपुर	चालु
३	झरही खोलामा	वडा नं. ७, उजैनी	चालु
४	जोकवार कबर स्थान	९, जोकवार	चालु
५	रामखण्ड खोला शबदाहन	१०, रामखण्ड	चालु
६	घोला खोला	१०, घोला,	चालु
७	पचगावा कवर स्थान (मुस्लिमको)	वडा नं. १२ पचगावा	चालु
८	भलुही खोला शबदाहन	वडा नं. १३ पाडाटिकर	चालु
९	पिडुरा शबदाहन स्थल	१७, पिडुरा खोला	चालु
१०	झरही नदी र पिडुरा खोला	झरही खोला	चालु
११	क्रिश्चीयन	१८, धरमपुर	चालु
१२	बुद्ध शान्ति साझेदारी वन	१८, धरमपुर	चालु

श्रोतः- स्थलगत सर्वेक्षण २०७६

तालिका अनुसार केही वडाहरूमा यस्ता स्थलहरू नभएकाले निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

खण्ड ८: संस्थागत तथा सुशासनको स्थिति

८.१ संगठनात्मक तथा मानव संशाधनको अवस्था

८.१.१ संगठनात्मक ढाँचा

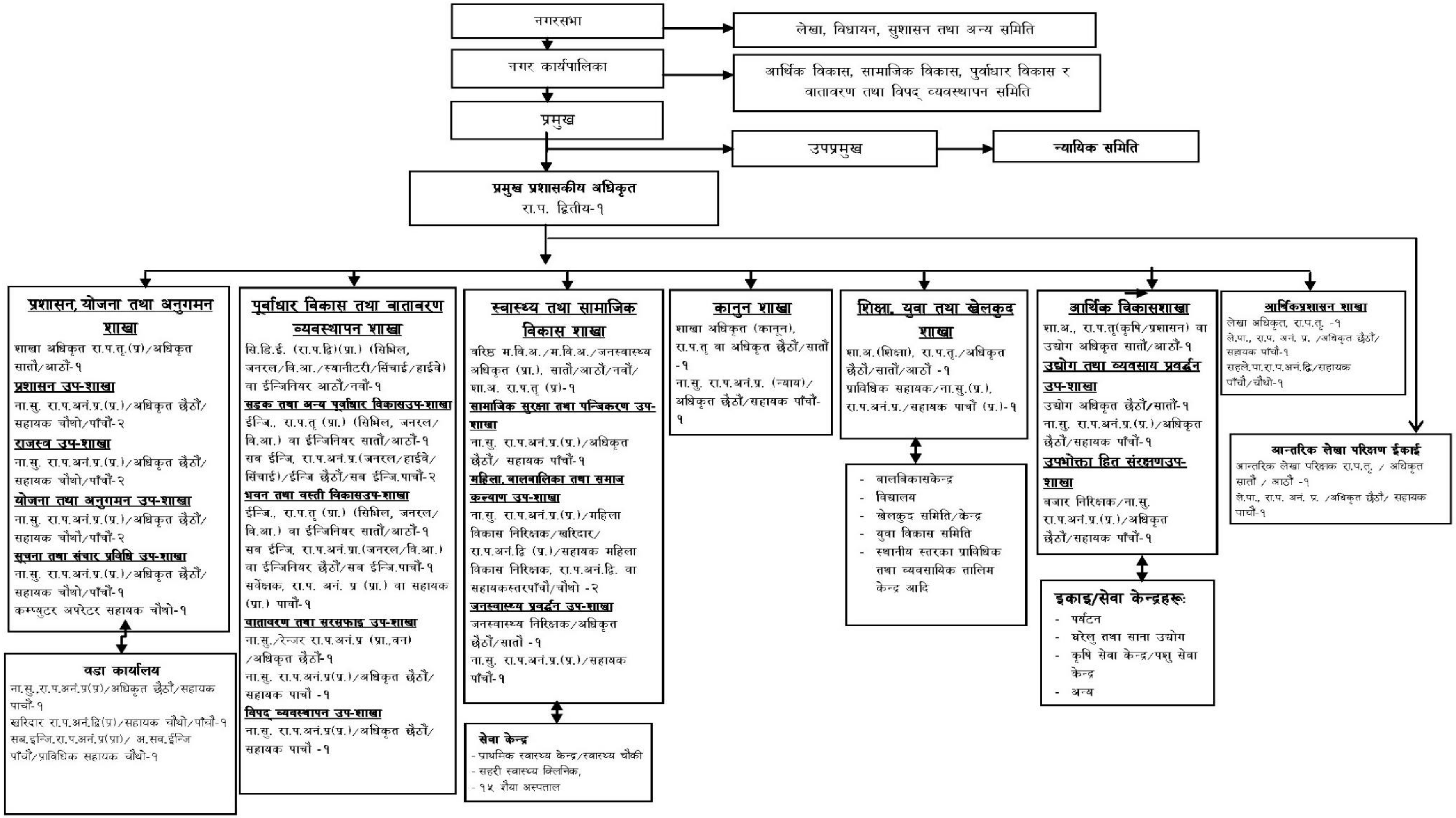

८.२ संस्थागत सम्बन्ध र नागरिक संगठन

८.२.१ आमा/महिला समूहसम्बन्धी विवरण

तालिका नं ११३ : महिला समूह, आमा समूहरूको विवरण

क्र.सं.	विवरण	ठेगाना
१	नारी कल्याण केन्द्र	वडा नं. ३, आदर्शटोल
२	टोल विकास संस्था	वडा नं. ४, प्रत्येक गाउँमा
३	जितपुर आमा समूह	वडा नं. ४, जीतपुर
४	नारी कल्याण समिति	वडा नं. ५, ड्राईभर टोल
५	जरहरीमाई, छठीमाई नारी समाज समुह	वडा नं. ६, पोखरापाली
६	जरहरीमाई कृषि समूह	वडा नं. ६, पोखरापाली
७	जरहरीदेवी महिला समूह	वडा नं. ६, पोखरापाली
८	जय दुर्गामा महिला कृषक समुह	वडा नं. ६, पोखरापाली
९	महिला कृषक समूह	वडा नं. ६, पोखरापाली
१०	रामग्राम बुद्ध सन्देश आमा समुह	वडा नं. ७, बुद्धचोक
११	सचेतना आमा समुह	वडा नं. ७, नौदीहवा
१२	आमा समुह	वडा नं. ९, ललितपुर
१३	आमा समुह/कृष्ण आमा समुह	वडा नं. ९, जोकवार
१४	जनजाति बाल क्लब	वडा नं. १०, लक्ष्मीपुर
१५	लक्ष्मी बाल क्लब	वडा नं. १०, लक्ष्मीपुर
१६	पाली भोगती आमा समुह	वडा नं. १०, पाली
१७	टोल विकास आमा समुह	वडा नं. १०, लडकहवा
१८	लडकहवा आमा समुह	वडा नं. १०, लडकहवा
१९	आमा समुह	वडा नं. ११, रानीपाकड
२०	रानीपाकड महिला विकास समूह	वडा नं. ११, रानीपाकड
२१	जनजागरण महिला समुह	वडा नं. १२, पचगावा
२२	कोटही महिला समुह	वडा नं. १२, कसिया
२३	कसिया महिला समुह	वडा नं. १२, कसिया
२४	लालीगुराँस बाल क्लब	वडा नं. १३
२५	साना किसान कृषि सहकारी संस्था	वडा नं. १५, सुक्रौली
२६	प्रगतिशिल कृषक समुह	वडा नं. १५, ननई

क्र.सं.	विवरण	ठेगाना
२७	तराई कृषि समुह	वडा नं. १५, ननई
२८	जय मा लक्ष्मी स्वाबलम्बन	वडा नं. १५, नदीया टोल
२९	जानकी किशोरी समुह	वडा नं. १५, नदीया टोल
३०	महिला जनचेतना समुह	वडा नं. १५, घिनहा
३१	ओम शान्ति महिला समुह	वडा नं. १५, घिनहा
३२	श्री युवा कृषक समुह	वडा नं. १५, घिनहा
३३	श्री लक्ष्मी तरकारी खेती कृषक समुह	वडा नं. १५, घिनहा
३४	प्रतिभा आमा समुह	वडा नं. १६, तोनवा
३५	सिर्जनशील कोशीरी समुह	वडा नं. १६, हरेक टोल
३६	नवप्रतिभा आमा समुह	वडा नं. १८, धरमपुर
३७	पूर्वतारा युवा क्लब	वडा नं. १८, धरमपुर
३८	बालक्लब	वडा नं. १८, सबै टोल
३९	जनकल्याण	वडा नं. १८, मन्दिर टोल

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

महिला सशक्तिकरणको वडागत वितरण हेर्दा वडा नं. १५ सबैभन्दा सबल देखिन्छ भने वडा नं. १, २, ५, ८, १३ र १४ मा कुनै पनि संस्था नरहेको पाइएको छ ।

८.३ ऐन, नीति, नियम र कार्यप्रणाली

८.३.१ स्वीकृत ऐन, नीति, नियम, निर्देशिका तथा मापदण्डहरूको विवरण

क्र.सं.	ऐन, नियम, कायर्यविधि, निर्देशिकाको नाम	जारी साल
१	रामग्राम नगरपालिकाको प्राइभेट फर्म दर्ता कार्यविधि, २०७७	२०७७
२	रामग्राम नपाको कृषि व्यावसाय प्रवर्द्धन ऐन २०७७	२०७७
३	सार्वजनिक निजी साझेदारी सम्बन्धी ऐन, २०७७	२०७७
४	रामग्राम नगरपालिकाको राष्ट्रिय/अन्तराराष्ट्रिय समन्वय कार्य व्यवस्थापन तथा सञ्चालन कार्यविधि, २०७७	२०७७
५	जेष्ठ नागरिक संग मेयर स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका,२०७७	२०७७
६	रामग्राम नगरपालिकाको आर्थिक ऐन २०७७ पहिलो संसोधन	२०७७
७	रामग्राम नगरपालिकाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यविधि, २०७७	२०७७
८	अपाङ्गता भएका व्यक्तिको परिचयपत्र वितरण(पहिलो संशोधन सहित) कार्यविधि, २०७७	२०७७
९	रामग्राम नगरपालिका नगर प्रहरी ब्यबस्थापन (पहिलो संशोधन सहित) कार्यविधि, २०७७	२०७७
१०	रामग्राम नगरपालिकामा विधुतीय तथा अटो रिक्सा संचालन, व्यवस्थापन तथा नियमन सम्बन्धी कार्यविधी २०७७	२०७७
११	रामग्राम नगरपालिकाको कर्मचारीहरुको कार्य सम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन भत्ता सम्बन्धी कार्यविधी २०७७	२०७७
१२	रामग्राम नगरपालिकाको कोरोना रोकथाम तथ उपचार कोष संचालन सम्बन्धी कार्यविधी २०७७	२०७७
१३	रामग्राम नगरपालिकाको घर जग्गा बहाल कर व्यवस्थापन कार्यविधि २०७७	२०७७
१४	रामग्राम नगरपालिकाको जलस्रोत नियमावली २०७७	२०७७
१५	रामग्राम नगरपालिकाको विनियोजन ऐन, २०७७	२०७७
१६	रामग्राम नगरपालिकाको जलश्रोत ऐन २०७७	२०७७

क्र.सं.	ऐन, नियम, कायर्यविधि, निर्देशिकाको नाम	जारी साल
१७	व्यवसाय कर सम्बन्धी कार्यविधि,२०७७	२०७७
१८	रामग्राम नगरपालिकाको आर्थिक ऐन २०७७	२०७७
१९	असङ्गठित क्षेत्रमा कार्यरत श्रमिक वर्ग तथा असहायहरुलाई उपलब्ध गराईने राहत सम्बन्धि मापदण्ड,२०७६	२०७६
२०	रामग्राम नगरपालिका नगर प्रहरी ब्यबस्थापन कार्यविधि, २०७६	२०७६
२१	रामग्राम नगरपालिकामा करारमा जनशक्ति व्यवस्थापन गर्ने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५ (पहिलो संसोधन सहित)	२०७६
२२	खानेपानी तथा सरसफाई समिति व्यवस्थापन कार्यविधि २०७६	२०७६
२३	शिक्षण सिकाई सहयोग अनुदान कोटामा शिक्षक नियुक्ति सम्बन्धी कार्यविधि – २०७६	२०७६
२४	रामग्राम नगरपालिकाको बिनियोजन ऐन २०७६	२०७६
२५	रामग्राम नगरपालिकाको आर्थिक ऐन २०७६	२०७६
२६	रामग्राम नगरपालिकाको पशुपंक्षी फर्म अभिलेख दर्ता तथा नविकरण कार्यविधि २०७५	२०७५
२७	रामग्राम नगरकार्यपालिकाको अल्पकालिन सेवा केन्द्र संचालन कार्यबिधि २०७५	२०७५
२८	रामग्राम नगरपालिकामा स्वास्थ्य संस्था दर्ता, अनुमति तथा नविकरण सम्बन्धी निर्देशिका, २०७५	२०७५
२९	अपाङ्गता भएका व्यक्तिको परिचय(पत्र वितरण कार्यविधि, २०७५	२०७५
३०	रामग्राम नगरपालिकाको उपभोक्ता समिति गठन, परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७५	२०७५
३१	रामग्राम नगरपालिका आपतकालीन कार्यसञ्चालन विधि, २०७५	२०७५
३२	रामग्राम विपद् व्यवस्थापन कोष सञ्चालन कार्यविधि, २०७५	२०७५
३३	आर्थिक ऐन २०७५ पहिलो संसोधन (चौथो नगर सभाबाट पारित)	२०७५
३४	रामग्राम नगर विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन,२०७५	२०७५
३५	रामग्राम नगरपालिकामा करारमा जनशक्ति व्यवस्थापन गर्ने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५	२०७५
३६	बिनियोजन ऐन २०७५(तेस्रो नगरसभा)	२०७५
३७	आर्थिक ऐन २०७५ (तेस्रो नगरसभा)	२०७५
३८	घ वर्गको निर्माण व्यवसायी इजाजतपत्र सम्बन्धी कार्यविधि २०७५	२०७५
३९	रामग्राम एफ.एम रेडियो (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) कार्यविधि २०७५	२०७५
४०	रामग्राम नगरपालिकाबाट गरिने बजार अनुगमन निर्देशिका, २०७५	२०७५
४१	रामग्राम नगर शिक्षा ऐन २०७५	२०७५
४२	रामग्राम नगरपालिकाको आर्थिक कार्यविधि कानून, २०७५	२०७५
४३	रामग्राम नगरपालिकाको प्रशासकीय कार्यविधि नियमित गर्ने ऐन,२०७५	२०७५
४४	रामग्राम नगरपालिकाको बिनियोजन ऐन २०७५	२०७५
४५	रामग्राम नगरपालिकाको सहकारी ऐन, २०७५	२०७५
४६	स्थानीय राजपत्र प्रकाशन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५	२०७५

८.३.२ कार्यपालिका कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारी

यस नगरपालिकामा कार्यरत कर्मचारीहरूको विस्तृत विवरण अनुसूची-२ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

अनुसूचीहरू

अनुसूची १: निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको विवरण

तालिका नं ११४ :रामग्राम नगरपालिकाका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको विवरण

सि.नं.	नाम थर	पद	वडा नं.	फोन नं.
१.	नरेन्द्र कुमार गुप्ता	नगर प्रमुख	रामग्राम नगरपालिका	९८५७०२४५३३
२.	रम्भा कुँवर	नगर उप-प्रमुख	रामग्राम नगरपालिका	९८५७०४६९९९
३.	रुद्र प्रकाश उपाध्याय	वडा अध्यक्ष	वडा नं. १	९८४७०४२२७७
४.	चन्द्रिका अग्रहरी	वडा अध्यक्ष	वडा नं. २	९८५७०४५६३५
५.	हरि प्रसाद उपाध्याय	वडा अध्यक्ष	वडा नं. ३	९८४७०३०११८
६.	मदन यादव	वडा अध्यक्ष	वडा नं. ४	९८५७०४५४२३
७.	बिनोद कुँवर	वडा अध्यक्ष	वडा नं. ५	९८४७०४४७५१
८.	जितेन्द्र प्रसाद अग्रहरी	वडा अध्यक्ष	वडा नं. ६	९८५७०४५९१५
९.	शिवशंकर प्रसाद हरिजन	वडा अध्यक्ष	वडा नं. ७	९८४७०६४२८६
१०.	महेन्द्र ठाकुर	वडा अध्यक्ष	वडा नं. ८	९८४७३२६८२८
११.	सुनिल कुमार पाठक	वडा अध्यक्ष	वडा नं. ९	९८४७०४१२६३
१२.	धर्म प्रसाद गुप्ता	वडा अध्यक्ष	वडा नं. १०	९८५७०४५१४२
१३.	बम बहादुर थारु	वडा अध्यक्ष	वडा नं. ११	९८४७०८१२२९
१४.	भगवंत लाल गुप्ता	वडा अध्यक्ष	वडा नं. १२	९८५७०३०७६०
१५.	रामसमुझ कुर्मी	वडा अध्यक्ष	वडा नं. १३	९८४७१२५८४३
१६.	पारस नाथ चौधरी	वडा अध्यक्ष	वडा नं. १४	९८०६९४६८१२
१७.	धनपत यादव	वडा अध्यक्ष	वडा नं. १५	९८५७०४६२८८
१८.	भगवान थारु	वडा अध्यक्ष	वडा नं. १६	९८४७३२६२६३
१९.	जित बहादुर गोसाई	वडा अध्यक्ष	वडा नं. १७	९८४७०४२२८४
२०.	शेर बहादुर थारु	वडा अध्यक्ष	वडा नं. १८	९८०७४०१२३३
२१.	सावित्री पौडेल	नगर कार्यपालिका सदस्य	रामग्राम नगरपालिका	९८४७०५३६२०
२२.	सुजिता कुमारी क्षेष्ठ	नगर कार्यपालिका सदस्य	रामग्राम नगरपालिका	९८४७०८०११०
२३.	ज्ञान कुमारी चौधरी	नगर कार्यपालिका सदस्य	रामग्राम नगरपालिका	९८११४५९२२२
२४.	चन्द्र कुमारी न्यौपाने	नगर कार्यपालिका सदस्य	रामग्राम नगरपालिका	९८६७७१९११६
२५.	फुलादेवी केवटिन	नगर कार्यपालिका सदस्य	रामग्राम नगरपालिका	९८१५४५१९६२
२६.	इन्दु विश्वकर्मा	नगर कार्यपालिका सदस्य	रामग्राम नगरपालिका	९८११९८५२१६
२७.	उमाशंकर श्रीवास्तव	नगर कार्यपालिका सदस्य	रामग्राम नगरपालिका	९८४७०५३०९९
२८.	रोशन कुमार शाह	नगर कार्यपालिका सदस्य	रामग्राम नगरपालिका	९८०२३५०५७८

स्रोत : नगर कार्यपालिका कार्यालय, २०७६

अनुसूची २: रामग्राम नगरपालिकामा कार्यरत कर्मचारीको विवरण

तालिका नं ११५ : रामग्राम नगरपालिकामा कार्यरत कर्मचारीको विवरण

सि.नं.	कर्मचारीको नाम थर	पद	फोन	कार्यरत शाखा
१	राजेश पन्थी	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	९८५७६२८१११	
२	रुद्र प्रसाद रेग्मी	नगर शिक्षा अधिकारी (उपसचिव)	९८५७०२३१२२	शिक्षा शाखा
३	राम नरेश राय	जनस्वास्थ्य अधिकृत सातौं	९८४७०३६२७९	स्वास्थ्य शाखा
४	कुन्दन कुमार चौधरी	लेखा अधिकृत	९८४७०४१५५५	आर्थिक प्रशासन शाखा
५	सतिस कुमार गुप्ता	सिभिल इन्जिनियर सातौं	९८५७०२१५२५	पूर्वाधार विकास शाखा
६	रामलाल भुसाल	प्रशासकीय अधिकृत (सूचना अधिकारी)	९८४७४१५४७२	प्रशासन शाखा
७	अनिल खड्का	सि.अ.हे.व. अधिकृत छैठौं	९८४७०२७९४५	स्वास्थ्य शाखा
८	निर्मला पोखरेल	प्रशासन अधिकृत छैठौं	९८६७१९३१२४	आर्थिक विकास शाखा
९	खेमराज ढकाल	प्रशासन अधिकृत छैठौं	९८५७०६४४९०	राजश्व उप शाखा
१०	तारा अर्याल	महिला विकास निरिक्षक	९८५७०४५७२२	महिला तथा बालबालिका विकास शाखा
११	माधव न्यौपाने	सिभिल इन्जिनियर छैठौं	९८६७३८३५३८	भवन तथा वस्ती विकास उप-शाखा
१२	सुन्दर खनाल	शिक्षा अधिकृत छैठौं	९८४७१०८४८४	शिक्षा शाखा
१३	राम सुवाष गुप्ता	आ.ले.प. अधिकृत छैठौं	९८६२५६२८७३	आ.ले.प शाखा
१४	सुमन ज्ञवाली	रोजगार संयोजन	९८६७०४५००३	रोजगार सेवा केन्द्र
१५	जीत जंग के.सी	सूचना प्रविधि अधिकृत	९८४९६४१४४९	सूचना प्रविधी शाखा
१६	संजय कुमार शर्मा	लेखापाल	९८५७०४५८७२	आर्थिक प्रशासन शाखा
१७	सुनिल लामिछाने	सहायक पाँचौं	९८५७०४५३१७	प्रशासन शाखा/आर्थिक विकास शाखा
१८	निलम फौज्दार	वार्ड सचिव		वडा कार्यालय वार्ड नं. १२
१९	रिजवान अहमद अंसारी	सहायक पाँचौं	९८४७०३३२४६	स.सु.तथा पञ्जिकरण उप-शाखा
२०	भगौती यादव	प्राविधिक		भवन तथा वस्ती विकास उप-शाखा
२१	महेश्वर ठाकुर	सब-इन्जिनियर पाँचौं	९८५७०४५७१२	पूर्वाधार विकास शाखा
२२	उमेश कुमार धोवी	प्रा.स., सहायक पाँचौं		कृषि विकास शाखा
२३	विष्णु कुमार आले	सहायक पाँचौं		वडा कार्यालय वार्ड नं. १८
२४	रमिता कुमारी रावल	सब-इन्जिनियर पाँचौं		वडा कार्यालय वार्ड नं. १ र ३
२५	सपना पौडेल	सब-इन्जिनियर पाँचौं		वडा कार्यालय वार्ड नं. ५
२६	सरिता पौडेल	सहायक पाँचौं		वडा कार्यालय वार्ड नं. ३
२७	मानुषी ढकाल	नायव सुब्बा		वडा कार्यालय वार्ड नं. ६
२८	शोहेव अहमद अन्सारी	सब-इन्जिनियर पाँचौं		वडा कार्यालय वार्ड नं. १३
२९	होमनाथ खरेल	सहायक पाँचौं		वडा कार्यालय वार्ड नं. ९
३०	मुत्त बहादुर फाल	सब-इन्जिनियर पाँचौं		वडा कार्यालय वार्ड नं.८ र १२
३१	लक्ष्मी खनाल	प्रा.स., सहायक पाँचौं		शिक्षा शाखा
३२	मुकेश नारायण लोनिया	एम.आई.एस अपरेटर पाँचौं		सा.सु.तथा पञ्जिकरण उप-शाखा

सि.नं.	कर्मचारीको नाम थर	पद	फोन	कार्यरत शाखा
३३	उर्मिला जयसवाल	एम.आई.एस अपरेटर पाँचौं		सा.सु.तथा पञ्जिकरण उप-शाखा
३४	सुमन पाण्डे	सहायक चौंथो		वडा कार्यालय वार्ड नं. १
३५	फकिरी थारु	सहायक चौंथो		वडा कार्यालय वार्ड नं. ४
३६	सन्तोष कुमार घिमिरे	सहायक चौंथो	९८५७०४६८६९	जिन्सी उपशाखा
३७	लाल बहादुर कोहार	अस्सिटेन्ट सव-इन्जिनियर चौथो		वडा कार्यालय वार्ड नं. १०
३८	माधव भट्ट	सहायक चौथो		वडा कार्यालय वार्ड नं. ८
३९	अमृत भुषाल	अमिन	९८६७४८२८९२	भवन तथा वस्ती विकास उप-शाखा
४०	ठानेश्वर रेग्मी	सहायक चौथो		वडा कार्यालय वार्ड नं. १४
४१	रमेश नेपाल	सहायक चौथो		प्रशासन शाखा
४२	प्रकाश पछाई	सहायक चौथो		वडा कार्यालय वार्ड नं. ५
४३	उमेश प्रसाद चौधरी	सहायक चौथो		वडा कार्यालय वार्ड नं. १३
४४	गुलेमान चौधरी	सहायक चौथो		वडा कार्यालय वार्ड नं. १०
४५	नरी सरा गाहा	सहायक चौथो		वडा कार्यालय वार्ड नं. २
४६	लोकमान चौधरी	सहायक चौथो		वडा कार्यालय वार्ड नं. ४
४७	राम मिलन यादव	सहायक चौथो		वडा कार्यालय वार्ड नं. ७
४८	ललित नारायण चौधरी	अस्सिटेन्ट सव-इन्जिनियर चौथो		वडा कार्यालय वार्ड नं. १४ र १८
४९	नगेन्द्र प्रसाद यादव	सहायक चौथो	९८४७०४४८९७	सामाजिक विकास शाखा
५०	पन्चराम कोहार	सहायक चौथो		वडा कार्यालय वार्ड नं. १६
५१	निर्मला प्रजापती	सहायक चौथो		वडा कार्यालय वार्ड नं. १५
५२	कोशलेन्द्र यादव	अस्सिटेन्ट सव-इन्जिनियर चौथो		वडा कार्यालय वार्ड नं. ४ र ७
५३	ललिता पाण्डे	सहायक चौथो		राजश्व उप शाखा
५४	दिपक चौधरी	अस्सिटेन्ट सव-इन्जिनियर चौथो		वडा कार्यालय वार्ड नं. ६ र १७
५५	रमेश गुप्ता	अस्सिटेन्ट सव-इन्जिनियर चौथो		भवन तथा वस्ती विकास उप-शाखा र वडा नं. २
५६	खेमराज पटेल	सहायक चौथो	९८४७२९७८६५	पशु सेवा शाखा
५७	परशुराम चौधरी	अस्सिटेन्ट सव-इन्जिनियर चौथो		वडा कार्यालय वार्ड नं. ९
५८	बोधनारायण यादव	स.ले.प. सहायक चौथो		आर्थिक प्रशासन शाखा
५९	रमा भट्टराई	सहायक चौथो		वडा कार्यालय वार्ड नं. ११
६०	दुर्गेश पासवान पासी	अस्सिटेन्ट सव-इन्जिनियर चौथो		वडा कार्यालय वार्ड नं. १५ र १६
६१	सनत गिरी	सहायक चौथो	९८५८०५२१६६	कृषि विकास शाखा
६२	रतिकला चौधरी	सहायक चौथो		वडा कार्यालय वार्ड नं. ८
६३	माधुरी चौधरी	सहायक चौथो		सा.सु.तथा पञ्जिकरण उप-शाखा
६४	मधु चौधरी	सहायक चौथो		आर्थिक विकास शाखा
६५	गोविन्द राज पौडेल	सहायक चौथो		पशु सेवा शाखा

सि.नं.	कर्मचारीको नाम थर	पद	फोन	कार्यरत शाखा
६६	रामजी शाहनी	मध्यस्था		न्यायिक समिति
६७	तुलसी प्रसाद चौधरी	सवारी चालक		दमकल संचालन
६८	कृष्ण प्रसाद चौधरी	सवारी चालक		दमकल संचालन
६९	संतोष राना	सवारी चालक		दमकल संचालन
७०	अब्दुल सलिक मिया	हेभी सवारी चालक		हेभी सवारी साधन
७१	मदन राय	सवारी चालक		हलुका सवारी साधन
७२	निरन्जन कुमार गुप्ता	ट्रेक्टर सवारी चालक		नगर सरसफाई
७३	लक्ष्मी प्रसाद चौधरी	दमकल हेल्पर		दमकल संचालन
७४	ओम प्रकाश कोहार	ट्रेक्टर सवारी चालक		नगर सरसफाई
७५	रन बहादुर मगर	दमकल हेल्पर		दमकल संचालन
७६	हिरेन्द्र चौधरी	दमकल हेल्पर		दमकल संचालन
७७	जितेन्द्र कोहार	दमकल हेल्पर		दर्ता चलानी
७८	चिरन्जिवी खनाल	कार्यालय सहयोगी		
७९	कन्हैया कोहार	कार्यालय सहयोगी		वडा कार्यालय वार्ड नं. १ र २
८०	निसा परियार	कार्यालय सहयोगी		
८१	भुसण चन्द्र शर्मा	कार्यालय सहयोगी		
८२	महातम तेली	कार्यालय सहयोगी		
८३	इन्दल प्रसाद चौधरी	विद्युत हेल्पर		
८४	आशा राना	कार्यालय सहयोगी		राजश्व उपशाखा
८५	शेस्मणि चौधरी	कार्यालय सहयोगी		वडा कार्यालय वडा नं ११
८६	राजु यादव	विद्युत हेल्पल		
८७	पशुपति नाउ	एस एम		सामुदायिक परिचालक
८८	कमलराज शर्मा	एस एम		सामुदायिक परिचालन

अनुसूची ३: घरधुरी तथ्याङ्क संकलकहरूको नामावली

तथ्याङ्क संकलकको नाम	वडा
शोभाकान्त पौडेल	१, १७
लाल बहादुर शर्मा	१
रञ्जु कुमारी यादव	१
अञ्जु यादव	१
उर्मिला देवी कहार	२
सुस्मिता खनाल	२
अस्मिता उपाध्याय	२, १७
मोहम्मद रजा अन्सारी	२
संगिता गुप्ता	३
बिमला अधिकारी	३
अर्जुन पौडेल	३
मनिष ठाकुर	४
सीमा उपाध्याय	५, ६
जमुना पाण्डे	५
रचना भट्ट क्षेत्री	५
रोहित अग्रहरी	६
उदय जयसवाल	६
पुरूषोत्तम गौड	७
धर्मेन्द्र कहार	७
भीष्म विश्वकर्मा	७
शैलेन्द्र पासी	७
भगवती यादव	८
प्रदिप यादव	८
मिन प्रसाद भर	८
शिवानी सिंह ठाकुर	८
दिव्या पासी	९, ४
साधना कुमारी चौधरी	९
रिंकु यादव	९
भिम नारायण चौधरी	९
दिपेश कोहार	१०
इन्द्रजीत चौधरी	१०
यमुनोत्री चौधरी	१०
चन्द्रधामा रैदास	१०
ओम प्रकाश चौधरी	११

तथ्याङ्क संकलकको नाम	वडा
देवन्ती चौधरी	११
जनकराज चौधरी	११
सन्ध्या चौधरी	११
निशा लोनिया	१२
सुनिता चौधरी	१२
कान्ती पासी	१२
अम्बिका कुमारी केवट	१२
अनिता कुमारी चौधरी	१२
हरिगोविन्द यादव	१३
शैलेस गुप्ता	१३
सन्त बहादुर थापा मगर	१४
सिमा चौधरी	१४
रमकला थारू	१४
आशा चौधरी	१४
इन्दिरा गलामी	१४, ६
घनश्याम कोइरी	१५
तृप्ति पौडेल	१५
रामटहल गुप्ता	१५
इन्द्रजीत सिंह क्षेत्री	१६
निलम यादव	१६
सन्तोष कुमार चौधरी	१६
पल्टन हरिजन	१६, ४
अनिता सहानी	१६, ४
गिरधारी प्रसाद कोहार	१७
रोहित कोहार	१७
अनिता यादव	१७
हरि गोविन्द यादव	१७
रञ्जु कुमारी चौधरी	१७
सुष्मा खवास	१८
हरिकेश हरिजन	१८
गिरधारी चौधरी	१८
यमराज मगर	१८
राजु थापा	१८

अनुसूची ४: नगरपालिकाका वडा कार्यालयहरू

तथ्याङ्क संकलकको तालिमको शुरुवात गर्नुहुँदै नगरप्रमुख नरेन्द्र कुमार गुप्ताज्यू

तथ्याङ्क संकलकको तालिमको शुरुवात गर्नुहुँदै नगरप्रमुख नरेन्द्र कुमार गुप्ताज्यू

तथ्याङ्क संकलक अभिमुखीकरण तालिममा सहभागी तथ्याङ्क संकलकहरू

४ नं. वडा कार्यालय, वैरिहवा

७ नं. वडा कार्यालय, सुक्रौली

८ नं. वडा कार्यालय, उनवच

९ नं. वडा कार्यालय

१० नं. वडा कार्यालय

११ नं. वडा कार्यालय, शान्तिचौर

१३ नं. वडा कार्यालय, पाडाटिकर

१७ नं. वडा कार्यालय, देवगाँव

जनता माध्यमिक विद्यालय, वडा नं. १७, देवगाउँ

रामग्राम स्तुप क्षेत्रको पोखरी, वडा नं. ७

रामग्राम स्तुप क्षेत्र

हाटबजार

हाटबजार

वडा नं. १८ स्थिति सडक

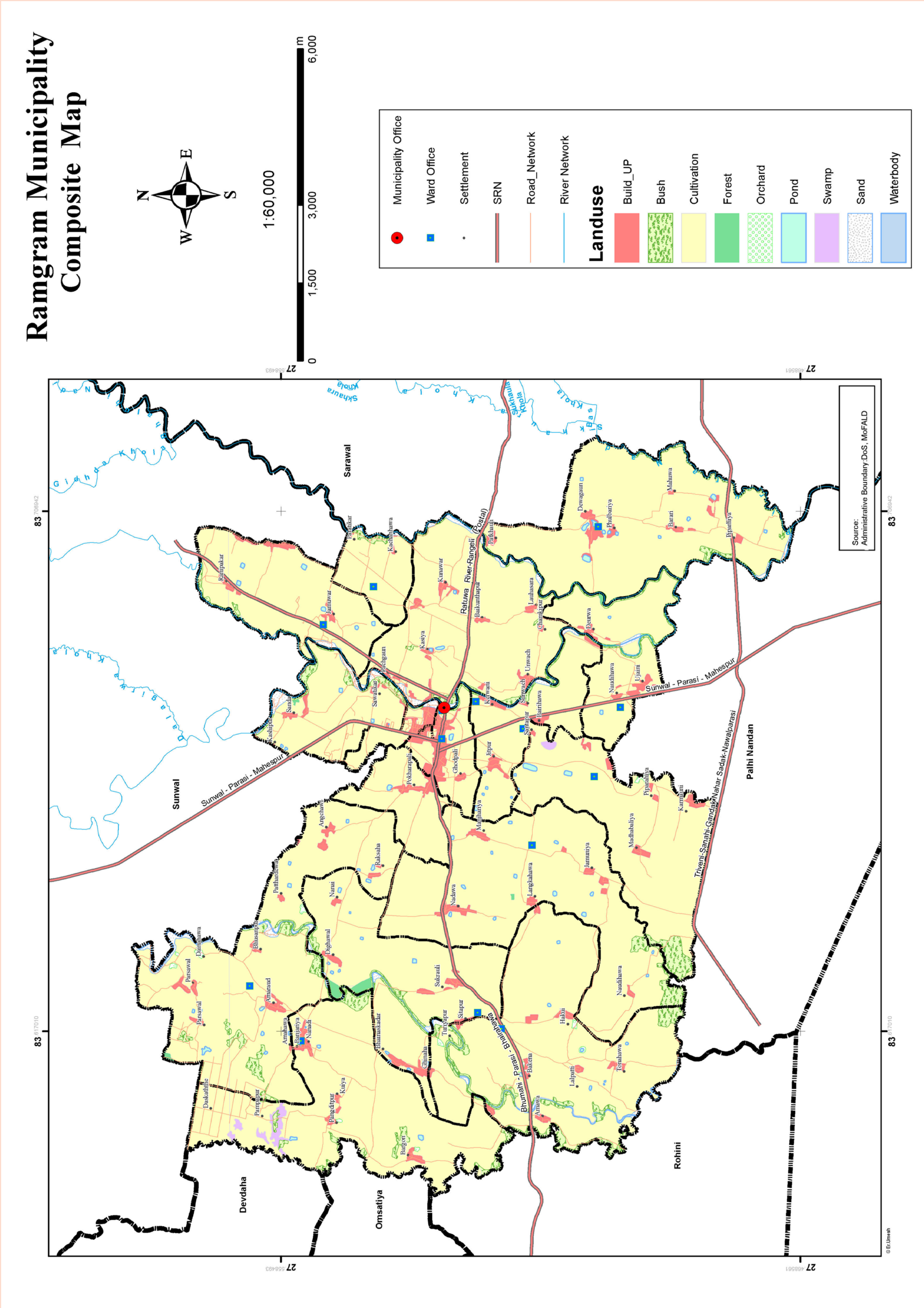

रामग्राम नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

परासी, नवलपरासी, प्रदेश नं. ५, नेपाल
इमेलः municipalityramgram@gmail.com
वेबः www.ramgrammun.gov.np